

ความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋าของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัด

สมุทรปราการ : มุมมองจากโรงเจ

Mahayana and Taoism Beliefs of Thai-Chinese in Samutprakarn
Province : The Critical on Chinese Vegetarian Halls

北攬省華裔的大乘與道教信仰：以北攬省齋堂為觀察點

พรพรรณ จันทโรนานนท์

พัชรินรุจา จันทโรนานนท์

การวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ปีการศึกษา 2559

ชื่อเรื่อง ความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋าของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัด
สมุทรปราการ : มุมมองจากโรงเจ
ผู้วิจัย พรพรรณ จันทโรนานนท์ และ พัชรินรุจา จันทโรนานนท์
สถาบัน มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ และ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2563
สถานที่พิมพ์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
แหล่งที่เก็บรายงานฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
จำนวนหน้างานวิจัย 153 หน้า
คำสำคัญ ชาวจีนในสมุทรปราการ ความเชื่อ โรงเจ
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

บทคัดย่อ

จังหวัดสมุทรปราการเป็นเมืองสำคัญที่ตั้งอยู่ปากน้ำเจ้าพระยา เป็นเมืองที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะเป็นที่จอดแวะพักขนถ่ายสินค้าของเรือที่จะเข้าไปทำการค้าในพระนครศรีอยุธยาและบางกอก เมืองนี้จึงเป็นเมืองสำคัญยิ่งและมีความเจริญตั้งแต่ก่อนที่ปากน้ำจะตั้งเป็นจังหวัดสมุทรปราการ ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ปากน้ำในยุคเก่าทำให้ปากน้ำกลายเป็นเมืองจีนขนาดเล็กในตำบลปากน้ำรวม 3 แห่ง ส่วนอำเภอต่างๆของจังหวัดที่เป็นชุมชนชาวจีนอาศัยอยู่ก็จะมีโรงเจหรือศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ความเชื่อทางศาสนาของชาวจีนในไทยล้วนรับมาแต่บ้านเกิดที่ตนอาศัยอยู่ก่อน เมื่ออพยพมาอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการความเชื่อเหล่านั้นจึงปรากฏอย่างชัดเจน โดยแหล่งชุมชนชาวจีนทุกแห่งจะมีโรงเจ หรือศาลเจ้าตั้งอยู่ และความเชื่อทางศาสนานั้น แม้จะเป็นความเชื่อแบบ “ซานเจี้ยว” (三教) (หมายถึงศาสนาที่เกิดขึ้นจากการรวมกันของศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋าและศาสนาขงจื้อ) ที่เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวนและเผยแผ่ออกสู่ดินแดนทางใต้ของจีนในสมัยต่อมาจนส่งผลต่อชาวจีนอพยพ แต่โรงเจและศาลเจ้าในสมุทรปราการนั้น หากพิจารณาจากรูปเคารพแล้ว มิได้แสดงให้เห็นว่ามีความเชื่อแบบ “ซานเจี้ยว” อย่างชัดเจนเพียงอย่างเดียว เพราะบางแห่งมีการรวมความเชื่อพื้นถิ่นเข้าไปด้วยแต่การปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนาของโรงเจและศาลเจ้า ส่วนใหญ่แสดงให้เห็นว่าเป็นความเชื่อแบบผสมผสานที่เรียกว่าแบบ “ซานเจี้ยว” คือมีการผสมปนกันระหว่างศาสนาขงจื้อพุทธศาสนาพหุทธศาสนามหายานกับศาสนาเต๋า แต่ยังมีโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานอย่างแท้จริงและศาสนาเต๋าสัมกับศาสนาพุทธมหายานบ้าง

คำสำคัญ : ชาวจีนในสมุทรปราการ ความเชื่อ โรงเจ

Research Title	Mahayana and Taoism Beliefs of Thai-Chinese in Samutprakarn Province : The Critical on Chinese Vegetarian Halls
Researcher	Pornpan Juntaronanont , Patcharinruja Juntaronanont
Institution	Huachiew Chalermprakiet University , National Institute of Development Administration (NIDA)
Year of Publication	2020
Publisher	Huachiew Chalermprakiet University
Sources	Huachiew Chalermprakiet University
No. of pages	153 pages
Keywords	Chinese people in Samutprakarn, belief, Chinese vegetarian hall
Copy right	Huachiew Chalermprakiet University

ABSTRACT

Samutprakarn is an important city situated on the delta of Chaopraya River. It was of great economic importance since ancient time because it served as a resting spot for ships to transport their goods to sell in Ayutthaya and Bangkok. Therefore, this city was very important and highly developed even before it was made into Samutprakarn province. Many Chinese people who made Paknam their home back in the days created a total of 3 small Chinese cities in Paknam sub district. As for Chinese communities in other districts in the province, the Chinese vegetarian hall or shrine would act as the centers of the communities.

Religious beliefs of Chinese people in Thailand were brought over from their homeland. When they moved to Samutprakarn, those beliefs were clearly displayed by having Chinese vegetarian halls or shrines in every community. As for their religious belief, even if it was the “San jiao” (三教) style (meaning a mixture of Buddhism, Taoism and Confucianism) which started during the Yuan dynasty and later spread to the southern region of China and thus had an effect on Chinese diaspora, the Chinese vegetarian halls and shrines in Samutprakarn did not display a clear “San jiao” style if the worship statues were taken into account , because some vegetarian halls are mixed with Thai belief .Rather, religious practices of the Chinese vegetarian halls and shrines showed that no Chinese vegetarian hall was strictly following the “San jiao”, but there are some vegetarian halls following Mahayana Buddhism and some is mixed with Taoism.

Keywords: Chinese people in Samutprakarn, belief, Chinese vegetarian hall

กิตติกรรมประกาศ

การทำงานวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยมีความตั้งใจว่า เมื่อไปทำงาน ณ ที่ใด ควรหาคำถามความรู้มาเพิ่มเติมเมืองหรือจังหวัดที่ทำงานอยู่นั้นให้สมบูรณ์เท่าที่ตนจะสามารถทำได้ คณะผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นใหญ่เรื่องเกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเล และชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสมุทรปราการยังมีช่องว่างให้เติมเต็มอีกมาก โดยเฉพาะด้านความเชื่อในศาสนาแบบจีน ทั้งศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋า ความเชื่อแบบชานเจี้ยวสายต่างๆ เพราะมิได้มีนักวิชาการให้ความสำคัญมากนัก ส่วนใหญ่เน้นไปในเรื่องพัฒนาการและการขยายตัวของเมืองในด้านอุตสาหกรรม จึงได้ตกลงทำเรื่อง “ความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋าของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสมุทรปราการ : มุมมองจากโรงเจ” โดยเริ่มเก็บข้อมูลจากโรงเจถ่งเสียง (同善堂) และโรงเจแห่งอื่นๆทั่วทั้งจังหวัดสมุทรปราการ รวม 13 แห่งและโรงเจในกรุงเทพฯ อีกเกือบ 10 แห่ง แล้วนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์จนได้เป็นงานวิจัยเล่มนี้

งานวิจัยนี้จะไม่สำเร็จได้หากไม่ได้รับความกรุณาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 50 ท่าน และท่านเจ้าสำนักโรงเจ และผู้เฝ้าดูแลโรงเจที่คณะผู้ทำวิจัยไปเก็บข้อมูล คณะผู้ทำวิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้ โดยเฉพาะ เส็กอิงเตียงซือ (释印珍师) เส็กเจ็งเตียงซือ (释证定师) เส็กเจ็งจิวซือ (释证就师) แห่งโรงเจถ่งเสียง (同善堂) รองเจ้าสำนักโรงเจเสียงเซ่ง (善庆堂) โกวเนี้ยเจี้ยะ (田石音姑娘) นักบวช คุณแต้เกียงฮัวชิงแซ (郑建华先生) นักบวช คุณลื้อฉู่เต็กชิงแซ (吕存德先生)

คณะผู้วิจัย

พ.ศ.2563

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาการวิจัย

จังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของไทย และเป็นจังหวัดที่ติดชายทะเล ชาวจีนแรกอพยพเข้าไทย มักนิยมตั้งที่ทำกินในจังหวัดติดชายทะเล เพราะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ติดน้ำ ทำมาหากินสะดวก ดังนั้นนอกจากจังหวัดสมุทรปราการจะมีชาวจีนตั้งบ้านเรือนอยู่มากแล้ว จังหวัดติดแม่น้ำอื่นๆก็มีชาวจีนอาศัยอยู่มาก เช่น จังหวัดสมุทรสาครก็มีชุมชนชาวจีนอยู่มากแต่เก่า ชาวจีนแต่จิวจึงเรียกสมุทรสาครว่า “เล่งเกียฉู่” (龙仔厝 - แต่จิว) (มีความหมายว่าบ้านลูกมังกร) ที่จังหวัดสมุทรสงคราม มีแม่น้ำแม่กลองเป็นแกนหลักในการตั้งถิ่นฐานของชาวจีน จึงมีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นกลุ่มๆตั้งถิ่นฐานตามริมฝั่งแม่น้ำของเมืองต่างๆต่อเนื่องกันไปจนถึงจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ และตามเมืองต่างๆดังกล่าวนี้ ยังคงเหลือร่องรอยแหล่งที่อยู่อาศัยยุคเก่าของชาวจีนอพยพให้ศึกษา

จังหวัดสมุทรปราการเป็นเมืองสำคัญที่ตั้งอยู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเมืองที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจมาตั้งแต่เก่านั้น เพราะเป็นที่จอดแวะพัก และขนถ่ายสินค้าจากเรือใหญ่ลงเรือเล็ก เพื่อเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา เข้าไปทำการค้าในบางกอกและพระนครศรีอยุธยา ดังนั้นสมุทรปราการจึงเป็นเมืองสำคัญยิ่งของจังหวัดมายาวนาน

ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ปากน้ำในยุคเก่า ทำให้ปากน้ำกลายเป็นเมืองจีนขนาดเล็กที่เรียกกันว่า China town มากถึง 3 แห่งใหญ่ๆด้วยกัน กินเนื้อที่กว้างขวางยาวตั้งแต่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการ (北揽城隍庙) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนจีนแห่งที่หนึ่ง เรื่อยไปตามถนนประโคนชัย ไปถึงชุมชนจีนแห่งที่สอง โดยมีโรงเจ่งเสียง (同善堂 - แต่จิว) (ชื่อเก่าเรียกว่าโรงเจ่งเสียงปากน้ำ แต่ปัจจุบันเรียกกันว่าโรงเจ่งเสียง ไม่มีคำว่าปากน้ำต่อท้าย) ศาลเจ้าพ่อเก่า (老本头公) ศาลเจ้าลีเอี๋ยก (玄天上帝) และศาลเจ้าแม่ทับทิม (老本头妈) เป็นศูนย์กลาง จากนั้น เลี้ยวขวาเข้าถนนท้ายบ้าน ไปยังซอย 11-13 ซึ่งมีศาลเจ้าไต้ฮง หรือมูลนิธิสุสานปากน้ำ (大峯祖庙) เป็นศูนย์กลางของเมืองจีนขนาดเล็กแห่งที่สาม ในเมืองจีนขนาดเล็กแต่ละแห่งจะมีโรงเรียน โรงเรียนจีน และศาสนสถานของชาวจีน (พรพรรณ จันทโรนานนท์ และไพศาล ทองสัมฤทธิ์ ; 2559 : บทสรุป) จากศาสนสถานเหล่านี้ กล่าวได้ว่า ชาวจีนในปากน้ำหรือสมุทรปราการมีความเชื่อในศาสนาเต๋า และวิถีชีวิตตามแบบเดิมเหมือนเมื่อครั้งที่อยู่ในประเทศจีน สำหรับศาสนาพุทธมหายานนั้น แม้จะมีพระภิกษุเผยแผ่เข้ามาสู่ชาวจีนที่ปากน้ำนานแล้ว แต่ไม่มีพระภิกษุท่านใดมาสร้างวัดจีน มีเพียงโรงเจที่สร้างจากศรัทธาความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายาน คือโรงเจ่งเสียงตั้ง (同善堂 - แต่จิว) หรือที่มีชื่อเดิมว่าโรงเจ่งเสียงปากน้ำที่ตำบลปากน้ำเท่านั้น (หมายเหตุ : ตัวอักษรจีนในงานวิจัยนี้ได้ใช้เสียงอ่านภาษากลาง หากเป็นภาษาจีนแต่จิว ผู้วิจัยจะใส่คำว่าแต่จิวกำกับ)

ปัจจุบันโรงเจแห่งนี้มีลูกศิษย์ของซือกง (师公 - แต่จิว) หรือพระภิกษุณีเส็กอิงเตียงซือ (释印珍师 - แต่จิว) คือพระภิกษุณีเส็กเจ้งเตยซือ (释证定师 - แต่จิว) เป็นเจ้าอาวาส โรงเจแห่งนี้ถูกสร้างขึ้น ด้วยมีพระภิกษุรูปหนึ่งเดินทางจากภาคใต้ของจีนมาจำพรรษาอยู่ในชุมชนจีนแห่งนี้ เนื่องจากท่านเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ จึงมีผู้มีจิตศรัทธาสร้างที่จำพรรษาเป็นโรงเจให้ท่าน ลูกศิษย์เรียกขานพระภิกษุผู้ก่อตั้งโรงเจ่งเสียงรูปนี้ว่าซือโจ้ว (师祖 - แต่จิว)

ชาวจีนที่สมุทรปราการให้ความสำคัญต่อโรงเจแห่งนี้เสมือนเป็นวัดจีน ตลอดทั้งปีจะมีการจัดพิธีกรรมต่างๆเช่นเดียวกับที่วัดจีน ผู้ก่อตั้งโรงเจคือซือโจ้วได้สร้างโรงเจแห่งนี้ขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานนิกายย่อยหลินจี้จิง (臨濟宗) ของนิกายเซน (禪宗) ในศาสนาพุทธมหายาน เรื่องราวความเป็นมาของซือโจ้ว ไม่มีใครทราบประวัติของท่าน ต่อมาเมื่อพระภิกษุอีกรูปหนึ่งเป็นเจ้าของอาวาสต่อจากท่าน และมีลูกศิษย์เป็นพระภิกษุณีคือท่านอาจารย์ “เส็กอิงเตียงซือ” (釋印珍師 - แต่จิว) หรือที่ลูกศิษย์เรียกขานท่านด้วยความเคารพว่า “ซือกง” ได้เป็นเจ้าอาวาสรับช่วงภารกิจต่อมา และมรณะภาพในปี พ.ศ. 2560 โดยลูกศิษย์ได้จัดงานฌาปนกิจสังขารของท่านในวันอาทิตย์ที่ 14 เดือนพฤษภาคมที่วัดชัยมงคล จังหวัดสมุทรปราการ และมอบให้พระภิกษุณี “เส็กเจ็งเตียงซือ” (釋証定師 - แต่จิว) เป็นเจ้าอาวาสสืบต่อมา จนทุกวันนี้ โรงเจแห่งนี้นอกจากพระอาจารย์ผู้ก่อตั้งโรงเจที่เรียกว่าซือโจ้ว และเจ้าอาวาสรูปที่สืบต่อจากซือโจ้วที่เป็นพระภิกษุแล้ว นับจากช่วงซือกงเป็นเจ้าอาวาสเป็นต้นมา ล้วนเป็นพระภิกษุณีเป็นเจ้าอาวาส และเป็นโรงเจที่มีเฉพาะพระภิกษุณีจำพรรษาเท่านั้น ไม่เคยมีพระภิกษุมาจำพรรษาที่โรงเจแห่งนี้อีกเลย (พรพรรณ จันทโรนานนท์ และ ไพศาล ทองสัมฤทธิ์ ; 2559 : หน้า105-108)

จากผลการวิจัยที่ผู้วิจัยอ้างมานี้ ทำให้เกิดความอยากรู้ต่อไปอีกว่า ชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการนั้น แท้ที่จริงแล้วมีความเชื่อในศาสนาพุทธมหายานนิกายหลินจี้จิงแล้ว ยังมีความเชื่อในนิกายใดของศาสนาพุทธมหายานอีก และเชื่อในศาสนาแบบจีนอย่างอื่นอีกนอกเหนือจากนี้ ที่จังหวัดสมุทรปราการยังมีโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาแต่อย่างแท้จริงบ้างหรือไม่ และโรงเจของนิกายทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋าเหล่านั้นได้มีพัฒนาการอย่างมั่นคง ถาวรยั่งยืนต่อไปในสังคมไทยหรือไม่ โรงเจเหล่านั้นได้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ทางศาสนาให้กับผู้มีจิตศรัทธาในจังหวัดสมุทรปราการหรือไม่ โรงเจเหล่านั้นมีสิ่งใดเป็นปัจจัยอุดหนุนส่งเสริมให้โรงเจกลายเป็นศูนย์รวมของสังคมชาวจีนในละแวกนั้นได้ รวมทั้งโรงเจเหล่านั้นจะมีแนวโน้มของพัฒนาการไปในทางใดเจริญรุ่งเรืองขึ้นหรือเสื่อมลง หรือมีปัจจัยใดเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของโรงเจนั้นๆ รวมทั้งความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋ายังอยู่ในสมุทรปราการจะยังมีแนวโน้มว่าจะสามารถมีพัฒนาการต่อไปอีกนานเพียงใด สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องท้าทายต่อการค้นหาด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงเลือกทำวิจัยเรื่องนี้

จังหวัดสมุทรปราการมี 6 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรปราการ (อำเภอปากน้ำหรืออำเภอเมือง) อำเภอบางบ่อ อำเภอบางพลี อำเภอบางเสาธง อำเภอพระประแดง และอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ใน 6 อำเภอนี้มี 50 ตำบล 405 หมู่บ้าน และในแต่ละอำเภอต่างก็มีโรงเจกระจายกันอยู่หลายแห่ง ดังนี้

1. อำเภอปากน้ำมี โรงเจถ่งเสียง (同善堂 - แต่จิว) ตั้งอยู่ที่ถนนประโคนชัย ซอย 1 ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จ.สมุทรปราการ
2. โรงเจเอ็งทักอ้วง (圓通覺苑 - แต่จิว) ตั้งอยู่ที่ถนนท้ายบ้าน ซอย 7 สุดซอย ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จ.สมุทรปราการ
3. โรงเจทองเฮงตั่ว (同興壇 - แต่จิว) ตั้งอยู่ที่ถนนปานสาย 1 ฝั่งใต้ (ซอยเทศบาลคลองด่าน 8) ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ 10550 จ.สมุทรปราการ
4. โรงเจเฮงเฮงตั่ว (合興壇 - แต่จิว) ตั้งอยู่ในตลาดหัวตะเข้ แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบัง ชนแดนกับอำเภอบางเสาธง จ.สมุทรปราการ

5. โรงเจมูลนิธิแป๊ะไคว้เซียงจี่ (百苦禪院 - แต่จิว) ตั้งอยู่ที่เลขที่ 42 หมู่ 1 ถนนลาดกระบัง แขวงทับยาว เขตลาดกระบัง ชนแดนกับอำเภอบางเสาธง จ.สมุทรปราการ

6. โรงเจ ฮกซิงตั้ง (復新堂 - แต่จิว) ตั้งอยู่ที่ตำบลบางพิงในเขตวัดไพชยนต์ อำเภอพระประแดง 10130 จ.สมุทรปราการ

7. โรงเจเผ่งอั้งตั้ง (平安壇 - แต่จิว) ตั้งอยู่ที่ด้านหลังตลาดคลองสวน 100 ปี ที่ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา และตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จ.สมุทรปราการ

8. โรงเจชะหึ่งเซ่ง (合義慶佛堂 - แต่จิว) ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 71 หมู่ 8 ตำบลสำโรงกลาง อำเภอพระประแดง จ.สมุทรปราการ

9. โรงเจเอี้ยวเม้งเก็ง (楊明宮 - แต่จิว) หรือเรียกทั่วไปว่าโรงเจเจ้าแม่กวนอิม (玉封楊明宮) ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 128/42 หมู่ 4 ถนนเทศบาลสำโรงใต้ 6 (มหาวงษ์) ซอยแสงชัย ตำบลสำโรง อำเภอพระประแดง จ.สมุทรปราการ

10. โรงเจเม้งจิงเซียงตั้ง (明真善堂 - แต่จิว) ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 127 ซอยกันตบุตร 23 ถนนสุขุมวิท ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จ.สมุทรปราการ

11. โรงเจมูลนิธินาคราชโยธาชัย (七劍王公慈善堂(紫劍閣) ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 165 หมู่ 3 ซอยนาคราช ถนนสุขสวัสดิ์ ปากคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ

12. สถานปฏิบัติธรรมพระแม่กวนอิม มหาโพธิสัตว์พันมือ (音德佛堂) อยู่ที่ซอยขุนผดุงแดนสมุทร ถนนเทศบาลบางบ่อ อำเภอบางบ่อ จ.สมุทรปราการ

13. ศาลเจ้าบางพลีใหญ่ (老本頭公廟) หรือมูลนิธิร่วมกุศลชาวบางพลี (挽丕仁德善堂) ตั้งอยู่ที่ ถนนสุขาภิบาล 3 ตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอบางพลี จ.สมุทรปราการ

รวมโรงเจทั้งสิ้น 13 แห่ง เป็นโรงเจที่ผู้วิจัยใช้เป็นประชากรในการศึกษา

นอกจากนั้น คาดว่าในเขตจังหวัดสมุทรปราการ ยังมีโรงเจอีกหลายแห่งที่ยังไม่มีการลงข้อมูลไว้เป็นทางการอย่างถูกต้อง จากโรงเจที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ทำการเก็บข้อมูล สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ดูแลโรงเจหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวม 50 ราย และการเข้าร่วมสังเกตการณ์ ในงานพิธีต่างๆของโรงเจตลอดทั้งปี ทั้งนี้เพื่อให้ได้ทราบถึง ความเชื่อของลูกหลานชาวจีนในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการว่า โรงเจที่ผู้วิจัยใช้เป็นประชากรในการศึกษานั้นได้แสดงถึงความเชื่อในศาสนาพุทธมหายานหรือศาสนาเต๋านิกายใด และความเชื่อสายใดบ้าง และนิกายนั้นๆหรือสายความเชื่อนั้นๆได้ผสมเข้ากับศาสนาและความเชื่ออื่นๆอย่างไรบ้าง

ด้วยเหตุจูงใจดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยทำวิจัยเรื่อง “ความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋าของชาวไทยเชื้อสายจีน ในจังหวัดสมุทรปราการ : มุมมองจากโรงเจ”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้รู้ถึงคติความเชื่อของลูกหลานชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อให้รู้ถึงโรงเจจะยังคงความเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อของลูกหลานชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการอยู่หรือไม่
3. เพื่อให้รู้ถึงความเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงของโรงเจในจังหวัดสมุทรปราการ

4. เพื่อให้รู้ถึงปัจจัยบวกและปัจจัยลบที่ส่งผลต่อความเจริญหรือความเสื่อมของโรงเจในจังหวัดสมุทรปราการ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยจำกัดอยู่ที่โรงเจ ของ 6 อำเภอของจังหวัดสมุทรปราการ และโรงเจที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ชนแดนกับเขตจังหวัดสมุทรปราการบางแห่ง และบางอำเภอที่อยู่นอกเหนือพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ แต่มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อที่พบในจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งจะมีทั้งโรงเจในพื้นที่ของตลาดพลู ถนนเทอดไทย เขตธนบุรี เช่นโรงเจเสียงแข่งตั้ง (善慶堂 - แต่จิว) หรือโรงเจฮกเอียงเสียงตั้ง (復陽善堂 - แต่จิว) ที่ซอยนาคบารุง ถนนบารุงเมือง สวนมะลิ เขตยศเส รวมถึงโรงเจอีกหลายแห่งในเขตภาษีเจริญ เขตกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร และที่ตำบลจิวราย อำเภอนครไชยศรี จังหวัดนครปฐมด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญในเรื่องรูปเคารพในของศาสนสถาน และสิ่งแวดล้อมรอบๆโรงเจด้วย

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

ความเชื่อ หมายถึงความเชื่อในศาสนาเต๋า ศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาขงจื้อของลูกหลานชาวจีน อันมีศาสนสถาน คือ ศาลเจ้า โรงเจ วัดจีน เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ ให้เห็นอยู่ทั่วไป

ศาสนาพุทธมหายาน หมายถึงศาสนาพุทธที่ชาวจีนนับถือ ชาวจีนเรียกศาสนาพุทธมหายานว่า “ต้าเฉิง”(大乘) และในประเทศไทยเรียกว่า “จีนิกาย” โดยมี วัดจีน เป็นศาสนสถานให้เห็นอยู่ทั่วไป

ศาสนาเต๋า หมายถึงศาสนาเก่าแก่ของชาวจีนที่เกิดขึ้นในประเทศจีนและแพร่กระจายเข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อมๆกับการอพยพของชาวจีนโพ้นทะเล ศาสนสถานของศาสนาเต๋าส่วนใหญ่คือ “ศาลเจ้า” ที่ปรากฏทั่วไปในชุมชนชาวจีน

ชาวไทยเชื้อสายจีน หมายถึงลูกหลานชาวจีนรุ่นที่ 2,3,4,5,6 หรือมากกว่านั้น ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ

โรงเจ หมายถึงศาสนสถานที่สร้างขึ้นเนื่องจากความเชื่อในศาสนาของชาวจีนโดยอาจเป็นคติความเชื่อในศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋า หรือชานเจี้ยว และความเชื่อแบบจีนอื่นๆ ก็ได้ แต่ยึดถือการกินเจเป็นหลัก

จังหวัดสมุทรปราการ หมายถึงจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของประเทศไทย มีอำเภออยู่ในการดูแล 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองคืออำเภอปากน้ำ อำเภอบางบ่อ อำเภอบางพลี อำเภอบางเสาธง อำเภอพระประแดง และอำเภอพระสมุทรเจดีย์

สมมติฐานของการวิจัย

1. โรงเจในจังหวัดสมุทรปราการสร้างขึ้นจากความเชื่อศาสนาเต๋าอย่างแท้จริงบ้าง ศาสนาพุทธมหายานอย่างแท้จริงบ้าง หรือสร้างขึ้นจากคติความเชื่อของการผสมกันระหว่างศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธมหายาน
2. โรงเจที่สร้างขึ้นจากศาสนาเต๋า แตกต่างจากโรงเจที่สร้างขึ้นจากศาสนาพุทธมหายานเฉพาะรูปเคารพ และบทสวดมนต์เท่านั้น
3. จังหวัดสมุทรปราการไม่มีโรงเจที่สร้างขึ้นจากความเชื่อในลัทธิ (ศาสนา) ขงจื้ออย่างแท้จริง

4. โรงเจในจังหวัดสมุทรปราการที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานส่วนมากเป็นนิกายย่อยของนิกายเซน (禪宗) คือหลินจีจิง (臨濟宗) และมีส่วนน้อยที่สร้างขึ้นจากความเชื่อทางศาสนาเต๋า

5. โรงเจบางแห่งมีความเชื่อแบบพื้นถิ่นปะปนอยู่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นงานวิจัยที่ยังไม่เคยมีผู้ใดทำมาก่อน
2. เป็นการเติมเต็มเรื่องความเชื่อทางศาสนาและประเพณีวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสมุทรปราการ
3. ทำให้ได้รู้ข้อมูลที่แท้จริงเกี่ยวกับความเชื่อแบบ “ซานเจี้ยว” (三教) ที่เจริญขึ้นในจังหวัดสมุทรปราการ
4. ทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องในการนำไปชี้แนะเกี่ยวกับการพัฒนาโรงเจให้คงอยู่ยั่งยืน และมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป
5. ทำให้เข้าใจบทบาทของโรงเจที่มีต่อความเชื่อของชาวจีนมากยิ่งขึ้น
6. เป็นการทำวิจัยต่อยอดจากเรื่อง “ปากน้ำเมืองท่าโบราณ : ความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวจีน” ของพรพรรณ จันทโรนานนท์ และไพศาล ทองสัมฤทธิ์ (2556)
7. เป็นการวางพื้นฐานการศึกษาด้านความเชื่อแบบ “ซานเจี้ยว” (三教) โดยนำไปเป็นตัวอย่างในการเก็บข้อมูลด้านความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอื่นๆของประเทศไทยได้ อีกทั้งเป็นพื้นฐานในการศึกษาความเชื่อแบบ “เต๋อเจี้ยว” (德教) ที่ชาวจีนในไทยเรียกว่า “เต็กก่า” อีกทั้งเป็นพื้นฐานในการศึกษาเรื่องมูลนิธิ ที่เป็นองค์การทางศาสนาในสายความเชื่อสาย “เม็ง” (明 - เต๋อจิว) ได้

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีในงานวิจัยมีดังนี้

แนวคิดเรื่องศาสนาพุทธมหายาน (Mahayana Buddhism) ศาสนาเต๋า (Taoism) และซานเจี้ยว (San Jiao) (大乘佛教道教与三教的概念)

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมเล็ก (大传统与小传统概念) (Great Culture and Little Culture)

ทฤษฎีการผสมกลมกลืน (民族融合理论) (Theory of Assimilation)

ทฤษฎีความทันสมัย (现代化理论) (Theory of Modernization)

ทฤษฎีเกี่ยวกับองค์การทางศาสนา (宗教组织理论) (Theory of Religion Organization)

แนวคิดเรื่องศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋าและความเชื่อแบบซานเจี้ยว

มหายาน ภาษาจีนเรียกว่า ต้าเจิง (大乘) มีความหมายว่า พาหนะใหญ่ หรือ ยานที่สูงที่สุด เป็นยานที่สามารถนำพาสรรพสัตว์ในโลกไปสู่พระนิพพาน อีกทั้งยังเป็นยานที่สามารถไปถึงพุทธภูมิได้จนสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ศาสนาพุทธมหายาน ; online : 2016) ก่อนที่ศาสนาพุทธมหายานจะแพร่เข้าสู่ประเทศจีนนั้น เมื่อครั้งที่อยู่ในอินเดียศาสนาพุทธได้แตกออกเป็น 2 ฝ่ายใหญ่ ได้แก่ศาสนาพุทธฝ่ายหินยาน (小乘) และศาสนาพุทธมหายาน (大乘) ศาสนาพุทธหินยานมีอยู่ 2 นิกายใหญ่ คือ เถรวาท (上座部) และมหานิกาย (大众部) และอีก 20 นิกายย่อย ส่วนศาสนาพุทธมหายานมีเพียง 2 นิกาย ได้แก่ นิกายจงกวน (中观) และ อวีเจียคัง (瑜伽空) เมื่อศาสนาพุทธแพร่กระจายจากอินเดียเข้าสู่ประเทศจีนแล้ว เริ่มแรกยังไม่มีมีการแบ่งพระสูตรเป็นของฝ่ายหินยาน และฝ่ายมหายาน แต่นิกายต่างๆ ก็ได้มีพัฒนาการและแตกออกเป็น 13 นิกาย ได้แก่

1. นิกายลวิ้ง (律宗) หรือ นิกายวินัย
2. นิกายเฉิงซือจง (成实宗) หรือ นิกายสัตตยสัทธิติ
3. นิกายจวีเสอจง (俱舍宗) หรือ นิกายโกศะ
4. นิกายซานหลุนจง (三论宗) หรือ นิกายตรีศาสตร์
5. นิกายเนี่ยนผานจง (涅槃宗) หรือ นิกายนิพพาน
6. นิกายตี้หลุนจง (地论宗) หรือ นิกายทศภูมิเกะ
7. นิกายฉานจง (禅宗) หรือ นิกายฉาน หรือ เซน
8. นิกายเซ่อหลุนจง (摄论宗) หรือ นิกายสังปริกระศาสตร์
9. นิกายเทียนไทจง (天台宗) หรือ นิกายสังฆธรรมปุณชริก
10. นิกายจิ้งถู่จง (净土宗) หรือ นิกายสุขาวดี
11. นิกายเหวยซือจง (唯识宗) หรือ นิกายธรรมลักษณะ
12. นิกายหัวเอี้ยนจง (华严宗) หรือ นิกายอวตังสกะ
13. นิกายมีจง (密宗) หรือ นิกายวัชรยาน หรือ มนตรยาน

ต่อมา นิกายนิพพานได้รวมเข้ากับนิกายสังฆธรรมปุณฺฑริก และนิกายทศภูมิกะ ได้รวมเข้ากับนิกายอวตังสกะ ส่วนนิกายสังปริคระศาสตร์ ได้รวมเข้ากับนิกายธรรมลักษณะ จึงทำให้นิกายของจีนเหลือเพียง 10 นิกายเท่านั้น หลังจากนั้น นิกายเฉิงสือจง (成实宗) หรือนิกายสัตยสัทธา และนิกายจวีเสื่อจง (俱舍宗) หรือนิกายโกศะ ได้ถูกจัดให้เป็นนิกายทางศาสนาพุทธฝ่ายหินยาน ดังนั้น นิกายของศาสนาพุทธมหายานที่เหลืออยู่ในประเทศจีนจึงมีเพียง 8 นิกายใหญ่เท่านั้น ดังที่เรียกเป็นคำย่อว่า ซิ่ง เซียง ไถ เสียน ฉาน จิ้ง ลวี มี (性、相、台、贤、禅、净、律、密) อันได้แก่

1. นิกายตรีศาสตร์ (性) (三论宗、法性宗、嘉祥空)
2. นิกายธรรมลักษณะ (相) (法相宗、瑜伽宗、唯识宗、慈恩宗)
3. นิกายสังฆธรรมปุณฺฑริก (台) (天台宗、法华宗)
4. นิกาย อวตังสกะ (贤) (华严宗、贤首宗)
5. นิกาย ฉาน หรือ เซน (禅) (禅宗)
6. นิกายสุขาวดี (净) (净土宗)
7. นิกายวินัย (律) (律宗)
8. นิกายตันตระ วัชรยาน มนตยาน หรือมันตรยาน (密) (密宗、真言宗)

(มหายานและนิกายของมหายาน ; online : 2016) และ (เสถียร โพธิ์นันทะ ; 2522 : 68 - 71)

ศาสนาพุทธมหายานในประเทศจีนเจริญถึงขีดสุดในสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ.618 - 907) และสืบต่อมาจนถึงสมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ.1368 - 1644) ราชวงศ์ชิง (ค.ศ.1616 - 1911) และจนถึงทุกวันนี้ มีผู้เปรียบเทียบนิกายต่างๆ กับศาสตร์สาขาอื่นๆ iva นิกายธรรมลักษณะ (唯识宗) นั้นใกล้เคียงกับวิทยาศาสตร์มาก นิกายตรีศาสตร์ (三论宗) ใกล้เคียงกับปรัชญา ส่วนนิกายอวตังสกะ (华严宗) และนิกายสังฆธรรมปุณฺฑริก (天台宗) ใกล้เคียงกับวรรณกรรม นิกายมนตรยาน (密宗) กับนิกายสุขาวดี (净土宗) นั้นใกล้เคียงกับสุนทรียศาสตร์ มีเพียงนิกายฉาน (禅宗) เท่านั้นที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา (佛法的重心) พระอาจารย์ไท่ซวี (太虚法师) กล่าวไว้ว่า ลักษณะเด่นของศาสนาพุทธของจีนอยู่ที่ ฉาน (禅) หรือการทำจิตสงบนิ่ง ซึ่งแนวปฏิบัตินี้สามารถนำไปรวมเข้ากับทุกนิกายได้ สำหรับนิกายวินัย (律宗) ก็กล่าวได้ว่าเป็นพื้นฐานของศาสนาพุทธทุกนิกายเช่นกัน หากจะจัดอย่างเคร่งครัดแล้ว ไม่ควรจัดให้นิกายวินัยเป็นนิกายหนึ่งด้วยซ้ำไป แต่ควรนำไปรวมอยู่ในทุกนิกายเช่นเดียวกับนิกายฉานจึงจะถูกต้อง

หลังสมัยราชวงศ์ถังไปแล้วนิกายฉานและนิกายสุขาวดีเจริญรุ่งเรืองมาก จนทำให้เกิดการผสมกลมกลืนของสองนิกายในเวลาต่อมา ในยุคร่วมสมัย (近代) แต่ละนิกายต่างมีพระอาจารย์ที่เลื่องชื่อของตน กล่าวคือ นิกายฉานมีพระอาจารย์จี้ฉาน (寄禅法师) และพระอาจารย์ชวีหยุน (虚云法师) นิกายสุขาวดี มีพระอาจารย์อินกวง (印光法师) นิกายวินัยมีพระอาจารย์หงอี่ (弘一法师) นิกายสังฆธรรมปุณฺฑริกมีพระอาจารย์ตีปี้ (谛闭法师) นิกายอวตังสกะมีพระอาจารย์ตันเสี่ย (丹霞法师) นิกายธรรมลักษณะมีพระอาจารย์โอวหยางจิ้งอู่ (欧阳竟无法师) แต่กล่าวโดยทั่วไปแล้วนิกายฉานและสุขาวดีจะเป็นนิกายที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดและคำสอนในนิกายได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนมากที่สุดเช่นกัน ส่วนนิกายธรรมลักษณะได้ส่งผลต่อด้านวิชาการมากที่สุด สำหรับนิกายมนตรยาน แม้จะมีความเจริญรุ่งเรืองและแข็งแกร่งที่สุดแต่ก็มีความวุ่นวายและซับซ้อนมากที่สุดเช่นกัน (นิกายตรีศาสตร์ยุคเก่าและยุคใหม่ / นิกายฉานและ

นิกายสุขาวัตติ ; online : 2016) ความจริงแล้วนิกายมนตรยานเจริญอยู่ในแถบสุวรรณภูมิตั้งแต่แล้ว หลังจาก
ที่นิกายนี้เกิดขึ้นจากการก่อตั้งของท่านนาคโพธิที่อินเดียในราวพุทธศตวรรษที่ 10 โดยเรียกนิกายนี้ว่านิกาย
ตันตระแล้ว นิกายนี้ก็ได้รับแพร่กระจายเข้าสู่พม่าและสุวรรณภูมิในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 - 17 ในสมัย
ศรีวิชัยและเขมรสมัยเจนละ จากนั้นก็เสื่อมลงพร้อมกับสองอาณาจักร นิกายมนตรยานนี้มีความเป็น
พระพุทธรูปน้อยกว่านิกายอื่น เพราะได้รับเอาอาการพณเวทย์ หรือฮินดูตันตระเข้าไปรวมด้วย อีกทั้งยัง
เป็นนิกายที่สอนเรื่องลี้ลับเวทย์มนตร์คาถา (**สมเด็จพระญาณสังวร ; 2525 : 3**) ปัจจุบันศาสนาพุทธนิกาย
มนตรยานหรือตันตระมีศุนย์ใหญ่อยู่ที่ทิเบต นิกายนี้เรียกอีกอย่างว่าพระพุทธรูปแบบทิเบต

ลักษณะเด่นความเป็นมาและสถานที่ตั้งของศาสนาพุทธมหายานทั้ง 8 นิกาย

ลักษณะเด่นของนิกายทั้ง 8 สามารถบรรยายได้อย่างเห็นภาพลักษณะด้วยประโยคที่ว่า “หฺรูหฺรา
มันตรยานเรียบบ้าง ฅานสะดวก สุขาวัตติมุงม่นอดทน ธรรมลักษณะสลบซบซ้อน ตรีศาสตร์ยึดตามโบราณ
อวตังสกะปฏิบัติเคร่งวินัย แจ้งในสัจธรรมสัทธรรมปุมฺทริก” (密富禅贫方便净, 唯识耐烦嘉祥空。
传统华严修身律, 义理组织天台宗。) หากเรียงตามลำดับที่ชาวจีนนิยมกล่าวกันดังประโยคที่ยกมา
นี้ ก็จะได้อักษรตัวย่อของนิกายทั้ง 8 ดังนี้ มนตรยาน ฅาน สุขาวัตติ ธรรมลักษณะ ตรีศาสตร์ อวตังสกะ วินัย
สัทธรรมปุมฺทริก ซึ่งภาษาจีนกลางเรียกว่า “มี ฅาน จั้งฎุ เหวยสี่อ เจียเสียง หวาเอี้ยน ลวี เทียนไถ” (密、
禅、净土、唯识、嘉祥、华严、律、天台) แต่ชาวจีนนิยมเรียงลำดับการเรียกนิกายทั้ง 8 ว่า
ซิง เซียง ไถ เสียน ฅาน จั้ง ลวี มี (性、相、台、贤、禅、净、律、密) ที่ผู้วิจัยจะกล่าวเกี่ยวกับ
นิกายทั้ง 8 ต่อไปนี้จึงขอยึดการเรียงลำดับตามที่ชาวจีนนิยมดังนี้

1. นิกายตรีศาสตร์ (性) (三论宗) เริ่มขึ้นในสมัยราชวงศ์สุย (ค.ศ. 581 - 618) โดยพระอาจารย์
จีจั้ง (吉藏大师) ในช่วงที่ท่านศึกษาเรื่องตรีศาสตร์นั้น ท่านได้จำพรรษาที่วัดเจียเสียงซื่อ (嘉祥寺)
ดังนั้นนิกายนี้จึงมีอีกชื่อว่า “นิกายเจียเสียง” (嘉祥宗) นิกายนี้เน้นเรื่องความว่างเปล่า จึงมีชื่อนิกายอีกชื่อ
เรียกกันว่า “เจียเสียงคง” (嘉祥空) (คำว่า “คง” แปลว่าว่างเปล่า) หรือ “ฝ่าซิงจง” (法性宗) และนิกาย
นี้ยังได้รับการเรียกขานจากการมีพระสูตรหลักของนิกายคือ “จงลุ่น” (《中论》) และพระสูตร “สี่เอ้อร์เห
มินลุ่น” (《十二门论》) ของพระโพธิสัตว์หลงชู (龙树菩萨) และพระสูตร “ไปลุ่น” (《百论》)
ของพระโพธิสัตว์ถีมอ (提婆菩萨) จึงมีชื่อนิกายอีกชื่อหนึ่งว่า “ซานลุ่นจง” 《三论宗》

นิกายตรีศาสตร์ทั้งยุคเก่าและยุคใหม่ หากเป็นยุคที่นับจากพระอาจารย์จีจั้ง (吉藏大师) ขึ้นไป
เรียกกันว่านิกายตรีศาสตร์เก่า ตั้งแต่ยุคพระอาจารย์จีจั้งลงมาเรียกว่านิกายตรีศาสตร์ใหม่ วัดของนิกาย
ตรีศาสตร์เก่า (古三论宗) คือวัด “ซีฉานซื่อ” (栖禅寺) ต่อมาเปลี่ยนเป็นวัด “เฉ่าถ้งซื่อ” (草堂
寺) ตั้งอยู่ที่กุยเฟิงเป่ย์ลู่ของเทือกเขาหนันฉินหลังที่เมืองซีอาน มณฑลส่านซี (陕西西安南秦岭山脉的
主峰北麓) ส่วนวัดของนิกายตรีศาสตร์ใหม่คือ วัด “เจียเสียงซื่อ” (嘉祥寺) ที่เวียวโจว เมืองซาอูซิง
(绍兴越州) พระอาจารย์กุมารชีฟ (鸠摩罗什) และศิษย์ของท่านเคยมาจำพรรษาอยู่ที่วัดแห่งนี้และ
ได้แปลพระไตรปิฎกออกมามากถึง 98 ภาค (部) 425 ฝุก (卷) ทั้งนี้รวมถึงพระคัมภีร์ “จงลุ่น”
“ไปลุ่น” และ “สี่เอ้อร์เหมินลุ่น” (《中论》《百论》《十二门论》) สำหรับนิกายตรีศาสตร์ยุคใหม่
ในช่วงของพระอาจารย์จีจั้ง หลังจากท่านได้คัดลอกพระสูตรที่พระอาจารย์รุ่นก่อนแปลไว้แล้ว ท่านได้เทศนา
สั่งสอนผู้สนใจตามแนวตรีศาสตร์ ซึ่งได้รับการตอบรับจากผู้คนในยุคนั้นเป็นอย่างดี ศิษย์ของพระอาจารย์จีจั้ง

ที่มีชื่อเสียงคือพระภิกษุจื่อไ้ (智凯) และพระภิกษุหุยก้วน (慧灌) จากเกาหลี ซึ่งได้นำคำสอนของนิกายนี้ไปเผยแพร่ถึงประเทศญี่ปุ่น (นิกายตรีศาสตร์ยุคเก่าและยุคใหม่ / นิกายฉานและนิกายสุชาวดี ; online : 2016)

2. นิกายธรรมลักษณะ (相) (唯识宗) มีหลักคำสอนที่ยากและซับซ้อน ผู้ศึกษาต้องมีความอดทนในการวิเคราะห์แยกแยะจึงจะค้นพบวิธีการที่จะได้คำตอบ นิกายนี้จึงมีอีกชื่อว่า “ฝ่าเซียงจง” (法相宗) และเนื่องจากผู้ตั้งนิกายนี้คือพระอาจารย์เสวียนจั้ง (玄奘大师) (คนไทยเรียกขานนามพระภิกษุรูปนี้ว่า พระอาจารย์เฮียนจั้ง - ผู้เขียน) และพระอาจารย์คฺยฺจี้ (窥基大师) มักจำพรรษาอยู่ที่วัดฉือเอินชื่อ (慈恩寺) นิกายนี้จึงมีอีกชื่อนิกายฉือเอิน (慈恩宗) และเนื่องจากนิกายนี้ใช้พระสูตร “อวีเจียซือตี้ลุ่น” 《瑜伽师地论》 เป็นพระสูตรหลักของนิกายนี้ จึงทำให้นิกายนี้มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่านิกายอวีเจีย (瑜伽宗)

วัดที่ตั้งของนิกายนี้คือวัดต้าฉือเอินชื่อ (大慈恩寺) ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์สุย รัชศกโคหวงปีที่ 9 (隋开皇 9 年) (ค.ศ.598) ในเมืองซีอาน มณฑลส่านซี (陕西西安) วัดนี้ได้ใช้เป็นสถานที่สำคัญในการแปลพระไตรปิฎกของพระอาจารย์เสวียนจั้ง (玄奘三藏法师) แห่งราชวงศ์ถัง ซึ่งที่ญี่ปุ่นก็ถือว่าวัดนี้เป็นแหล่งกำเนิดแห่งนิกายธรรมลักษณะของญี่ปุ่นเช่นกัน

3. นิกายสัทธรรมปฎนทริก (台) (天台宗) เป็นนิกายที่ดั่งขึ้นเก่าแก่นิกายหนึ่ง โดยเริ่มขึ้นในสมัยราชวงศ์สุย รัชศกโคหวงปีที่ 18 (隋开皇 18 年) (ค.ศ.607) ที่วัดกัวชิงชื่อ (国清寺) มณฑลเจ้อเจียง โดยพระอาจารย์จื่อไ้ (智凯大师) เป็นนิกายที่มีผู้คนเชื่อถือและเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618 - 907) เพราะมีพระภิกษุเดินทางมาจากญี่ปุ่นมาสืบศาสนาที่วัดแห่งนี้จำนวนมาก พระภิกษุเหล่านี้เมื่อกลับประเทศญี่ปุ่นแล้วก็ได้ตั้งนิกายเถียนไถขึ้นที่ญี่ปุ่นเช่นกัน ต่อมาถึงสมัยราชวงศ์ซ่งได้รัชศกเซียนเต้าปีที่ 4 (ค.ศ.1168) ก็ยังมีพระอาจารย์หยงซีผู้ก่อตั้งนิกายหลินจี้จ้งของญี่ปุ่น (日本临济宗初祖荣西) ได้มาศึกษาพระธรรมที่นี้เช่นกัน (นิกายตรีศาสตร์ยุคเก่าและยุคใหม่ / นิกายฉานและนิกายสุชาวดี ; online : 2016) ด้วยเหตุที่พระอาจารย์จื่อไ้จำพรรษาอยู่ที่เทียนไถซาน (天台山) นิกายนี้จึงมีชื่อเรียกว่านิกายเทียนไถ (天台宗) เนื่องจากนิกายนี้ยึดคัมภีร์ฝ่าหฺวาจิง (法华经) เป็นหลัก จึงมีอีกชื่อเรียกว่านิกายฝ่าหฺวา (法华宗) ในบรรดานิกายทั้งหมดของจีนนั้น นิกายเทียนไถจะมีความโดดเด่นเป็นที่หนึ่งในเรื่องคำสอน มีอรรถาธิบายในคำสอนที่ชัดเจน มีการจัดระเบียบในการแบ่งกลุ่มเนื้อหาคำสอนจากคัมภีร์ รวมทั้งการวิเคราะห์คำสอนอย่างเป็นระบบ

พระภิกษุของนิกายเทียนไถ และนิกายย่อยหลินจี้จ้ง (临济宗) ต่างยึดถือวัดกัวชิงชื่อที่เทียนไถซานเป็นที่ตั้งนิกายหรือแหล่งกำเนิดนิกายของพวกเขาเช่นกัน

4. นิกายอวตังสกะ (贤) (华严宗) คือนิกายที่ยึดมั่นตามแบบแผนโบราณอย่างเคร่งครัด นิกายนี้เริ่มต้นที่อินเดีย เมื่อแพร่กระจายเข้าสู่ประเทศจีนแล้ว ได้ผ่านการวิเคราะห์และจัดระบบ พร้อมทั้งเน้นหนักไปในด้านปรัชญา พระอาจารย์ต้าเต้อ (大德法师) ผู้เริ่มต้นนิกายนี้ ทำให้อวตังสกะกลายเป็นศูนย์กลางแห่งแนวคิดทางด้านศาสนาพุทธมหายานของจีนและได้เป็นแนวปฏิบัติตามแบบประเพณีของศาสนาพุทธแบบจีน จึงเรียกกันว่า “นิกายหฺวาเอียนตามประเพณี” (传统华严) ด้วยเหตุที่นิกายนี้ได้ยึดมั่นตามแนวของคัมภีร์หฺวาเอียนมาโดยตลอด จึงเรียกอีกชื่อว่า “นิกายหฺวาเอียน” (华严宗) ต่อมาในสมัยพระนางบูเช็กเทียน (武则天) แห่งราชวงศ์ถังได้พระราชทานนาม “เสียนโส่ว” (贤首) แก่พระอาจารย์ฝ่าจั้ง (法藏)

大師) ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งนิกายนี้เช่นกัน ชาวบ้านจึงต่างเรียกพระอาจารย์ฝ่าจั้งว่าพระอาจารย์เสียนโส่ว ต่อมานิกายนี้จึงมีชื่อว่า “นิกายเสียนโส่ว” (贤首宗)

วัดที่ตั้งของนิกายอวตังสกะคือวัด “หว่าเอี้ยนซือ” 华严寺 ตั้งอยู่ที่ชาวหลิงหยวนบนพวยของอำเภอฉานอันมณฑลส่านซี (陕西长安县少陵原半坡) เป็นวัดใหญ่มากวัดหนึ่ง ผู้ก่อตั้งนิกายนี้คือพระอาจารย์ตู้ซุ่น (杜顺大师) หรืออีกชื่อว่าพระอาจารย์ฝ่าซุ่น (法顺大师) (ค.ศ. 557 - 640) และพระอาจารย์ฝ่าจั้ง (法藏大师) วัดแห่งนี้สร้างขึ้นในรัชศกเจินหยวนปีที่ 19 (贞元 19 年) แห่งราชวงศ์ถัง (ค.ศ.803) นิกายนี้มีชื่อเรียกขานกันหลายชื่อเช่นเดียวกับนิกายอื่นๆ คือเสียนโส่วจง ฝ่าเจี๋ยจง หยวนหมิงจวีเต๋อจง (贤首宗、法界宗、圆名具德宗)

5. นิกายฉานหรือเซน (禅) (禅宗) เป็นนิกายที่เน้นความเรียบง่าย ไม่สิ้นเปลือง การจัดแทนบูชา หรือแทนพิธีกรรมก็เป็นไปอย่างเรียบง่าย เน้นการปฏิบัติที่ใจ จึงมีชื่อเรียกนิกายนี้ว่า “นิกายพุทธจิต” (佛心宗) การฝึกตามนิกายเซน ไม่จำเป็นต้องใช้จ่ายเงินทองมาก เพราะสถานที่ปฏิบัติธรรม คือแหล่งสงบเงียบในป่าหรือเชิงเขา ทั้งอาหารการกินก็คือของพื้นๆที่หาได้ในท้องที่ นิกายเซนเริ่มจากพระโพธิธรรม (菩提达摩) แต่มาเจริญขึ้นทางภาคใต้ของประเทศจีนในสมัยพระอาจารย์ท่านที่ 6 แห่งนิกายเซนคือพระอาจารย์หุยเหนิง (慧能、惠能) ในช่วงกลางต่อช่วงปลายของสมัยราชวงศ์ถัง นิกายนี้ได้กลายเป็นนิกายที่ได้รับความนิยมมากที่สุดของจีน นิกายนี้มีลักษณะพิเศษที่พระอาจารย์จะสอนศิษย์ด้วยวิธีการต่างๆเพื่อให้รู้แจ้ง (开悟) ด้วยตนเอง โดยเน้นการรู้แจ้งจากวิถีชีวิตประจำวัน

วัดที่ตั้งของนิกายเซนอยู่ที่ภูเขาชางซานมณฑลเหอหนาน (河南嵩山) ซึ่งสร้างขึ้นในปรีชศกไท่เหอปีที่ 20 แห่งราชวงศ์เว่ยเหนือ (北魏太和 20 年) (ค.ศ.496) วัดแห่งนี้เป็นที่พระภิกษุนิกายย่อยต่างๆ ของนิกายเซนมาศึกษาธรรมะเป็นจำนวนมาก และนิกายย่อยที่สำคัญนิกายหนึ่งคือนิกายหลินจั้ง (临济宗)

6. นิกายสุขาวดี (净土宗) เป็นนิกายที่มีหลักปฏิบัติที่ง่ายและสะดวกที่สุด โดยเน้นเพียงการสวดมนต์เท่านั้น ผู้ใดที่ศึกษาในนิกายนี้ขอเพียงหมั่นเพียรในการสวดมนต์โดยเอ่ยพระนามพระอมิตาภพุทธเจ้าว่า “หนันอู่อาหมี้ถั่วฝัว” (南无阿弥陀佛) หรือที่ชาวแต่จีวสวดมนต์กันเป็นประจำว่า “นัมโมอนี้ถ่อฮุก” สวดเป็นประจำและทุกเวลา เมื่อตายไปก็ขึ้นสู่แดนสุขาวดี (极乐净土) โดยไม่ได้มีการแบ่งชนชั้นว่าเป็นผู้ดีหรือผู้ยากไร้ เป็นนิกายที่มีการปฏิบัติได้ง่ายและปฏิบัติได้โดยไม่จำกัดเวลาหรือสถานที่ นิกายนี้จึงเป็นนิกายที่มีผู้เลื่อมใสและเป็นศิษย์มาก ด้วยเหตุที่นิกายเน้นการสวดมนต์เป็นสำคัญ นิกายนี้จึงมีอีกชื่อว่า “นิกายสวดมนต์” (念佛宗) กล่าวกันว่าในสมัยราชวงศ์จินตะวันออก (ค.ศ.317- 420) พระอาจารย์หุยหยวน (慧远大师) เคยจัดการนิมนต์โดยให้พระภิกษุนิกายนี้มารวมตัวกันที่ภูเขาหลูซาน (庐山) แล้วตั้งเป็นสมาคมดอกบัว (莲社) ด้วยการตั้งจิตปฏิบัติเพื่อไปสู่แดนสุขาวดี ดังนั้นนิกายนี้จึงมีอีกชื่อว่า “นิกายดอกบัว” (莲宗) พระอาจารย์ชานเต้า (善道大师) ก็เป็นท่านหนึ่งที่ได้เทศนาคำสอนและเผยแผ่นิกายสุขาวดีออกไปอย่างกว้างขวาง จึงได้รับการยกย่องท่านเป็นพระอาจารย์รุ่นที่ 2 แห่งนิกายสุขาวดี (净土第二代师祖)

วัดเป็นที่ตั้งของนิกายสุขาวดีคือวัด “เซียงจีซือ” (香积寺) ซึ่งตั้งอยู่ที่ชานเมืองทางตะวันตกของเมืองซีอานมณฑลส่านซี สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง เมื่อพระอาจารย์ชานเต้ามรณะภาพในปี ค.ศ.681 ศิษย์ทั้งหลายประสงค์ให้พระภิกษุรุ่นหลังได้รำลึกถึงคุณความดีของท่านจึงได้สร้างเจดีย์อุทิศให้ท่าน ทำให้สถานที่แห่งนี้

ได้กลายเป็นลานสำหรับทำพิธีกรรมทางศาสนาอย่างเป็นทางการแห่งแรกของนิกายสุชาวดีในประเทศจีน นิกายนี้มีพระสูตรหลักคือ “อุลฺลึงโข่วจิง” “กวนอุลฺลึงโข่วจิง” “อาหมัถ้วจิง” “หวังเซิงจิง” (《无量寿经》、《观无量寿经》、《阿弥陀经》、《往生经》)

7. นิกายวินัย (律宗) ยึดกฎระเบียบวินัยตามที่กำหนดไว้ใน “สี่เฟินลวี่” (四分律) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ “หฺวู่ปู้ลวี่” (五部律) จึงมีชื่อเรียกนิกายนี้ว่า “สี่เฟินลวี่จิง” (四分律宗) และเนื่องจากพระอาจารย์เต้าเซวียน (道宣大师) ผู้ก่อตั้งนิกายนี้จำพรรษาอยู่ที่วัดหนันซาน (南山) จึงมีอีกชื่อว่า “นิกายหนันซาน” (南山宗) หรือ “หนันซานลวี่จิง” (南山律宗) นิกายนี้เน้นสอนเรื่องความเป็นคนดี จิตจึงจะสามารถเข้าสู่ความโล่งแจ้งและพบแสงสว่างได้ ด้วยการสอนดังกล่าวจึงมีอีกชื่อเรียกว่า “ซิ่วเซินลวี่” (修身律) แปลว่า กฎเกณฑ์ในการปฏิบัติตน เน้นการศึกษาพระสติปัญญาความสงบนิ่งความรู้แจ้งของพระสัมมาพุทธเจ้าโดยผ่านทางพระวินัย

วัดที่ตั้งของนิกายนี้คือวัด “จิ้งเอี้ยซือ” (净业寺) ที่ซีอาน มณฑลส่านซี (西安陕西) สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์สุย (ค.ศ. 581-618) วัดแห่งนี้เป็นที่ที่พระอาจารย์เต้าเซวียนใช้เป็นที่เผยแพร่ธรรมของนิกายนี้

8. นิกายมันตรยานหรือตันตระ (密) (密宗) ใน 8 นิกายดังกล่าวนี้ หากผู้ใดมีความประสงค์ศึกษารธรรมในนิกายมันตรยาน ต้องแน่ใจว่าตนเองมีปัจจัยเพียงพอที่จะส่งให้การปฏิบัตินั้นเป็นไปได้อย่างราบรื่นเพราะ การจัดแทนบูชาหรือแทนพิธีต้องเป็นไปอย่างหรูหราและเพียบพร้อม อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมของพระอาจารย์ทุกชิ้นหากไม่ใช่ทองหรือเงิน ก็ต้องเป็นทองเหลืองทองแดงหรือสำริด อีกทั้งมีหลากหลายอย่าง ทั้งเวลาในการทำพิธีต้องใช้เวลาช้านาน ปัจจัยที่จะนำถวายพระภิกษุของนิกายนี้ก็จะต้องมีมากอย่างเช่นกัน นิกายนี้เริ่มขึ้นที่อินเดียประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 โดยได้รวมเอาศาสนาฮินดูเข้ามาด้วย ประเทศจีนเรียกนิกายนี้หลายชื่อคือ “มีเจี้ยว มีมีเจี้ยว เงินเอียนเฉิง จินกั๋งเฉิงและ อวีเจี้ยวมีเจี้ยว” (密教、秘密教、真言乘、金刚乘、瑜伽密教)

วัดแรกที่ตั้งนิกายนี้คือ “ต้าซิงชานซือ” (大兴善寺) ที่เมืองซีอานมณฑลส่านซี (西安陕西) สร้างขึ้นระหว่างรัชศกไท่สือถึงรัชศกไท่คังแห่งราชวงศ์จิ้น (晋泰始至太康) (ค.ศ.265-289) ในช่วงที่ศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรืองอย่างมากนั้น ที่วัดแห่งนี้ได้ใช้เป็นที่แปลพระสูตรของทางราชการ โดยเฉพาะงานแปลของพระมหาเถระจากอินเดียคือพระอาจารย์ชานอู๋เว่ย พระอาจารย์จินกั๋งจื่อและพระอาจารย์ปู้คัง (善无畏、金刚智、不空) ที่ได้แปลพระสูตรเกี่ยวกับนิกายนี้ไว้อย่างมากมาย ยังประโยชน์ให้ศาสนาพุทธนิกายมันตรยานเป็นอย่างมาก มีพระภิกษุจากญี่ปุ่นเข้ามาศึกษาที่วัดแห่งนี้ เมื่อกลับประเทศแล้วได้เผยแพร่ธรรมของนิกายนี้โดยตั้งเป็นนิกาย “เงินเอียนจง” (真言宗) (ศาสนาพุทธมหายาน ; online : 2016)

นิกายทั้ง 8 ที่กล่าวมานี้ ส่วนใหญ่แพร่กระจายมาจากประเทศอินเดีย (天竺国) ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกของประเทศจีน มีเพียงนิกายฉานหรือเซน (禅宗) นิกายโกศาหรืออวตังสกะ (华严宗) และนิกายสัทธรรมปุณฑริก (天台宗) เท่านั้น ที่เจริญขึ้นในประเทศจีน และเป็นของจีนโดยแท้ (นิกายตรี ศาสตร์ยุคเก่าและยุคใหม่ / นิกายฉานและนิกายสุชาวดี ; online : 2016)

นิกายทั้ง 8 ที่กล่าวมานี้ ได้ยึดพระสูตรที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมกับคำสอน โดยส่วนใหญ่จะใช้พระสูตรที่พระอาจารย์ยุคแรกเริ่มไปสืบทอดมาจากอินเดียแล้วนำมาแปลไว้ และต่อมามีพระอาจารย์รุ่นต่อๆ มาของแต่ละนิกายได้แปลหรือเรียบเรียงขึ้นมาใหม่บ้าง

นิกายตรีศาสตร์ ใช้พระสูตรที่ท่านหลงชู่ (龙树) และท่านถิวอ (提婆) ที่แปลไว้ได้แก่ “จงกวน ลุ่น” 《中观论》 “ไป่ลุ่น” 《百论》 “สี่เอ้อร์เหมินลุ่น” 《十二门论》 และ “ต้าเจิงเสวียนลุ่น” 《大乘玄论》 “ฝ่าหัวเสวียนลุ่น” 《法华玄论》 “จิ่งหมิงเสวียนลุ่น” 《净名玄论》 “ต้าตี้จิ่ง” 《二谛章》 “ซานหลุนเสวียนอี้” 《三论玄义》 เป็นพระสูตรหลักของนิกาย

นิกายธรรมลักษณะ ใช้พระสูตร “เจิงเหวยสี่ลุ่น” 《成唯识论》 “อวีเจียซือตี้ลุ่น” 《瑜伽师地论》 และ “เจียเซินมีง” 《解深密经》 เป็นพระสูตรหลักของนิกาย

นิกายสังฆธรรมปุนทริก ใช้พระสูตรที่ท่านกุมารชีพแปลไว้คือ ฝ่าหวาจิง 《法华经》 ต้าจื้อตี้ลุ่น 《大智度论》 จงลุ่น 《中论》 เป็นพระสูตรหลัก และโดยทั่วไปเมื่อมีพิธีกรรมที่ต้องสวดมนต์ ก็จะสวดเมี่ยวฝ่า เหลียนฮวาจิง 《妙法莲花经》 เป็นหลัก และสวดต้าปันเนี่ยฝันจิง 《大般涅槃经》 เสริมด้วยการสวดต้า ปันยั่วจิง 《大般若经》 เพื่อช่วยผู้ฟังธรรมในการพิจารณาธรรมได้เร็วขึ้น

นิกายอวตังสกะ ใช้พระสูตรที่ท่านกุมารชีพแปลไว้คือหวาเอี้ยนจิง 《华严经》 แล้ว ยังสวดบทเนี่ยฝัน จิง 《涅槃经》 เหวยหม่วจิง 《维摩经》 เหียนหวางจิง 《仁王经》 เซ็งมันจิง 《胜鬘经》 จินกวง หมิงจิง 《金光明经》 จื่อลุ่น 《智论》 จงลุ่น 《中论》 เป็นพระสูตรหลักของนิกาย

นิกายฆาน หรือเซนใช้พระสูตรที่แปลโดยท่านกุมารชีพ และบทสวดของพระอาจารย์ประจำนิกายรุ่น ต่อมาที่แปลไว้ คือจิงกัจจิง 《金刚经》 เล็งเจียจิง 《楞伽经》 ลิวจู่เจียจิง 《六组伽经》 จิงกัจปันยั่วป้อ หลัวมีจิง 《金刚般若波罗密经》 ลิวจู่ถันจิง 《六组坛经》 เป็นพระสูตรหลักของนิกาย

นิกายสุขาวดี ใช้พระสูตรของท่านกุมารชีพ และของท่านอาจารย์ผู้ก่อตั้งนิกายที่เขียนขึ้นใหม่ ได้แก่กู่ เลียงโช่วจิง 《无量寿经》 กวนอู่เลียงโช่วจิง 《观无量寿经》 อาหมิถัวฝัวจิง 《阿弥陀经》 หวังเซิงจิง 《往生经》 และยังมีพระสูตรหวังเซิงลุ่น 《往生论》 กวนอู่เลียงโช่วจิงซุ 《观无量寿经疏》 หวังเซิง หลี่จัน 《往生礼赞》 กวนเนี่ยนฝ่าเหมิน 《观念法门》 ฝ่าซือจัน 《法事赞》 ปันโจวจัน 《般舟赞》

นิกายวินัย ใช้พระสูตรที่ท่านกุมารชีพแปลไว้และพระสูตรอื่นๆ เป็นพระสูตรประจำนิกาย ซึ่งมี หลากหลาย ได้แก่สี่ช่งลวี่ 《十诵律》 โยวผอไซเจียจิง 《优婆塞戒经》 และ ซื่อเฟินลวี่ 《四分律》 มั่วเฮอเซิงจือลวี่ 《摩诃僧祇律》 หวู่เฟินลวี่ 《五分律》 ปี่หนีหมูลุ่น 《毗尼母论》 มั่วเตอเลอเจียลุ่น 《摩得勒伽论》 ซานเจียนลวี่ปี่ผอซา 《善见律毗婆沙》 ซ่าผอตั่วลุ่น 《萨婆多论》 หมิงเลี่ยวลุ่น 《明瞭论》

นิกายมันตรยาน ใช้พระสูตรที่พระอาจารย์ทั้ง 3 ท่านได้แปลไว้ คือพระอาจารย์ชานอู่เหวย (善无畏) พระอาจารย์จิงกัจจื่อ (金刚智) และพระอาจารย์ปู้คัง (不空) ร่วมกันแปลไว้ และพระสูตรสำคัญ ในสมัยราชวงศ์ถัง ได้แก่จิงกัจตั้งเจียเจินซือต้าเจียวหวางจิง 《金刚顶伽真实大教王经》 ต้ายื่อจิง 《大日经》 จิงกัจตั้งจิง 《金刚顶经》 เป็นพระสูตรประจำนิกาย (นิกายมันตรยาน ; online : 2017)

นอกจากที่กล่าวมาทั้ง 8 นิกายและพระสูตรหลักของนิกายนั้นๆแล้ว ยังมีนิกายย่อยอื่นๆอีกมาก นิกาย เหล่านี้เจริญขึ้นไม่นานก็เสื่อม เช่นนิกายย่อยโกศหรือจี้เซอจง (俱舍宗) ซึ่งต่อมาภายหลังถูกนำไปรวมไว้ กับนิกายของศาสนาพุทธฝ่ายหินยาน แต่พระสูตรที่นิกายโกศใช้สวดมนต์เช่น จี้เซอลุ่น 《俱舍论》 เจิงสี่ลุ่น 《成实论》 และคำสอนของพระอาจารย์หงหยาง (弘扬大师) ที่เน้นเรื่องนิพพานและนรก เช่นพระสูตรเนี่ยฝันจิง 《涅槃经》 เซอต้าเจิงลุ่น 《摄大乘论》 สือตี้จิงลุ่น 《十地经论》 ก็ยังเป็นที่ยอมรับ

ของบางนิกายในศาสนาพุทธมหายานยังนำมาใช้สวดกันอยู่ (8 นิกายหลักและพระสูตรที่ใช้สวดของศาสนาพุทธมหายาน ; online : 2017)

แนวคิดเรื่องศาสนาเต๋า (Taoism)

ศาสนาเต๋าเป็นศาสนาที่เจริญขึ้นในพื้นที่แผ่นดินจีนโดยแท้ มีพื้นฐานมาจากความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมของชาวจีนซึ่งเกี่ยวข้องกับพอมดหมอผี (巫祝) ต่อมาในสมัยราชวงศ์ฉินต่อราชวงศ์ฮั่น (秦汉) ผู้ปฏิบัติพิธีกรรมตามแบบดั้งเดิมได้มีรูปแบบที่แน่นอนมากขึ้น และมีเจ้าหน้าที่ในราชสำนักเป็นผู้จัดการเรื่องทำนายนาย และติดต่อกับฟ้าซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สูงที่สุดในความเชื่อของชาวจีน ซึ่งผู้ทำพิธีกรรมดังกล่าวมีชื่อเรียกว่า “ฟิงซือ” (方士) เป็นผู้ประกอบพิธีที่กลายมาจากพอมดหมอผีในยุคดั้งเดิมนั้นเอง ฟุฉินเจีย (傅勤家) กล่าวในหนังสือประวัติศาสตร์ศาสนาเต๋าของประเทศจีนที่เขาเขียนขึ้นว่า “ฟิงซือ” (方士) ต่อมาได้กลายเป็น “เต๋าซือ” (道士) (คนไทยเรียกว่านักพรตเต๋า) ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเต๋าที่เรียกกันในปัจจุบัน (傅勤家 ; 1972 : 43) เขากล่าวถึงการเริ่มต้นของศาสนาเต๋าว่า “ก่อนศาสนาเต๋าก่อเกิดขึ้นนั้น นักคิดในสมัยโบราณต่างมีแนวคิดแบบต่างๆมากมาย ในบรรดานั้นที่เกี่ยวกับศาสนาเต๋าคือแนวคิดของกลุ่ม “เต๋าเจีย” (道家) แต่ผู้รู้ยุคปัจจุบันท่านหนึ่ง คือสวีตี้ชาน (许地山) กลับมีความเห็นว่าการเกิดขึ้นของศาสนาเต๋ามีได้มาจากแนวคิดของกลุ่มเต๋าเจียเท่านั้น แต่ผสมด้วยความเชื่อที่เกี่ยวกับเทพเจ้าในยุคโบราณของจีนเข้าไปด้วย การเกิดขึ้นของศาสนาเต๋าก็เพื่อต้องการด้านการเจริญขึ้นของศาสนาพุทธที่แพร่กระจายมาจากต่างประเทศนั่นเอง (许地山 ; 1976 : 13-14) มีข้อมูลบางแห่งกล่าวว่า ในกลางสมัยจั้นกั๋ว (战国) (ก่อนคริสต์ศักราช 475 ปี - 221 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ที่ก๊กฉี (齐国) เกิดความนิยมในการกราบไหว้พระจักรพรรดิหวงตี้และเหล่าจื่อ (黄帝与老子) อีกทั้งช่วงแรกของสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (ก่อนค.ศ. 206 ปี - ค.ศ.220) ได้มีการรณรงค์เรื่องแนวคิดและความเชื่อหวงเหล่า (黄老之学) ส่งผลให้รัชสมัยของพระเจ้าเหวินตี้ (文帝) (ก่อน ค.ศ. 163 - 156) และพระเจ้าจิ้งตี้ (景帝) (ก่อน ค.ศ.156 - ก่อน ค.ศ.143) แห่งราชวงศ์ฮั่นเป็นยุคที่ใช้แนวคิดทางศาสนาเต๋ามาปกครองประเทศ หลังรัชสมัยพระเจ้าฮั่นหวู่ตี้ (汉武帝) (ก่อน ค.ศ. 140 - ก่อน ค.ศ.88) แล้ว แนวคิดและความเชื่อหวงเหล่าได้ถูกเผยแพร่ออกสู่ชาวบ้าน แล้วได้รวมเข้ากับความเชื่อแบบ “ฟิงเซียนเต๋า” (方仙道) กลายเป็น “หวงเหล่าเต๋า” (黄老道) และจากนั้นความเชื่อดังกล่าวได้กลายมาเป็นความเชื่อแบบศาสนาเต๋า (道教#2-1 ; online : 2016) ในปลายสมัยราชวงศ์ฮั่น (ก่อน ค.ศ.206 - ค.ศ.220) ต่อลงมาถึงสมัยสามก๊ก (ค.ศ. 220 - 280) ศาสนาเต๋าก็ได้ถูกจัดการอย่างเป็นระบบ จางเจี๋ยว (张角) จางชิว (张脩) จางหลู่ (张鲁) และคนอื่นๆต่างรณรงค์เรื่อง “ไท่ผิงเต๋า” (太平道) และ “อู๋โต่วหมี่เต๋า” (五斗米道) อีกทั้งใช้บทสวดมนต์ “เหล่าจื่อเต๋าเต๋อจิง” (老子道德经) ใช้การเขียนยันต์ (符) การสวดมนต์และการสวดอ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการรักษาโรคและอาการป่วยของชาวบ้าน พร้อมกันนั้นก็มีการจัดตั้ง (左慈) เกอเสียน (葛玄) และคนอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงของศาสนาเต๋ารณรงค์เรื่องเขียนและเทพเจ้าของศาสนาเต๋า รวมทั้งเน้นการดูแลสุขภาพของผู้คนให้มีอายุยืนด้วยการใช้ยาเม็ด (丹药) ที่ผสมขึ้นจากโภชนาการของเซียนและเทพเจ้า ในศาสนา เมื่อแนวคิดของทั้งสองสาย คือ “ไท่ผิงเต๋า” (太平道) และ “อู๋โต่วหมี่เต๋า” (五斗米道) รวมกันเป็นหนึ่ง จึงจัดตั้งเป็นองค์กรใหม่อย่างเป็นทางการ มีเรื่องราวการเกิดของเซียนและเทพเจ้าแห่งฟ้าที่เรียกว่า “เทียนซือ” (天师) แล้วตั้งตำแหน่งผู้มีหน้าที่ทำงานในด้านต่างๆ เรียกว่า “ปู้สิง” ทำให้มีคณับถือและเข้าร่วมในองค์กรแห่งความเชื่อนี้อย่างมาก

ประกอบกับปรัชญาจางจื๊อ (庄子) มีผู้รู้ในยุคนั้นให้ความสำคัญมาก และส่งผลต่อแนวคิดของศาสนาเต๋า มากยิ่งขึ้น (野上俊静 ; 1972 : 34) มาถึงสมัยราชวงศ์เว่ยเหนือในรัชสมัยพระเจ้าไท่หู่ตี้ (北魏太武帝) (ค.ศ. 424 - 451) ศาสนาเต๋าได้รับยกย่องให้เป็นศาสนาประจำชาติของจีน พระเจ้าไท่หู่ตี้โปรดให้ สร้างลานแห่งศาสนาเต๋า “เทียนซือเต๋าฉัง” (天师道场) ขึ้นที่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองผิงเฉิง (平城) แล้วยังทรงเรียกขานพระองค์เองว่า “ไท่ผิงเจินจวิน” (太平真君) (หมายถึงผู้เป็นใหญ่แห่งไท่ผิง)

ในสมัยนี้ศาสนาเต๋าได้แบ่งออกเป็นศาสนาเต๋าของเหล่าผู้ดีมีสกุล เรียกว่า “ตันต้งเต๋าเจี้ยว” (丹鼎道教) และศาสนาเต๋าของชาวบ้านเรียกว่า “ฝูสูยเต๋าเจี้ยว” (符水道教) ผู้นำแห่งศาสนาเต๋ายุคนั้นคือ เม่าซานเจินเหริน (茅山真人) และเก๋อหง (葛洪) ได้นำวิธีการฝึกเล่นแร่แปรธาตุตามแบบที่เขียนและ เทพเจ้าปฏิบัติกัน (神仙方术) สำหรับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของปรัชญาขงจื๊อ (孔子) ที่นิยมกันในยุคนั้น ก็ถูกนำมารวมเข้ากับศาสนาเต๋าด้วย ทำให้เกิดแนวคิดแห่งการมีชีวิตเป็นนิรันดร์เมื่อบุคคลนั้นๆ สามารถ ปฏิบัติตนถึงระดับเซียนได้ (长生成仙体系) แนวคิดดังกล่าวเป็นการปูพื้นฐานให้ผู้นับถือต่างชนชั้นนำมา กำหนดเป็นหลักเกณฑ์ ส่งผลให้มีพัฒนาการของศาสนาเต๋าดังกล่าวแตกออกไปเป็นหลายสาย (宗派) ในปี ค.ศ.364 หยางอี้ (杨义) ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็น “ซังซิงจูซือ” (上清祖师) (หมายถึงพระอาจารย์ผู้เป็นใหญ่ แห่งสายความเชื่อ) ได้รับสืบทอด “ตำราหยกสวรรค์” (天书玉册) คือคัมภีร์ “ซังซิงต้าตังเจินจิง” (《上清大洞真经》) แล้วได้ตั้งศาสนาเต๋าสายใหม่ขึ้นเรียกว่า “ซังซิงไฟ” (上清派) หรือสายซังซิง ใน ขณะเดียวกันเก๋อเฉาฝู (葛巢甫) ก็ได้รับสืบทอดและตั้งสาย “หลิงเป่าไฟ” (灵宝派) แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นในศาสนาเต๋าคู่ได้เผยแพร่มาแต่ก่อน เช่นที่ปาสู (巴蜀) ซึ่งก็คือมณฑลเสฉวนในปัจจุบันก็ ยังคงนับถือศาสนาเต๋าสาย “อู่โต่วมีเต๋า” (五斗米道) และแถบมณฑลเจียงซี (江西) ยังนิยมนับถือ “ปั่วเจี้ยเต๋า” (帛家道) “หลี่เจี้ยเต๋า” (李家道) และ “เทียนซือเต๋า” (天师道) ของตู้จื่อกง (杜子恭) (道教#2-1 ; online : 2016) ในสมัยต้นราชวงศ์ถัง (唐朝) (ค.ศ.618 - 907) ศาสนาเต๋าดำเนินถึงขีดสุด พระเจ้าถังเสวียนจง (唐玄宗) (ค.ศ.712 - 742) ทรงนับถือและรับเหล่านักพรตทางศาสนาเต๋ามาเข้า เป็นพระญาติในราชตระกูล และยกย่อง “ไท่ซังเหล่าจวิน” (太上老君) ซึ่งก็คือเหล่าจื๊อ (老子) ผู้เป็น ใหญ่แห่งศาสนาเต๋ามาขึ้นเป็นต้นตระกูลบรรพบุรุษ (祖先) ของพระองค์ และแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ให้เหล่าจื๊อ เป็นพระศาสดาแห่งศาสนาเต๋า (道教教祖) อีกทั้งบุคคลอื่นๆที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแทนของศาสนา เต๋า ก็ทรงพระราชทานให้มีลำดับศักดิ์ตามที่ศาสนาเต๋ากำหนดไว้ เช่น จวงจื๊อ (莊子) (ไทยเรียกจางจื๊อ) เป็น “หนันหฺวาเจินเหริน” (南华真人) “เหลี่ยจื๊อ” (列子) เป็น “ซงชวีเจินเหริน” (冲虚真人) “เหวินจื๊อ” (文子) เป็น “ทงเสวียนเจินเหริน” (通玄真人) “คังซังจื๊อ” (亢仓子) เป็น “ตั้งหลิงเจิน เหวิน” (洞灵真人) เป็นต้น ถึงรัชสมัยพระเจ้าถังหวู่จง (唐武宗) (ค.ศ. 841 - 847) ศาสนาเต๋ามีความ เจริญถึงขีดสุด อีกทั้งมีความสำคัญต่อราชสำนักมาก ถึงกับมีการทำลายศาสนาพุทธมหายานและบังคับให้ พระสงฆ์ลาสิกขา (道教 ; online: 2016) แต่หลังจากยุคนี้แล้วศาสนาเต๋าก็เสื่อมลงเพราะเกิดการสู้รบและ ความไม่สงบของบ้านเมือง

ในสมัยราชวงศ์ซ่ง (宋朝) (ค.ศ. 960 - 1279) ศาสนาขงจื๊อ ศาสนาพุทธ และศาสนาเต๋ารวมเป็น หนึ่งเดียวอีกครั้งเรียกว่าซานเจี้ยว (三教) (หมายความว่า 3 ศาสนา) สายต่างๆ ของศาสนาเต๋าดังนั้น เรื่องความเชื่อแบบซานเจี้ยว ในสมัยราชวงศ์หมิง (明朝) (ค.ศ.1368 - 1644) ราชสำนักก็ยังยึดมั่นในศาสนา

เต๋าแบบเดิม พระเจ้าหมิงไท่จู่ (明太祖) (จูหยวนจาง) (朱元璋) (ค.ศ.1368 - 1399) ได้รณรงค์การนับถือ “เทพเจ้าเฉิงหวง” (城隍神) และเทพเจ้าเจ้าที่ (土地神) ซึ่งเป็นเทพเจ้าสำคัญของศาสนาเต๋าคือที่ดูแลประเทศและเขตพื้นที่ต่างๆ (ชาวจีนแต่จิวในไทยเรียกเทพเจ้าเฉิงหวงว่า “เซี่ยอึ้งกง” (城隍公) และเทพเจ้าเจ้าที่ว่า “โถวตี่กง” (土地公)) และมีพระบัญชาให้ทุกเมืองมีการก่อสร้างศาลเจ้าของเทพเจ้าทั้งสององค์ในประเทศจีน จึงทำให้ทั้งประเทศมีศาลเจ้าของเทพเจ้าทั้งสององค์นี้เป็นจำนวนมากนับเป็นพันเป็นหมื่นแห่ง ศาสนาเต๋าจึงฟื้นคืนและกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง พระเจ้าหมิงเฉิงจู่ (明成祖) (ค.ศ.1403 - 1425) ถึงกับประกาศพระองค์เองว่า ทรงเป็นร่างแปลงของเทพเจ้าสูงสุดองค์หนึ่งของศาสนาเต๋า คือ “เจินหวู่ต้าตี้” (真武大帝) และให้การสนับสนุนศาสนาเต๋าสาย “ฉวนเจินเต๋า” (全真道) อย่างมาก ความจริงแล้ว ศาสนาเต๋าก็ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังมาตั้งแต่เริ่มตั้งราชวงศ์หมิงแล้ว กล่าวคือในปีค.ศ.1382 ของสมัยพระเจ้าหมิงไท่จู่ (明太祖) ทรงโปรดให้ตั้งกรมดูแลศาสนาเต๋ารายชื่อ “เต๋าลู่ซือ” (道录司) (หมายถึงฝ่ายจดบันทึกศาสนาเต๋า) เพื่อดูแลศาสนาเต๋าทิ้งประเทศให้เจริญรุ่งเรือง อีกทั้งได้แต่งตั้งหลานชายของตระกูลจาง (张) แห่งภูเขา “หลงหูซาน” (龙虎山) ซึ่งเป็นตระกูลที่ได้รับสืบทอดทางศาสนาเต๋ามาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน แล้วแต่งตั้งให้เป็นผู้เป็นใหญ่แห่งศาสนาเต๋า เรียกว่า “เทียนซือ” (天师) และแบ่งศาสนาเต๋าดูออกเป็น 2 สายคือ “ฉวนเจินเต๋า” (全真道) และ “เจิ้งอี้เต๋า” (正一道) ศาสนาเต๋าทิ้งสองสายนี้อยู่ในการดูแลของจางเทียนซือ (张天师) แต่รูปแบบของศาสนาเต๋านี้ทุกวันนี้ ทั้งสายฉวนเจินเต๋าและสายเจิ้งอี้เต๋าดูต่างเน้นไปในการเชื่อแบบ “ซานเจี้ยว” (三教) (หมายถึงความเชื่อที่มาจากความร่วมมือกันของศาสนาพุทธ มหายาน ศาสนาเต๋าและศาสนาขงจื้อ) ทางสายเจิ้งอี้เต๋ามีพัฒนาการที่ไม่ดีนักเพราะมีผู้นำที่ไม่ดีในคุณธรรม หลอเม้งหง (罗梦鸿) ซึ่งเป็นผู้นำทางความเชื่อคนหนึ่งจึงได้นำศาสนาพุทธและเต๋ามาผสมกัน แล้วตั้งลัทธิความเชื่อแบบใหม่เรียกว่า ความเชื่อแบบ “หลัวเจี้ยว” (罗教) หรือเรียกอีกชื่อว่า “อู่เหวยเจี้ยว” (无为教) โดยเน้นจุดเด่นในความเชื่อว่า “พระมารดรแห่งสวรรค์ผู้มีได้ให้กำเนิด กลับสู่บ้านเกิดแห่งความว่างเปล่า” (无生老母, 真空家乡) คำสอนนี้ทำให้ “หลัวเจี้ยว” เป็นที่ศรัทธาของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะความเชื่อแบบพื้นบ้านเดิมนั้นที่แท้ก็พัฒนาจากพื้นฐานของศาสนาเต๋านั้นเอง ดังนั้นคำสอนอันเป็นพื้นฐานแห่งศาสนาเต๋า และเรื่องราวน่าสนใจในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จากหลากหลายองค์เทพเจ้า จึงย่อมเป็นสิ่งที่ชาวบ้านชื่นชอบอยู่แล้ว

ในสมัยราชวงศ์ชิง (清) (ค.ศ.1616 - 1911) ไม่ว่าจะเป็ในรัชสมัยของพระเจ้าซุ่นจื่อ (顺治) (ค.ศ.1644 - 1662) หรือรัชสมัยของพระเจ้าคังซี (康熙) (ค.ศ.1662 - 1723) ล้วนเปิดกว้างในด้านความเชื่อ แต่มาในรัชสมัยพระเจ้ายงเจิ้ง (雍正) (ค.ศ.1723 - 1736) กลับให้ความสำคัญกับศาสนาเต๋า โดยเฉพาะเจิ้งอี้เต๋า (正一道) เป็นอย่างมาก แต่หลังจากสงครามฝิ่น (鸦片战争) ครั้งที่ 1 เมื่อ ค.ศ. 1840 - 1842 และครั้งที่ 2 เมื่อ ค.ศ.1856 - 1860 แล้วบารมีราชสำนักเสื่อมถอยลง ศาสนาเต๋าสายเจิ้งอี้เต๋าก็เสื่อมลงไปเช่นกัน จะเห็นได้ว่าความเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงของศาสนาเต๋ามักถูกกำหนดด้วยการให้ความสำคัญจากพระจักรพรรดิและเหล่าขุนนางผู้สูงศักดิ์ ดังจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ของศาสนาเต๋านี้มีหลายครั้งที่ถูกทำลายและหลายครั้งที่ได้รับการฟื้นคืนขึ้นมาใหม่ (刘丽芳 ; 1989 : 46)

หลังจากจีนตั้งประเทศจีนใหม่ (ค.ศ.1949) แล้ว รัฐบาลเปิดกว้างให้ประชาชนมีอิสระในการนับถือศาสนา ศาสนาเต๋าสายฉวนเจินเต๋า (全真道) ซึ่งเจริญขึ้นมากหลังจากการเสื่อมลงของสายเจิ้งอี้เต๋า ได้ก่อตั้งเป็น

สมาคมศาสนาเต๋าแห่งประเทศไทย (中国道教协会) เป็นครั้งแรก ในปี ค.ศ.1957 ที่ “ไป๋วีนกวน” แห่งเมืองปักกิ่ง เรียกชื่อเต็มว่า “ฉวนเจินหลงเหมินไฝ่จู๋ถึงเป่ย์จิงไป๋วีนกวน” (全真龙门派祖庭北京白云观) (道教#2-1; online: 2016)

ความเชื่อแบบซานเจียว (三教)

“ซานเจียว” เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของการรวม 3 ศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของประเทศจีนให้เป็นหนึ่งเดียว ซึ่งก็คือการรวมศาสนาขงจื้อ (孔教) ศาสนาพุทธมหายาน (释教) หรือ (大乘佛教) และศาสนาเต๋า (道教) เข้าด้วยกัน ชาวจีนแต่จิวเรียกความเชื่อแบบนี้ว่า “ซำก่า” มีความหมายว่า “สามศาสนา” หรือ “สามคำสอน” ศาสนาขงจื้อ มีคำสอนของขงจื้อที่เกิดขึ้นในประเทศจีนโดยแท้ และมีพัฒนาการมานานกว่าสองพันปี โดยมีขงจื้อเป็นผู้นำทางแห่งความเชื่อนี้ ศาสนาพุทธมหายานแม้จะมีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดีย แต่กลับได้รับการยอมรับจากชาวจีนในประเทศจีนเป็นอย่างมาก มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของศาสนา ศาสนาเต๋าก็ถือกำเนิดบนผืนแผ่นดินจีน นับเป็นศาสนาของชาวจีนโดยแท้ โดยมีเหล่าจื่อเป็นศาสดาของศาสนา

ความเชื่อแบบซานเจียวนี้ ได้เกิดการรวมตัวมานานแล้ว โดยเกิดขึ้นเป็น 3 ช่วงเวลา คือช่วงสมัยราชวงศ์เว่ย์จิ้นและหนันเป่ย์ฉาว (魏晋南北朝) (เว่ย์ ค.ศ.220 - 280, จิ้น ค.ศ.265 - 420, หนานเป่ย์ฉาว ค.ศ. 420 - 589) สมัยราชวงศ์ถังซ่ง (唐宋) (ถัง ค.ศ.618 - 904, ซ่ง ค.ศ.960 - 1279) และสมัยราชวงศ์หยวนหมิงชิง (元明清) (หยวน ค.ศ.1206 - 1368, หมิง ค.ศ.1368 - 1644, ชิง ค.ศ.1616 - 1911) ในแต่ละช่วงที่เกิดขึ้นนี้ แม้ความเชื่อดังกล่าวจะมีชื่อเรียกว่า “ซานเจียว” มาโดยตลอด แต่ว่าการเกิดขึ้นในช่วงต้นและช่วงที่สองนั้น มิได้ส่งผลต่อกันและกันแต่อย่างใด เพราะต่างเกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระต่อกัน กล่าวคือเมื่อมีการรวมตัวแล้ว ไม่นานก็เสื่อมสลายไป ต่อมาการรวมตัวของ 3 ศาสนาในช่วงที่สาม คือช่วงสมัยราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิงเป็นการรวมตัวที่ส่งผลกระทบต่อระหว่างกันเป็นอย่างมาก อีกทั้งมีการหลอมรวมเข้าด้วยกันจนกลายเป็นหนึ่งเดียว โดยไม่สามารถแยกออกจากกันได้ จนกลายเป็นความเชื่อแบบซานเจียวที่สืบเนื่องต่อกันมาจนทุกวันนี้ ในศาสนาสถานตามความเชื่อแบบซานเจียวที่กล่าวมานี้ มักจะตั้งรูปเคารพของทั้ง 3 ศาสดาไว้บนแท่นบูชาเดียวกันกล่าวคือมีรูปบูชาขงจื้อ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเหล่าจื่อตั้งเรียงกันบนแท่นที่สำคัญสุดของศาสนสถาน และรูปเคารพอื่นๆ ที่มีทั้งนักปราชญ์ทางศาสนาขงจื้อ พระโพธิสัตว์ของศาสนาพุทธมหายาน และเทพเจ้าเซียนของศาสนาเต๋า ซึ่งการตั้งรูปเคารพในรูปแบบดังกล่าวเห็นได้ในประเทศจีน ทั้งวัดทางศาสนาพุทธมหายานและวัดทางศาสนาเต๋า เช่นวัดเซ้าหลินชือ (少林寺) ของศาสนาพุทธมหายาน และจงเอวี่เยี้ยว (中岳庙) ของศาสนาเต๋า (三教 ; online : 2017)

กล่าวถึงการเกิดความเชื่อแบบซานเจียวนั้น ชาวจีนก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน (先秦) ต่างให้ความสำคัญกับการเซ่นไหว้เทพเจ้าแห่งสวรรค์ (天帝) และบรรพบุรุษ (祖先) ซึ่งแนวคิดแห่งการปฏิบัติดังกล่าวส่งผลต่อการเกิดคำสอนของสำนักปรัชญาหฺรู (儒家) หรือเรียกอีกอย่างว่าสำนักปรัชญาขงจื้อ (孔教) แต่เนื่องจากช่วงแรก คำสอนของสำนักนี้ขาดความลึกซึ้ง ประกอบกับขาดแนวคิดและการยืนยันด้วยวิธีวิเคราะห์ ดังนั้นในช่วงแรกของคำสอนปรัชญาขงจื้อ จึงไม่ได้เป็นที่กล่าวขานกันมากนัก เมื่อพระเจ้าฮั่นหวู่ตี้ (汉武帝) (ก่อน ค.ศ.140 - ก่อน ค.ศ. 88 ปี) ได้ยกย่องคำสอนของปรัชญาขงจื้อขึ้นมาสูงสุด จึงได้เริ่มมีการศึกษาคำสอน (经学) อย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม อีกทั้งมีการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหา โดยเน้นเรื่องจริยธรรมและ

ความมกัตถุญที่เรียกว่า “ซานกั๋งหู่ฉัง” (三纲五常) ขึ้นมาเป็นพื้นฐานของคำสอน แล้วรวมเข้ากับแนวคิดพื้นฐานของศาสนาเต๋า กลุ่มที่ศึกษาคำสอน (经学家) ทั้งหลาย ได้นำคำสอนปรัชญาขงจื้อเข้าไปปนกับเรื่องเทพเจ้าและเซียน แล้วเริ่มมีการเซ็นไหว้หนักปราชญ์รุ่นก่อน ทำให้การเซ็นไหว้หนักปราชญ์ในศาสนาขงจื้อมีความสำคัญเท่ากับเทพเจ้าแห่งฟ้าดินของศาสนาเต๋าและการบูชาบรรพบุรุษที่ยึดถือกันมาแต่โบราณ มาในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (东汉) (ค.ศ.25 - 220) จางเต๋าหลิง (张道陵) แห่งเสฉวนได้รับการยกย่องให้เป็นพระศาสดาแห่งศาสนาเต๋า โดยใช้ “เต๋าเต๋อจิง” (道德经) เป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนา และการพัฒนาแห่งศาสนาก็อยู่ในพื้นที่ประเทศจีนตลอดมา เมื่อมีศาสนาพุทธมหายานที่แพร่กระจายเข้ามาสู่ประเทศจีนก่อนหน้านี้ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตรวมทั้งแนวคิดของชาวจีน จึงมีผู้รู้ได้ปรับเอาปรัชญาทางด้านศาสนาเต๋าเข้าไปผสมด้วย อีกทั้งเมื่อมีพระภิกษุเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธมหายานในประเทศจีนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์เว่ยจิ้นและหนานเป่ย์เฉา (魏晋南北朝) (ค.ศ.220 - 589) ได้นำแนวปฏิบัติทางศาสนาเต๋ามาใช้บ้าง ทำให้ศาสนาพุทธมหายานได้รับความนิยมอย่างมาก และเจริญถึงขีดสุดในสมัยราชวงศ์สุยถัง (隋唐) (ค.ศ.581 - 907) ส่งผลให้ศาสนาพุทธมหายานแตกออกเป็นหลายนิกาย ต่อมาเนื่องจากบ้านเมืองไม่สงบ ทำให้ศาสนาพุทธมหายานได้รับผลกระทบไปด้วย ในต้นสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ (北宋) (ค.ศ.960 - 1127) ราชสำนักพยายามสนับสนุนและปกป้องศาสนาพุทธมหายาน แต่มาในสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (南宋) (ค.ศ.1127 - 1179) ศาสนาพุทธมหายานกลับเสื่อมลง และเมื่อราชสำนักย้ายลงมาทางใต้แล้วนั้น ศาสนาเต๋าได้แตกออกเป็นหลายสาย อีกทั้งยังมีผู้รู้ได้เรียบเรียงคัมภีร์เต๋า “เต๋าจั้ง” (道藏) ออกมาอีกมาก ด้วยหัวหน้าแห่งความเชื่อในสายต่างๆ ของศาสนาเต๋าดังเห็นพ้องต้องกันให้รวม 3 ศาสนาเป็นหนึ่งเดียว ดังนั้นระยะนี้จึงเป็นอีกระยะที่สามที่สามศาสนา คือศาสนาขงจื้อ พุทธและเต๋า ได้หลอมรวมกันอีกครั้ง ถึงสมัยราชวงศ์หยวน (元) (ค.ศ.1206 - 1368) ศาสนาเต๋าได้แบ่งออกเป็นสองสายใหญ่อย่างชัดเจนคือ สายฉวนเจินเต๋า (全真道) และเจิ้งอีเต๋า (正一道) อีกทั้งยังมีสายย่อยที่แตกออกจากสายใหญ่อีกมากมาย ซึ่งต่างก็ยึดเป้าหมายเดียวในการให้ 3 ศาสนาหลอมรวมเป็นหนึ่ง หลังราชวงศ์หมิง (明) (ค.ศ.1368 - 1644) แล้วทั้งศาสนาพุทธและศาสนาเต๋าดังเสื่อมลง แต่แนวคิด “หลี่เสวีย” (理学) ที่ยึดแนวคิดแบบขงจื้อเป็นศูนย์กลาง ได้ทำให้ทั้ง 3 ศาสนามีความเป็นหนึ่งเดียวและแนบแน่นมากยิ่งขึ้น จนยากที่จะแยกออกจากกันได้ เมื่อเข้าสู่สมัยราชวงศ์ชิง (清) (ค.ศ.1616 - 1911) แล้ว การหลอมรวมของ 3 ศาสนาไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งยังได้ส่งผลต่อแนวคิดทางความเชื่อของชาวจีนมาจนทุกวันนี้ (全真教、正一教; online: 2017)

ความเชื่อในศาสนาทั้ง 3 ศาสนา (儒释道) คือซานเจี้ยว (三教) ที่ผสมปนเปกันอย่างยุ่งเหยิง และต่างมีหัวหน้าก่อตั้งขึ้นเป็นสำนักหลายสำนัก ซึ่งเริ่มก่อตัวมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่งแล้ว คำสอนของบางสำนักได้ส่งผลต่อความมั่นคงของราชสำนักในสมัยราชวงศ์หยวน และราชวงศ์ชิง เพราะทั้งสองสมัยต่างเป็นราชวงศ์ที่ตั้งขึ้นด้วยน้ำมือของชนชาติส่วนน้อยซึ่งไม่ใช่ชาวจีน ทำให้ราชสำนักไม่มั่นคง อีกทั้งยังก่อให้เกิดความไม่สงบสุขแก่ปวงประชาราษฎร์ด้วย ดังนั้น ในสมัยราชวงศ์ชิง ทางราชสำนักจึงไม่ยอมรับคำสอนของความเชื่อในสายต่างๆนี้ว่าเป็น “ศาสนา” ที่แท้จริง แต่กลับเห็นว่าเป็นการรวมกลุ่มของพวกที่ต้องการต่อต้านและล้มล้างอำนาจของราชสำนักเท่านั้น หรือไม่ก็เป็นการจัดตั้งสำนักทางศาสนาขึ้นเพื่อรวมกลุ่มก่อความวุ่นวายให้กับประเทศชาติ ทางการจึงเรียกขานสำนักความเชื่อเหล่านี้โดยรวมว่า “ศาสนาใหม่” (新兴宗教) (หรือ

“ความเชื่อใหม่”) หรือ “ศาสนาลับ” (秘密宗教) หรือ “ศาสนาพื้นบ้าน” (民间宗教) หรือ “ศาสนาคุณไสย” (邪教) เป็นต้น ซึ่งราชวงศ์ชิงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ต้องปราบปรามให้หมดสิ้น

เทพเจ้าของ “ซานเจี้ยว” (三教神祇) ไม่มีการสร้างเทพองค์ใหม่ขึ้นมา แต่เป็นนักปราชญ์ พระโพธิ์สัตว์และเทพเจ้าของศาสนาขงจื้อ ศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋านั่นเอง

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมเล็ก

แนวคิดนี้เริ่มขึ้นในวงวิชาการเมื่อนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน Robert Redfield ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ งานวิจัยของเขาชื่อ “Peasant society and culture : an anthropological approach to civilization” ในปี ค.ศ. 1956 โดยมีความคิดรวบยอดที่กล่าวถึงความแตกต่างของสองวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของสังคมชาวนา คือเรื่อง “วัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมเล็ก” (大传统与小传统) ซึ่ง Maurice Freedman และ Stanley Tambiah สองนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงได้นำแนวคิดนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการ วิเคราะห์งานวิจัยของเขาทั้งด้านจีนศึกษาและสังคมของชาวอินเดียเป็นต้น หลี่อี่หยวน (李亦园) นักวิชาการชาวไต้หวัน ก็ได้นำแนวคิดนี้ไปวิเคราะห์ในงานวิจัยเรื่องวัฒนธรรมของชาวจีน (中国文化研究) เช่นกัน แต่ใช้คำเปรียบเทียบความแตกต่างของสองวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมสูงส่ง” และ “วัฒนธรรมพื้นถิ่น” (雅文化、俗文化) อวี่อิงซือ (余英时) กล่าวว่า “หากเริ่มสืบค้นจากประวัติศาสตร์จีนแล้ว “---สิ่งสำคัญก็คือชาวจีนโบราณได้รับรู้ถึงความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรม เล็กมานานแล้ว และได้เพิ่มความเข้มข้นของความสัมพันธ์ระหว่างกันให้มากขึ้นด้วย---” ในยุคราชวงศ์เซี่ยชาง โจว (夏商周) ซึ่งเป็นยุคแรกสุดของประวัติศาสตร์จีนนั้น จะมีภาษาชนที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เฉพาะในพิธีกรรม รวมทั้งเครื่องดนตรีที่เล่นเฉพาะงานพิธีกรรมเช่นกัน วัฒนธรรมดังกล่าวรวมทั้งตัวอักษร ล้วนนับว่าเป็นตัวแทน ของวัฒนธรรมใหญ่ ส่วนภาษาชนเครื่องปั้นดินเผาที่ชาวบ้านสร้างขึ้น รวมทั้งความเชื่อแบบพื้นบ้าน จัดว่าเป็น ตัวแทนของวัฒนธรรมเล็ก การเกิดขึ้นของทั้งสองวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันที่แฝงอยู่ใน วัฒนธรรมใหญ่ ที่มีพลังอำนาจของประเทศ มีข้าราชการที่จัดว่าเป็นสีสนของวัฒนธรรมชั้นสูง ส่วนวัฒนธรรมเล็กเป็นเรื่องของ เขตแคว้น เป็นประเพณีวัฒนธรรมแบบพื้นบ้าน ซึ่งก็จัดว่าเป็นสีสนของวัฒนธรรมชั้นต่ำเช่นกัน ทั้งวัฒนธรรม ใหญ่และเล็กต่างยอมรับและเติมเต็มซึ่งกันและกันเพื่อความอยู่รอด โดยมิได้มีการขจัดออกซึ่งกันและกันเลย (徐良高; 2014) กล่าวโดยทั่วไปว่า ด้านหนึ่งของวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมเล็กคือต่างเป็นอิสระต่อกัน แต่ อีกด้านหนึ่งก็คือต่างซึมซับและเติมเต็มซึ่งกันและกันมาโดยตลอดอย่างไม่ขาดสาย จึงปรากฏว่าเพลงไพเราะ ของวัฒนธรรมใหญ่ส่วนมากจะมาจากเพลงพื้นบ้าน หรือแม้แต่ภาษาถิ่นที่เป็นภาษาพูดของชาวจีนที่มีมาก แต่ มีตัวอักษรจีนเพียงแบบเดียว ในความนึกคิดของชาวจีนแล้ว วัฒนธรรมใหญ่เกิดจากการหลอมรวมของ วัฒนธรรมเล็ก (余英时 ; online : 2017) หากจะกล่าวถึงค่านิยมทางด้านวัฒนธรรม (文化价值观) แล้ว วัฒนธรรมใหญ่มีความสูงส่ง (崇高性) เป็นสิ่งที่ร่วมกันชื่นชมแบ่งปันได้ (共享性) เป็นสิ่งที่ชี้แนะ แนวทางได้ (导向性) เป็นสิ่งที่มีความสมเหตุสมผล (合理性) อีกทั้งเป็นสิ่งชี้แนะสมมุติฐานของ ความสัมพันธ์ทางสังคมและผลประโยชน์ที่มีต่อสังคม ส่วนวัฒนธรรมเล็กมักจะแฝงไว้ด้วยความเป็นพื้นถิ่นเสมอ วัฒนธรรมใหญ่ไม่สามารถเจริญขึ้นได้จากความว่างเปล่า แต่มักจะมาจากการหลอมรวมของวัฒนธรรมเล็กที่ ผ่านการคัดกรองแล้ว ดังนั้นจึงจัดว่าวัฒนธรรมเล็กเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหญ่ได้ (郑杭生 ; online : 2017) นักวิชาการทางตะวันตกกล่าวว่าวัฒนธรรมเล็กคือเรื่องราวของศีลธรรมจรรยาและประเพณีที่มีมาแต่

โบราณ ความเชื่อทางศาสนา ศิลปะพื้นบ้าน และวัฒนธรรมใหญ่คือวิถีชีวิตของคนเมืองที่เจริญแล้ว มีแนวความคิดที่เป็นไปอย่างมีระบบ เช่น แนวคิดด้านวิทยาศาสตร์ ปรัชญา จริยธรรม ศิลปกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ วัฒนธรรมเล็กก็คือแหล่งข้อมูลของวัฒนธรรมใหญ่ ซึ่งส่งผลการหล่อหลอมจนทำให้วัฒนธรรมใหญ่กลายเป็นผู้ชี้แนวทางให้กับวัฒนธรรมเล็กได้ ทั้งนี้ทั้งวัฒนธรรมใหญ่และเล็กต่างมีความแตกต่างกันในด้านเนื้อหาและเวลา (王学泰 ; online : 2017)

ทฤษฎีการผสมกลมกลืน

เรามักจะถามกันว่า เมื่อผู้คนมาพบปะกันจะเกิดอะไรขึ้น ในทางสังคมวิทยาและทางมานุษยวิทยาจะให้เหตุผลของการที่กลุ่มภาษาถิ่นต่างๆมาพบปะกัน (Meeting) ภายใต้อำนาจ “Assimilation” คือการผสมกลมกลืนและ “Acculturation” คือการปฏิสัมพันธ์ แต่ต้องเข้าใจเสมอว่า การที่ผู้คนมาพบปะกันนั้น เป็นพฤติกรรมทางวัฒนธรรมที่มีขึ้นเป็นธรรมดาของมนุษยชาติ คำจำกัดความของคำว่า Assimilation แรกสุดคือ คำจำกัดความของ Robert E. Park และ Ernest W. Burgess ที่กล่าวว่า “การผสมกลมกลืนคือกระบวนการที่เกิดจากการยอมรับซึ่งกันและกันแล้วผสมผสานกันในด้านความทรงจำ ความรู้สึก และทัศนคติตามความต้องการของคนต่างบุคคลหรือต่างกลุ่ม ด้วยการแบ่งปันประสบการณ์ เรื่องราวในวิถีชีวิตที่เหมือนกัน” (Milton M. Gordon ; 1964: 62) สำหรับกอร์ดอนแล้ว คำว่า Assimilation คือคนกลุ่มหนึ่งที่มีวัฒนธรรมต่างกัน (Different cultures) และเมื่อผ่านกระบวนการแล้วมีวัฒนธรรมแบบเดียวกัน (Common culture) และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงนั้นมิได้หมายถึง วัฒนธรรมการแต่งกาย การกินด้วยช้อนและส้อม อาหาร ภาษา หรืออื่นๆที่ง่ายต่อการปรับเปลี่ยน แต่ได้รวมถึงเรื่องค่านิยม ความทรงจำ ความรู้สึก วิธีคิด และทัศนคติ ซึ่งหมายถึงการหลอมรวมของสิ่งที่หลงเหลืออยู่ทางวัฒนธรรมด้วย (Milton M. Gordon ; 1964: 65) กอร์ดอน ได้วางช่วงของการผสมกลมกลืนเป็น 7 ขั้นตอน คือ

1. การปฏิสัมพันธ์ (Acculturation) เมื่อผู้มาใหม่เข้ามาและรับเอาภาษา การแต่งกายและธรรมเนียมในวิถีชีวิตจากเจ้าของพื้นที่ ซึ่งรวมทั้งเรื่องค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมด้วย
2. การผสมกลมกลืนทางโครงสร้าง (Structural assimilation) ผู้มาใหม่จำนวนมากเริ่มเข้าไปร่วมในกลุ่มสมาคม หรือสถาบันของเจ้าของพื้นที่
3. การผสมกลมกลืนด้วยการแต่งงาน (Marital assimilation) จะเห็นได้ว่าการแต่งงานข้ามชาติพัวพันกันมาก
4. การผสมกลมกลืนด้านอัตลักษณ์ (Identification assimilation) ผู้มาใหม่รู้สึกถึงความปลอดภัยที่ได้รับการปกป้องเมื่อมีอัตลักษณ์เหมือนเจ้าของพื้นที่
5. การผสมกลมกลืนด้านการยอมรับเรื่องทัศนคติ (Attitude reception assimilation) ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้ถูกกีดกันจากเจ้าของพื้นที่
6. การผสมกลมกลืนด้านการยอมรับทางพฤติกรรม (Behavior reception assimilation) เพื่อมิให้ถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม
7. การผสมกลมกลืนด้านสัญชาติ (Civic assimilation) ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการต่อสู้ทางอำนาจ และเมื่อไร้ค่านิยมของชาติพันธุ์ตน (《民族融合》 ; online : 2017)

เรื่องการผสมกลมกลืนนั้น ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 หลายประเทศในยุโรป และอเมริกาต่างเน้นเรื่อง “หนึ่งชาติพันธุ์ หนึ่งประเทศ” หรือ “หนึ่งวัฒนธรรม หนึ่งประเทศ” ซึ่งก็คือการผสมกลมกลืนทุกชาติพันธุ์ในประเทศให้เป็นชาติพันธุ์เดียว ดังจะเห็นว่าอเมริกามีนักวิชาการกล่าวถึง “ทฤษฎีหม้อหลอมรวม” หรือที่เรียกว่า “Theory of melting pot” แต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ความคิดเรื่องการหลอมรวมชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศของผู้มาได้เปลี่ยนแปลงไป ในทางตรงกันข้ามกลับคิดถึงเรื่องการรักษาความเป็นหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศหนึ่งๆ ให้คงอยู่ถาวร ซึ่งก็คือการผสมผสานของชาติพันธุ์ที่เรียกกันว่า Social integration (社会整合) ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ลักษณะของสังคมดังกล่าว นั้น เสนอได้วางหลักเกณฑ์ดังที่ไว้แล้ว โดยมีหลักการให้ความสำคัญกับการปกครองแบบรวมหลายชาติพันธุ์ และให้แต่ละชาติพันธุ์ตัดสินใจด้วยตนเอง จาก “ธรรมนูญสหประชาชาติ” (联合国宪章) ที่เน้นให้เห็นถึงการปกป้องดูแลประเทศที่อ่อนแอและด้อยพัฒนาว่า ยิ่งสนับสนุนให้การมองค่านิยมของชาติพันธุ์ในสังคมเปลี่ยนแปลงจากเดิมมาก โดยเริ่มให้ความสำคัญกับเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและความคิด (张健 ; online : 2017) ในสังคมปัจจุบันการผสมผสานทางชาติพันธุ์เกิดขึ้นในทุกหนทุกแห่ง และในขณะเดียวกันก็อาจจะเกิดการขจัดออก (排斥) หรือการผสมกลมกลืน (融合) ก็ได้ การผสมผสานทางสังคมแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

1.แบบกลืนกลายอย่างสิ้นเชิง (同化模式) ในกรณีนี้ต่างชาติพันธุ์ต่างยินยอมที่จะถูกรวมเข้าสู่วัฒนธรรมหลัก แม้กระทั่งทางด้านการปกครอง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของตนก็ยอมเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมหลักจนหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว โดยไม่หลงเหลือเรื่องราวและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนเอง มีเฉพาะวัฒนธรรมหลักเท่านั้น

2.แบบหลากหลายรูปแบบ (多元化模式) ของต่างชาติพันธุ์ วัฒนธรรมหลักสร้างความเสมอภาคด้านวัฒนธรรมให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่าง แต่ว่าด้านเศรษฐกิจและการปกครอง ต้องอยู่ในการจัดการและการดูแลของวัฒนธรรมหลัก โดยวัฒนธรรมหลักต้องอนุรักษ์ความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้นไว้ และส่งเสริมให้มีการสืบสานทางวัฒนธรรม และมีพัฒนาการทางสังคมให้เจริญรุ่งเรืองคู่ไปกับวัฒนธรรมหลัก (黄匡时、嘎日达 ; online : 2017) การผสมกลมกลืนของชาติพันธุ์ (民族融合) เป็นธรรมชาติของมนุษยชาติ เพราะการผสมผสานกันของชาติพันธุ์ มีการเรียนรู้และยอมรับแลกเปลี่ยนพร้อมเติมเต็มซึ่งกันและกัน กล่าวคือในชาติพันธุ์ ก. มีเรื่องราวของชาติพันธุ์ ข. ในทำนองเดียวกันในชาติพันธุ์ ข. ก็มีเรื่องราวของชาติพันธุ์ ก. หรือชาติพันธุ์ ก. และ ข. รวมกันกลายเป็นชาติพันธุ์ ค. เป็นต้น มนุษยชาติเป็นสัตว์สังคม ที่ต้องอยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่ง ทั้งนี้โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต้องมีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยพื้นฐานของที่อยู่อาศัยนั้นๆ (常士阁 ; 2012 年第 4 期 และ online : 2017) หวางซีเอิน (王希恩) ได้กล่าวถึงการผสมกลมกลืนของชาติพันธุ์ว่า มักเกิดขึ้นด้วย 2 ลักษณะ คือ

1. เมื่อต่างชาติพันธุ์มีการติดต่อกันมาเป็นเวลานาน และในระหว่างกระบวนการติดต่อนั้นต่างซึมซับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันมาโดยตลอด แล้วกลายเป็นอัตลักษณ์ใหม่อันเป็นที่ยอมรับซึ่งกันและกันของต่างชาติพันธุ์นั้นๆ ซึ่งสิ่งนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปในประวัติศาสตร์ชนชาติ

2. เป็นการสูญหายไปของชาติพันธุ์โดยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ การผสมกลมกลืนนั้นไม่ต้องมีกฎหมายหรือมาตรการใดมาบังคับ เพราะการผสมกลมกลืนเป็นลักษณะพิเศษทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง ไม่เหมาะสมที่จะใช้กำลังบังคับให้ขับเคลื่อน การยอมรับในความแตกต่างและเปิดกว้างพื้นที่สำหรับความ

หลากหลายจึงเป็นเรื่องที่ประเทศที่เจริญแล้วทำกัน และก็เป็นเรื่องที่ประเทศจีนกำลังรณรงค์อยู่ในขณะนี้ (王希恩 ; online : 2017) การทำงานของหน่วยงานกลางแห่งชาติ (中央民族工作会议) ได้เน้นถึงความสัมพันธ์ของชาติในด้าน “การไปมาหาสู่ การแลกเปลี่ยน และการผสมผสาน” (交往交流交融) โดยยกให้เป็นมาตรฐานที่สูงมาก เพราะเป็นนโยบายของประเทศในด้านชาติที่จะผลักดันให้เกิดความสัมพันธ์ในสามประการที่กล่าวมานี้ (三交) ที่รัฐบาลได้จัดไว้เป็นแนวปฏิบัติหนึ่งเพื่อมุ่งสู่ “ความฝันของจีน” (中国梦) ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง (习近平总统) ได้กล่าวไว้ในงานสัมมนาครั้งที่ 2 ว่า “ต้องเน้นเรื่องการไปมาหาสู่ การแลกเปลี่ยน การผสมผสาน” (要加强民族交往交流交融) ปัญหาเรื่องชาติพันธุ์มีเพียงเรื่อง “รวม” (合) และ “แยก” (分) เท่านั้น ความหลากหลายทางชาติพันธุ์คือชุมทรัพย์แห่งทรัพยากรของชาติ มิใช่เรื่องของภาระที่ชาติต้องรับผิดชอบ ดังนั้นชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อสังคมและประเทศ จึงจำเป็นต้องกีดกันความกลืนกลาย (同化) ในขณะเดียวกันการมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็จะผลักดันให้ประเทศเกิดรูปแบบการปกครองที่เหมาะสม คือ “การปกครองรูปแบบเดียว” (认同政治) หรือ “การปกครองในรูปแบบที่แตกต่าง” (差异政治) (王希恩 ; online: 2017) ศาสตราจารย์เฟย เซี่ยวทง (费孝通) ได้สรุปเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของประเทศจีนไว้ว่าเป็น “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในหนึ่งเดียว” (多元一体) (费孝通 ; online : 2017) มีนักวิชาการบางท่านเปรียบเทียบชาติพันธุ์ของจีนประดุจก้อนหิมะที่กลิ้งอยู่ตลอดเวลาเป็นช่วงเวลาอันยาวนานและก้อนหิมะจะใหญ่ขึ้นจนทำให้ประเทศจีนมีหลากหลายชาติพันธุ์ และทำให้เกิดโครงสร้างทางสังคมของประเทศในที่สุด ที่กล่าวมานี้ก็มีความหมายเช่นเดียวกับที่ศาสตราจารย์เฟย เซี่ยวทงกล่าวไว้ว่า ประเทศจีนมี “ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในหนึ่งเดียว” (徐杰舜 ; online :2017) ศาสตราจารย์จี้เซี่ยนหลิน (季羨林) ได้กล่าวถึงการมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และความยิ่งใหญ่ ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่ยั่งยืน สืบสานต่อกันมาโดยไม่เคยขาดตอนมาก่อนของประเทศจีนว่า ที่สำคัญของความ เป็นประเทศมีอยู่ 2 เหตุผล คือ 1.ปัจจัยภายในประเทศ 2.ปัจจัยจากภายนอกประเทศ ปัจจัยภายในประเทศคือพื้นฐานหรือเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยจากภายนอกประเทศคือเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง ทั้งสองปัจจัยต่างมีหน้าที่เกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดการเติมเต็มแห่งความสำเร็จ โดยจะขาดด้านใดด้านหนึ่งไปไม่ได้ ทั้งต่างยังมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และต่างเป็นด้านหลักและด้านรองของกันและกัน (互为主次) คนโบราณกล่าวไว้ว่า “เมื่อใจกว้างก็จะยิ่งใหญ่ได้” (有容乃大) ประเทศจีนมีชาวฮั่นเป็นจำนวนมาก แต่มีความเชื่อทางศาสนาที่เบาบาง เพราะคนที่เชื่อในศาสนาอย่างแท้จริงมีน้อย แม้จะเชื่อในศาสนาใดศาสนาหนึ่งก็จะไม่เชื่ออย่างบ้าคลั่งหรือเข้าข้างศาสนานั้นๆอย่างไม่มีเหตุผล บางครั้งก็ยังมีผู้หันเหจากศาสนาอื่นมาเชื่อแบบ “ซานเจียว” (三教) ด้วย ดังจะเห็นได้ว่าในประวัติศาสตร์ประเทศจีนไม่เคยเกิดความขัดแย้งทางด้านศาสนาอย่างรุนแรงเลย (任继愈主编; 2002: 序一) ทั้งนี้ ก็เพราะประเทศจีนเป็นประเทศที่ใจกว้างยอมรับในความแตกต่างของหลากหลายชาติพันธุ์ แล้วจัดการปกครองแบบแยกแต่มีความเป็นหนึ่งเดียว

ทฤษฎีความทันสมัย

ทฤษฎีความทันสมัยใช้ในการอธิบายถึงกระบวนการที่ทำให้ชาติหรือประเทศ (Nation) ผ่านช่วงของการยึดถือในประเพณีดั้งเดิมของสังคม (Traditional society) เปลี่ยนมาเป็นสมัยใหม่ โดยไม่ได้เน้นในเรื่องของส่วนบุคคล ความทันสมัยของ Marxist เน้นในเรื่องคอมมิวนิสต์ ที่มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการ

เปลี่ยนแปลงของสังคมที่คล้ายคลึงกับ Soviet Union แต่ทฤษฎีความทันสมัยของนักวิชาการท่านอื่นๆเช่น Samuel Huntington เน้นว่ามันคือการขับเคลื่อนของสังคมและพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่น่าจะมีขึ้นหลังจากมีความทันสมัยแล้ว (Kimbery Winston ; online: 2017) ทฤษฎีนี้ได้รับความนิยมนับประมาณปี ค.ศ.1950 เพราะความเจริญขึ้นและการเป็นสังคมอุตสาหกรรมของอเมริกาเหนือ และความก้าวหน้าของประเทศทางยุโรปตะวันตก ด้วยสังคมที่มีพัฒนาการที่ดีขึ้น ความซับซ้อนของสังคมก็ปรากฏขึ้นปีนเงาตามตัว และความก้าวหน้าต้องขึ้นอยู่กับความสำคัญของผลที่ได้จากด้านเทคโนโลยี นโยบายทางการเมืองและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย (Ashley Crossman ; online : 2017) ทฤษฎีนี้ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก Emile Durkhiem (1858 - 1917) และ Max Weber (1864- 1920) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน Durkhiem สนใจเรื่องสังคมของมนุษย์ โดยได้เสนอว่ารูปแบบหลักของสังคมมนุษย์มี 2 รูปแบบ คือ สังคมแบบดั้งเดิม และสังคมสมัยใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ Durkhiem มองว่าเป็นความสัมพันธ์ทางอินทรีย์ (Organic sodidality) และทฤษฎีนี้จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาที่สำคัญ คือ

1) ทฤษฎีความทันสมัย โดยให้ความสำคัญต่อบทบาทของระบบคุณค่า บรรทัดฐาน ความเชื่อ การกำหนดรูปแบบของสังคม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ จึงได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย

2) ประวัติศาสตร์ของการกลายจากประเทศที่มีสังคมแบบดั้งเดิมเป็นแบบอุตสาหกรรม และมีพัฒนาการไปสู่ความทันสมัยของประเทศทางตะวันตก คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบสังคมเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งได้พัฒนาขึ้นมาในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-19

3) สังคมสมัยใหม่เกิดขึ้นมาเพราะความเสื่อมของระเบียบแบบแผนของสังคมดั้งเดิม หรือการที่แบบแผนดั้งเดิมหลีกเลี่ยงเส้นทางให้กับความทันสมัย ในสังคมตะวันตก ความกดดันได้บีบคั้นให้สังคมเปลี่ยนเป็นสังคมทันสมัยด้วยปัจจัยภายในประเทศของเขาเอง แต่ในประเทศที่กำลังพัฒนาความกดดันหรือแรงบีบคั้นต่อสังคมดั้งเดิมนั้นมาจากปัจจัยภายนอก

4) เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว กระบวนการที่นำไปสู่ความทันสมัยในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องของการ “แพร่กระจาย” ซึ่งอาจเกิดขึ้นในหลายรูปแบบและหลายกระบวนการ (อรรถศาสตร์ ศรีชัย ; online : 2017) แนวคิดของ Durkhiem ได้ให้กรอบแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีนี้กับนักสังคมวิทยารุ่นหลัง และ Talcott Parson (1920 - 1979) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความทันสมัยว่า ความเป็นโลกาภิวัตน์ (Globalization) น่าจะตีความถึงการผสมผสานของประเทศทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ เพราะความเกี่ยวพันกันของการแพร่กระจายของความทันสมัยอย่างแท้จริง มีนักวิชาการหลายท่านวิจารณ์ว่าความทันสมัยได้ทำลายวัฒนธรรมเก่าๆ และแทนที่ด้วยความเป็นตะวันตก ซึ่งผู้สนับสนุนแนวคิดนี้หมายเอาเฉพาะแต่ความเป็นตะวันตกเท่านั้น ส่วนประเทศอื่นๆที่ไม่ได้เป็นตะวันตกก็ยังนับว่าอยู่ในความเป็นโบราณดั้งเดิม ไม่มีความทันสมัย (Dean C. Tipps. Vol. 15 No.2 (March 1973) : 199-226) และ Modernization theory ; online : 2019)

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวถึงความทันสมัยว่า หมายถึงความเป็นสมัยใหม่ที่ผิดไปจากเดิม และมีการจัดการในทุกด้านให้ดีกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และสังคมก็ต้องมีพัฒนาการและปรับเปลี่ยนไปตลอดเวลาเช่นกัน โดยที่ไม่มีสิ่งใดหยุดการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติของสังคมได้ และความทันสมัยของยุคหนึ่งๆ ย่อมมีความแตกต่างกันไป (งามพิศ สัตย์สงวน ; 2547 : 16 - 17)

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการองค์การทางศาสนา

องค์การต่างๆ ไม่ว่าจะมีความหมายขนาดเท่าใด และมีสถานที่ตั้ง ณ ที่ใดล้วนต้องมีการจัดการที่เป็นระบบ เพราะการจัดการคือการเริ่มต้นงานขององค์การ ในโลกยุคใหม่ องค์การย่อมต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของการเป็นโลกาภิวัตน์และความเจริญทางเทคโนโลยี ทำให้การจัดการต้องปรับแนวความคิดและมีวิธีการที่ทันสมัยขึ้น ทุกองค์การย่อมมีลักษณะร่วมกัน 3 ประการคือ 1) องค์การต้องมีวัตถุประสงค์ 2) องค์การต้องมีคนทำงานร่วมกัน 3) องค์การต้องมีการจัดโครงสร้างงานและแบ่งงานอย่างเป็นระบบ เนื่องจากสภาวะการพลวัตในสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา การจัดการในทุกเรื่องก็ต้องเป็นไปอย่างยืดหยุ่น ไม่ติดยึดกับแนวทางการปฏิบัติเดิมๆ พนักงานเองก็ต้องเรียนรู้ หรือผู้เป็นหัวหน้าต้องให้ลูกน้องมีโอกาสได้เรียนรู้มากขึ้น เพื่อวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและมีศักยภาพมากขึ้น Robbins and Decenzo (2004) ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญของการจัดการองค์การในด้านต่างๆ คือ กระบวนการ (Process) ประสิทธิภาพ (Efficiency) และ ประสิทธิผล (Effectiveness)

กระบวนการ คือการวางแผนการจัดการองค์การทางด้านหน้าที่และกระบวนการจัดการ ส่วนประสิทธิภาพ หมายถึงการทำงานอย่างถูกวิธี มีลักษณะของการจัดการที่ถูกต้อง มีการประเมินปัจจัยนำเข้า (Inputs) และผลผลิต (Outputs) ปัจจัยนำเข้าในการจัดการ คือทรัพยากรขององค์การได้แก่ คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องจักร และทุนทรัพย์ ส่วนผลผลิตคือ ประสิทธิภาพ ที่หมายถึงการทำงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้การทำงานให้ได้ทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ต้องอาศัยความเข้าใจวิชาการในสาขาอื่นๆ ด้วย

วิธีการจัดการที่สำคัญอันเป็นหน้าที่พื้นฐานในปัจจุบัน มี 4 ประการ ได้แก่

- 1) การวางแผน (Planning) หมายถึงการวางแผนกลยุทธ์เพื่อให้การปฏิบัติต่างๆ เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้แผนของกลยุทธ์ในระดับต่างๆ ต้องสอดคล้องและประสานเป็นหนึ่งเดียว เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในส่วนนั้นๆ ได้ โดยอาจจัดเป็นกิจกรรมต่างๆเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายได้
- 2) การจัดการองค์การ (Organizing) คือการจัดโครงสร้างของงาน รวมทั้งการแบ่งกลุ่มงานอย่างละเอียด เพื่อให้งานบรรลุถึงเป้าหมาย โดยกำหนดถึงหน้าที่และผู้รับผิดชอบงานในแต่ละส่วน ผู้ใดเป็นผู้ตัดสินใจในสายงานนั้น รวมทั้งขั้นตอนในการรายงานตามลำดับชั้น
- 3) การโน้มนำพนักงาน (Leading/Influencing) เป็นการจัดการให้พนักงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยผ่านการประสานงานติดต่อที่ดี มีการจูงใจในการทำงาน ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำที่เหมาะสม สามารถลดความตึงเครียดและความขัดแย้งในหน่วยงาน
- 4) การควบคุม (Controlling) เพื่อให้ผู้ทำงาน รับผิดชอบในหน้าที่ต่างๆ ดำเนินงานไปให้บรรลุตามเป้าหมายได้ ผู้บริหารต้องมีแนวปฏิบัติหรือวิธีการควบคุมอย่างเป็นระบบและเป็นมาตรฐาน ทั้งนี้ต้องจัดให้มีคณะกรรมการติดตามงาน และประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง

บทบาทของการจัดการนั้น เป็นบทบาทระหว่างบุคคล (Interpersonal roles) ซึ่งหมายถึงบทบาทด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อันได้แก่บทบาทตามตำแหน่ง บทบาทผู้นำ บทบาทการสร้างสัมพันธ์ภาพ (Liaison) โดยเป็นผู้สร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก พร้อมทั้งการกระจายข้อมูลไปยังเครือข่ายอย่างทั่วถึง มีบทบาทเป็นผู้ติดตามประเมินผล (Monitor) ทั้งนี้โดยการเลือกรับข้อมูลเพื่อความเข้าใจการทำงานขององค์การอย่างถ่องแท้ มีบทบาทเป็นผู้กระจายข้อมูล (Disseminator) โดยการรับและส่งผ่าน

ข้อมูลไปยังพนักงาน และหน่วยงานในองค์กร นอกจากนี้ ยังต้องมีบทบาท เป็นโฆษกประชาสัมพันธ์ส่งต่อข้อมูลไปภายนอก มีบทบาทเป็นผู้จัดสรรทรัพยากร เป็นผู้ต่อรอง เป็นต้น (บทบาทการจัดการ ; online : 2017)

องค์กรทางศาสนาเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรหรือองค์กรการกุศล เป็นองค์กรที่มีบทบาทอย่างสูงต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เพราะเป็นบริการของภาคเอกชนที่รัฐบาลไม่สามารถให้ได้ หรือให้บริการทั่วถึงได้ ทั้งยังเป็นองค์กรที่ช่วยเหลือภาครัฐให้บรรลุถึงเป้าหมายในการพัฒนาประเทศได้ อีกทั้งยังช่วยเป็นปากเสียงให้ประชาชนรวมทั้งตรวจสอบความโปร่งใสในการดำเนินงานของรัฐบาลด้วย องค์กรที่ไม่แสวงผลกำไรนี้เกิดจากผู้ที่มีจิตกุศลที่บริจาคเงินเป็นการกุศลช่วยเหลือสังคม องค์กรจึงมีหน้าที่นำเงินนั้นไปกระจายให้ตรงตามความต้องการของผู้บริจาค ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็น”ประเทศที่ใจดีที่สุดในโลกในการบริจาคเงิน” แต่กลับเป็นอันดับที่ 86 ของการทำงานอาสาสมัคร (บทบาททางศาสนา ; online : 2017) Talcott Parson ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ “องค์กร” ว่าเป็นองค์กรทางสังคมที่มนุษย์เข้ามาอยู่ด้วยกันในสังคมด้วยความสมัครใจ การตัดสินใจถึงการกระทำทางสังคมของบุคคลจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ (Actor) เป้าหมาย (Goals) วิธีการที่เลือกใช้(Means)และสถานการณ์ (Situational conditions) และสิ่งกำหนดเชิงบรรทัดฐานคือ บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม และความคิด (องค์กรทางสังคม ; online : 2017) Diwock กล่าวว่า องค์กรหมายถึงการนำเอาส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องกันมารวมกันไว้ในรูปของส่วนรวม เพื่อให้มีการใช้อำนาจบริหารงานและเป็นศูนย์อำนาจการเพื่อให้งานต่างๆลุล่วงตามเป้าหมาย องค์กรคือหน่วยหนึ่งของสังคม ที่มีบุคคลกลุ่มหนึ่งร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างใดอย่างหนึ่ง Max Weber กล่าวว่า การจัดการบริหารองค์กรทำได้หลากหลายรูปแบบได้แก่ การจัดแบ่งส่วนงานตามพื้นที่ การจัดแบ่งส่วนงานตามหน้าที่ การจัดแบ่งส่วนงานตามผู้รับบริการ หรือแบ่งตามขั้นตอนการทำงาน (ทฤษฎี แม็ก เวเบอร์ เกี่ยวกับ องค์กร ; online: 2019)

กรมศาสนาได้ตราระเบียบว่าด้วยองค์กรศาสนาต่างๆ พ.ศ. 2512 ในข้อ 3 ของระเบียบว่า “องค์กรศาสนา” หมายถึง 1) องค์กรบริหารงานเพื่อการดำรงอยู่แห่งศาสนาหนึ่งๆ ภายในประเทศไทยอันศาสนานั้นๆ ขาดเสียไม่ได้ 2) หน่วยงานที่ศาสนิกชนแห่งศาสนาอื่นๆจัดตั้งขึ้นไว้เพื่อส่งเสริมกิจการของศาสนานั้นๆ 3) หน่วยงานที่องค์กรศาสนาได้จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือในการปกครองดูแลศาสนิกชนในศาสนานั้นโดยทั่วไป และมีความสำคัญรองลงมาจากองค์กรศาสนา หรือเป็นหน่วยปกครองศาสนิกชนแห่งนิกายหนึ่งต่างหากอันไม่อาจร่วมกับนิกายอื่น 4) หมายถึงหน่วยงานที่เป็นองค์กรใหญ่ หรือหน่วยงานมีการจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะกลุ่มชน หรือเฉพาะกิจการ 5) หน่วยงานซึ่งมีลักษณะพิเศษอันมีวัตถุประสงค์ในทางศาสนาระหว่างประเทศ ระหว่างศาสนาต่างๆ และหรือมีวัตถุประสงค์ไม่เกี่ยวกับศาสนาในประเทศไทยโดยตรง 6) สำนักอันเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สำนักอันเป็นที่อยู่ของนักบวช และเป็นปูชนียสถานทางศาสนา 7) สถานที่ซึ่งผู้ประกาศศาสนาจัดไว้เป็นที่สอนศาสนา ซึ่งมีผู้สอนศาสนาปกครองดูแล

และการที่กรมศาสนาจะรับนับถือองค์กรใดว่าเป็นองค์กรทางศาสนาในประเทศไทยย่อมต้องพิจารณาในหลักการต่อไปนี้ 1) หลักธรรมคำสอนมีลักษณะเป็นศาสนาหนึ่งต่างหากจากศาสนาอื่นโดยสมบูรณ์ในทางศาสนศาสตร์ 2) ปรากฏในสามะโนประชากรว่ามีพลเมืองนับถือไม่น้อยกว่าห้าพันคน 3) คำสอนและวิธีการสอน

ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญและกฎหมายแห่งราชอาณาจักรไทย 4) ไม่เป็นกิจการทางศาสนาที่แอบแฝงด้วยลัทธิ การเมืองและวัตถุประสงค์อย่างอื่น

ทางกรมศาสนายังกล่าวไว้ในระเบียบอย่างชัดเจนว่า หน่วยงานหรือองค์การทางศาสนาใดต้องการจดทะเบียนอยู่ในความอุปถัมภ์ของทางราชการ ต้องให้หัวหน้าองค์การยื่นรายงานต่อกรมศาสนา โดยมีรายละเอียดข้อมูลประกอบการยื่นขอ ดังนี้ 1) วัตถุประสงค์และวิธิดำเนินการ 2) ความผูกพันขององค์การนั้น ที่อยู่ในต่างประเทศ 3) บัญชีรายชื่อกรรมการและเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ในองค์การ 4) บัญชีแสดงที่ตั้งองค์การ ย่อย ศาสนสถาน และสำนักสอนศาสนา 5) รายการอื่นที่กรมศาสนาต้องการ เมื่ออธิบดีกรมศาสนารับรองแล้ว กรมศาสนาจะได้ออกประกาศรับไว้เป็นหลักฐาน

นอกจากนั้นทางกรมศาสนายังมีระเบียบเป็นข้ออื่นๆอีก ระเบียบนี้ ประกาศเมื่อ วันที่ 20 มิถุนายน 2512 (**“ระเบียบกรมการศาสนา”ว่าด้วยองค์การต่างๆ พ.ศ. 2512 ; online : 2017**)

สำหรับระเบียบการบริหารองค์การของพระสงฆ์ฝ่ายจีนนิกายในประเทศไทยนั้น นับตั้งแต่พระสงฆ์จีนที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธมหายานในประเทศไทยและได้เป็นที่ยอมรับจากราชสำนักไทย โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) ทรงพระราชทานนามวัดจีนแห่งแรก “เล่งเน่ยยี่” (龙莲寺) ว่า “วัดมังกรกมลาวาส” นั้น ก็ได้มีพระสงฆ์ฝ่ายจีนนิกายเข้ามาตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นอีกหลายแห่งกระจาย ทั่วไปตามหัวเมืองและกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ.2496 สมเด็จพระวันรัต สังฆนายก วัดเบญจมบพิตร ได้มีบัญชาแต่งตั้งพระเถระฝ่ายจีนนิกายขึ้นเป็นคณะกรรมการสงฆ์จีนนิกาย เพื่ออำนวยความสะดวกการบริหารวัดวาอาราม และสำนักสงฆ์ต่างๆให้เป็นไปตามระเบียบ โดยมีพระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ่มมหาเถระ) เจ้าคณะใหญ่เป็นประธาน ต่อมาในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ.2512 สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีพระบัญชาแต่งตั้งคณะกรรมการสงฆ์จีนนิกายขึ้นใหม่รวม 9 รูป เพื่อขยายการปกครองและบริหารศาสนกิจให้เจริญต่อไป จากนั้นคณะกรรมการสงฆ์จีนนิกายได้มีการประชุมเป็นครั้งแรกในวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2512 และมีมติให้มีการจัดการบริหารในวัดแห่งนิกายจีนดังนี้ 1) ให้รองประธานกรรมการดำรงตำแหน่งเลขาธิการ คณะกรรมการ 2) ให้แบ่งแยกหน้าที่การบริหารงานในองค์การของคณะสงฆ์จีนนิกายออกเป็น 7 กอง โดยให้แต่ละกองมีผู้กำกับ การ ดังนี้ 1) กองเลขานุการ 2) กองจริยศึกษา 3) กองธุรการ 4) กองศาสนสงเคราะห์ 5) กองการศาสนสมบัติ 6) กองการเผยแผร์ 7) กองพัฒนาการ (**คณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์ 100 ปีชา ตกาล พระมहाคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ่มมหาเถระ ; 2544 : 111-112)**)

การทบทวนวรรณกรรม

ศาสนาพุทธมหายานเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย แล้วแพร่กระจายไปสู่ประเทศจีน ในสมัย ราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (ค.ศ.25 - ค.ศ.220) พระเจ้าฮั่นหมิงตี้ทรงสุบินถึงพระพุทธเจ้าลอยมาในอวกาศ มีพระ วรกายเป็นสีทองเจิดจรัส เสนาบดีกราบทูลว่า เป็นผู้รู้แจ้งที่บังเกิดขึ้นทางทิศตะวันตกของประเทศจีนคือ ประเทศอินเดีย (天竺国) หลังจากนั้น พระองค์จึงโปรดให้พระกัศยปะ และมาตังคะ ออกไปศึกษาพระ ศาสนาในอินเดีย เพื่อนำกลับมาเผยแผ่ให้ชาวจีนได้รู้ ทั้งสองท่านเดินทางไปถึงเอเชียกลาง ได้นำพระเถระทาง ศาสนาพุทธมหายานกลับเข้ามาในจีน แล้วได้สร้างวัดม้าขาว (白马寺) ขึ้นที่เมืองลั่วหยาง (洛阳) จากนั้นศาสนาพุทธก็ได้เริ่มเจริญในประเทศจีนนับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นต้นมา (**野上俊静 ; 1972 : 9**)

ศาสนาเต๋าเป็นศาสนาพื้นถิ่นของจีนที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นพร้อมกับพัฒนาการของประเทศ แต่ได้ประกาศเป็นศาสนาหลังจากศาสนาพุทธมหายานเข้าสู่ประเทศจีนในสมัยราชวงศ์ฮั่นโดยจางเต้าหลิง (张道陵) และไต้ยกเหลาจื่อ (老子) ขึ้นเป็นพระศาสดา เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวจีนเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาเต๋ามาโดยตลอด ดังนั้นเมื่อชาวจีนอพยพสู่ต่างถิ่น เช่นที่ประเทศไทย จึงปรากฏว่า มีการสร้างศาลเจ้าสำหรับตั้งที่เคารพเทพเจ้าทางศาสนาเต๋า ก่อนที่จะมีการสร้างวัดทางศาสนาพุทธมหายาน ซึ่งได้สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (มูลนิธิมกุฎราชวิทยาลัย ; 2525 : 267)

ในประเทศไทยเมื่อมีชาวจีนอพยพเข้ามา มาก จึงมีศาสนสถานที่ยกขึ้นอันเนื่องมาจากศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋อย่างมากมาย โดยมีการสร้างศาสนสถานกระจายอยู่ทั่วประเทศ สำหรับวัดจีนสามารถทราบจำนวนได้เนื่องจากอยู่ในความดูแลของกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนศาลเจ้านั้นอยู่ในการดูแลของกระทรวงมหาดไทย สำหรับโรงเจ มีทั้งที่ขึ้นกับกรมศาสนาบ้างและกระทรวงมหาดไทยบ้าง เพราะบางแห่งก็เสี่ยงไปใช้ชื่อเป็นมูลนิธิบ้าง จึงยากจะคำนวณได้ว่ามีจำนวนที่แท้จริงมากเท่าใด

ศาสนาพุทธมหายานในประเทศไทย มีนิกายที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในหมู่ชน เช่น นิกายเซน (禅宗) ท่านคิกุทธี ปราโมช ได้กล่าวถึงนิกายเซนไว้ว่า เป็นแขนงหนึ่งของศาสนาพุทธมหายาน ที่แตกกิ่งก้านมาจากนิกายวาจาปริยัติ หรือเรียกกันทั่วไปว่า “มหายาน” ที่มีวัตถุประสงค์อันสูงสุดคือ พระรัตนตรัยของนิกายมหายาน ซึ่งมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ได้แก่ 1) พระอมิตาภะพุทธเจ้า 2) พระโลกेश্বরโพธิสัตว์ 3) นางปรัชญาปารมิตา หรือบางครั้งเรียกว่านางดาราศาสตร์ (คิกุทธี ปราโมช ; 2514 : 1-2) นิกายเซนสอนให้ปล่อยกายกับใจไหลไปตามเรื่องของมันเหมือนกับสายธาร และหลักเกณฑ์สำหรับศึกษานิกายเซนที่วางไว้แต่โบราณ มีเพียง 4 ข้อ คือ 1) เรียนรู้นอกพระปริยัติ 2) ไม่อาศัยอรรถและพยัญชนะ 3) ชี้ตรงไปที่บุคคล 4) เห็นธรรมของตนและตรัสรู้โดยง่าย ดังนั้น นิกายเซนจึงไม่เรียนพระปริยัติ ไม่ท่องพระสูตร ไม่ศึกษาพระอภิธรรม ไม่เทศนาสั่งสอนศิษย์ ชี้ให้บุคคลดูที่ตัวเองเพื่อให้แลเห็นทุกข์ การดับทุกข์ และทางดับทุกข์ด้วยตนเอง (คิกุทธี ปราโมช ; 2514: 8-9)

นิกายเซนไม่ปรากฏในอินเดีย แต่มาเริ่มขึ้นในประเทศจีน เมื่อพระโพธิธรรมมาถึงประเทศจีนใน ปี พ.ศ. 1063 ซึ่งเป็นช่วงที่ศาสนาพุทธมหายานเจริญรุ่งเรือง แล้วแตกออกเป็นนิกายปลีกย่อยมากมาย และผู้ที่เริ่มนิกายเซนขึ้นคือฮุยเน้ง (惠能-แต้จิว) (เกิด ปี พ.ศ.1181 มรณภาพเมื่ออายุ 82 ปี) ท่านเป็นชาวลินจูที่อยู่ทางภาคใต้ บิดาเสียชีวิตตั้งแต่ท่านยังเล็ก ท่านมีอาชีพตัดฟืนขายเลี้ยงมารดา (คิกุทธี ปราโมช ; 2544 : 53) ท่านฮุยเน้ง (惠能) สอนว่า“---บุคคลทำสมาธิได้ทั้งที่กำลังใช้ชีวิตอยู่เป็นปกติ คืออยู่ในสมาธิตลอดเวลาถือว่าดี ---สังขารนั้นเป็นวิมุตติและสงบนิ่ง กายและกรรมนั้นจะแยกจากกันไม่ได้ เพราะทั้งสองอย่างเป็นอย่างเดียวกัน ชนชั้นที่นั่นมีธรรมอันว่างเปล่า ส่วนสัมผัสทักนั้นไม่มีความจริง ปัญญาไม่รู้จักเข้าสมาธิหรือออกสมาธิ ฉะนั้นไม่มีที่อยู่อันแน่นอน หากไม่อยู่ที่ใดอันแน่นอนแล้ว ก็จะเป็นวิมุตติในฉันทาน ฉันทานนั้นไม่มีเกิด ถ้าไม่มีอุปาทานในการเกิดแล้วก็จะอยู่ในฉันทาน ทำจิตให้ว่างแต่อย่าไปนึกถึงความว่าง” (คิกุทธี ปราโมช ; 2544 : 53)

วัดจีนและโรงเจในประเทศไทยรวมทั้งพระสงฆ์จีนนิกาย ถือปฏิบัติในหลักนิกายลัทธิ (律宗) คือนิกายวินัย และนิกายฉานจง คือนิกายเซน แต่มีวัดจีนที่ปฏิบัติแบบนิกายวัชรยาน ที่เรียกว่าระหัดยาน เป็นพิเศษ เฉพาะที่วัดโพธิ์เย็น ตลาดลูกแก จังหวัดกาญจนบุรีเท่านั้น ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ฝ่ายจีนนิกาย ได้มีการแปลพระปาฏิโมกข์ฝ่ายมหายานนิกายวินัย ซึ่งถือเป็นปาฏิโมกข์ที่เคร่งครัดที่สุด เพื่อเป็นหลักปฏิบัติควบคู่ไป

กับพระไตรปิฎกและโพธิสัตว์สิกขาของพระสงฆ์มหานิกาย (พระสงฆ์มหานิกาย ; online : 2016) ในหนังสือชื่อ “อนุสรณ์ 100 ปีชาตกาล พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ่มมหาเถระ)” (2544) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของศาสนาพุทธมหายานในประเทศไทยว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411 - 2453) ได้มีพระภิกษุจีนจาริกมาจำพรรษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา มหายานโดยได้สร้างสำนักสงฆ์อยู่กระจายกันทั่วไป ต่อมาเมื่อพระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ่ม มหาเถระ) ได้เข้ามาในประเทศไทยในปีพ.ศ.2471 เมื่ออายุท่านได้ 26 ปี ได้พำนักอยู่ที่สำนักสงฆ์ถ้ำประทุน (เชิงจ้วยยี่) ที่พระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี ท่านได้ศึกษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดและได้เดินทางไปแสวงบุญ รวมทั้งศึกษารธรรมะเพิ่มเติมทั้งนิกายตันตระ และนิกายวินัย รวม 3 ครั้ง ท่านคณาจารย์จีน ๆ ได้สร้างความ เจริญให้คณะสงฆ์จีนนิกายเป็นอย่างมาก คือ 1) เกิดมีระเบียบการบรรพชาอุปสมบทในฝ่ายสงฆ์จีนนิกายขึ้น 2) เกิดมีการก่อตั้งคณะกรรมการสงฆ์จีนนิกายเป็นครั้งแรก 3) พื้นฟูพิธีถวายผ้ากฐินทานขึ้น ซึ่งในสมัยเจ้าคณะ ใหญ่รูปที่หนึ่งและรูปที่สองแห่งวัดมังกรกมลาวาสเคยจัดให้มีพิธีทอดกฐินเช่นเดียวกับวัดไทย เมื่อสิ้นสมัยของ ท่านทั้งสองแล้ว พิธีทอดกฐินในวัดฝ่ายจีนนิกายก็หยุดปฏิบัติไปกว่า 40 ปี จวบจนถึงยุคพระมหาคณาจารย์จีน ๆ ซึ่งเป็นเจ้าคณะใหญ่รูปที่หกจึงได้ฟื้นฟูขึ้นใหม่ (คณะกรรมการจัดทำหนังสืออนุสรณ์ 100 ปีชาตกาล พระ มหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ่มมหาเถระ) ; 2544 : 87-88) หนังสือที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธ มหายานที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องมหายานทั้งในประเทศจีนในประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ได้แก่ “พระพุทธศาสนา มหายาน” (2531) เป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลในด้านศาสนาพุทธมหายานที่มีคุณค่าต่อวงวิชาการ ด้านศาสนา มาก เพราะมีเนื้อหาที่เน้นเฉพาะเรื่อง พระพุทธศาสนา มหายาน เหตุการณ์พระพุทธศาสนาหลัง พุทธปรินิพพาน นิกายสำคัญของมหายาน บ่อเกิดแห่งมหายาน พระสูตรสำคัญของมหายาน สารัตถธรรม มหายาน ประวัติคณะสงฆ์จีนนิกายในไทย หรือแม้กระทั่งข้อมูลปฐมภูมิทางด้านศาสนา อันเป็นพระราชนิพนธ์ กิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จในงานและโอกาสต่างๆของคณะสงฆ์จีน นิกายในประเทศไทย (มูลนิธิสังฆปริณายก เคราะห์ คณะสงฆ์จีนนิกาย วัดโพธิ์แมนคุณาราม-วัดมังกรกมลาวาส (เล่งเน่ยยี่) ร่วมกับสมาคมจีนต่างๆ-มูลนิธิ-สื่อมวลชนและพุทธบริษัทไทย-จีน พระพุทธศาสนา มหายาน” (2531) ความเข้าใจเรื่องศาสนาพุทธมหายานนั้น ลูกหลานชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่น 3,4,5,6—และรุ่นต่อไปจะ มีความเข้าใจและเอาใจใส่ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มหายานน้อยลงไปเป็นลำดับ ด้วยปัจจัยภายในของ ประเทศ อันเนื่องมาจากนโยบายผสมกลมกลืนของรัฐบาล ทำให้ความรู้ความเข้าใจด้านภาษาจีนของลูกหลาน ชาวจีนขาดช่วงไป อีกทั้งหัวหน้าครอบครัวไม่ได้ให้ความสำคัญกับการบอกเล่าเรื่องประเพณีวัฒนธรรมและวิถี จีนที่สืบทอดมาแต่โบราณของตนให้บุตรหลานได้รับรู้ ประกอบกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป การปฏิสัมพันธ์ ระหว่างชาวไทยและชาวจีนมีมากขึ้น การผสมกลมกลืนที่เป็นไปอย่างธรรมชาติจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทำให้ ลูกหลานชาวจีนมีความเป็นไทยเร็วขึ้น แต่หากชุมชนชาวจีนหรือ เมืองจีนขนาดเล็ก (China town) แห่งใดที่มี การจัดตั้งองค์การเกี่ยวกับจีน เช่นโรงเรียนจีน มูลนิธิชาวจีน สมาคมพ่อค้าจีน หรือวัดจีน โดยมีวัตถุประสงค์ใน การดำรงไว้ซึ่งความเป็นจีน อีกทั้งมีแนวทางในการบริหารจัดการภายในองค์การนั้นๆอย่างเข้มแข็ง ความเป็น จีนของเมืองนั้นๆ ก็ยังอาจสืบสานต่อไปได้อีกหลายชั่วอายุ และความเชื่อแบบจีนก็จะคงอยู่ได้และเป็นที่รู้จัก ของลูกหลานรุ่นต่อๆมา แต่ลูกหลานชาวจีนบางแห่งไม่รู้จึกคำว่า “ศาสนาพุทธมหายาน” และความเข้าใจ เรื่อง “ศาสนาเต๋า” ก็มีน้อย เช่นชุมชนชาวจีนอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ (พรพรรณ จันทร์โรนันทน์ ;

2551) และชุมชนชาวจีนในอำเภอเมืองโพธาราม จังหวัดราชบุรี (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ; 2553) และงานวิจัยของสมบูรณ์ สุขสำราญ แสงว รัตนมงคลมาศ เนตรนภิศ นาควัชระ และชัยอนันต์ สมุทวณิช (2530) ที่กล่าวว่า การที่วัฒนธรรมประเพณีจีนที่ไม่ได้มีการสืบทอดนั้น สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งคือ ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวเท่าที่ควร จึงไม่ได้บอกกล่าวให้บุตรหลานให้รับรู้ (สมบูรณ์ สุขสำราญ แสงว รัตนมงคลมาศ เนตรนภิศ นาควัชระ และชัยอนันต์ สมุทวณิช : 2530)

การวิจัยเรื่องชาวจีน ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวใดๆที่เกี่ยวกับการอพยพ เศรษฐกิจ การเมือง วิถีชีวิต และความเชื่อวัฒนธรรมประเพณี ล้วนต้องอ้างอิงถึงงานวิจัยชั้นเยี่ยมของ G.William Skinner (1957)เรื่อง “Chinese society in Thailand : an analytical history” และงานวิชาการที่ตีพิมพ์ในปี 1958 เรื่อง “Leadership and power in the Chinese community” ในเรื่องแรก (G.William Skinner (1957) Skinner พุดถึงความสัมพันธ์ไทยจีนตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ต่ลงมาถึงศตวรรษที่ 18 และสมัยพระเจ้าตากสินถึงราชวงศ์จักรี ด้วยการกล่าวถึงภูมิหลังของการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของชาวจีน 5 กลุ่มภาษาใหญ่คือชาวจีน กวางตุ้ง ชาวจีนฮกเกี้ยน ชาวจีนแต้จิ๋ว ชาวจีนไหหลำและชาวจีนแคะหรือฮากกา การยึดมั่นในชาติพันธุ์และกลุ่มภาษารวมทั้งเรื่องของตระกูลแซ่ของชาวจีนอพยพรุ่นแรกๆ การผสมกลมกลืนของชาวจีนในไทยด้วยการสมรสกับคนไทย สังคมชาวจีนและการดำเนินชีวิตของชาวจีนในสังคมไทยที่รัฐบาลไทยมีนโยบายต่อชาวจีนที่แตกต่างกันตามยุคสมัย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผลที่ตามมา คือการคุกคามไทยของประเทศญี่ปุ่น ทำให้ส่งผลต่อความสัมพันธ์จีน-ไทย และองค์การชุมชนชาวจีนในสังคมไทยอย่างมาก การจำกัดสิทธิของชาวจีนในช่วงรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481 - 2485 และ พ.ศ.2491 - 2500) ที่มีผลกระทบต่อแหล่งที่อยู่อาศัยและการศึกษาภาษาจีนของบุตรหลานชาวจีน 5 กลุ่มภาษาใหญ่ของไทย ความจริงแล้ว ชาวจีนที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศไทยมากที่สุดคือชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งเรื่องราวของการอพยพ ท่าเรือสำคัญที่ใช้ในการอพยพมากที่สุด รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวจีนทั้งในประเทศจีนและประเทศไทย ได้มีการกล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทย และในภูมิภาคเดนมาร์กที่เฉาซัน” (2534) เนื้อหาของงานวิจัยได้พูดถึงถิ่นกำเนิดของชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศจีน ท่าเรือจากหลินอันเป็นท่าเรือสำคัญของชาวจีนแต้จิ๋ว ในการอพยพของชาวจีนแต้จิ๋วสู่ไทย นโยบายชาวจีนโพ้นทะเลของพระจักรพรรดิราชวงศ์ชิง ชาวจีนแต้จิ๋วในสังคมไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ รวมทั้งเรื่องราวของผลกระทบของการอพยพย้ายถิ่นของชาวจีนอพยพในไทย (คณะบรรณาธิการ “ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทย และในภูมิภาคเดนมาร์กที่เฉาซัน” : 2534)

ส่วนเล่มที่ 2 ของ Skinner (1958) นั้นเป็นการกล่าวถึงการจัดตั้งองค์การของชาวจีนและการเป็นผู้นำชาวจีน (侨领) โดยวิเคราะห์บุคคลิกทางสังคมของผู้นำชาวจีนขององค์การชาวจีนต่างๆ ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลทางสังคมวิทยา และอธิบายถึงภูมิหลังของผู้นำแต่ละท่านว่าได้ส่งผลต่อการเป็นผู้นำชาวจีนอย่างไร รวมทั้งได้กล่าวถึงผู้นำชาวจีนและธุรกิจของพวกเขา การสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจ และการผสมกลมกลืนความเป็นไทยในกลุ่มผู้นำชาวจีน งานเขียนของ Skinner (1957) (1958) ได้ส่งผลต่องานวิชาการด้านจีนศึกษา มาก โดยเฉพาะด้าน “ชาวจีนโพ้นทะเล และชาวจีน” (华侨华人) ซึ่งทำให้ Richard J. Coughlin ได้ทำวิจัยต่อยอดจากงานวิจัยสองเรื่องดังกล่าวของ Skinner คือเรื่อง “Double identity” (1960) ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอพยพของชาวจีนสู่ไทยระหว่างปี ค.ศ.1919-1947 ในงานวิจัยเขาได้กล่าวถึงจำนวนของชาวจีนอพยพ การสร้างวัดวาอารามและจำนวนพระภิกษุในวัดทั้งของชาวไทยและชาวจีน การทำการค้าของชาวจีน

การยึดครองธุรกิจของชาวจีน การตั้งโรงเรียนจีนในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ครูจีนในโรงเรียนจีน รวมทั้งเงินอุดหนุนที่รัฐบาลให้กับโรงเรียนเอกชน ซึ่งหมายถึงโรงเรียนจีนด้วย การยื่นขอเป็นประชาชนชาวไทยของชาวจีน (Richard J. Coughlin : 1960)

สำหรับงานวิจัยและงานเขียนที่กล่าวถึงชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการเห็นได้จากงานวิจัยเรื่อง “ปากน้ำเมืองท่าโบราณ : วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวจีน” (2559) ของพรพรรณ จันทโรนานนท์ และไพศาลทองสัมฤทธิ์ ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อของชาวจีนที่อำเภอปากน้ำมีทั้งศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธมหายาน ซึ่งศาสนาเต๋ามีศาลเจ้าหลายแห่งในศูนย์กลางชุมชนของชาวจีน อันเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ แต่ศาสนาพุทธมหายานกลับไม่มีวัดจีน ความเป็นวัดจีนแสดงให้เห็นที่โรงเจ เพราะมีพระภิกษุณีเป็นเจ้าอาวาส และนับถือนิกายฉวนจงหรือเซน (禅宗) หรือที่ชาวจีนแต่จีวเรียกว่า “เสียมจง” นิกายย่อยหลินจีง (临济宗) หรือที่ชาวแต่จีวเรียกว่า “ลิมจี” (พรพรรณ จันทโรนานนท์ และไพศาล ทองสัมฤทธิ์ ; 2559 : บทสรุป) ในหนังสือชื่อ “วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนเมืองปากน้ำ” (ม.ป.พ.) กล่าวถึงกำเนิดแม่น้ำเจ้าพระยา เมืองปากน้ำที่ปรากฏในแผนที่ คลองปากน้ำซึ่งมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน สำหรับวิถีชีวิตประจำท้องถิ่นที่ปากน้ำคือตั้งที่อยู่อาศัยริมคลอง มีชีวิตแบบชาวยุโรปที่ทำมาหากินด้านการประมง มีเรือชนิดต่างๆที่ใช้ในปากน้ำ ชุมชนตลาดร้านค้าเหตุการณ์ไฟไหม้ใหญ่ที่ปากน้ำในปี พ.ศ.2475 ส่งผลให้ผังเมืองปากน้ำมีการเปลี่ยนแปลง เพราะมีการตัดถนนมากขึ้น นอกจากนั้นในหนังสือยังได้กล่าวถึงชุมชนโบราณริมคลองปากน้ำ การทำบุญ และการเข้าวัดทำบุญของชาวจีนในปากน้ำ สถานที่อยู่อาศัยของชาวไทยและจีนที่ผสมปะปนกัน ส่งผลต่อการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวเมืองปากน้ำ ดังมีคำกล่าวที่ว่า “คนจีนเข้าวัด คนไทยไหว้เจ้า” ชุมชนชาวจีนที่ปากน้ำคือแถบตลาดปากน้ำ ถนนท้ายบ้าน เป็นต้น (คณะผู้จัดทำ วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนเมืองปากน้ำ (ม.ป.พ.) หนังสือเรื่อง “สายสัมพันธ์ตระกูลเล่า (鑿) (5กั)” , (2551) กล่าวถึงบรรพบุรุษตระกูลเล่าของลูกหลานชาวมุทฺตรปราการที่อพยพมาจากชวเถาพร้อมกัน 4 พี่น้องโดยปู่ทวดหมาดี และย่าทวดแจ่ม ได้มาอาศัยทำกินอยู่ที่หมู่บ้านสาขา ตำบลนาเกลือ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ แล้วต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่ท้ายบ้าน มีลูกหลานสืบตระกูลมากมาย และต่างมีฐานะ กระจายกันอยู่ในสมุทรปราการ คนในตระกูลเล่าต่างเห็นว่าจังหวัดสมุทรปราการเป็นสถานที่ที่มีบุญคุณต่อตระกูลเล่า และต่างมีความภาคภูมิใจในจังหวัดสมุทรปราการเป็นอย่างยิ่ง (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ “สายสัมพันธ์ตระกูลเล่า (鑿) (5กั)” , (2551)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ความเชื่อทางศาสนาแบบจีนของลูกหลานชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ มีความสับสนจนกำหนดไม่ได้ว่าตนเองนับถือศาสนาใด หากเป็นศาสนาพุทธนิกายมหายาน มีศาสนาสถานคือวัดไทยก็เข้าใจและแบ่งแยกออกได้ชัดเจน แต่ที่เป็นศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋านั้น ลูกหลานชาวจีนในสมุทรปราการแยกไม่ออก แม้บางแห่งยังไม่เคยได้ยินคำว่าศาสนาพุทธมหายานด้วยซ้ำ อีกทั้งไม่เข้าใจว่าเป็นศาสนาใด แม้แต่เทพเจ้าทางศาสนาเต๋า เหล่าศาสนิกชนชาวจีนก็เรียกว่า “ฮุกโจ้ว” (ภาษาแต่จีว หมายความว่าพระพุทฺธเจ้า) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในประเทศจีนมีหลายช่วงเวลาที่มีการรวมศาสนา ขงจื้อ ศาสนาพุทธ และศาสนาเต๋า (儒释道) เข้าเป็นหนึ่งเดียวที่เรียกว่า “ซานเจี้ยว” (三教) ซึ่งเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมในช่วงก่อนสมัยราชวงศ์หยวน และชัดเจนยิ่งขึ้นในสมัยราชวงศ์หมิง จึงกล่าวได้ว่าชาวจีนในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงนับถือทั้งสามศาสนา

เมื่อจีนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองความเชื่อเหล่านี้ยิ่งเป็นที่พึงทวงใจให้ชาวจีนอพยพนำเข้ามาเผยแพร่ยังเมืองต่างๆมากขึ้น จนส่งผลให้ชาวจีนในประเทศไทยเชื่อเรื่อง “ซานเจี้ยว” เช่นกัน

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

ประเภทของการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามโรงเจ ทั้ง 13 แห่ง และสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) รวม 50 ราย ซึ่งเป็นลูกหลานชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมทั้งผู้ดูแลโรงเจ พระภิกษุณีที่จำพรรษาอยู่ที่โรงเจ ผู้ปฏิบัติธรรมในโรงเจ และคณะกรรมการบริหารโรงเจ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เพื่อใช้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งสิ้น 50 ราย ดังนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

อายุ	จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (ราย)
90-81	5
80-71	7
70-61	13
60-51	6
50-41	5
40-31	10
30-21	4
รวม	50

ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 50 รายคือพระภิกษุณีที่จำพรรษาอยู่ที่โรงเจ ผู้ปฏิบัติธรรมในโรงเจ ผู้มีจิตศรัทธาเข้ากราบไหว้เทพเจ้าในโรงเจ ผู้ดูแลโรงเจ และกรรมการบริหารโรงเจ

เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องโรงเจ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และลงพื้นที่หาข้อมูลพื้นฐานที่โรงเจสำคัญของฝั่งธนบุรีที่ตลาดพลู ที่เขตภาษีเจริญ รวม 3 แห่งและที่ถนนสาธุประดิษฐ์ ตรอกจันทน์สะพานสอง 2 แห่งรวมเป็น 5 แห่ง

สนามวิจัย

สนามวิจัยคือพื้นที่ของโรงเจ รวม 13 แห่งของ 6 อำเภอในจังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่

1. อำเภอปากน้ำมี โรงเจถ่งเสียง (同善堂-แต่จีว) ตั้งอยู่ที่ถนนประโคนชัย ซอย 1 ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จ.สมุทรปราการ
2. โรงเจอิทงก้ออ้วง (圆通覺苑-แต่จีว) ตั้งอยู่ที่ถนนท้ายบ้าน ซอย 7 สุดซอย ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จ.สมุทรปราการ
3. โรงเจทองเฮงตัว (同興壇-แต่จีว) ตั้งอยู่ที่ถนนปานสาย 1 ฝั่งใต้ (ซอยเทศบาลคลองด่าน 8) ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ 10550 จ.สมุทรปราการ

3. โรงเจเฮงเฮงตัว (合興壇-แต่จีว) ตั้งอยู่ในตลาดหัวตะเข้ แขวงลาดกระบัง เขตลาดกระบังชนแดน กับอำเภอบางเสาธง จ.สมุทรปราการ
4. โรงเจมูลนิธิแป๊ะไคว้เซียงจี่ (百苦禪院-แต่จีว) ตั้งอยู่ที่ 42 หมู่ 1 ถนนลาดกระบัง แขวงทับยาว เขตลาดกระบังชนแดนกับอำเภอบางเสาธง จ.สมุทรปราการ
5. โรงเจฮกซิงตั้ง (復新堂-แต่จีว) ตั้งอยู่ที่ตำบลบางพิงในเขตวัดโพชนนธ์ อำเภอพระประแดง 10130 จ.สมุทรปราการ
6. โรงเจฝ่งอั้งตัว (平安壇-แต่จีว) ตั้งอยู่ด้านหลังตลาดคลองสวน 100 ปี ที่ตำบลเทพราช อำเภอ บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา และตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จ.สมุทรปราการ
7. โรงเจฮงหึ่งเซ่ง (合義慶佛堂-แต่จีว) ตั้งอยู่ที่ 71 หมู่ 8 ตำบลสำโรงกลาง อำเภอพระประแดง จ.สมุทรปราการ
8. โรงเจเอี้ยมั่งเก็ง (楊明宮-แต่จีว) หรือ (玉封楊明宮) เรียกทั่วไปว่าโรงเจเจ้าแม่กวนอิม ตั้งอยู่ที่ 128/42 หมู่ 4 ถนนเทศบาลสำโรงใต้ 6 (มหาวงษ์) ซอยแสงชัย ตำบลสำโรง อำเภอ พระประแดง จ.สมุทรปราการ
9. โรงเจมั่งจิงเซียงตั้ง (明真善堂-แต่จีว) ตั้งอยู่ที่ 127 ซอยกันตบุตร 23 ถนนสุขุมวิท ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จ.สมุทรปราการ
10. โรงเจมูลนิธินาคราชโยธาชัย (七劍王公慈善堂 (紫劍閣)) ตั้งอยู่ที่ 165 หมู่ 3 ซอย นาคราช ถนนสุขสวัสดิ์ ปากคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ
11. สถานปฏิบัติธรรมพระแม่กวนอิม มหาโพธิสัตว์พันมือ (音德佛堂) ตั้งอยู่ที่ซอยขุนผดุงแดน สมุทร ถนนเทศบาลบางบ่อ อำเภอบางบ่อ จ.สมุทรปราการ
12. ศาลเจ้าบางพลีใหญ่ (老本頭公廟) หรือมูลนิธิร่วมกุศลชาวบางพลี (挽丕仁德善堂) ถนน สุขุมวิท 3 ตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอบางพลี จ.สมุทรปราการ

เครื่องมือในการทำวิจัย

สำหรับเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้คำถามปลายเปิด รวม 19 ประเด็นเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้บอกเล่าเรื่องราวอย่างเต็มที่ เมื่อผู้วิจัยอยู่ในระหว่างทำการสัมภาษณ์ได้ใช้โทรศัพท์บันทึกเสียง อีกทั้งเขียนบันทึกบรรยากาศโดยรอบของโรงเจ เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบในการวิเคราะห์ หลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ถ่ายภาพไว้เพื่อประกอบการวิเคราะห์เช่นกัน คำถามปลายเปิดที่ผู้วิจัยได้นำไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 19 ข้อ มีดังนี้

เป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้วิจัยจะนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีรวม 19 ข้อดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของโรงเจ
2. โรงเจแห่งนี้มีผู้นับถือมากน้อยอย่างไร ท่านเชื่อว่ามีศาสนาเต๋าปนอยู่หรือไม่
2. รูปเคารพในโรงเจมีรูปเคารพทางศาสนาใดบ้าง ท่านเข้าใจความเชื่อแบบ “ซานเจี้ยว” (三教) หรือไม่
4. ท่านคิดว่าโรงเจของท่านนับถือความเชื่อแบบ “ซานเจี้ยว” หรือไม่
5. ท่านคิดว่าโรงเจของท่านเป็นศาสนาพุทธมหายานโดยแท้ หรือเป็นศาสนาเต๋าโดยแท้
6. ผู้ถือศีลปฏิบัติธรรมที่อยู่ประจำที่โรงเจมีเท่าใด จำกัดเพศหรือไม่ มีวัตรปฏิบัติอย่างไร

7. ผู้ถือศิลปปฏิบัติธรรมหากต้องการจะบวชเป็นพระภิกษุณี หรือบวชเป็นนักรบวชของโรงเจ บวชได้ที่โรงเจหรือไม่ หรือต้องทำอย่างไร
8. ผู้ถือศิลปปฏิบัติธรรมที่ประจำโรงเจ หรือพระภิกษุณีอ่านภาษาจีนได้หรือไม่ เมื่อสวดมนตร์สวดด้วยภาษาใด ผู้สวดมนต์ในบทต่าง ๆ นั้นเข้าใจเนื้อหาในการสวดหรือไม่ สวดมนต์ไปเพื่อสิ่งใด
9. ผู้ถือศิลปปฏิบัติธรรมได้จัดวันเทศน์สอนธรรมแก่สาธุชนหรือไม่
10. โรงเจมีวิธีการเผยแพร่ธรรมของนิกายที่โรงเจนับถือด้วยวิธีใด
11. ผู้เข้ารับศีลในโรงเจต้องปฏิบัติตนอย่างไร จำเป็นต้องนุ่งหม้อด้วยสีขาวหรือไม่
12. แนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับนิกายของโรงเจ เห็นได้จากเรื่องใดบ้าง
13. บทสวดทำวัตรเช้าเย็นของโรงเจท่านคือบทสวดใด
14. บทสวดในพิธีกรรมประจำปีของโรงเจใช้บทสวดใด เป็นบทสวดเฉพาะของโรงเจท่านหรือไม่
15. พิธีกรรมประจำปีของโรงเจมีอะไรบ้าง จัดขึ้นในเดือนใด และเกี่ยวกับนิกายในโรงเจหรือไม่
16. รูปเคารพที่สำคัญในแต่ละพิธีกรรมแตกต่างกันหรือไม่ คือรูปเคารพใด มีรูปเคารพทางศาสนา และความเชื่อพื้นถิ่นปนอยู่หรือไม่ เพราะเหตุใด
17. ท่านมีแนวทางพัฒนาโรงเจให้รุ่งเรืองได้ด้วยวิธีใด
18. ท่านคิดว่ารูปแบบในการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาของโรงเจในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบใด เพราะเหตุใด
19. ท่านคิดว่าโรงเจในปัจจุบันนี้ ทั้งผู้มีจิตศรัทธาเข้ามากราบไหว้เจ้าที่โรงเจ หรือผู้ปฏิบัติธรรมที่อยู่ประจำที่โรงเจ รวมทั้งพระภิกษุณีที่จำพรรษาอยู่ในโรงเจ ผิดจากแต่เดิมที่ท่านเคยรับรู้หรือไม่ เพราะเหตุใด

เทคนิคการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเจที่เก็บจาก 5 แห่งที่ฝั่งธนบุรีเขตภาษีเจริญ และที่ตรอกจันทร์สะพานสองแล้ว ผู้วิจัยก็เริ่มลงพื้นที่”โรงเจถ่งเสียง”ที่ปากน้ำเพื่อเก็บข้อมูลเป็นอันดับแรก ทั้งนี้เพราะคุ้นเคยกับเจ้าอาวาสท่านใหม่ที่ขึ้นมาแทนท่านเก่าที่มรณภาพไปแล้ว คือพระภิกษุณี “เส็กเจ็งเตี้ยซือ” (釋證定師) เพื่อสอบถามข้อมูลเพราะท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่ง และสัมภาษณ์ท่านตามประเด็นต่างๆที่ตั้งไว้ 19 ข้อ จากนั้นผู้วิจัยได้ขอให้ผู้ที่รู้จัก ได้แนะนำเจ้าสำนักของโรงเจอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในกลุ่มประชากรศึกษาที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้ แล้วจึงไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรายอื่น ๆ ต่อไป หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า การหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้นเป็นการแนะนำแบบที่เรียกว่า Snow ball sampling หรือวิธีการหาข้อมูลแบบหว่านโซ่ ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องใช้เวลาสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละท่านหลายครั้ง และบางครั้งก็เป็นการสอบถามเพิ่มเติมทางโทรศัพท์

การนัดหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญมักเป็นสถานที่รับแขกหรือห้องประชุมของโรงเจนั้นๆ บางครั้งในช่วงที่มีงานประจำปีสำคัญ ผู้วิจัยจะเข้าไปช่วยงานและถือโอกาสพูดคุยเพื่อให้ทราบถึงข้อมูลตามประเด็นต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในเครื่องมือวิจัย

ในการสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยจะถือโอกาสชักชวนให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านอื่น ๆ เข้ามาร่วมพูดคุยด้วย ทั้งนี้จะเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่อีกท่านหนึ่งให้มานั้นถูกต้องหรือไม่ หากข้อมูลไม่ถูกต้องก็จะมีผู้ท้วงติงขึ้นมา ทำให้เป็นผลดีต่อข้อมูลที่ได้ว่ามีความถูกต้องตรงกันกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านอื่น ๆ ให้มา เมื่อได้

ข้อมูลมาครบแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาแจงลงในตาราง ที่ได้จัดไว้เป็นประเด็น ๆ ครบตามเนื้อหาที่สอบถามมา จากนั้นจึงสรุปออกมาเป็นร้อยละ แล้ววิเคราะห์ด้วยแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้ในบทที่ 2

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลด้านเอกสาร ข้อมูลด้านเอกสารนับเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญในการเขียนงานวิจัย ได้แก่เอกสารหรือหนังสือที่มีผู้แต่งขึ้นมาก่อนที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋าและซานเจี้ยว ที่เขียนขึ้นเป็นภาษาไทยมีน้อย แต่ที่เป็นภาษาจีนมีมาก ส่วนเอกสารที่กล่าวถึงความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสมุทรปราการทางด้านศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋าและซานเจี้ยวนั้น อาจกล่าวได้ว่าไม่มีเลย ที่หาพบบ้างก็เป็นการเขียนในเนื้อหาแบบกว้าง ๆ ไม่สามารถชี้เฉพาะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้เลย ดังนั้นผู้วิจัยจึงยึดข้อมูลทั่วไปทางศาสนาของชาวจีนเป็นข้อมูลในเบื้องต้น งานวิจัยเรื่อง “ปากน้ำเมืองท่าโบราณ : วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ปากน้ำ” (2561) ของพรพรรณ จันทโรนานนท์ และไพศาล ทองสัมฤทธิ์ และเรื่อง “ใต้เทียนกง: ผู้ตรวจการแห่งสวรรค์ของชาวไต้หวันที่บางปู” ของพรพรรณ จันทโรนานนท์ (2539) เป็นงานเขียนที่เพิ่มเติมด้านความเชื่อทางศาสนาและวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนที่สมุทรปราการ ในด้านความเป็นอยู่ของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ปากน้ำ ก็เห็นได้บ้างจากหนังสือชื่อ “วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนเมืองปากน้ำ” ซึ่งคณะผู้บริหาร อบจ.จัดทำขึ้น (ม.ป.พ.)โดยไม่ปรากฏปีพิมพ์และแหล่งพิมพ์ รวมทั้งเรื่อง “สายสัมพันธ์ตระกูลเล่า (鑿]) (5 กง) ” (2551) ของลูกหลานตระกูลเล่าที่จังหวัดสมุทรปราการจัดพิมพ์ขึ้น เนื้อหาในเล่มทำให้เห็นภาพชาวจีนอพยพยุคแรกที่ปากน้ำได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นเรื่องราวของชาวจีนในด้านอื่นๆ เห็นได้จากบันทึกของผู้บริหารโรงเรียนจีน และผู้นำชาวจีนในยุคแรก ๆ ที่โรงเรียน “ปวยฮั่ว” ได้เก็บไว้ในเล่มอนุสรณ์การสร้างโรงเรียน โรงเรียนปวยฮั่วเป็นโรงเรียนจีนแห่งแรกและแห่งเดียวของจังหวัดสมุทรปราการ (คณะกรรมการโรงเรียนปวยฮั่ว) (2524)

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่การลงพื้นที่ยังโรงเจ 13 แห่ง รวมทั้งโรงเจที่ลงพื้นที่เพิ่มเติมที่กล่าวไว้ในข้อ 3 อีก 5 แห่งที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมจากเดิมเป็น 18 แห่งและสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวม 50 รายตามประเด็นที่ตั้งไว้ เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลทั้ง 2 ส่วนแล้ว ได้นำมาแจงลงในตารางตามหัวเรื่องต่างๆ คือ 1) คติความเชื่อในการสร้างโรงเจ ศาสนาพุทธมหายาน นิกาย นิกายย่อย สาขาของนิกายย่อย 2) คติความเชื่อในการสร้างโรงเจ ศาสนาเต๋า นิกาย นิกายย่อย สาขาของนิกายย่อย 3) คติความเชื่อในการสร้างโรงเจ “ซานเจี้ยว” (三教) นิกาย นิกายย่อย สาขาของนิกายย่อย 4) รูปเคารพในโรงเจ 5) บทสวดมนต์ที่ใช้ในโรงเจ 6) พิธีกรรมที่จัดขึ้นประจำปีของโรงเจ 7) พิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นพิธีกรรมในศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋า ซานเจี้ยว 8) วัตรปฏิบัติประจำวัน และการเซ่นไหว้ของผู้ถือศีลในโรงเจ 9) รูปเคารพจากความเชื่อพื้นถิ่น 10) พิธีกรรมจากความเชื่อพื้นถิ่น

เมื่อลงข้อมูลแล้วผู้วิจัยนำผลที่ได้มาวิเคราะห์และอภิปรายผลตามประเด็นที่ตั้งไว้ ทั้งนี้โดยนำแนวคิดทฤษฎีที่ตั้งไว้มาประกอบการวิเคราะห์ พร้อมทั้งพิสูจน์สมมุติฐานตามที่ตั้งไว้ว่า ผลที่ได้เป็นไปตามสมมุติฐานหรือไม่ เพราะเหตุใด

วันเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มเก็บข้อมูลอย่างจริงจัง ระหว่าง ต้นเดือน เมษายน พ.ศ.2559 ถึง ปลายเดือน กันยายน พ.ศ. 2561 รวมการเดินทางไป - กลับ กรุงเทพฯ - สมุทรปราการ กว่า 20 ครั้ง ดังนี้

1. วันที่ 14, 17, 22 เมษายน พ.ศ.2559
2. วันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2560
3. วันที่ 15, 19 มีนาคม พ.ศ.2560
4. วันที่ 20, 22, 24, 25 กรกฎาคม พ.ศ.2560
5. วันที่ 6, 8, 10, 29 กันยายน พ.ศ.2560
6. วันที่ 1, 23 ตุลาคม พ.ศ.2560
7. วันที่ 14, 25, 26 ธันวาคม พ.ศ.2560
8. วันที่ 6, 9, 20 มกราคม พ.ศ.2561
9. วันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2561
10. วันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2561
11. วันที่ 20, 25 กันยายน พ.ศ.2561

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ที่ประมวลจากการรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เจาะลึกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการลงพื้นที่ที่โรงเจตั้งอยู่ รวมทั้งการเข้าร่วมสังเกตในงานพิธีกรรมของโรงเจ

บทที่ 4

ลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมชุมชน และความเชื่อของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ

สมุทรปราการเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของไทย และยังเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีรวมทั้งสิ้น 5 จังหวัดด้วยกัน ได้แก่ จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดสมุทรปราการ และจังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดในเขตปริมณฑลนี้มีเนื้อที่ 6,193 ตารางกิโลเมตร เป็นเนื้อที่เท่ากับ 1.2 % ของเนื้อที่ประเทศไทย สำหรับจังหวัดสมุทรปราการนั้น มีเนื้อที่ 1,004 ตารางกิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพ ฯ 25 กิโลเมตร การจัดตั้งขึ้นเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑลนั้น จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดนนทบุรี จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดนครนายก เมื่อ 8 พฤษภาคม พุทธศักราช 2489 ซึ่งมีผลบังคับใช้ในวันที่ 9 พฤษภาคม พุทธศักราช 2489 (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 63 / ตอนที่ 29 / หน้า 315 เมื่อ 9 พฤษภาคม 2489) (พระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดสมุทรปราการ_พุทธศักราช _2489 ; online : 2019)

ที่ตั้งจังหวัดสมุทรปราการ

อาณาเขตจังหวัดสมุทรปราการ ตั้งอยู่ปลายสุดของริมฝั่งแม่น้ำใกล้ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศเหนือติดต่อกับเขตราชบุรีบูรณะเขตพระโขนงของกรุงเทพมหานคร และ จังหวัดฉะเชิงเทรา ทิศตะวันออกติดต่อกับเขตบางปะกงของจังหวัดฉะเชิงเทรา ทิศใต้จรดอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดต่อกับเขตบางขุนเทียนของกรุงเทพมหานคร และอำเภอเมืองของจังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรปราการอยู่เหนืออ่าวไทยระหว่างเส้นรุ้งที่ 13-14 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 100-101 องศาตะวันออก

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสมุทรปราการเป็นที่ราบลุ่มทั้งหมด แบ่งออกได้เป็น 3 ตอนคือ 1) ตอนบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่ง พื้นที่ทั้งหมดเป็นที่ราบลุ่ม 2) ตอนใต้ใกล้ชายฝั่งทะเลที่มีน้ำท่วมถึง พื้นดินเค็ม จึงเป็นพื้นที่ที่เป็นป่าแสมหรือป่าจาก 3) ตอนที่เป็นที่ราบกว้างใหญ่ซึ่งได้แก่พื้นที่ด้านตะวันตกของจังหวัด เหมาะแก่การทำนาทำสวน เช่นพื้นที่ของเขตพระประแดงและเขตอำเภอเมืองสมุทรปราการ (สมัยสุทธิธรรม ; 2542 : 27-28) พื้นที่ของจังหวัด มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านซีกตะวันตก โดยไหลจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ แล้วออกสู่อ่าวไทย ด้วยเหตุที่พื้นที่ของจังหวัดทางใต้ติดอ่าวไทย จึงทำให้จังหวัดสมุทรปราการทางตอนใต้มีพื้นที่ติดทะเลเป็นชายฝั่งทะเลยาวถึง 47.20 กิโลเมตร (คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ; 2542 : 1) ชายฝั่งทะเลดังกล่าวนี้ เดิมเป็นป่าชายเลนกว้างขวาง เนื่องจากมีตะกอนที่แม่น้ำเจ้าพระยาไหลมาทับถมกันที่บริเวณปากน้ำ ทำให้พื้นที่นี้อุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันพื้นที่ชายเลนถูกบุกรุก สร้างความเสียหายเป็นอันมาก ทำให้ชายฝั่งถูกกัดเซาะเป็นบริเวณกว้าง

การปกครอง

จังหวัดสมุทรปราการมี 6 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรปราการ (อำเภอปากน้ำ) อำเภอบางบ่อ อำเภอบางพลี อำเภอบางเสาธง อำเภอพระประแดง และอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ใน 6 อำเภอนี้ มี 50 ตำบล 462 หมู่บ้าน 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 31 องค์การบริหารส่วนตำบล 2 เทศบาลเมือง 3 เทศบาลตำบล และ 12 สุขาภิบาล

เทศบาลเมืองสมุทรปราการยกฐานะเป็นเทศบาลนครสมุทรปราการเมื่อเดือนมีนาคม 2542 ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2542

ในส่วนของการปกครอง แต่เดิมพื้นที่สมุทรปราการได้รับการก่อตั้งเป็นจังหวัดพระประแดงในปีพ.ศ. 2358-2476 และตั้งเป็นจังหวัดสมุทรปราการในปีพ.ศ. 2410-ปัจจุบัน ได้มีผู้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้รักษาเมืองและผู้ว่าราชการจังหวัดพระประแดง ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2358 ต่อลงมาถึงปี พ.ศ. 2474 โดยมีรายนามดังนี้

1. พระยานครเขื่อนขันธ์ รมัญราชชาติเสนาบดี (ทอมา คชเสนี)
2. พระยาดำรงราชพลขันธ์ (จ้อย คชเสนี)
3. พระยาดำรงราชพลขันธ์ (นกแก้ว คชเสนี)
4. พระยาขยันสงคราม (เจ๊ก คชเสนี)
5. พระยาเกียรติ (นกขุนทอง คชเสนี)
6. พระยาดำรงราชพลขันธ์ (หยอด คชเสนี)
7. พระยาเทพผลู (ทองคำ)
8. พระยาพิณีจมนตรี (ปุย คชเสนี)
9. พระยานาคราชกำแหง (แจ่ง คชเสนี)
10. พระยาพายัพพิริยกิจ (เป้า จารุเสถียร)
11. พระประแดงบุรี (โต)
12. พระพิชัยบุรินทร์ (สะอาด) (คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ; 2542 : 15,17)

สำหรับทำเนียบผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2410-2540 มีรวมทั้งสิ้น 48 ท่าน และนายชาติชาย อุทัยพันธ์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ว่าจังหวัดสมุทรปราการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2559จนถึงปัจจุบันนี้

วิสัยทัศน์ของจังหวัดสมุทรปราการ คือ

“เมืองอุตสาหกรรมสะอาด ปลอดภัยน่าอยู่”

คำขวัญประจำจังหวัด

“ป้อมยุทธนาวี พระเจดีย์กลางน้ำ ฟาร์มจระเข้ใหญ่ งามวิไลเมืองโบราณ สงกรานต์พระประแดง ปลาสลิดแห้งรสดี ประเพณีรับบัว ครบถ้วนทั่วอุตสาหกรรม” (เผยแพร่เมื่อ 12 พฤษภาคม 2557) (จังหวัดสมุทรปราการ ; online : 2560)

ประชากร

จังหวัดสมุทรปราการมีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับ 2 ของภาคกลาง รองจากกรุงเทพมหานครตั้งแต่ปี พ.ศ.2528-2542 ซึ่งเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 5 ปีที่จัดให้จังหวัดสมุทรปราการเป็นที่รองรับการขยายตัวทั้งจำนวนประชากร อุตสาหกรรม และธุรกิจด้านการผลิตในรูปแบบอื่นๆ (คณะผู้จัดทำ 1 ในสมุทรปราการ ; 2544 : 32) เนื่องจากสมุทรปราการเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑลของกรุงเทพฯ อีกทั้งมีการขยายตัวด้านโรงงาน และการอุตสาหกรรมอื่นๆเป็นอย่างมากตลอดมา จึงทำให้มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตจังหวัดสมุทรปราการมากขึ้นเป็นลำดับ ดังจำนวนประชากรในปี 2556 ของกรุงเทพมหานคร คือ 5,686,252 คน และจำนวนประชากรของปริมณฑลทั้งหมด รวม 4,852,680 คน นับเป็นร้อยละ 7.5 ของประชากรในประเทศ และเป็นจำนวนประชากรของจังหวัดสมุทรปราการมากถึง

1,241,610 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่มากกว่าจังหวัดอื่นในปริมณฑล จัดเป็นจังหวัดที่มีอัตราการเพิ่มของประชากรมากที่สุด 10 อันดับแรกของปี พ.ศ. 2556/2555 โดยมีอัตราการเพิ่มเป็นร้อยละ 1.50 จำนวนประชากรจากทะเบียน ของปี พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับที่ 14 ของประเทศ มีจำนวนชาย 596,744 คน และหญิงมีจำนวน 644,866 คน จำนวนประชากรที่กล่าวนี้ จัดว่าเป็นจำนวนที่อยู่ต่อที่อยู่อาศัยน้อยที่สุด เป็นอันดับ 8 กล่าวคือเป็นอัตราส่วน 2.18 ต่อหน่วย ปี พ.ศ. 2555 ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการใช้ไฟฟ้าพลังงานในครัวเรือน 48,245 (gWh) ต่อคน คือ 2,509.4 (kWh) (หมายรวมทั้งประชากรในกรุงเทพฯ ฯ นนทบุรี และสมุทรปราการ) และในปี พ.ศ.2556 ประชากรในจังหวัดยังมีการใช้น้ำมันสำเร็จรูปมากที่สุด 10 อันดับแรกของประเทศของปี พ.ศ.2555 คืออยู่ในอันดับ 3 ของประเทศ นับเป็นร้อยละ 4.2 ของปี พ.ศ.2555 ประชากรมีรถยนต์นั่งส่วนบุคคลเกิน 7 คน (ร.ย.2) ใหม่จดทะเบียน 322 คัน เป็นจำนวนที่มากที่สุด 10 อันดับแรกของประเทศ โดยคิดเป็น ร้อยละ 1.4 ของทั้งหมดของปี พ.ศ.2556 (บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัด ; 2558 : 90, 94, 107) ประชาชนที่ย้ายเข้ามาในเมืองนี้ บ้างก็ย้ายทะเบียนราษฎรเข้ามาด้วย บ้างก็ไม่ย้าย ทำให้จำนวนประชากรสูงกว่าจำนวนประชากรในทะเบียนราษฎร และประชากรของจังหวัดยังมีสถานะทางการเงินที่ดีกว่าประชากรในภาคอื่นนอกจากกรุงเทพฯ ฯ โดยมีเงินรับฝากธนาคารพาณิชย์ของเดือนธันวาคม 2556 มากถึง 1,286,606 (หน่วย : ล้านบาท) คิดเป็นร้อยละ 11.6 ของเงินรับฝากธนาคารพาณิชย์ทั้งหมดของประเทศ (บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัด ; 2558 : 27, 30, 40, 41, 49)

การคมนาคม

เนื่องจากจังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดในปริมณฑล การเดินทางจากกรุงเทพฯ ฯ สู่อำเภอเมืองสมุทรปราการจึงสะดวก ด้วยทางหลวงหมายเลข 3 (คือถนนสุขุมวิท ตอนกรุงเทพฯ ฯ – สมุทรปราการ) ซึ่งมีระยะทางเพียง 25 กิโลเมตรเท่านั้น คือเดินทางมาทางฝั่งตะวันออก ไปตามถนนสุขุมวิทผ่านพระโขนง บางนา สำโรง แล้วเข้าสู่เขตเทศบาลเมืองสมุทรปราการด้านฝั่งตะวันออก ก่อนจะเข้าสู่ตัวเมืองจะมีทางสามแยก หากเลี้ยวซ้ายไปทางบางปะกง บางปู และแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ อีกมากมาย เลี้ยวขวาจะเข้าตัวเมืองสมุทรปราการ หรืออาจจะมาโดยขึ้นทางด่วนกาญจนาภิเษก เมื่อลงศรีนครินทร์-สมุทรปราการ แล้วขับตรงไปเรื่อยๆ จะพบสามแยกเช่นกัน จากนั้นเลี้ยวขวาเข้าตัวเมือง เลี้ยวซ้ายไปบางปู เมืองโบราณ และแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ นอกจากนั้น ยังมีถนนทางหลวงอีกหลายเส้น ที่เป็นเส้นทางเข้าสู่จังหวัดสมุทรปราการได้ ได้แก่ทางหลวงหมายเลข 34 ถนนบางนา-ตราด ทางหลวงหมายเลข 3268 ถนนเทพารักษ์ ทางหลวงหมายเลข 3113 ถนนปู่เจ้าสมิงพราย ทางหลวงหมายเลข 3116 ถนนพุทธรักษา ทางหลวงหมายเลข 3344 ถนนศรีนครินทร์ เป็นต้น

เศรษฐกิจ

จังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดชายทะเลของ 1 ใน 22 จังหวัดของประเทศไทยจึงมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เพราะมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการทำมาหากินในทุกๆรูปแบบ มีการคมนาคมสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ เศรษฐกิจของจังหวัดจึงเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว จากข้อมูลของอัลฟา รีเสิร์ช ทำให้ได้ข้อมูลด้านเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรปราการว่ามีผลิตภัณฑ์มวลรวม ณ. ราคาประจำปี พ.ศ. 2555 มากสุด 10 อันดับแรกของประเทศรองลงมาจากกรุงเทพมหานคร และจังหวัดระยอง โดยมีจำนวนที่เพิ่มขึ้นจากปีก่อนๆดังนี้ ใน ปีพ.ศ.2543 ได้ผลิตภัณฑ์มวลรวม 301,059 ปี พ.ศ.2553 เพิ่มขึ้นเป็น 659,031 และ

ปี พ.ศ. 2555 เพิ่มเป็น 694,261 (หน่วย : ล้านบาท) นับเป็นร้อยละ 5.68 ของทั้งหมด ปี 2555 เป็นจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์จังหวัด ณ. ราคาประจำปีต่อคน มากที่สุด 10 อันดับแรกของประเทศ ของปี 2555 โดยจังหวัดสมุทรปราการอยู่ที่อันดับ 7 คือ 364,724 (หน่วย : บาท) (บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัด ; 2558 : 142 127) ธุรกิจการค้าในจังหวัดเจริญรุ่งเรือง ประชากรมีรายได้ ในจังหวัดสมุทรปราการจึงมีผู้ประกันตน ในปี พ.ศ. 2555 มากสุด เป็น 10 อันดับแรกของประเทศ โดยประชากรในจังหวัดรองลงมาจากกรุงเทพมหานคร คือ มีทั้งสิ้น 697,584 คน ทั้งจังหวัดยังมีผู้ประกอบการมากที่สุด 10 อันดับแรกของปี พ.ศ.2555 ของประเทศ โดยมีรวมทั้งสิ้น 20,657 แห่ง นับเป็นอันดับ 2 รองจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีมากถึง 142,686 แห่ง เมื่อมีสถานประกอบการมาก สิ่งก็ตามมาคือ พาหนะสำหรับประกอบการ คือรถบรรทุก จังหวัดสมุทรปราการมีรถบรรทุกใหม่ จดทะเบียนมากที่สุดเป็น 10 อันดับแรกของปี พ.ศ. 2556 ของประเทศ คือ มี 2515 คัน นับเป็นร้อยละ 3.8 ของทั้งหมดของปี 2556 และเป็นอันดับที่ 3 รองลงมาจากกรุงเทพมหานครและชลบุรี (บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัด ; 2558 : 157, 159, 127) สำหรับผลิตผลทางการเกษตร จังหวัดสมุทรปราการผลิตข้าวนาปีเฉลี่ยต่อไร่ได้มากที่สุด 10 อันดับแรกของปีเพาะปลูก 2556 ของประเทศ โดยมีเนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่) p (ตัวเลขเบื้องต้น) 45,508 ผลผลิต (ตัน) p 36,744 และผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่) p 807 ซึ่งจังหวัดสมุทรปราการเป็นอันดับแรกสุดของประเทศ รองลงมา คือจังหวัดนครปฐม ปทุมธานี นนทบุรี เป็นต้น และข้าวนาปรัง จังหวัดสมุทรปราการก็ได้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่มากที่สุด เป็นหนึ่งใน 10 อันดับของประเทศเช่นกัน โดยจังหวัดสมุทรปราการมีผลผลิตเฉลี่ยอยู่ในอันดับ 2 รองจากจังหวัดนครปฐม มีเนื้อที่เก็บเกี่ยว(ไร่) f(จากการคาดคะเน) 19620 ผลผลิต (ตัน) f 15323 ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่) f 781(180) (บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัด ; 2558 : 171, 180)

การอุตสาหกรรมของจังหวัดเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้ให้กับจังหวัดสูงที่สุด รองลงมาคือการค้าปลีก ค้าส่ง การไฟฟ้า และการประปา จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมมี 3,197 แห่ง มีคนงาน 217,981 คน เงินทุนธุรกิจ 92,055,495 ล้านบาท ที่ดินเพื่อการเกษตรมี 288,450 ไร่ เป็นพื้นที่นา 86,111 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 665 ก.ก./ไร่ การสหกรณ์ มีสหกรณ์การเกษตร 4 แห่ง สหกรณ์ร้านค้า 4 แห่ง สหกรณ์ออมทรัพย์ 37 แห่ง สหกรณ์บริการ 4 แห่ง สหกรณ์ประมง 1 แห่ง (คณะผู้จัดทำสมุทรปราการชวนรู้/มหาดไทยชวนรู้ 2535 ; 2535 : ข้อมูลจังหวัดสมุทรปราการ) เหตุที่ธุรกิจด้านอุตสาหกรรมทำรายได้ให้จังหวัดสมุทรปราการมากเพราะจังหวัดมีอุตสาหกรรมสินค้าแปรรูป สิ่งทอ ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ เคมีภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์โลหะ พลาสติก เครื่องจักร อุปกรณ์ชิ้นส่วนประกอบรถยนต์ ทั้งนี้โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้จะกระจายไปตามอำเภอต่างๆ โดยเฉพาะอำเภอเมือง และอำเภอพระประแดง จะมีโรงงานหนาแน่นกว่าอำเภออื่นๆ ปัจจุบันได้มีโรงงานขยายตัวออกไปตั้งที่อำเภอบางพลีและอำเภออื่น อันที่จริงแล้วจังหวัดสมุทรปราการเป็นเมืองอุตสาหกรรมที่เก่าแก่กว่า 60 ปีแล้ว แต่ยังมีโรงงานที่ใช้เทคโนโลยีแบบโบราณ และโรงงานไม่สามารถขยายตัวได้ ส่วนมากตั้งอยู่บนพื้นที่ชุมชนที่มีประชากรหนาแน่น บนริมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาของอำเภอพระประแดง ได้แก่โรงงานฟอกย้อม พิมพ์ผ้า ทอผ้าขนหนู โรงงานรีดเหล็ก สำหรับโรงงานที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จะตั้งอยู่ตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง บริเวณสองฝั่งถนนบางนา-ตราด เขตอำเภอบางพลี อำเภอบางเสาธงและอำเภอบางบ่อ นอกจากนั้นที่จังหวัดนี้ยังมีนิคมอุตสาหกรรมบางปู และนิคมอุตสาหกรรมบางพลี เป็นโรงงานที่ต้องใช้แรงงานมาก และโรงงานที่ต้องใช้ทุนมากได้แก่โรงงานผลิตชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ โรงงานผลิตอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โรงงานผลิตยา และเคมีภัณฑ์ทางการเกษตร โรงงานเหล่านี้สามารถพัฒนาไปได้ดี เพราะมีการพัฒนาพื้นที่เพื่อการเกษตร

แก้ไขดินเป็นกรดโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ อีกทั้งมีการปลูกพืชตระกูลถั่วแทรก เพื่อช่วยเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ดิน ทำคันดินล้อมรอบเพื่อกันน้ำท่วม และทำประตูปิด-เปิดน้ำเข้าออก (คณะผู้จัดทำ 1 ในสมุทรปราการ ; 2544 : 34-35) ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่จังหวัดสมุทรปราการมีพื้นที่ริมทะเลยาวกว่า 47 กิโลเมตร ส่งผลให้ชาวบ้านใกล้ชายทะเลทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยอาชีพการประมงอย่างเป็นล่ำเป็นสัน อีกทั้งพื้นที่แถบอำเภอเมืองพระสมุทรเจดีย์และอำเภอบางบ่อ ยังอุดมไปด้วยแร่ธาตุเหมาะต่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำนานาพันธุ์ ทำให้จังหวัดสมุทรปราการกลายเป็นตลาดส่งออกอาหารทะเลด้วย

การสาธารณสุข การศึกษา และศาสนา

การสาธารณสุข

เนื่องจากจังหวัดสมุทรปราการมีจำนวนประชากรมากที่สุดในบรรดาเมืองในเขตปริมณฑลที่รองลงมาจากกรุงเทพมหานคร แม้จะมีผู้คนอาศัยต่อหน่วยที่ไม่แออัดมากนัก ดังข้อมูลทีกล่าวมาแล้วข้างต้น แต่จังหวัดก็ได้จัดการเรื่องสาธารณสุข และด้านการแพทย์ไว้เป็นอย่างดี ข้อมูลจากอัลฟา รีเสิร์ชแสดงไว้ว่า จังหวัดสมุทรปราการ ปี พ.ศ.2554 มีโรงพยาบาลของรัฐ 10 แห่ง เอกชน 19 แห่ง รวมเป็น 29 แห่ง จำนวนเตียงของโรงพยาบาลรัฐ มี 1,193 เตียง ของโรงพยาบาลเอกชนมี 1,690 เตียง รวมเป็น 2,883 เตียง จำนวนเตียง ไอซียูของโรงพยาบาลรัฐมี 47 เตียง ของโรงพยาบาลเอกชน มี 155 เตียง รวมเป็น 202 เตียง และในปี พ.ศ.2554 จังหวัดสมุทรปราการ มีแพทย์ 450 คน ทันตแพทย์ 79 คน มีเภสัชกร 200 คน มีพยาบาลวิชาชีพ 1,565 คน มีพยาบาลเทคนิค 100 คน และมีจำนวนประชากรต่อแพทย์คือ 2,674 (บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัด ; 2558 : 66, 83)

โรงพยาบาลและสถานบริการสาธารณสุข ที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข มี 1) โรงพยาบาลเมืองสมุทรปราการ 2) โรงพยาบาลบางบ่อ 3) โรงพยาบาลบางพลี 4) โรงพยาบาลพระประแดง 5) โรงพยาบาลพระสมุทรเจดีย์ และสถานีนอนามัยรวม 61 แห่ง

สำหรับสถานบริการของรัฐสังกัดกระทรวงอื่นมี 1) ศูนย์สาธารณสุขเทศบาลเมืองสมุทรปราการ จำนวน 2 แห่ง 2) ศูนย์สาธารณสุขเทศบาลเมืองพระประแดง 3) สถานีกาชาดที่ 5 สว่างคนนิवास 4) โรงพยาบาลโรงเรียนนายเรือ 5) สถานพักฟื้นกรมพลาธิการทหารบก 6) สถานพยาบาลโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาคลองด่าน 7) โรงพยาบาลยุวประสาทไวทโยปถัมภ์ 8) โรงพยาบาลพระประแดง (คณะผู้จัดทำ 1 ในสมุทรปราการ ; 2544 : 33)

การศึกษา

ทางด้านการศึกษา ใน ปี พ.ศ.2535 มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด 149 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดเทศบาล 8 แห่ง สังกัดกรมสามัญศึกษา 20 แห่ง และสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน 90 แห่ง มีครูหรืออาจารย์ 7,561 คน นักเรียน 156,235 คน อัตราส่วนของครูต่อนักเรียน คือ 1 : 21

สำหรับการศึกษาในจังหวัดสมุทรปราการของปี พ.ศ. 2542 จังหวัดได้จัดการทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน มีสถานศึกษารวมทั้งสิ้น 339 แห่งมีครูหรืออาจารย์ 7,866 คน มีนักเรียนทุกระดับชั้นเรียน 205,946 คน สถานศึกษาในระบบโรงเรียนมี 282 แห่ง มีครู หรืออาจารย์ 8,586 คน นักเรียน นิสิต นักศึกษา 191,376

คน สถานศึกษานอกกระบบโรงเรียนมี 57 แห่ง มีครู หรืออาจารย์ 180 คน มีนักเรียน นิสิต นักศึกษา 14,570 คน (คณะผู้จัดทำ 1 ในสมุทรปราการ ; 2544 : 32-33)

ศาสนา

จังหวัดสมุทรปราการมีวัดพุทธศาสนา 121 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง มีพระภิกษุ 4,364 รูป สามเณร 399 รูป โบสถ์คาทอลิก 3 แห่ง และมีฮินดู 10 แห่ง (คณะผู้จัดทำสมุทรปราการชวนรู้/มหาดไทยชวนรู้ 2535 ; 2535 : ข้อมูลจังหวัดสมุทรปราการ) และในปี พ.ศ. 2542 จังหวัดสมุทรปราการมีพุทธศาสนิกชน 949,894 คน (ร้อยละ 94.77) อิสลาม 33,581 (ร้อยละ 3.35) คริสต์ 16,709 คน (ร้อยละ 1.67) และอื่นๆ 2,133 คน (ร้อยละ 0.21) มีฮินดู 11 แห่ง โบสถ์ 5 แห่ง (คณะผู้จัดทำ 1 ในสมุทรปราการ ; 2544 : 32-33)

กลุ่มชาติพันธุ์และวิถีชีวิต

จังหวัดสมุทรปราการมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน พื้นที่ของจังหวัดมีความอุดมสมบูรณ์ เอื้อต่อการทำมาหากิน จึงเป็นปัจจัยสำคัญให้ผู้คนเข้ามาตั้งที่ทำกินในพื้นที่มาก จังหวัดสมุทรปราการมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย ซึ่งนอกจากชาวไทยที่เป็นชนพื้นถิ่นแล้ว ยังมีชาวลาว จีน มอญ และมลายู อาศัยอยู่ปะปนกันตามชุมชนต่างๆ ในแต่ละอำเภอ ซึ่งการอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งของพวกเขาเป็นต่างกรรมต่างวาระด้วยเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นในต่างยุคสมัยกัน ทั้งนี้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนประชากรมาก และมีประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันจนทุกวันนี้ได้แก่ ชาวมอญ ชาวจีน และชาวลาว

ชาวมอญ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอพระประแดง เรียกกันว่ามอญพระประแดง หรือมอญปากลัด พวกเขาอพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองพระประแดงเมื่อครั้งหนีภัยจากพม่าในสมัยรัชกาลที่ 2 ทั้งนี้โดยเดินทางเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดให้จัดครัวมอญเหล่านี้ให้อาศัยอยู่ที่อำเภอสามโคก ที่จังหวัดนนทบุรี และที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ ซึ่งก็คือเมืองปากน้ำในปัจจุบัน ชาวมอญเหล่านี้ยังคงรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของชาวมอญมาจนปัจจุบันเป็นที่กล่าวขานกันทั่วไป คืองานสงกรานต์พระประแดง และประเพณีรับบัว เป็นต้น

ชาวจีน หลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน ปี พ.ศ.2310 เมืองปากน้ำซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางน้ำในการเข้าและออกกรุงศรีอยุธยากลายเป็นเมืองร้าง เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินได้รวบรวมไพร่พลกอบกู้เอกราชนั้น ได้เกณฑ์ชาวจีนมาช่วยในการทำศึกเป็นจำนวนมาก เมื่อกอบกู้เอกราชสำเร็จ ชาวจีนได้รับสิทธิ์ในการตั้งที่ทำกิน และตั้งหลักแหล่งอยู่ในเมืองไทย จึงมีบางส่วนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่ปากน้ำ ทำมาค้าขาย และทำสวนทำไร่ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณอำเภอเมืองสมุทรปราการ ซึ่งก็คืออำเภอเมืองปากน้ำ และริมคลองสำโรง รวมทั้งริมคลองสาขาต่างๆ ดังจะเห็นว่าแห่งใดที่เป็นชุมชนชาวจีนก็จะมีศาสนสถานของพวกเขา คือศาลเจ้า หรือโรงเจ ทั้งนี้รวมถึงศาลเจ้าพ่อหลักเมืองที่กลางเมืองปากน้ำด้วย (คณะจัดทำทรัพยากรการท่องเที่ยวเขตภาคกลางและภาคตะวันออก สมุทรปราการ ; 2556 : 7)

ชาวลาว อพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการเมื่อครั้งมีการสร้างพระสมุทรเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่เนื่องจากชาวลาวมีประเพณีวัฒนธรรมคล้ายกับชาวไทยอีสาน ซึ่งมีวิถีความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างไปจากชาวไทยมากนัก จึงตั้งหลักปักฐานอยู่ที่สมุทรปราการอย่างผสมกลมกลืนกับชาวพื้นถิ่น แต่เดิมชาวลาวอยู่ในบริเวณมหาวงษ์ ต่อมาได้ตั้งที่ทำกินกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดสมุทรปราการ (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ

วัฒนธรรม ฯ ; 2543 : 130) ในปีพ.ศ.2454 เจ้าลาว ชื่อเจ้าเหม็น โอรสเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ได้อพยพมาอยู่ที่ ตำบลสำโรงและ ได้มีชาวลาวย้ายมาอยู่ที่บางพลี หมู่ที่ 5 ตำบลบางพลีใหญ่พร้อมด้วยบริวาร ชาวลาวเหล่านี้ จัดว่าเป็นชาวลาวรุ่นหลัง เจ้าเหม็นเป็นญาติกับเจ้าจอมมารดาดวงคำในรัชกาลที่ 4 มีพระธิดาคือพระองค์เจ้า ประดิษฐาสาลี ชาวลาวบางกลุ่มอาศัยอยู่ที่ตำบลบางปลา บริเวณคลองกุ่มพารา ซึ่งมีชื่อเดิมว่าคลองบางปลาร้า และยังอาศัยอยู่ทั่วไปที่คลองบางโหลง บางคนถูกกลืนเป็นไทยโดยที่ไม่ทราบว่าเป็นบุตรบุรุษของตนมาจาก ประเทศลาว (**ชูศรี สัตยานันท์ ; 2553: 23**)

วัฒนธรรมชุมชน

จังหวัดสมุทรปราการมีทำเลที่ตั้งที่ดี มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน การมีหลากหลายชาติพันธุ์ที่มีความปรองดองสามัคคีกัน ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่และความเจริญรุ่งเรืองของ สังคมให้รุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทั้งยังเป็นสีสันเพราะการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยว ด้วยอัตลักษณ์อันโดดเด่นของพื้นที่ในแต่ละชุมชน อาชีพการประมงของชาวจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอาชีพ เก่าแก่ของชาวจีนอพยพ เพราะตัวเมืองตั้งอยู่ปากอ่าวไทยริมแม่น้ำเจ้าพระยา ชาวจังหวัดสมุทรปราการมี รูปแบบทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างไทยจีนและมอญ ที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญ สองแห่งทั้งที่เมืองพระประแดง และที่เมืองสมุทรปราการหรือเมืองปากน้ำ ที่พระประแดงมีศาลเจ้าพ่อหลัก เมืองพระประแดงเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน แต่ภายในตั้งพระพิฆเนศเป็นองค์ประธานของศาลเจ้า ศาลเจ้า แห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยโปรดให้ทำพิธีฝังอาคารหลักเมืองเมื่อ พ.ศ.2358 เพื่อให้เป็นที่ยึด เหนี่ยวจิตใจของชาวนครเขื่อนขันธ์ หรือเมืองพระประแดงในปัจจุบัน ในครั้งนั้นได้โปรดให้ย้ายคร่อมอุจจาก ปทุมธานีเข้ามาอยู่ ซึ่งมีพระยาแจ้งเป็นหัวหน้าที่ได้เข้ามาอยู่ในไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2317 แล้ว ที่เมืองปากน้ำมี ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสมุทรปราการ (北挽城隍庙) ซึ่งแต่เดิมเป็นอาคารทรงไทยสร้างมากกว่า 200 ปีแล้ว ต่อมาชำรุดจึงมีการสร้างใหม่ ทำพิธีฝังหลักเมือง ใน ปี พ.ศ. 2365 และสร้างเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน ตั้ง เทพเจ้าเฉิงหวง (城隍-จีนแต่จีวเรียกเสี้อั้ง) เป็นประธานในศาลเจ้า ศาลนี้ได้กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของ ชาวมุทราการทั้งที่เป็นชาวจีนชาวไทยและชาวมอญ ที่พระประแดงยังมีศาลพระเสื้อเมือง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของสำนักงานเทศบาลพระประแดง เดิมเคยเป็นที่สาบานตนของทหารในกองทหารเรือที่ 3 (ทร.3) (**คณะกรรมการจัดทำหนังสือ วัฒนธรรม ฯ ; 2543 : 76,79**) ทางด้านศาสนาพุทธหินยานของชาวไทยก็มี “พระ พุทธชินราชมณฑลปรการ” ที่ทางจังหวัดได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2506 เพื่อเป็นสิริมงคลต่อจังหวัด และได้ให้ ประชาชนไว้กราบไหว้ เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย มีขนาดหน้าตักกว้าง 60 นิ้ว (3 ศอก) กรมศิลปากร ได้ออกแบบอาคารถาวร ตั้งชื่อว่า “วิหารพระพุทธชินราชมณฑลปรการ” เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธชินราช มณฑลปรการ นอกจากนั้นทางจังหวัดยังได้สร้างพระพุทธรูปแบบเดียวกันนี้แต่มีหน้าตัก 5 นิ้ว เป็น พระพุทธรูปประจำอำเภอต่างๆของจังหวัดสมุทรปราการ (**คณะกรรมการจัดทำหนังสือ วัฒนธรรม ฯ ; 2543 : 77**) เนื่องจากสมุทรปราการเป็นเมืองเก่าและเคยเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลของกรุงศรีอยุธยาและกรุง รัตนโกสินทร์มาก่อน จึงเป็นที่ผู้คนอาศัยอยู่มาก วัดซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจจึงมีการสร้างขึ้นมากแห่งเช่นกัน สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมของสมัยอยุธยาเห็นได้ในหลายวัด เช่น วัดกลางวรวิหาร ตั้งอยู่ริมคลองปากน้ำ ตำบลปากน้ำอำเภอเมืองสมุทรปราการ สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ใน ปีพ.ศ.2299 มีการ ปฏิสังขรณ์ในสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วได้ยกขึ้นเป็น

พระอารามหลวงในปี พ.ศ. 2459 สถาปัตยกรรมรูปแบบเดิมอาจเสียหายไปบ้าง แต่ยังคงมีความสวยงามอยู่ภายในพระอุโบสถมีลวดลายปูนปั้นสวยงามประดับด้วยงานกระเบื้องของเก่า และมีจิตรกรรมฝาผนังเป็นเรื่องพระปฐมสมโพธิกถา ที่เห็นชัดถึงความงามของสถาปัตยกรรมสมัยต้นรัตนโกสินทร์ก็มีอยู่หลายแห่งเช่นกัน เช่น องค์พระเจดีย์กลางน้ำ ที่มีอายุเกือบ 200 ปีที่รัชกาลที่ 3 โปรดให้สร้างขึ้น ในปี พ.ศ. 2371 ตามพระประสงค์ของพระราชบิดา ซึ่งองค์เดิมสร้างเป็นแบบย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ต่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สร้างองค์เจดีย์ให้สูงขึ้นไปอีก เมื่อเรือของชาวต่างประเทศที่เข้ามาในเขตแดนไทย จะได้แลเห็นแต่ไกล จึงโปรดให้ช่างก่อสร้างไปถ่ายแบบเจดีย์ลอมฟางที่กรุงศรีอยุธยา แล้วโปรดให้กรมหมื่นราชสีหวิกรมเป็นนายช่างจัดการสร้างดังที่เห็นในทุกวันนี้ นอกจากนี้พระเจดีย์และพระอุโบสถของวัดโปรดเกษขณฐารามมีความสวยงามมาก นับเป็นวัดพุทธแบบไทยแห่งเดียวในย่านคนมอญที่พระประแดง สร้างขึ้นโดยพระยาเพชรพิชัย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งสร้างขึ้นในรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน อันเป็นที่นิยมกันมากในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ แบบอย่างทางสถาปัตยกรรมของวัดแห่งนี้จึงแสดงถึงความผสมผสานของชาวไทยชาวจีนและมอญได้ผสมกลมกลืนกัน และสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเดียวกันนี้เห็นได้อีกที่วัดโพชนัดพลเสพย์ราชวิหารซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลบางพึ่งอำเภอพระประแดง ที่ตำบลตลาดอำเภอพระประแดงก็มีวัดรามัญที่มีความสวยงามด้านสถาปัตยกรรมเช่นกัน ที่สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมือง “นครเขื่อนขันธ์” ระหว่างปี พ.ศ. 2357-2358 (คณะผู้จัดทำ 1 ในสมุทรปราการ ; 2544 : 50-51 ,18-19) สำหรับจิตรกรรมที่ได้ชื่อว่าสวยงามมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ได้แก่จิตรกรรมที่วัดป่าเกด ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง ซึ่งสร้างโดยสมเด็จพระสังฆราช (ตอน) แห่งวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงาม แต่หลุดกร่อนไปมากแล้ว เป็นภาพจิตรกรรมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คนในท้องถิ่นเชื่อกันว่าเขียนโดย “ขรัวอินโข่ง” เป็นภาพเขียนที่สันนิษฐานกันว่าอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 หรือไม่กี่รัชกาลที่ 4 ผนังด้านข้างเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจกดาวดึงส์ ภาพทศชาติ ภาพเทพชุมนุม มีสีพื้นเป็นสีแดงชาด อีกแถวเป็นสีน้ำตาล จากลักษณะการเขียนอาจอยู่ในปลายสมัยอยุธยามากกว่า ภาพเขียนที่เหลือให้เห็นสมบูรณ์ที่สุดคือ ภาพเทพทวารบาลที่ประตูใหญ่ทางเข้าด้านใน เขียนเป็นรูปเทวดาสององค์หันหน้าเข้าหากัน มีพระรัศมีสีแดงชาด รอบนอกเป็นลายแข่งสิงห์สีทอง ชฎาสีทองตัดเส้นสีแดงเช่นเดียวกับกรอบศอทับทรวงและกำไลข้อมือ ลำตัวใช้สีเนื้อ พระภูษาระบายแบบไล่สีจากแก้มลงมาอ่อน ใบหน้ามีหนวดนำเกรงขามแต่มีความสวยงามยิ่งนัก (คณะกรรมการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมฯ ; 2543 : 82)

ชาวสมุทรปราการที่ตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอบางพลีเคยมีวิถีชีวิตแบบชานนาทั่วไป เช่นเดียวกับผู้คนในเมืองอื่นๆ คือนิยมทอผ้าใช้เอง และหลังจากฤดูเกี่ยวข้าวแล้ว เมื่อพืชนาแห้งดีแล้ว นิยมเล่นว่าวกันมาก แต่เดิมมีช่างฝีมือทำว่าวที่มีชื่อเสียงชื่อ นายชื่น มาเมือง (คณะกรรมการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมฯ ; 2543 : 89) แต่ด้วยพัฒนาการทางสังคมที่เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว พื้นที่ท้องนาจึงกลายเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมที่นาโล่งกว้างและวิถีเกษตรแบบเดิมจึงเปลี่ยนไป ไม่มีใครเห็นความสำคัญของการทอผ้าใช้เอง หรือมีเวลาว่างเล่นว่าวเหมือนเดิมอีก ดังนั้นวิถีเดิมที่กล่าวมาจึงเล็กร้างไป ไม่มีเหลือให้เห็นในชุมชนบางพลีอีก เช่นเดียวกับเครื่องจักสานที่ชาวสมุทรปราการยุคก่อนนิยมใช้แม้ว่าจะมีผลิตภัณฑ์ที่เลียนแบบงานจักสานจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรปราการก็ตาม ชาวบ้านบางครัวเรือนก็ยังนิยมทำเครื่องจักสานที่เกี่ยวกับการประมงไว้ใช้เองในบ้าน ที่สวยงามและใช้ทนก็คือเครื่องจักสานที่บ้านเกาะบางปลา โดยชาวบ้านปลาต้องซื้อไม้

ไฟไม้รวกจากแพที่ร่อนมาจากปราจีนบุรี ในปัจจุบันนี้ผู้มีฝีมือก็ชราภาพมากแม้มีการถ่ายทอดวิธีการทำเครื่องจักสานให้บุตรหลาน แต่ก็ไม่เป็นที่สนใจ ดังนั้น เครื่องจักสานจะเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่กำลังจะหายไปจากสังคมชาวสมุทรปราการ (คณะกรรมการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมฯ ; 2543 : 89)

ชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการมีงานเทศกาลทั้งกระจาด เทศกาลกินเจ และวันเฉลิมฉลองวันตรุษจีน ชาวเมืองในสมุทรปราการก็มีงานสงกรานต์ประจำปี ในช่วงกลางเดือนเมษายนของทุกปี ที่จัดอย่างยิ่งใหญ่มานานและเป็นที่รู้จักกันในระดับสากล จนกลายเป็นเทศกาลหนึ่งที่เรียกนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในจังหวัดสมุทรปราการได้เป็นจำนวนมากๆ เทศกาลนี้ทั้งชาวมอญละชาวไทยถือว่าเป็นเสมือนวันขึ้นปีใหม่ตามคติโบราณ ดังนั้นเมื่อถึงวันนี้จึงมีการทำบุญให้ทาน เพื่อทำจิตใจสะอาด อันเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ในวันปีใหม่ที่จะมาถึง ในวิถีของเกษตรกรไทยนั้นช่วงกลางเดือนเมษายนคือช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวที่ทุกคนได้พักเหนื่อย และชื่นชมกับผลผลิตของตน จึงเป็นช่วงที่ต้องมีการเฉลิมฉลองสนุกสนานกันเต็มที่ ตามชุมชนต่างๆ มีการเล่นส่บ้า มอญช้อนผ้า ตระกร้อหว่าง เป็นต้น ที่พระประแดงนั้นนอกจากจะมีการเล่นส่บ้าแล้วยังมีการปล่อยปลาซึ่งถือเป็นประเพณีประจำของท้องถิ่นที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของเมืองพระประแดง

ที่บางพลีชาวจังหวัดสมุทรปราการก็มีงานบุญที่ยิ่งใหญ่เรียกว่าประเพณีรับบัว ที่ชาวบางพลีปฏิบัติกันมายาวนาน ทั้งนี้เพราะแต่ก่อนที่บางพลีเป็นแหล่งที่มีดอกบัวหลวงมากโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ดังนั้นเมื่อถึงช่วงทำบุญวันออกพรรษา ชาวบ้านก็ไปหาเก็บดอกบัวหลวงไปทำบุญ ต่อมาก็มีผู้เก็บดอกบัวไว้มอบให้สำหรับผู้ต้องการจะทำบุญ เพื่อเป็นการทำกุศลร่วมกัน และการมอบและรับบัวนั้นต่างทำด้วยอาการสุภาพคือไหว้และอธิษฐานก่อนนำไปไหว้พระ ซึ่งส่วนมากจะนำไปบูชาพระสมุทรเจดีย์หรือนำกลับไปไหว้พระที่บ้าน (คณะผู้จัดทำ 1 ในสมุทรปราการ ; 2544 : 26-27) งานนมัสการองค์พระสมุทรเจดีย์เป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของชาวสมุทรปราการ ที่จัดขึ้นในวันแรม 5 ค่ำเดือน 11 ซึ่งเป็นวันเริ่มต้นของงาน และจัดกันนาน 9 วัน 9 คืน โดยจัดที่บริเวณศาลากลางจังหวัด และรอบๆ องค์พระสมุทรเจดีย์ มีการออกร้านกาชาด จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองมีการแสดงและการละเล่น และยังมีการแข่งขันเรือ (คณะกรรมการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมฯ ; 2543 : 135) นอกจากนี้ยังมีประเพณีทำบุญน้ำผึ้ง ประเพณีสงฆ์ข้าวสงกรานต์ ประเพณีการแห่ธงตะขาบ การแห่เจ้าพ่อท้าวสำโรง และยังมีการเล่นอย่างหนึ่งที่ผสมผสานกันระหว่างไทยจีน คือการเล่นทายปัญหาแบบจีน ที่ภาษาแต่จิ๋วเรียกว่า “พะหมี่” หรือที่ภาษาจีนกลางเรียกว่า “ไซหมี่” (猜谜) หรือ “ไซหมี่อวี่” (猜谜语) ที่ชาวอำเภอบางบ่อเรียกว่า “พะหมี่” ก็เป็นสำเนียงแต่จิ๋ว ในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (2543) กล่าวว่า “โจ๊กหรือพะหมี่ มีมาตั้งแต่โบราณ หลักฐานปรากฏอยู่ในนิทาน นิยายและวรรณคดีของชาติไทย ซึ่งก็คือการทายปริศนา ซึ่งปรากฏอยู่ในรามเกียรติ์ ราชาริราช เช่นในเรื่องศรีธรรณชัย มีการตั้งปริศนาแบบคำพวน ต่อมาการทายปริศนาเช่นนี้ได้แพร่หลายในหมู่ประชาชน โดยที่ผู้ใหญ่มักจะทายเด็กๆ เพื่อเป็นการฝึกสมอง และมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า อะไรเอ๋ย ในจังหวัดสมุทรปราการมีการเล่นทายปริศนาที่เรียกว่า โจ๊กหรือพะหมี่ เป็นการเล่นของชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทย และได้นำมาเผยแพร่แถบเมืองทางฝั่งทะเลตะวันออก โดยเฉพาะที่จังหวัดสมุทรปราการ ชลบุรี นิยมเล่นกันมากตามงานวัดและงานศพ ผู้เล่นมีทั้งพระและฆราวาส เรียกกันว่าทายโจ๊ก ซึ่งเป็นการประยุกต์ระหว่างการทำปริศนาของไทยแต่เดิมกับพะหมี่ของจีน” (คณะกรรมการจัดทำหนังสือวัฒนธรรมฯ ; 2543 : 107) แต่คำทายปริศนาของไทยและพะหมี่ของจีน

ก็มีความแตกต่างกัน เพราะโจ๊กไทยบางชนิดนิยมคำตอที่ใช้บังคับพยางค์ที่เหมือนกัน ซึ่งอาจจะเป็นพยางค์ต้น พยางค์กลางหรือพยางค์ท้ายก็ได้ อีกทั้งโจ๊กไทยมีการสร้างจากถ้อยคำสำนวนพังเพย คำสุภาพ คำแสลง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเล่นโจ๊กหรือผะหมี่ ย่อมเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวจีนอพยพ ผู้เข้ามาอยู่ใหม่กับชาวพื้นถิ่นเป็นอย่างดี

ที่อำเภอบางป่อ นิยมเล่นโจ๊กหรือผะหมี่ในงานลอยกระทง งานสงกรานต์และงานมนัสการหลวงพ่อบาน นายโรงที่ได้รับความนิยมไม่เสื่อมคลายคือ นายวีระ ฉ่ำตุ้ย อดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านระกาด จังหวัดสมุทรปราการ การเล่นผะหมี่ก็คล้ายคลึงกับจีนคือ ผู้ออกจะแขวนแผ่นผะหมี่ ที่เป็นกระดาษขาวหรือกระดาษสีก็ได้ แล้วเขียนด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่ แขวนไว้บนราวที่ละหลายๆแผ่น เมื่อผู้ทายจะทายแผ่นไหนก็ขานหัวโจ๊ก ผู้ออกจะเป่านกหวีดขานรับแล้วผู้ทายจะเริ่มทาย เมื่อทายจบจะกดกริ่ง หากทายถูกจะได้รับรางวัล ทายผิดผู้ออกจะตีกลอง แผ่นโจ๊กที่ทายแล้วจะถูกเอาออก แล้วแขวนแผ่นใหม่ขึ้นไปแทน การทายนั้นช่วยกันหลายคนได้ ไม่ผิดกติกา (คณะกรรมการจัดทำหนังสือวัฒนธรรม ฯ ; 2543 : 107) การเล่นผะหมี่ของจีนเป็นที่นิยมของสังคมชาวจีนอพยพอยู่หลายประเทศในเอเชีย ที่ประเทศสิงคโปร์สังคมชาวจีนจัดงานเทศกาลวันไหว้พระจันทร์ ก็นิยมเล่น “ไซหมี่ หรือ ไซหมี่อวี่” (猜谜, 猜谜语) ซึ่งชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการเรียกว่า “ผะหมี่” เพื่อความรื่นเริง และสร้างเสริมให้ลูกหลานมีสติปัญญาที่แหลมคมมากขึ้น คำทายและคำตอมีทั้งภาษาจีนและภาษาอังกฤษ (วันไหว้พระจันทร์ของชาวจีนในประเทศสิงคโปร์ ; online : 2019)

สถานที่พักผ่อนและปอดของคนกรุงเทพฯ ฯ

เนื่องจากจังหวัดสมุทรปราการอยู่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ ฯ เพียง 25 กิโลเมตร ทั้งเป็นเมืองที่ติดชายทะเล มีทิวทัศน์สวยงาม มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ทำให้จังหวัดสมุทรปราการโดดเด่นเป็นที่รู้จักของชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่ตำบลท้ายบ้านเดิมเป็นที่อยู่ของชาวประมง เพราะติดชายทะเล ในสมัยที่ถนนท้ายบ้านยังเป็นถนนลูกรังเส้นเล็กๆ มีชายหาดสวยงามชื่อว่า “หาดอมรา” เป็นพื้นที่ชายเลนที่ห่างไกลจากผู้คนสงบเงียบท่ามกลางอากาศบริสุทธิ์ จึงเป็นสถานที่ชาวต่างถิ่นเข้ามาสร้างที่พักกันมาก แต่ความเจริญได้ส่งผลต่อหาดแห่งนี้ จนกลายเป็นที่ปลูกสร้าง “โรงเรียนหาดอมราอักษรลักษณ์วิทยา” ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและเป็นที่สร้างโรงงานแปรรูป ห่างจากหาดอมราไม่ไกล มีสะพานปลาชื่อว่า “สะพานสุขตา” มีความยาวถึง 500 เมตร มีตลาดปลาที่ผู้คนเข้ามาหาซื้อปลานานาชนิด สะพานปลาทอดด้วยาวลงไปในทะเล มีบรรยากาศดี มีนกนางนวลบินมาเป็นฝูงยามพระอาทิตย์ลับขอบฟ้า เป็นสถานที่มีบรรยากาศดี เหมาะกับการพักผ่อน เมื่อจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้นำรัฐบาลในยุคนั้น เดินทางมาตรวจราชการที่จังหวัดสมุทรปราการ ได้แวะที่บางปู เห็นว่าชายทะเลมีอากาศดี จึงได้สร้างสถานที่ตากอากาศขึ้นที่นี่ และได้เปิดบริการสำหรับบุคคลทั่วไปในปี พ.ศ. 2482 ต่อมาทั้งสะพานสุขตาได้ถูกพัฒนาให้เป็นที่พักผ่อน และเปิดให้บริการในปี พ.ศ. 2543 ทั้งนี้พื้นที่ทางด้านตะวันออกของสะพานนับตั้งแต่แนวป่าเสมเรื่อยไปจะเป็นหาดโคลนที่กว้างใหญ่ นับเป็นศูนย์ศึกษาระบบชาติทางทะเลที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่ง ด้วยสภาพทางธรรมชาติและพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการพักผ่อน นายอื้อจื่อเหลียง นักธุรกิจชาวจีนอพยพ จึงได้สร้างสถานพักผ่อนขึ้นที่นี่เช่นกัน แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2500 ผู้สร้างได้น้อมเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช พระองค์ทรงพระราชทานให้เป็นสถานที่พักผ่อนของปวงประชาราษฎร์ และพระราชทานนามว่า “สวามณีนวาส” หมายถึงสถานที่อันบุคคลเข้าไปแล้วมีความสุข (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ A Portrait of Samutprakan ; มปป. : 32-41)

ที่ตำบลบางกะเจ้าอำเภอพระประแดง เป็นพื้นที่บ้านสวน มีพื้นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด มีสายน้ำสำหรับการเดินทางไปมาหาสู่กัน จึงจัดได้ว่าเป็นพื้นที่เหมาะกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะ “บางกะเจ้า” ที่กล่าวกันว่าเป็นปอดของชาวสมุทรปราการและชาวกรุงเทพฯ พื้นที่บางกะเจ้ามีรูปทรงคล้ายเกาะอยู่กลางโค้งของแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกกันว่า “กระเพาะหมู” ปัจจุบันพื้นที่นี้อยู่ในการดูแลของ “สวนศรีนครเขื่อนขันธ์” ซึ่งขึ้นกับกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชาวพระประแดงเรียกสวนนี้ว่า “สวนศรี” มีเนื้อที่ 1,276 ไร่ นับเป็นสวนสาธารณะกลางเมืองที่ใหญ่ที่สุด พื้นที่ของกระเพาะหมูถูกจัดตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ทรงมีพระประสงค์จะให้พื้นที่แห่งนี้ได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพระประแดง ให้มีการดำรงชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติและเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ A Portrait of Samutprakan ; มปป. : 94) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (ทรงดำรงพระยศในขณะนั้น) เสด็จเยือนสวนสาธารณะและสวนพฤกษชาติศรีนครเขื่อนขันธ์ ถึง 2 ครั้งคือ วันที่ 26 และ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 และทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับสวนศรีฯ ของจังหวัดสมุทรปราการว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องการให้มาซึ่งจักรยานชมสวนฯ เพราะทราบว่าสวนศรีนครเขื่อนขันธ์มีเส้นทางจักรยานที่สวยงามและชมทัศนียภาพตามร่องสวนชาวบ้าน เป็นรายทางยาว ตั้งใจจะมาเยี่ยมสวนศรีฯ โดยเฉพาะซึ่งจักรยาน พายเรือคายัค และชมหอดูนก ... ” (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ สมุทรปราการ.; มปป : 27-28) เนื่องจากสวนศรีฯ เป็นปอดของคนกรุงเทพฯ คณะรัฐมนตรีจึงให้ความสำคัญกับสวนแห่งนี้มาก ได้มีมติเมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2520 ให้อนุรักษ์พื้นที่สีเขียวบริเวณบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง และมีมติคณะรัฐมนตรีในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2534 อนุมัติโครงการสวนกลางมหานคร และกำหนดให้เวนคืนที่ดิน ค้างบางกะเจ้า หรือเรียกว่าเกาะกระเพาะหมู มีพื้นที่ 11,819 ไร่ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่เกิดจากการสะสมของดินตะกอนของแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งอยู่ในเนื้อที่ 6 ตำบลของอำเภอพระประแดง คือตำบลทรงคนอง ตำบลบางยอ ตำบลบางกระสอบ ตำบลบางน้ำผึ้ง ตำบลบางกะเจ้า ตำบลบางกอบัว ซึ่งเต็มไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด และนับเป็นบ้านสีเขียวกลางเมืองขนาดใหญ่ที่โอบล้อมไว้ด้วยโค้งแม่น้ำเจ้าพระยาวากว่า 18 กิโลเมตร ซึ่งมีบริเวณโค้งที่แคบเข้ามาบรรจบกันที่กว้างกว่า 580 เมตร เรียกกันว่าประตูระบายน้ำ (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ สมุทรปราการ ; มปป : 28,44) ทำให้พื้นที่นี้มีลักษณะเด่นเป็นเกาะที่มีธรรมชาติสวยงาม เหมาะกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติมาก อีกทั้งยังเป็นสวนที่มีรอยติดต่อกับต่างพื้นที่ได้โดยสะดวก

ความเชื่อของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ

ความเชื่อของชาวจีนโพ้นทะเล ไม่ว่าจะเป็เมืองใด ประเทศใด ก็ต้องเหมือนกับความเชื่อและศาสนาที่มีอยู่แล้วในประเทศจีน ซึ่งก็คือ ศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋า และศาสนาขงจื้อ แต่เนื่องจากความเชื่อและศาสนาก็เหมือนกับสรรพสิ่งในโลกที่ต้องเข้าสู่กระบวนการพลวัตรของสังคมและวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ความเชื่อและศาสนานั้นๆ จะมีผู้เชื่อที่ยึดมั่นตั้งมั่นในความเชื่อนั้นมั่นคงเพียงใด อีกทั้งมีความคงที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง แต่ด้วยสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ย่อมส่งผลกระทบต่อความเชื่อเหล่านั้นอย่างมากมาย ทั้งในด้านศาสนสถาน รูปเคารพ รวมทั้งแนวคิดในด้านคติความเชื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงบ้างไม่มากนัก

ความเชื่อทางศาสนาแบบจีนสายต่างๆ ของชาวจีน

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของผู้วิจัยที่โรงเจในจังหวัดสมุทรปราการ และโรงเจแห่งอื่นหรือในจังหวัดอื่นที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ แต่อยู่นอกพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ เช่นโรงเจเสียงเซ่งตั่ว (善慶壇-แต่จีว) ที่แขวงตลาดพลู ถนนเทอดไท เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ฯ 10600 โรงเจเอกเอี้ยงเสียงตั้ง (復陽善堂-แต่จีว) ที่ซอยนาคนำรุง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ ฯ 10100 โรงเจบ่วงฉ้างฮุกตั้ง (万全佛堂-แต่จีว) ที่ถนนหยางเซียนเทียนโฝเจี้ยวจงฮุ่ย (南洋先天佛教总会) ที่ถนนจันทร์สะพานสองครึ่ง ซอยเย็นจิตร์ เขตยานนาวา กรุงเทพฯ ฯ ที่โรงเจตง เฮ่า หงฮุกตั่ว (忠孝義佛壇-แต่จีว) ที่ ซอยจันทร์ 43 แยก 18 แขวงบางโคล่ เขตบางคอแหลม กรุงเทพฯ ฯ 10120 โรงเจผู้่อฮึงฮุกตั้ง (菩提園佛堂-แต่จีว) ถนนเทอดไท แขวงตลาดพลู เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ฯ 10160 โรงเจเจ็กเต็ก (เจ็กเต็กเซียงตั้ง (一德善堂-แต่จีว) หรืออีกชื่อว่าโรงเจ เปาเก็งตั้ง (保宮亭-แต่จีว) ที่ถนนสี่แยกทศกัณฐ์ พุทธมณฑลสาย 2 เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ฯ 10160 โรงเจ โพธิธรรมฮุกตั้ง (復慶佛堂-แต่จีว) ถนนวัดนางสาว อำเภอกะพุ่มแบน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โรงเจเปาเก็งตั้ง (保宮亭-แต่จีว) ตำบลจิวราย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะโรงเจดังกล่าวได้ตั้งรูปเคารพที่เป็นการบอกกล่าวให้รู้ว่าเป็นความเชื่อเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อแบบโหว่เทียนเต้า หรือที่ชาวจีนแต่จีวเรียกว่าเอาทีเต้า (后天道-แต่จีว) และเซียนเทียนเต้า หรือที่ชาวแต่จีวเรียกว่าโชยทีเต้า (先天道-แต่จีว) และอีก้วนเต้า หรือที่ชาวจีนแต่จีวเรียกว่าอีก้วนเต้า (一贯道-แต่จีว) อันเป็นสายความเชื่อของโรงเจที่ปรากฏในจังหวัดสมุทรปราการ ความเชื่อทั้ง 3 แบบดังกล่าว ล้วนเป็นความเชื่อที่นักวิชาการจีนจัดว่าเป็นความเชื่อพื้นบ้าน (民间信仰) หรือปัจจุบันเรียกกันว่า “ศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่” (新兴宗教) ซึ่งในระยะหนึ่งที่รัฐบาลจีนเคยกีดกันและปราบปรามมิให้มีการเผยแพร่ความเชื่อดังกล่าว เพราะเห็นว่าเป็นการมอมเมาประชาชน ซึ่งต่อไปนี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงความเป็นมาของความเชื่อแต่ละแบบของชาวจีนที่ปรากฏในจังหวัดสมุทรปราการ

ความเป็นมาของความเชื่อแบบ เซียนเทียนเต้า (先天道) โหว่เทียนเต้า (后天道) และ อีก้วนเต้า (一贯道)

ภูมิหลังและเรื่องราวของหลัวเจี้ยว (罗教) สายหนึ่งของซานเจี้ยว (三教) และเป็นต้นกำเนิดของเซียนเทียนเต้า โหว่เทียนเต้า และอีก้วนเต้า

นับตั้งแต่ความเชื่อในศาสนาที่ยิ่งใหญ่ทั้ง 3 ศาสนา อันได้แก่ ศาสนาขงจื้อ ศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาเต๋า (儒释道) รวมกันเป็น ซานเจี้ยว (三教) ได้ผสมปะปนกันอย่างยุ่งเหยิงในช่วงราชวงศ์ซ่งเหนือ (北宋) (ค.ศ.960 - 1279) ซึ่งเป็นช่วงที่ศาสนาเต๋ามีความเจริญสุดขีด ดังนั้นในสมัยราชวงศ์หยวน (元) (ค.ศ.1206 - 1368) เทพเจ้าที่ถูกนำเข้ามารวมอยู่ในศาสนาเต๋าก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ศาสนาเต๋าสายสำคัญที่ยังเหลืออยู่และมีความเจริญสูงสุดในปัจจุบัน คือศาสนาเต๋าสายฉวนเจินเต้า (全真道) และเจิ้งอีเต้า (正一道) เมื่อศาสนาสายดังกล่าวได้รวมเข้ากับศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาขงจื้อแล้ว ต่างได้ก่อตั้งเป็นสำนักของตนเอง เผยแพร่ความคิดในแบบที่เจ้าสำนักเห็นว่าเป็นปรัชญาคำสอนที่ใช่และถูกต้อง จึงทำให้จำนวนของสำนักต่างๆ และคติความเชื่อในการนับถือยิ่งเพิ่มมากขึ้นในสมัยราชวงศ์หมิง แต่หลังจากราชวงศ์ชิงแล้ว การรวมตัวของ 3 ศาสนาที่เรียกว่าเป็น “ซานเจี้ยว” (三教) กลับไม่มีความเปลี่ยนแปลง

มากนัก และคติความเชื่อแบบ โฮ่วเทียนเต้า (后天道) เซียนเทียนเต้า (先天道) และ อี้กวันเต้า (一贯道) ก็คือผลพวงจากการผสมปนเปกันไปมาของศาสนาขงจื้อ ศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาเต๋า (儒释道) ที่รู้จักกันว่าซานเจียวั้นเอง ซึ่งปัจจุบันนับเป็นศาสนาพื้นบ้านหรือศาสนาใหม่ ศาสนานี้ มีการเคลื่อนไหวด้านการต่อต้านราชวงศ์มานานกว่า 400 ปีแล้ว ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิง (明) (ค.ศ.1368 - 1644) เป็นต้นมา เหล่าประชาชนที่ยากจนและหมดหนทางทำมาหากินที่ถูกรวมตัวเป็นกลุ่มทางศาสนากว่า 300 กลุ่ม ในประมาณปี ค.ศ. 1950 กลุ่มที่รวมตัวทางศาสนาเหล่านี้ถูกเรียกขานกันว่า “ฮุยเต้าเหมิน” (会道门) และมีบางกลุ่มก็จัดตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านราชสำนักอย่างแท้จริง ซึ่งบางครั้งถึงกับก่อการจลาจล หลังจากกลุ่มศาสนาใหม่เหล่านี้จึงถูกปราบปรามอย่างหนักจากรัฐบาลในช่วงการปฏิวัติเพื่อตั้งประเทศจีนใหม่ และต่อมาจากความวุ่นวายในช่วงการปฏิวัติทางวัฒนธรรม กลุ่มศาสนาใหม่เหล่านี้ก็ถูกปราบปรามอย่างหนักเช่นกัน จึงทำให้นักวิชาการจีนเชื่อกันว่าหลังจากนั้น ประเทศจีนไม่หลงเหลือกลุ่มศาสนาใหม่หรือฮุยเต้าเหมินเหล่านี้ในประเทศอีกเลย

ต่อมาในปีค.ศ. 1980 กลุ่มศาสนาใหม่เหล่านี้ได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมระดับโลก (全球性的文化现象) เพราะถูกรัฐบาลของประเทศตนขจัดและปราบปรามอย่างหนัก ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลจีนยอมรับศาสนาใหญ่เป็นศาสนาในประเทศจีนเพียง 5 ศาสนาเท่านั้น ว่าเป็นศาสนาที่ต้องตามกฎหมาย อันได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาเต๋า ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์คริสเตียน และศาสนาคริสต์คาทอลิก (佛教、道教、伊斯兰教、基督教、天主教) ศาสนาและความเชื่ออื่นๆ นอกเหนือจากนี้ ถือว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมายทั้งหมด ดังนั้นพวกที่นับถือศาสนาใหม่จึงต้องอยู่แบบหลบๆซ่อนๆเพื่อหนีการถูกจับกุม เมื่อประเทศเกิดการปฏิวัติ และเกิดความวุ่นวายจากแรงกระแทกของความไม่สงบในท้องที่ รวมทั้งความอ่อนไหวทางการเมือง ต่างส่งผลต่อกลุ่มความเชื่อศาสนาใหม่เป็นอย่างมาก จนทำให้กลุ่มความเชื่อบางกลุ่มที่ยังมิได้มีการจัดระเบียบและตั้งกฎเกณฑ์ขององค์กรของตนให้ดี ด้วยผลกระทบจากสถานการณ์ต่างๆ อีกทั้งบางกลุ่มความเชื่อมีผู้เข้าร่วมอุดมการณ์เป็นจำนวนน้อย จึงส่งผลให้บางกลุ่มความเชื่อเสื่อมสลายสูญหายไปตามกาลเวลา ที่สำคัญคือศาสนาใหม่เหล่านี้เป็นองค์กรที่มิได้เปิดกว้าง และเปิดรับเฉพาะบุคคลที่สมาชิกของตนแนะนำมาเท่านั้น จึงเป็นการยากของทางราชการที่จะตรวจสอบและได้จำนวนของผู้เข้าร่วมองค์กรเป็นจำนวนที่ถูกต้อง แต่บางองค์กรแม้เป็นสายความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่ ก็อาจนับเป็นศาสนาหนึ่งได้ เพราะมีพระศาสดา มีผู้นับถือศาสนา มีหลักคำสอนที่แน่นอน และมีการจัดการระเบียบ มีกฎเกณฑ์ขององค์กรที่ดีและมีที่ตั้งขององค์กรที่แน่นอน แต่เนื่องจากศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลอย่างเป็นทางการ พวกเขาจึงกลายเป็นพวกนอกกฎหมาย พวกนอกรีตที่ต้องถูกจับกุม

มีผู้รู้ได้แบ่งศาสนาใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศจีนออกเป็น 2 แบบ แบบที่หนึ่งคือแบบที่มาจากภายนอก ซึ่งแผ่ขยายมาจากอเมริกาเหนือและยุโรป ได้แก่ ความเชื่อแบบปาฮาอี (巴哈伊教) ความเชื่อแบบหมัวเหมิน (摩门教) ความเชื่อแบบเคอหลี่ซีนาสากล (国际克里西纳意识教团) ความเชื่อแบบโยคะศาสตร์ (瑜伽学教) ความเชื่อแบบรวมกันเป็นหนึ่ง (统一教会) อีกแบบหนึ่งมาจากการจัดตั้งของชาวจีนโพ้นทะเล เช่น ความเชื่อสายฮูฮั่น (呼喊派) สายหลิงเซียนจินโฝว (灵仙真佛宗) สายกวนอินฝ้าเหมิน (观音法门) เป็นต้น สำหรับศาสนาใหม่ที่เกิดขึ้นเองบนผืนแผ่นดินจีน ก็แบ่งได้สองแบบเช่นกัน คือแบบที่เกิดขึ้นเป็นศาสนาใหม่เองบนผืนแผ่นดินจีน และอีกแบบหนึ่งคือ เกิดขึ้นจากการแตกแยกของ

ศาสนาหรือความเชื่อเก่าที่เจริญขึ้นในประเทศจีน แล้วก่อให้เกิดเป็นศาสนาใหม่ขึ้นมา (高师宁; online : 2017) แต่หลังจากการปฏิวัติแล้ว รัฐบาลจีนเริ่มมีการปลดปล่อยและเปิดกว้าง (改革开放) โฉมหน้าของศาสนาใหม่เหล่านี้ก็เริ่มปรากฏออกมาอีก

ความเชื่อแบบเซียนเทียนเต้า โห้วเทียนเต้า และอีกั๋วเต้า (先天道、后天道、一贯道) ต่างเกี่ยวข้องกับศาสนาใหม่ที่เรียกว่า หลัวเจี้ยว (羅教) ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยหลัวเมิ่งหง (羅夢鴻) หรืออีกชื่อว่าหลัวชิง (羅清) (ค.ศ. 1442-1527) (แซ่หลัว จินแต่้จิวว่า แซ่ลั่ว) ในสมัยราชวงศ์หมิง เดิมเขาเป็นทหาร อยู่กองเสเปียง ต่อมาได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อเกษียณจากการเป็นทหารแล้ว ได้ปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดเป็นเวลา 13 ปี ได้รู้แจ้งในสังขารธรรมในปี ค.ศ. 1482 ต่อมาในปี ค.ศ. 1509 คือช่วงที่เขาอายุได้ 67 ปี เขาได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับศาสนาพุทธมหายานและแปลพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยได้รับการสนับสนุนจากข้าราชการในราชสำนัก จากนั้นก็นำไปเผยแพร่ในกลุ่มทหารลูกเรือที่เป็นกองเสเปียงซึ่งเป็นที่เดิมที่เขาเคยทำงานอยู่ โดยได้รับการช่วยเหลือจาก “พระอาจารย์ต้าหนิง” (大宁大师) และ “พระอาจารย์หลันเฟิง” (兰凤大师) กล่าวกันว่าเมื่อเขาลงไปเผยแพร่ความเชื่อนี้ในแถบมณฑลเจ้อเจียง (浙江省) เขาก็ได้ทำอยู่นานถึง 18 ปี ต่อมาพระอาจารย์ต้าหนิง ได้เป็นผู้ขยาย “หลัวเจี้ยว” ไปในมณฑลเจียงซี (江西省) และพระอาจารย์หลันเฟิงได้ขยายเผยแพร่ไปที่เมืองซูโจว (苏州) แถบภูเขาเทียนฉือ (天池山) ก็มีลูกศิษย์ของหลัวเมิ่งหงมากมาย และลูกศิษย์ยกย่องเขาเป็น “หลัวจู่” (羅祖) ซึ่งแปลว่า “ศาสดาหลัว” หรือ “อู่เหวยเหลาจู่” (無為老祖) แปลว่า “ศาสดาผู้ว่างเปล่า” ดังนั้นผู้คนจึงเรียกศาสนาหลัวเจี้ยวว่า ศาสนาเต้าแบบหลัวหรือ “หลัวเต้าเจี้ยว” (羅道教) หรือ ศาสนาที่ว่างเปล่า “อู่เหวยเจี้ยว” (無為教) หรือ ศาสนาต้าฉิง “ต้าฉิงเจี้ยว” (大乘教) (羅清; online : 2016)

หลัวเจี้ยว (羅教) มีหลักธรรมคำสอนที่สำคัญคือ”หนังสือชุดคำสอน 5 ภาค 6 เล่ม เรียกกันว่า “อู่ปู้ ลิวเซอชู่จิง” (《五部六册经书》) ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือชื่อว่า “เป่าเจวี่ยน” (《宝卷》) ในปี ค.ศ. 1509 เป็นหนังสือที่อ้างอิงจากพระสูตร “จินกั๊งเคออี้” (《金刚科仪》) (殴大年 (Daniel Overmyer) ; 2010 : 115) เป็นหลักธรรมคำสอนที่ใช้ได้คำทางพุทธศาสนามาเขียนคำสอนมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนจากพระสูตร “จินกั๊งจิง” (《金刚经》) และพระสูตร “หว่าเอี้ยนจิง” (《华严经》) แต่ที่สำคัญคือ เนื้อหาในหลักธรรมคำสอนที่ท่านหลัวชิงเขียนขึ้นนั้นไม่มีคำว่า “อู่เซิงเหลาหมู่” (无生老母) หรือพระแม่ผู้ว่างเปล่า ดังเช่นสายความเชื่อนี้ของยุคปัจจุบันคือเซียนเทียนเต้า และโห้วเทียนเต้าและอีกั๋วเต้าต่างนับถือกันว่า “พระแม่ผู้ว่างเปล่า” เป็นเทพมารดรที่อยู่สูงสุดของศาสนา ซึ่งเรียกกันว่า “กิมบ้อ” (金母-แต่้จิว) อีกทั้งหลักธรรมคำสอนแต่เดิมที่ท่านศาสดาหลัวเขียนขึ้น ก็ไม่มีคำสอนจากคัมภีร์ของศาสนาเต้ามากนัก อีกทั้งมิได้ให้ความสำคัญต่อพระศรีอารยเมตไตรย (弥勒佛) มากดังเช่นความเชื่อทั้ง 3 สาย (เซียนเทียนเต้า และโห้วเทียนเต้า และอีกั๋วเต้า) ปฏิบัติกันในทุกวันนี้

หนังสือชุดคำสอน 5 ภาค 6 เล่มมีชื่อดังนี้

1. ภาค “ความทุกข์ยากทำให้เห็นสังขารธรรม” (《苦功悟道卷》) เป็นภาคที่เกี่ยวกับประวัติส่วนตัวของผู้ก่อตั้งศาสนาหลัวเจี้ยว โดยได้เขียนบรรยายไว้ว่าท่านหลัวชิงได้ไปเป็นศิษย์ของอาจารย์ผู้รู้ด้านปฏิบัติ ท่านได้ปฏิบัติตนเคร่งครัดทางศาสนามาหลายปี และศึกษาพระสูตร “จินกั๊งเคออี้” (《金刚科仪》) อยู่นานถึง 3 ปี แต่ยังไม่เห็นสังขารธรรม ต่อมาจึงถึงซึ่งสังขารธรรม ประจักษ์เรื่องฟ้าและมนุษย์รวมกัน

เป็นหนึ่งใน (天人合一) และมองเห็นเส้นทางหลุดพ้นจากวัฏสงสาร (脱离轮回) และมนุษย์ทุกคนล้วนมีศักยภาพต่อการปฏิบัติตนให้หลุดพ้นได้

2. ภาค “โลกนี้ว่างเปล่า” (《叹世无为卷》) เป็นภาคที่กล่าวถึงพระพุทธองค์ผู้เป็นผู้สร้างและกำหนดสรรพสิ่งบนโลกมนุษย์ เป็นที่น่าเสียดายที่มนุษย์มีช่วงชีวิตสั้น แล้วก็จากโลกนี้ไป มนุษย์ทุกคนต่างเศร้าโศกกับความทุกข์ยากที่ตนได้รับ ผู้ที่กระทำผิดสุดทายเป็นจะได้รับโทษ ท่านได้สอนและเรียกร้องให้ผู้คนสำนึกในสิ่งที่ตนกระทำ เชื่อในคำสอนและยอมรับความช่วยเหลือจากผู้มาโปรดสัตว์ แม้มนุษย์จะทำบุญมากมายในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ เพื่อโลกหน้าที่มีภพภูมิที่ดีขึ้น แต่ก็ยังต้องลงนรก ทั้งนี้เพราะมนุษย์สร้างกรรมด้วยการรับประทานเนื้อสัตว์ ท่านจึงเตือนให้ผู้คนรับประทานเจ และปฏิบัติตัวให้อยู่ในทำนองครองธรรม โดยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตามพิธีกรรมที่มีมาแต่โบราณ ที่สำคัญคือเน้นการเห็นแจ้งสัจธรรมด้วยตนเอง

3. ภาค “ขจัดความมืดมน” 《破邪卷》 รวม 2 เล่ม ชื่อเต็มว่า “พิวเสียเสียเงืงเงี้ยวฉือเจวียน” (《破邪显证钥匙卷》) การปฏิบัติตัวของชาวพุทธที่ยึดมั่นผ่านการสวดมนต์ การเข้ารับศีล นั่งสมาธิ สร้างรูปเคารพถวายวัด รวมทั้งการทำบุญทำทาน และปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตามกฎเกณฑ์ทางศาสนา รวมทั้งการออกบวช เหล่านี้ล้วนเป็นภาพลักษณ์ภายนอก (外相) ไม่สามารถเปรียบเทียบกับความรู้แจ้งในสัจธรรมด้วยจิตของตนเองเลย

4. ภาค “รัตนแห่งความเชื่อที่แท้จริง” (《正信宝卷》) คัมภีร์ของภาคนี้มีชื่อเต็มว่า “เจิ้งชินฉือฉือฉิวเจิ้งฉือฉือเป่าเจวียน” (《正信除疑无修证自在宝卷》) เป็นภาคที่วิจารณ์เรื่องพิธีกรรมและการทำบุญต่างๆไปทางศาสนาพุทธ และเน้นย้ำเรื่องความเชื่อที่ถูกต้องรวมทั้งการกินเจ แล้วนำเทพองค์ใหม่เข้ามาในความเชื่อใหม่นี้ ในคำสอนของท่าน คือ เทพมารดรที่อยู่สูงสุดคือ “อู่จีเซิงหมู่” (无极圣母-ชาวจีนแต่จิวในไทยเรียกกันว่า กิมบ้อ 金母) เทพมารดรท่านนี้เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งบนโลกมนุษย์ โดยอาจหมายถึงพระพุทธเจ้าในยุคนั้น ในบทสวดได้อธิบายว่าการกราบไหว้พระพุทธรูปนั้นยังอยู่ในเรื่องของรูปลักษณะ (色相) รวมทั้งบอกเล่าวิธีปฏิบัติธรรมของศาสนาเต๋า และความเชื่อแบบไปเหลียนจิว (白莲教) ที่ปฏิบัติไปเพื่อให้เกิดการรู้แจ้งในช่วงขณะหนึ่ง (靠顿悟的功夫) จึงจะสามารถไปถึงความมีสถานะภาพในอิสระของความว่างเปล่าและเข้าถึงสัจธรรมได้

5. ภาค “รัตนแห่งภูเขาไท่ซัน” (《泰山宝卷》) ภาคนี้มีชื่อเต็มว่า “เหวยเหวยบูตั้งไท่ซันเซินเกินเจี้ยกั้วเป่าเจวียน” (《巍巍不动泰山深根结果宝卷》) ท่านชี้ให้เห็นว่าสภาวะและพื้นฐานของคนนั้นเป็นบ่อเกิดแห่งสรรพสิ่ง ที่อยู่ในเบื้องลึกสุดคือ “อัตตา” (自我) ที่มีอยู่เสมอไม่เคยเปลี่ยนแปลง สภาวะที่แท้จริงเกิดขึ้นเพราะมีความคงอยู่ (真性先於万事万物而存在) ท่านอธิบายว่าผู้คนขาดซึ่งความเชื่อ และการโฆษณาในสิ่งที่หลอกลวงและบิดเบือนพระธรรมของพระพุทธศาสนา -----ทั้งท้องฟ้าและพื้นดินที่แท้คือความว่างเปล่า จิตของผู้ปฏิบัติจึงจะสามารถไปถึงความรู้แจ้งได้ (毘大年 (Daniel Overmyer) ; 2010 : 117,120-121,124 ,130-131,142-144,147-149)

ศาสนาหลัวเจี้ยว เน้นหนักเรื่องความบริสุทธิ์จริงใจในความเชื่อและความเคารพในศาสนา ให้ความสำคัญในเรื่องการปฏิบัติตนเพื่อสั่งสมบารมี ส่วนเนื้อหาในคำสอนก็ได้จากการผสมผสานคำสอนทางพุทธศาสนาของนิกายเซนและนิกายสุขาวดีเข้าด้วยกัน ทั้งยังเน้นว่าพุทธเกษตรแห่งสุขาวดีก็คือความมีจิตเป็นพุทธในกายของตนเอง และคัดค้านการกราบไหว้พระสูตรและรูปเคารพว่าเป็นการปฏิบัติในเรื่องนอกร่าง การนำคำสอนนิกาย

เซนมาดัดแปลงให้เป็นเรื่องง่ายต่อการปฏิบัติ แล้วเน้นว่าจิตของตนเองเป็นบ่อเกิดแห่งทุกเรื่อง ซึ่งความเป็นจริงแล้วทุกอย่างเป็นเพียงความว่างเปล่า ซึ่งสิ่งนี้ก็คือเนื้อแท้ของสรรพสิ่งนั่นเอง มนุษย์ทุกคนล้วนมีจิตเป็นพุทธ มีเพียงจุดประสงค์เดียวที่ปฏิบัติเพื่อจิตนั้นได้เห็นธรรมรู้อัจฉริยะ พิธีกรรมนั้นไม่มีความจำเป็น ศาสนาหลัวจี๋ยังได้จัดคำสอนและวิธีปฏิบัติที่ง่ายสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือ เป็นการเปิดประตูให้พวกเขามีโอกาสได้ปฏิบัติธรรม โดยไม่ต้องเข้าวัด แต่ปฏิบัติที่บ้านได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งนี้คือการปฏิบัติสายเซนหลินจี้จิงฉบับชาวบ้าน (临济禅的民间版) ก็ได้

เมื่อผู้นำศาสนาหลัวจี๋คือท่านศาสดาหลัวจู (羅祖) ได้เผยแพร่ศาสนาหลัวจี๋แล้ว ศาสนาหลัวจี๋ได้เป็นที่นิยมของผู้คนจำนวนมาก และต่อมาได้แตกแยกออกไปอีกหลายนิกาย (中村元等 ; 1982 : 674) ในสมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1368 - 1644) จากรัชศกเจียจิ้งถึงรัชศกวันลี่ (嘉靖至万历) ความเชื่อสายนี้ได้แพร่กระจายไปทางใต้ของจีนอย่างรวดเร็ว คือมณฑลเจียงซูและอันฮุย สำหรับมณฑลเจ้อเจียงนับเป็นแหล่งเริ่มต้นของศาสนาใหม่นี้แล้ว ท่านศาสดาหลัวจูจึงมีลูกศิษย์และผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมในสายนี้อย่างมากมาย รวมทั้งมีพ่อค้าวานิชตระกูลเฉิง (程氏) ที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นเข้าร่วมในกลุ่มศาสนาที่มณฑลอันฮุยด้วย ต่อมาเมื่อผู้ศรัทธาในศาสนาหลัวจี๋มากขึ้น จึงได้นำภาพท่านศาสดาหลัวจูมาปรับแต่งใหม่ โดยวาดภาพท่านเป็นพระพุทธรูป และบางแห่งก็วาดภาพท่านเป็นวีรบุรุษแห่งชาติพันธุผู้มีคุณูปการต่อชาติ ทั้งนี้เพื่อให้ลูกศิษย์และผู้เลื่อมใสในศาสนาหลัวจี๋ได้กราบไหว้

หลังจากยุคของศาสดาหลัวจู (羅祖) แล้ว ผู้นำทางความเชื่อของสายนี้ที่สืบทอดต่อมาก็มีท่านอินจู (殷祖) ซึ่งมีชื่อเต็มว่า “อินจี้หนัน” (殷继南) (1531-1582) ผู้เลื่อมใสในความเชื่อศาสนาหลัวจี๋นี้ต่างเชื่อกันว่าท่านอินจูเป็นการกลับชาติมาเกิดของท่านหลัวจู อินจูนอกจากจะรับเอาคำสอนและแนวปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านหลัวจูแล้ว ยังรับเอาคำบอกเล่าที่เกี่ยวกับเทพนิยายของความเชื่อแบบไปเหลียนเจียว (白莲教) เข้ามารวมไว้ด้วย รวมทั้งความเชื่อในเรื่องของ “อู่เซิงเหลาหมู่” (无生老母) หรือ “เทพมารดรผู้ว่างเปล่า” หรือ “กิมบ้อ” และเรื่องของ “พระศรีอารยเมตไตรย” คือ “หมีเล่อไฝ” (弥勒佛) เข้ามาด้วย (殷大年 (Daniel Overmyer) ; 2010 : 150) เป็นเหตุให้ศาสนาหลัวจี๋มีคำสอนและรูปเคารพต่างๆที่ผิดจากเดิมไปมาก กล่าวคือในด้านรูปเคารพ มีทั้ง “อู่เซิงเหลาหมู่” และ “หมีเล่อไฝ” เข้ามาเพิ่มเติม จากนั้นอินจูก็ได้เผยแพร่คำสอนของท่านที่มณฑลเจ้อเจียง ต่อมาถูกรัฐบาลในช่วงนั้นปราบปรามพวกศาสนาเกิดใหม่ และอินจูถูกจับประหารชีวิต หลังจากนั้นแล้ว ลูกศิษย์ของท่านอินจูอีกหลายท่านได้เขียนคำสอนในชุด “อู่ปู้ลิวเซ่อ” (《五部六册》) หรือหนังสือคำสอนชุด 5 ภาค 6 เล่ม ออกมาอีกมากมาย

สำหรับความเชื่อในศาสนาพุทธมหายานนิกายเซนสายหลินจี้จิง (临济宗) หรือที่ชาวจีนแต่จิวเรียกกันว่า “หลิมจี้จิง” นั้น มีพระอาจารย์ผู้สืบทอดสายหลินจี้จิงท่านที่ 26 ได้เขียนพระธรรมชื่อ “ค้ายชินฝ่าเอี้ยว” (《开心法要》) ขึ้น และต่อมาพระอาจารย์สายหลินจี้จิงอีกหลายท่านได้เพิ่มเติมข้อความในคำสอนอีกมากมายในปี ค.ศ. 1639 พระอาจารย์หมิงคัง (明空大师) ได้เขียนพระธรรมเรื่อง “ไผ่ซัวซานหวงชูเฟินเทียนตี้ทันซือเป่าเจวี่ยน” (《佛说三皇初分天地叹世宝卷》) ขึ้นมาอีก (中村元等; 1982: 674) และต่อมาในปี ค.ศ. 1682 ก็มีพระธรรมคำสอนชุด “ซานจูสิงเจียวอินโหยวเป่าเจวี่ยน” (《三祖行脚

因由宝卷》) ซึ่งนับเป็นพระธรรมคำสอนที่สำคัญมากของสายหลินจี้จิง รวมทั้งสิ้นมีมากกว่า 130 เล่ม แต่ไม่ได้มีการพิมพ์เผยแพร่แต่อย่างใด

ต่อมากลุ่มพระภิกษุนิกายเซนสายหลินจี้จิง ได้รับการสนับสนุนจากบรรดาพระภิกษุณี ทำให้คำสอนของศาสนาหลัวเจี้ยว (羅教) ได้เข้ามามีบทบาทต่อความเชื่อของศาสนาพุทธมหายานสายหลินจี้จิงมาก ทั้งนี้เน้นในการปฏิบัติและรู้แจ้งด้วยตนเอง และไม่นิยมการสวดพุทธมนต์เช่นเดียวกับหงหยางเจี้ยว (弘揚教) แต่รณรงค์ให้ผู้คนสำนึกในการกระทำผิดของตน แล้วแก้ไขในสิ่งผิด กลุ่มความเชื่อแบบหงหยางเจี้ยวนี้ก็ได้ยกย่องท่านศาสดาหลัวซิงหรือหลัวจู่ (罗祖) เป็นพระอาจารย์สูงสุดในสายของพวกเขาอีกท่านหนึ่งเช่นกัน

ศาสนาหลัวเจี้ยวที่มณฑลชานตงซึ่งเป็นบ้านเกิดของผู้ก่อตั้งคือท่านอาจารย์หลัวซิง หรือเรียกทั่วไปว่า ศาสดาหลัวจู่แห่งศาสนาหลัวเจี้ยว มีความเจริญรุ่งเรืองและศาสนานี้ได้รับความนิยมจากผู้คนเป็นอย่างมาก จนส่งผลกระทบต่อศาสนาพุทธมหายาน รวมทั้งหน่วยงานต่างๆของทางราชการ ต่างแสดงออกต่อศาสนา “หลัวเจี้ยว” ที่ไม่เหมือนกัน ในปลายสมัยราชวงศ์หมิง พระภิกษุในพุทธศาสนาบางท่านก็ยอมรับว่า “หลัวเจี้ยว” เป็นศาสนาพุทธมหายานอีกนิกายหนึ่ง จึงมีข้าราชการบางส่วนนับถือเคารพยกย่อง “หลัวจู่” ซึ่งก็คือ “หลัวซิง” ผู้ก่อตั้งศาสนาหลัวเจี้ยว ดังเช่นท่านจูจื่อฟิน (朱之蕃) และท่านโจวหฺรูจื่อ (周如砥) ผู้รู้ที่มีชื่อเสียงทั้งสองท่านในยุคนั้นต่างยอมรับว่า “หลัวเจี้ยว” เป็นศาสนาหนึ่งเสมอเหมือนพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อีกมากมายที่เคารพกราบไหว้ศาสดาหลัวซิงและนับถือศาสนาหลัวเจี้ยว ต่อมาในช่วงรัชศกวันลี่ (万历) (ค.ศ.1573 - 1620) แห่งปลายสมัยราชวงศ์หมิง เริ่มมีผู้ต่อต้านความเชื่อแบบ “ไปเหลียนเจี้ยว” (白蓮教) และ “อู่เหวยเจี้ยว” (无为教) ซึ่งทั้งสองสายความเชื่อนี้ล้วนกลายมาจาก “ศาสนาหลัวเจี้ยว” ทั้งสิ้น โดยกล่าวหาว่า “อู่เหวยเจี้ยว” เป็นความเชื่อสายหนึ่งของ “ไปเหลียนเจี้ยว” ที่ถูกทางราชการจัดว่าเป็นความเชื่อแบบนอกรีตที่มอมเมาประชาชน ที่รัฐบาลต้องกวาดล้างและจับกุมให้สิ้นทราง ดังนั้นตลอดช่วงเวลาระหว่างปี ค.ศ.1585-1587 และ ปี ค.ศ. 1603 และ 1615 จึงมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จำนวนไม่น้อยที่ได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลพระจักรพรรดิ ให้ขจัดกลุ่มความเชื่อดังกล่าว เมืองนานกิง (南京) เคยเป็นศูนย์กลางของศาสนา “หลัวเจี้ยว” ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่ง “อู่เหวยเจี้ยว” จึงได้ถูกทางการปราบปรามอย่างหนัก และยึดหนังสือพระธรรมคำสอนไปหมดสิ้น แม้จะมีการถูกปราบปรามหนักเพียงใด ความเชื่อแบบอู่เหวยเจี้ยวไม่ได้จบลึกลงเพียงเท่านั้น ต่อมาในปี ค.ศ. 1606 ได้มีผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของความเชื่อแบบ “อู่เหวยเจี้ยว” (无为教) ชื่อหลิวเทียนสวี่ (刘天绪) เขาได้ฟื้นฟูความเชื่อนี้ขึ้นมาอีกที่เมือง “เฟิงหยาง” (凤阳) แล้วตั้งตนเป็นศาสดาแห่งศาสนา “อู่เหวยเจี้ยว” (无为教主) เขาเป็นผู้สารถยธรรมเกี่ยวกับการจุดบดินโลกมนุษย์ของพระพุทธหวงจี (皇极佛出世) และรวบรวมผู้คนมาร่วมฟังธรรมเป็นจำนวนมาก จากนั้นเขาก็ขอเงินบริจาคจากผู้เข้าฟัง แต่สุดท้ายก็ถูกจับ การแพร่กระจายของความเชื่อแบบอู่เหวยเจี้ยวจึงจบลึกลง

สำหรับคัมภีร์และคำสอนของศาสนา “หลัวเจี้ยว” นั้นเหล่าลูกศิษย์ที่เป็นฆราวาสต่างได้ช่วยกันเขียนคำอธิบายแต่งคัมภีร์และพระธรรมคำสอนในชุดคำสอน “อู่ปู้ลิวเซ่อ” (《五部六册》) หรือหนังสือชุดคำสอน 5 ภาค 6 เล่ม ซึ่งเป็นคำสอนอันเป็นรัตนหรือ “เป่าเจี้ยน” (《宝卷》) แห่งศาสนา “หลัวเจี้ยว” (羅教) ให้เพิ่มมากขึ้น ต่อมาได้มีผู้เลื่อมใสช่วยออกเงินจัดพิมพ์ชุดคำสอนดังกล่าวออกมาใหม่เป็นจำนวน

มาก (毘大年; 1993: 137-138) จึงทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับคำสอนของศาสนาหลัวจี๊วเป็นที่รู้จักกันในยุคต่อๆ มามากขึ้น

มาในสมัยราชวงศ์ซิง (ค.ศ.1616-1911) ศาสนา “หลัวจี๊ว” ได้ฟื้นคืนกลับมารุ่งเรืองอีก โดยเหล่าลูกศิษย์ในสายเดิมได้รวมตัวจัดตั้งเป็นสมาคมขึ้นมากมายหลายกลุ่มที่มณฑลฮกเกี้ยนและมณฑลเจ้อเจียง (闽浙) และในบรรดาพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีผู้คนของอำเภอชิงอวี่น (庆云) และอำเภอหย่งเจียง (永嘉) มีผู้นิยมความเชื่อในศาสนานี้เป็นจำนวนมาก (中村元等;1982: 677) จากนั้นความเชื่อแห่งศาสนา “หลัวจี๊ว” ที่ตั้งขึ้นใหม่ก็เริ่มกระจายจากมณฑลฮกเกี้ยนออกไปยังได้หวัน เลียบแม่น้ำฉางเจียงเข้าสู่มณฑลเสฉวน และในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความเชื่อสายนี้ได้รับความนิยมสูงสุดในดินแดนทางใต้ของจีน (中村元等;1982:677) ลูกศิษย์ทั้งหลายต่างจัดตั้งโรงเจขึ้นมากมาย ทั้งมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสมาคมและมีการใช้ชื่อเรียกขานสำนักของตนที่แตกต่างกันออกไป ที่มณฑลฮกเกี้ยนเรียกกันว่า “หลงหวาสู่ย” (龙华会) “เหล่ากวนใจ” (老官斋) ที่มณฑลเจียงซีเรียกสมาคมของพวกเขาว่า “ต้าเจิงเจี๊ว” (大乘教) และ “ซานเจิงเจี๊ว” (三乘教) ที่มณฑลอานฮุยเรียกสมาคมของพวกเขาว่า “ซานเจิงสู่ย” (三乘会) “จินถงเจี๊ว” (金童教) “กวนอินเจี๊ว” (观音教) “ต้าเจิงเหมิน” (大乘门) กลุ่มสมาคมที่เรียกขานชื่อต่างกันเหล่านี้ล้วนเป็นสายความเชื่อของศาสนาหลัวจี๊วที่ยกย่องท่าน “หลัวจิง” (羅清) หรือ “หลัวจู่” (羅祖) ผู้ล่วงลับไปนานแล้วขึ้นมาเป็นพระศาสดาของศาสนาดน (中村元等 ;1982: 677-678)

แต่มาในช่วงปลายสมัยราชวงศ์ซิง การเมืองพลิกผัน ความเชื่อแบบหลัวจี๊วได้รับผลกระทบอย่างมาก ด้วยมีข้าราชการผู้ใหญ่บางคนคัดค้านความเชื่อนี้อย่างสุดโต่ง “หลัวจี๊ว” จึงถูกคัดค้านไม่ให้มีการเผยแพร่ และถูกจัดไว้เป็นพวกนอกศาสนา (邪教) มอมเมาประชาชน ผู้นำทางความเชื่อหลายคนถูกจับ ซึ่งในบรรดาคนที่ถูกจับจะมีพระภิกษุทางศาสนาพุทธมหายานด้วย ต่อมา “หลัวจี๊ว” ถูกปราบปรามอย่างหนักอีกหลายครั้งจนทำให้พวกที่นับถือในสายนี้ไม่กล้าเปิดเผยตนเอง (毘大年;1993:139-140)

ศาสนาที่ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาที่มอมเมาประชาชน หรือ “เสียเจี๊ว” (邪教) หรือเรียกกันทั่วไปว่า ศาสนาเกิดใหม่ (新兴宗教) เป็นชื่อเรียกขานที่แฝงด้วยการดูถูกดูแคลน มักจะหมายรวมถึงกลุ่มหรือสำนักหรือสมาคมที่ต่อต้านศักดินาและราชสำนัก โดยมีชื่อเรียกอีกอย่างว่าสมาคมลับ (秘密结社) หรือศาสนาลับ (秘密教) หรือ “สู่ยเต้าเหมิน” (会道门) เช่น ชื่อ “จิวกงเต้า” (九宫道) ก็หมายรวมถึง “จินจิวกงเต้า” (新九宫道) และ “โฮ่วเทียนเต้า” (后天道) เมื่อเรียกชื่อว่า “เซียนเทียนเต้า” (先天道) ก็จะหมายรวมถึง “เซียนเทียนเจี๊ว” (先天教) “เซียนเทียนเหมิน” (先天门) และ “เซียนเทียนเสวียนกวนต้าเต้า” (先天玄关大道) หากเรียกว่า “อี้กั๋วเต้า” (一贯道) ก็จะหมายรวมถึง “กั๋วเกินเต้า” (归根道) ด้วยเป็นต้น กล่าวโดยทั่วไป กลุ่ม “สู่ยเต้าเหมิน” เหล่านี้มักมีประวัติความมาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาลับที่มีมาก่อนหน้านั้น ดังเช่นศาสนา “หลัวจี๊ว” (羅教) “ไปเหลียนเจี๊ว” (白莲教) “เซียนเทียนเจี๊ว” (先天教) “หวงเทียนเจี๊ว” (黄天教) ล้วนเคยถูกกล่าวหาว่าเป็นศาสนาลับเช่นกัน

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ระหว่างปี ค.ศ. 1911-1949) ความเชื่อสายต่างๆ ที่เคยถูกจัดว่าเป็นศาสนาลับ และถูกประณามว่าเป็นความเชื่อที่มอมเมาประชาชน และเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ประเทศชาติอ่อนแอและล่าหลัง จึงได้ถูกปราบปรามอย่างหนักในระหว่าง ปี ค.ศ.1953-1960 เพื่อความอยู่

รอด บางกลุ่มก็เข้าไปรวมอยู่กับศาสนาพุทธมหายานบ้างหรือศาสนาเต๋อบ้าง ซึ่งเป็นหนทางที่ทำให้พวกเขาสามารถสืบสานต่อเรื่องความเชื่อในสายของตนได้ (新兴宗教;online:2017) และบ้างก็หนีตายออกสู่ต่างประเทศ คือไต้หวัน ฮองกง เอ๋อหมิง สิงคโปร์ และประเทศไทย แล้วได้จัดตั้งเป็นองค์การทางความเชื่อของตนขึ้นมาอีกในประเทศเหล่านั้น (民间宗教;online:2014)

ในช่วงปี ค.ศ.1949-1979 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการปฏิวัติในพรรคคอมมิวนิสต์ แต่เมื่อปราบปรามพวกศาสนาเกิดใหม่แล้ว รัฐบาลส่วนกลางในขณะนั้นก็ได้ควบคุมดูแลแต่กลุ่มความเชื่อสายต่างๆนี้แต่อย่างใด (秦宝琦、任佳骏;1999) และ (会道门;online:2017) ดังนั้น เมื่อถึงช่วงที่รัฐบาลมีการปลดปล่อยคือหลังจาก ปี ค.ศ. 1979 ศาสนาลับเหล่านี้ก็กลับฟื้นคืนขึ้นมาอีกเป็นจำนวนมาก เช่นสายต่างๆของศาสนาหลัวเจี้ยว (羅教) ไม่ว่าจะเป็นสายหงหวาไฟ (荣华派) จินถงไฟ (金童派) เซียนเทียนเต๋า (先天道) (หรือที่ชาวแต้จิ๋วเรียกว่าไซยทีเต๋า) และหงหยางเจี้ยว (弘扬教) เป็นต้น

เซียนเทียนเต๋า(先天道)

เป็นสายหนึ่งของศาสนาหลัวเจี้ยว (羅教) ที่เกิดขึ้นด้วยผลพวงจากการรวมตัวของ 3 ศาสนาใหญ่ที่อยู่ในประเทศจีน คือศาสนาขงจื้อ และศาสนาเต๋า (孔教、道教) อันเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นในประเทศจีนแท้ๆ รวมเข้ากับศาสนาพุทธ (释教) ที่แผ่กระจายมาจากประเทศอินเดีย แล้วรวมเรียกว่า “ซานเจี้ยว” หรือ “ซำก่า” (三教 - แต้จิ๋ว)

เซียนเทียนเต๋าเริ่มขึ้นมานานแต่มีผลอย่างชัดเจนในสมัยราชวงศ์ชิง (清) โดยสืบทอดความเชื่อต่อจาก “ชิงเหลียนเจี้ยว” (青莲教) อันมีแนวความคิดที่ได้มาจาก “ซานเจี้ยว” (三教) รวมเข้ากับคำอธิบายจากหนังสือ “หวงจีจิงซือ” (《皇极经世》) ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “อี้หลี่” (《易理》) และ “อู่ลิ่งหลี่” (《五行理》) ของชาวคังเจี้ยว (邵康节) ที่เน้นเรื่องความเชื่อเรื่องวันสุดท้ายของโลกหรือวันแตกดับของโลกหรือวันจบสิ้นของจักรวาล ดังคำในศาสนาเต๋ากล่าวถึงคำว่า “เอี้ยนคังต้าเจี้ยว” (延康大劫) ซึ่งหมายความว่า “การก้าวพ้นภัยพิบัติอันยิ่งใหญ่โดยสวัสดิภาพ” แล้วนำแนวคิดเรื่องการช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นภัยพิบัติในวันสุดท้ายของโลก (末日救度) ไปเป็นคำสำคัญในการอธิบายคำสอนทางศาสนาพุทธมหายานของแนวคิดสายเซียนเทียนเต๋า จากแนวคิดของคำอธิบายนี้ ผู้นำทางความเชื่อสายดังกล่าวได้นำมาสร้างโครงสร้างของการเกิดใหม่ของจักรวาล วัฏจักรแห่งการเกิดแล้วดับ แล้วกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าจักรวาลนั้นมีไซ่คงอยู่อย่างโดดๆ แต่มีการแตกดับและเกิดใหม่ตลอดเวลา จากคำอธิบายนี้ทำให้เกิดมีพัฒนาการและการดับสูญของฟ้าและดิน การจุติของเทพเจ้า วันจบสิ้นของจักรวาล การช่วยเหลือโปรดสัตว์โลก การรับดวงวิญญาณและสรรพสิ่งในโลกกลับเข้าสู่แหล่งกำเนิด (收圆) การถกปัญหาเรื่องการเกิดภาวะจิตของมนุษย์โลก รวมทั้งการกลับสู่แหล่งที่มา (归宿) เรียกกันว่าเป็นโครงสร้างของการศึกษาการกลับสู่แหล่งที่มาในวันสุดท้ายของชีวิต (末劫收圆的学道) ซึ่งคำอธิบายดังกล่าวน่าจะมาจากความเชื่อเรื่อง “อู่เซิงเหลาหมู่” (无生老母) ที่กลายมาจาก “อู่จีเซิงหมู่” (无极圣母) อันเป็นเทพมารดรสูงสุดของศาสนาหลัวเจี้ยว (罗教) ที่ชาวจีนซึ่งมีความเชื่อในสายนี้เรียกกันว่า “จินหมู่” (金母) หรือที่ชาวจีนแต้จิ๋วเรียกว่า “กิมบ้อ”

หลังปี ค.ศ.1840 แล้ว คำสอนของความเชื่อสายชิงเหลียนเจี้ยว (青莲教) ประสบความสำเร็จในการเผยแพร่พระนามของเทพมารดรที่เรียกว่า “หยาวฉือจินหมู่อู่จีเทียนจุน” (瑶池金母无极天尊) ในหลัก

คำสอนนี้ ผู้เผยแพร่ใช้ความสัมพันธ์ของการเป็นมารดาและบุตรมาอธิบายคำว่า “อู่จี” (无极) ซึ่งแปลว่า “สูงสุด ประมาณมิได้” ที่ผู้เป็นมารดามีหน้าที่และภาระต้องดูแลทุกชีวิตและให้ความสุขแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งก็คือบุตรทุกคนของเทพมารดร ที่แท้แล้วความเชื่อแบบ “ซิงเหลียนเจี้ยว” ได้ใช้ “เทพมารดรซีหวางหมู่” (西王母) ซึ่งเป็นเทพมารดรที่สูงส่งองค์หนึ่งของศาสนาเต๋าที่ชาวจีนทุกคนรู้จักและให้ความเคารพกราบไหว้กันมาแต่เดิม นำมาเติมแต่งให้กลายเป็นเทพมารดร “หยาวฉือจินหมู่” (瑶池金母) ที่ชาวจีนทางตอนใต้เรียกกันทั่วไปว่า “จินหมู่” (金母) หรือ “กิมบ้อ” นั่นเอง คำสอนเรื่องเทพมารดรดังกล่าวในความเชื่อสายซิงเหลียนเจี้ยวได้เผยแพร่ออกไปมากมาย อีกทั้งได้แตกแยกออกเป็นสายย่อยอีกหลายสาย สุดท้ายก็กลายเป็นศิษย์ทุกคนต่างสอนเนื้อหาไปตามพัฒนาการทางความเชื่อที่ตนเห็นถูกและเห็นสมควร จึงทำให้แต่ละสายต่างมีเนื้อหาคำสอนที่แตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อย แต่ยังมีแก่นหลักแห่งความเชื่อแบบเดียวกันคือองค์เทพมารดร “จินหมู่” หรือ “กิมบ้อ” เทพมารดรที่สูงส่งของสายความเชื่อนั้น ได้ฝังลึกอยู่ในความเชื่อของศิษย์ทุกคนในสายซิงเหลียนเจี้ยว และสายเซียนเทียนเต๋า (王琛发:online:2017)

ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อ “ซิงเหลียนเจี้ยว” (青莲教) ที่ประเทศจีนล่มสลาย ความเชื่อของสายนี้ที่กล่าวมาข้างต้นได้กลายมาเป็นต้นแบบทางความเชื่อของสาย “เซียนเทียนเต๋า” (先天道) ซึ่งมีเนื้อหาแห่งความเชื่อขึ้นอยู่กับคำสำคัญสองคำ คือ “ม่อเจี้ยว” (末劫) ซึ่งมีความหมายว่า “สิ้นยุค” และ “โหวหยวน” (收圆) ซึ่งมีความหมายว่า “กลับสู่แหล่งเดิม” โดยเนื้อหาในคำสอนได้เน้นให้มนุษย์โลกของยุคนี้เห็นถึงความทุกข์ยาก และให้ยึดมั่นถึงเส้นทางของการจัดทุกข์ด้วยการเปลี่ยนแปลงโลกเก่าให้เป็นโลกใหม่ คำว่า “ม่อเจี้ยว” (末劫) ในความเชื่อของศาสนาคริสต์ (基督教) คือวันสิ้นโลก คือวันที่โลกต้องแตกสลาย แต่ของ “เซียนเทียนเต๋า” นั้น วันดังกล่าวคือวันของการเปลี่ยนจากโลกเก่าไปสู่โลกใหม่ เมื่อพิจารณาจากหนังสือที่ “ผิงเต๋อหยวน” (彭德源) ผู้เป็น 1 ใน 5 บุรพาจารย์ของความเชื่อแบบ “ซิงเหลียนเจี้ยว” ที่ได้เขียนคำสอนนี้ขึ้นมาตั้งแต่ปีค.ศ.1841 ถึง ค.ศ.1856 และต่อมามีผู้รวบรวมเป็นหนังสือชื่อ “กุยหยวนเป่าฝ่า” (《归原宝筏》) ซึ่งมีเนื้อหาของตอนที่ 1 เขียนไว้ว่า

“มาถึงปัจจุบันนี้เป็นเวลา 60,000 ปีแล้ว เป็นช่วงของวิบัติภัยครั้งที่ 3 ได้มาถึง ในช่วงนี้เหล่าผีร้ายจากภูเขาสายน้ำ จะมาเป็นใหญ่ในบ้านเมือง พวกนี้แม้จะมีรูปร่างเป็นคน แต่มีจิตใจโหดร้ายเหมือนสัตว์ป่า หยาบข้าตำรามาทำผิดศีลธรรมจรรยาและทำลายพระพุทธศาสนา ทำผิดกฎสวรรค์ เทพมารดรหยาวฉือ(ที่เซียนเทียนเต๋าเรียกกันว่าจินหมู่หรือกิมบ้อ) (金母) ทรงมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ได้โปรดให้เซียนซึ่งเป็นเทพดาชั้นผู้ใหญ่ของซานเจี้ยว (三教圣仙) ลงมาโปรดสัตว์ทางตะวันออก----” ในความเชื่อของสายเซียนเทียนเต๋า เมื่อถึงช่วงปลายของยุคภัยพิบัติจะมาถึง เทพดาบนชั้นฟ้าต่างต้องลงมาบนโลกมนุษย์เพื่อเข้ารับการทดสอบความอดทนในการปฏิบัติธรรม อันจะนำพามนุษย์ให้พ้นจากภัยพิบัติในครั้งนี้ ในหนังสือ “กุยหยวนเป่าฝ่า” ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับเหล่าเซียนซึ่งเป็นเทพดาบนชั้นฟ้าว่า ที่แท้เหล่าเทพดาที่จะมาโปรดสัตว์นั้นก็คือมนุษย์ธรรมดาที่ปฏิบัติตนจนบรรลุทางธรรมแล้วนั่นเอง

ความเชื่อสายเซียนเทียนเต๋าให้ความสำคัญกับคำว่า “เอี้ยนคังม่อเจี้ยว” (延康末劫) มากเพราะเป็นคำที่มีการกล่าวถึงทั้งในศาสนาเต๋าและในความเชื่อแบบซิงเหลียนเจี้ยว อีกทั้งในหนังสือชื่อ “ซือฝัวหลี่เปิ่น” (《祀佛礼本》) ที่เขียนขึ้นในสมัยพระเจ้ากวงสุ (ปี ค.ศ. 1875-1909) นั้น ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คำว่า “เอี้ยนคังม่อเจี้ยว” คือคำที่ซิงเหลียนเจี้ยวใช้เป็นข้ออ้างและคำสำคัญในการโปรดสัตว์ ดังคำที่ปรากฏ

ในคำอ่านในพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะมีคำเตือนแก่สาธุชนทั้งหลายว่า ภัยพิบัติยุคแรกคือ “ซุฮฺยฺหลงหวา” (初会龙华) มีเทพเจ้าสูงสุดของศาสนาเต๋าชื่อ หยวนสื่อเทียนจุน (元始天尊) ไท้ซังเหล่าจวิน (太上老君) เป็นผู้โปรดสรรพสัตว์ การจัดพิธีกรรมทางศาสนา และการไหว้รูปเคารพของยุคนี้ให้นำดอกไม้ตูมมาไหว้ ยุคต่อมาคือ “เอ๋อร์ฮฺยฺหลงหวา” (二会龙华) เป็นภัยพิบัติยุคกลาง มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาโปรดสัตว์ การไหว้รูปเคารพของยุคนี้ให้ใช้ดอกไม้บาน และยุคปัจจุบันคือยุค “ซานฮฺยฺหลงหวา” (三会龙华) ซึ่งเป็นยุคภัยพิบัติ หรือยุคสุดท้ายที่โลกเก่าจะเปลี่ยนเป็นโลกใหม่ ช่วงนี้เรียกว่า “เอี้ยนคังม่อเจี๋ย” (延康末劫) จะมีพระศรีอารยเมตไตรยมาโปรดสรรพสัตว์ การไหว้รูปเคารพของยุคนี้ให้ใช้ผลไม้มาไหว้จากสาเหตุที่กล่าวมานี้ส่งผลให้ผู้คนต้องไปทำพิธีเช่นไหว้รูปเคารพ และตั้งกระถางรูปเพื่อบูชารูปเคารพ ตามความเชื่อแบบเซียนเทียนเต๋ากันมากมาย เพราะเป็นการเตือนสติให้ทุกคนตระหนักว่า อีกไม่นานภัยพิบัติใหญ่กำลังจะมาถึง” (王琛发;online:2017) ในหนังสือของความเชื่อสายเซียนเทียนเต๋าชื่อ “พั่วหมิวี่วู่” (《破迷语录》) ของซินอันโถ้วทัว (心庵头陀) เขียนขึ้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของโลกเก่าไปสู่โลกใหม่นั้น ได้รับการสนับสนุนให้เผยแพร่โดย “ถงชานเส่อ” (同善社) หรือสมาคมถงชาน โดยเนื้อหาของหนังสือได้อธิบายถึงช่วงเวลาบนโลกมนุษย์ที่แบ่งตามเทียนกันตี้จื่อ (天干地支) ได้ 12 ช่วงหรือเรียกว่า สือเอ๋อร์ฮฺยฺ (十二会) ในแต่ละช่วงมีช่วงเวลานานถึงหนึ่งหมื่นแปดร้อยปี (10,800 ปี) ปัจจุบันเป็นช่วงฮฺยฺฮฺยฺ (午会) ที่หยินหยางขาดความสมดุล ดังนั้นจึงทำให้โลกมนุษย์เต็มไปด้วยภัยพิบัติ ต่อมาถึงช่วงเหวยฮฺยฺ (未会) พื้นดินจะเปลี่ยนเป็นพลังหยินมากกว่าพลังหยาง ผู้คนจะเล็กและเตี้ยลง ยากที่จะสอนให้ปฏิบัติทางธรรมได้ ต่อมาถึงช่วงเชินฮฺยฺ (申会) บนโลกจะไม่มีมนุษย์และสัตว์เหลืออยู่เลย และต่อมาถึงช่วงโย้วฮฺยฺ (酉会) จะมีไฟตกจากท้องฟ้า และไฟเกิดจากพื้นดิน โลกทั้งใบจะกลายเป็นผงด้วยพลังไฟ มาถึงช่วงชวีฮฺยฺ (戌会) พื้นดินแผ่นฟ้าโล่ง ไม่มีสิ่งใดหลงเหลืออยู่บนพื้นโลกเลย มาถึงช่วงไฮฮฺยฺ (亥会) พื้นดินแผ่นฟ้าจะรวมเป็นกลุ่มเหมือนแรกเริ่มสร้างโลก แล้วเริ่มเกิดเป็นโลกใหม่อีกครั้ง

จากสิ่งที่กล่าวไว้ในหนังสือเล่มนี้ แตกต่างจากที่กล่าวไว้ในหนังสือ “ซือโฝหวลี้เปิ่น” (《祀佛礼本》) โดยในช่วงภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ได้กำหนดไว้ว่ามีผู้มาโปรดสัตว์โลกช่วงแรกคือพระอดีตพุทธเจ้าหฺรั้นเต็งกูโฝ (燃灯古佛) แห่งศาสนาพุทธมหายาน แทนที่จะเป็น “ไท้ซังเหล่าจวิน” (太上老君) เทพเจ้าสูงสุดของศาสนาเต๋า ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ในความเชื่อของศาสนาที่เกิดขึ้นจากขานเจี๋ยวหลายสายต่างยอมรับกันอยู่แล้วว่าพระอดีตพุทธเจ้าหฺรั้นเต็งกูโฝ หรือ “หฺรั้นเต็งกูโฝ” เป็นร่างแปลงของ “ไท้ซังเหล่าจวิน” (王琛发;online:2017)

เทพมารดรจินหมู่หรือกิมบ้อ ได้รับการยกย่องให้เป็นเทพมารดรที่ใหญ่ที่สุดของความเชื่อสายเซียนเทียนเต๋า ซึ่งพระนางนอกจากเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งบนโลกและสร้างมนุษย์แล้ว ยังเป็นผู้ดูแลดวงชะตาชีวิตของมนุษย์โลกทุกผู้ทุกนาม จนถือได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของมวลมนุษย์โลกทุกหมู่เหล่า ในขณะที่เดียวกันเทพมารดรยังเป็นผู้ช่วยเหลือมวลมนุษย์ให้พ้นจากภัยพิบัติ ในคำสอนของความเชื่อสายต่างๆได้กล่าวถึงเทพมารดรองค์นี้ว่า ได้มีบัญชาให้พระอดีตพุทธเจ้าหรือ “หฺรั้นเต็งกูโฝ” (燃灯古佛) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (释迦佛) และพระศรีอารยเมตไตรย (弥勒佛) ลงมาบนโลกมนุษย์เพื่อโปรดสรรพสัตว์ทั้งปวง รวมทั้งช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ในแต่ละช่วงที่เกิดภัยพิบัติบนโลกมนุษย์ด้วย ในบางครั้งเทพมารดรยังเสด็จลงมาโปรดสัตว์ด้วย

พระองค์เอง อีกทั้งยังเป็นผู้ตัดสินการเกิดใหม่ การขึ้นสู่วรรคหรือลงสู่นรกของดวงวิญญาณทุกดวงหลังการตายด้วย (无生老母;online:2017)

เมื่อเทพมารดรจินหมู่หรือกิมบ้อ (金母) ถูกสร้างขึ้นแล้ว ได้ก่อให้เกิดความเชื่อที่ยึดถือเทพมารดรองค์นี้เป็นเทพมารดรสูงสุดของความเชื่อแบบซานเจี้ยว (三教) ในแต่ละสายด้วย แม้ว่าความเชื่อสายต่างๆ เหล่านี้ทางราชสำนักแห่งราชวงศ์ชิงรวมเรียกว่าเป็นศาสนาลับ (秘密宗教) แต่สายความเชื่อของแต่ละสายยังแตกแยกขยายออกไปอีกหลายแขนงโดย กระจายอยู่ในมณฑลต่างๆของจีน ทำให้ความเชื่อในสายต่างๆ เหล่านี้สืบต่อมาและอยู่ในความเชื่อของชาวจีนมาหลายร้อยปีจนทุกวันนี้

ที่แท้ความเชื่อเรื่องโลกใหม่ เกิดขึ้นเพราะผู้นำทางความเชื่อสายเซียนเทียนเต๋า ได้นำคำสอนของศาสนาพุทธมหายานรวมเข้ากับศาสนาเต๋า ซึ่งเห็นได้ชัดจากเทพเจ้าสูงสุดที่มาโปรดสรรพสัตว์ในแต่ละช่วงของการเกิดภพพิบัติ ที่มีทั้งเทพเจ้าสูงสุดของศาสนาเต๋า พระพุทธองค์และพระศรีอารย์เมตไตรยแห่งศาสนาพุทธมหายาน

แต่ในเนื้อหาคำสอนของความเชื่อสายเซียนเทียนเต๋ายกย่องให้ “หยาวฉือจินหมู่” (瑶池金母) หรือ “เอี้ยวตี้กิมบ้อ” (-แต่จีว) ซึ่งเป็นเทพมารดรชั้นสูงสุดของศาสนาเต๋า มาดำรงตำแหน่งใหญ่สุดและมีความสำคัญสูงสุดของสายเซียนเทียนเต๋า โดยเรียกขานเทพมารดรองค์นี้ว่า “หยาวฉือจินหมู่อู่จีเทียนจุน” (瑶池金母无极天尊) หรือ “เอี้ยวตี้กิมบ้อบ่เก็กเทียนจุง” (-แต่จีว) และเทพเจ้าสูงสุดที่มีลำดับศักดิ์รองลงมาคือหยวนสื่อเทียนจุน (元始天尊) หรือ ว่งสี่เทียนจุง (-แต่จีว) หงจวินเหลาจู่ (鸿钧老祖) หรือ “ห่งกิงเหล่าโจ้ว” (-แต่จีว) เทียนตี้เหล่าเอี้ย (天地老爷) หรือ ที้ตี้เหล่าเอี้ย (-แต่จีว) อวิหวงต้าตี้ (玉皇大帝) หรือ เก็กอ้วงไตตี้ (-แต่จีว หรือคนไทยเรียกว่าพระเจ้าเง็กเซียนฮ่องเต้) หลิงซานซานสื่อโฝว (灵山三世佛) หรือ เล่งซัวซาสี่ฮุก (-แต่จีว) คุณหลุนชือเทียนจุน (昆仑四天尊) หรือ คุงลั้งชี่เทียนจุง (-แต่จีว) จิวเทียนโต้วเหล่าหยวนจวิน (九天斗姥元君) หรือ กิวตี้เต่าเหล่าวงกุง (-แต่จีว) เป็นต้น ในหนังสือที่ความเชื่อสายชิงเหลียนเจี้ยวใช้ในการสวดให้กับคนตายเพื่อให้พ้นจากอบายภูมิที่ชื่อ “ชือเก้าหลิงเหวิน” (《世诰灵文》) นั้น ได้เรียงลำดับศักดิ์ และความสำคัญของเทพเจ้าองค์ต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งในสายเซียนเทียนเต๋าก็ยึดถือแบบเดียวกัน นอกจากนั้น ในเนื้อหาคำสอนของสายเซียนเทียนเต๋ายังได้กล่าวว่า “กิมบ้อ” (金母) ว่าเป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งรวมทั้งเป็นผู้กำหนดดวงชะตาของทุกชีวิต จึงถือว่ากิมบ้อเป็นเทพมารดรที่สูงที่สุดและสำคัญที่สุดของความเชื่อแบบเซียนเทียนเต๋า

เทพสูงสุดของเซียนเทียนเต๋า (先天道) คือจินหมู่ (金母) หรือ “กิมบ้อ” นั้นเป็นเทพมารดรที่มีชื่อเรียกขานกันหลายชื่อ ได้แก่ “อู่เซิงเหลาหมู่” (无生老母) “อู่จีเหลาหมู่” (无极老母) “อู่จีเทียนหมู่” (无极天母) “อู่จีเซิงจู่” (无极圣祖) “เสียนเสียนซั้งเหริน” (玄玄上人) และ “หมิงหมิงซั้งตี้” (明明上帝) แต่ในบทสวดฉบับต่างๆจะเรียกย่อๆว่า “เหลาหมู่” (老母) เทพมารดรองค์นี้นอกจากเป็นเทพสูงสุดของความเชื่อสายโห้วเทียนเต๋า เซียนเทียนเต๋า และอิก้วนเต๋าแล้ว ก็ยังเป็นเทพมารดรสูงสุดของความเชื่อในหลากหลายสาย ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิงต่อมาถึงสมัยราชวงศ์ชิง ซึ่งรวมถึงความเชื่อในสายหลัวเจี้ยว (罗教) ซิต้าเฉิงเจี้ยว (西大乘教) จิจูซานต้าเฉิงเจี้ยว (鸡足山大乘教) ไจเจี้ยว (斋教) เหวินเซียงเจี้ยว (闻香教) เทียนหลี่เจี้ยว (天理教) เซียนเทียนเต๋า (先天道) อิก้วนเต๋า (一贯道) และเทียนเต๋า (天道) เป็นต้น

เนื่องจากศาสนาหลัวเจี้ยว (羅教) ได้ส่งผลต่อความเชื่อแบบพื้นบ้านมาก เทพมารดร “อู่เซิงเหลาหมู่” จึงกลายมาแทนที่ “หยาวฉือจินหมู่” (瑶池金母) ของศาสนาเต๋า แล้วเรียกกันว่า “หมู่เหนียง” (母娘) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่า “เหลาหมู่” หรือ “จินหมู่” (กิมบ้อ) เพื่อให้ความเชื่อของพื้นบ้านมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ผู้นำทางความเชื่อบางสายได้กล่าวอ้างว่าเทพสูงสุดของตนที่นับถืออยู่นั้นเป็นร่างแปลงภาคหนึ่งของ “จินหมู่” เช่นในคำสอนของความเชื่อแบบ “เทียนหลี่เจี้ยว” (天理教) ได้กล่าวว่าพระโพธิสัตว์กวนอิมคือร่างแปลงภาคหนึ่งของ “จินหมู่” หรือ กิมบ้อ เป็นต้น

การตั้งบูชาเทพมารดรองค์นี้ไม่แสดงออกมาเป็นรูปเคารพที่สลักจากไม้ หิน รูปปั้น หรือรูปวาดแต่อย่างใด แต่กลับแสดงด้วยการแขวน “ตะเกียงแห่งจักรวาล” อันเป็นสัญลักษณ์ของเทพมารดร กล่าวคือสิ่งสูงสุดสำหรับบูชาเทพมารดรองค์นี้ ลักษณะเป็นตะเกียงวงกลม และตรงกลางมีที่จุดเทียน แขวนไว้หน้าหิ้งบูชา เรียกกันว่า “เหลาหมู่เต็ง” (老母灯) โดยทั่วไปหลังตะเกียงจักรวาลนี้มักประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปไทย (泰式佛像) หรือพระโพธิสัตว์กวนอิม (观世音菩萨) (บางแห่งก็ตั้งพระพุทธรูปไทยไว้หน้าตะเกียงจักรวาล) ส่วนด้านหน้าตะเกียงจักรวาลจะเป็นที่ประดิษฐานพระศรีอารยเมตไตรย (弥勒佛) ที่กรุงเทพฯ และเขตปริมณฑล ตามโรงเจหลากหลายแห่ง ที่เป็นโรงเจในสายเซียนเทียนเต๋า (先天道) และอิกวันเต๋า (一贯道) ก็จะพบสัญลักษณ์และการตั้งรูปเคารพดังกล่าวได้ทั่วไป (สัมภาษณ์โกวเจี้ยะ โรงเจเซียงเซ่ง วันที่ 20 มกราคม 2561) สำหรับผู้ที่เชื่อในสายเซียนเทียนเต๋า อันมีเทพมารดรกิมบ้อ เป็นเทพมารดรสูงสุด ต้องให้ความสำคัญกับ 8 คำนี้ และจดจำให้ได้ คือ “เจินคังเจี้ยเซียง อู่เซิงฟู่หมู่” (真空家乡 无生父母) ความหมายคือ ความว่างเปล่ากลับสู่แหล่งที่มา ยึดมั่นในกิมบ้อ “อู่เซิงฟู่หมู่” ที่กล่าวมานี้ (无生父母) ก็คือ “อู่เซิงเหลาหมู่” (无生老母) ซึ่งก็คือกิมบ้อ ผู้เป็นบรรพบุรุษของมนุษยโลก และผู้ควบคุมดวงชะตาของสรรพสิ่งในจักรวาลนั่นเอง และ “เจินคังเจี้ยเซียง” (真空家乡) คือที่ประทับของเทพมารดรหรือกิมบ้อ โดยทุกสิ่งที่เกิดขึ้นบนโลกมนุษย์สุดท้ายจะต้องกลับสู่ดินแดนแห่งนี้ ซึ่งเทียบได้กับแดนสุขาวดีของศาสนาพุทธมหายาน (无生老母; online:2017) ดินแดนดังกล่าว ถูกบรรยายไว้ในหนังสือ “เต๋าซินมีจั้ง” (《道心密藏》) (简) (智慧宝库) (1983) บทที่ 7 เรื่อง “เต๋าจื่อเทียนจื่อ” (道之天秩) กล่าวไว้ว่า “อู่จี้เหลาหมู่ หรือกิมบ้อกล่าวว่า มารดาแห่งฟ้าดินเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งและให้ “เต๋า” เป็นดินแดนที่ไม่ใช่หยินและไม่ใช่หยาง มีความเป็นกลาง ดินแดนแห่งนี้มีความเป็นนิรันดร์ ไม่มีความดิงาม ไม่มีความชั่วร้าย ไม่มีช่วงของเวลาที่สั้นและช่วงของเวลาที่ยาวนาน ที่นี่จึงเรียกว่า “เทียนกั๋ว” (天国) ซึ่งก็คืออาณาจักรแห่งสวรรค์ หรือ “ที่อยู่อาศัยที่แท้จริง” และเรียกได้ว่าเป็น “บ้านแห่งความเป็นนิรันดร์” (无极老母曰：天地之母，创造万物的“道”，非阴非阳，可称中性，在这个境界里是永生的，无善无恶，无短无长，此即所谓“天国”亦即“真宅”，所谓“永恒之家”。) (无极老母; online:2017) ผู้เลื่อมใสในความเชื่อสายเซียนเทียนเต๋า และมีการปฏิบัติธรรมเมื่อสิ้นชีวิตลงก็จะกลับไปสู่ดินแดนแห่งนี้ทุกคน คือกลับไปอยู่ที่ดินแดนอันเป็นนิรันดร์ของ “เหลาหมู่” (老母) หรือเรียกกันทั่วไปว่ากิมบ้อหรือ “จินหมู่” (金母) นั่นเอง

โหล้วเทียนเต๋า (后天道)

ความเชื่อแบบโหล้วเทียนเต๋า (后天道) หรือที่ชาวแต้จิ๋วเรียกว่า “เอาทีเต๋า” หรือ “ล่าปั่วเต๋า” (คำว่าล่าปั่วเป็นภาษาแต้จิ๋วแปลว่าลาด) ก็เป็นความเชื่อสายหนึ่งของศาสนาหลัวเจี้ยว (羅教) ที่แยกตัวออกมา

ในช่วงที่ศาสนาหล้าเจี๋ยวจริญรุ่งเรืองมาก โห้วเทียนเต๋าก็นับถือจินหมู่หรือกิมบ้อ (金母) หรือ “เหลาหมู่” (老母) เป็นเทพมารดรสูงสุดเช่นกัน แต่การปฏิบัติตนของผู้นับถือเซียนเทียนเต๋าก็จะเคร่งครัดกว่าโห้วเทียนเต๋าคือ เนื้อหาคำสอนในหนังสือ “เต๋าซินมีจั้ง” (《道心密藏》) บทที่ 7 เรื่อง “เต๋าจื่อเทียนจื่อ” (道之天秩) ตอนหนึ่งกล่าวถึง “โห้วเทียนเต๋า” ว่า “ฟ้าคือจักรวาลใหญ่ มนุษย์คือฟ้าเล็กๆ” ซึ่งหมายถึงว่าสรรพสิ่งเกิดจาก “เต๋า” (道) ทุกคนล้วนมี “เต๋า” (道) ทุกคนที่ถือศิลปปฏิบัติ ต่างก็มีความปรารถนากลับไปรวมอยู่กับ “เต๋า” (道) ที่มีความแตกต่างเป็น “เซียนเทียนเต๋า” (先天道) และ “โห้วเทียนเต๋า” (后天道) นั้น กล่าวกันว่า “เซียนเทียนเต๋าเป็นเต๋ายังไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่โห้วเทียนเต๋าเป็นเต๋าที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแล้ว เรื่องโลกมนุษย์เป็นเรื่องของโห้วเทียนเต๋า เรื่องความว่างเปล่าคือเรื่องของเซียนเทียนเต๋า” (语云：天是一大天，人是一小天；就是说万物由“道”而生，每人都是“道”，修道者希望重返于“道”。是以有先天道，后天道之区别。先天道者，未变之道也；后天道者，已变之道也。人间世为后天道，无极为先天道。) (无极老母;online:2017)

เรื่องบนโลกคือโลกียภูมินี้เป็นของโห้วเทียนเต๋า ผู้ที่อยู่ในความเชื่อสายโห้วเทียนเต๋า มิได้หมายความว่า จะปฏิบัติทางธรรมไม่ได้ แต่การที่คนเราจะปฏิบัติทางธรรมไปถึงขั้นสูงสุดได้ ต้องเริ่มปฏิบัติจากความเชื่อสายโห้วเทียนเต๋าก่อน แล้วจึงไปปฏิบัติในสายเซียนเทียนเต๋อย่างเคร่งครัดต่อ จึงจะสามารถปฏิบัติไปถึงความว่างเปล่าและเห็นสัจธรรมได้ (归真反璞) การที่ผู้ใดจะปฏิบัติตามความเชื่อสายเซียนเทียนเต๋านั้น ต้องละทิ้งเรื่องราวบนโลกมนุษย์และความต้องการรวมทั้งความปรารถนาทุกอย่าง แล้วปฏิบัติอย่างเคร่งครัดต่อไปจนถึงขั้น “ความว่างเปล่า” (无极) การปฏิบัติในสายโห้วเทียนเต๋านั้น มิใช่ว่าจะไม่ได้ประโยชน์ แต่เนื่องจากแนวปฏิบัติของสายนี้มักอยู่ในความผูกมัดของความขัดแย้งในตัวเสมอ ผู้ปฏิบัติจึงไม่สามารถเป็นอิสระได้ เพราะยังคงวนเวียนอยู่กับเรื่องของการเกิดการตาย ความสำเร็จความพ่ายแพ้ ความมีชื่อเสียง และมารร้ายในใจจึงมักเกิดขึ้นได้เองโดยธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะปุถุชนย่อมมีความรู้สึกมีเลือดเนื้อ ดังนั้นความสุข ความโกรธ ความทุกข์ และความโศกเศร้าจึงมักเกิดขึ้นเสมอสำหรับผู้ปฏิบัติสายโห้วเทียนเต๋า

“เต๋า” (道) เป็นระเบียบของสวรรค์ ซึ่งก็คือ “เทียนมิ่ง” (天命) หรือชะตาที่ฟ้ากำหนด โดยถือกันว่าเป็นครรลองของสวรรค์ (轨道) สำหรับความเชื่อแบบโห้วเทียนเต๋าก็มีระเบียบของสวรรค์เช่นกัน แต่เป็นกฎระเบียบตามประเพณีที่เรียกว่า “เหรินลุ่นเต๋าคือ ซานหวังอู่ฉาง” (人伦道德 三綱五常) ซึ่งหมายความว่า “มนุษย์ต้องมีจรรยาคุณธรรม พระจักรพรรดิและข้าราชการต้องมีคุณธรรมต่อกัน บิดาและบุตรต้องรักใคร่กัน สามิภรรยาต้องปรองดองกัน ซึ่งความเป็นคนต้องยึดมั่นในเรื่องความเมตตา มีคุณธรรมรู้จักจรัสประเพณี มีสติปัญญาและมีสัจจะ (君臣义、父子亲、夫妇顺/仁、义、礼、智、信) (三綱五常;online:2019) ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้ล้วนอยู่ในบรรทัดฐานทางสังคม (norm) ของจีนในสมัยโบราณอยู่แล้ว (无极老母;online:2017) ในคำสอนของความเชื่อสายโห้วเทียนเต๋าคือหนังสือคำสอนชื่อ “โห้วเทียนเต๋าคือเต๋าซิน” (《后天道之道心》) กล่าวไว้ว่าขั้นตอนการปฏิบัติทางความเชื่อในสายเซียนเทียนเต๋านั้น ควรเริ่มต้นด้วยการปฏิบัติตามแบบของสายโห้วเทียนเต๋าคือเสียก่อน ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมผู้นั้นมีพื้นฐานเรื่อง “เต๋า” (道) ที่แข็งแกร่งและสมบูรณ์ การปฏิบัติตามแบบของโห้วเทียนเต๋าก็คือการปฏิบัติด้าน “จิตใจ” (人心) หรือที่เรียกกันว่า การปฏิบัติด้าน “เหรินเต๋า” (人道) หรือวิถีแห่งชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมากกับสัมผัส 6 ประการคือ “ลิวเกิน” (六根) และโลกีย์ 6 ประการคือ “ลิวฉิน”

(六尘) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการปฏิบัติของสายโหว่เทียนเต้าไม่ได้ห่างไกลกับวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนเลย สัมผัส 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจ (眼耳鼻舌身意) โลภี 6 ประการ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ (色声香味触法) (พรพรรณ จันทโรนานนท์ (แปล) ; 2557: 27) โลภีทั้ง 6 นี้เกิดจากสัมผัสทั้ง 6 ดังนั้นเมื่อห่างจากสัมผัสทั้ง 6 ก็จะสามารถห่างจากโลภีทั้ง 6 ได้ สำหรับวิถีปฏิบัติแบบเซียนเทียนเต้า คือการ “เอาชนะภายใน เพื่อช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์” (内圣外王) ซึ่งก็คือการปฏิบัติถึงขั้นที่สามารถเอาชนะใจตนเองและให้ใจใสสะอาดไม่มีหลงเหลือความสงสัยหรือความขุ่นข้องหมองใจ และไม่มีการทำสิ่งใดเพื่อตนเอง ถึงขั้นนี้จึงนับว่าเป็นจิตแห่ง เซียนเทียนเต้า (先天道) ได้และเรียกได้ว่ามีความพร้อมในการช่วยผู้อื่น (内圣在克己, 外王在救世) ทั้งนี้โดยสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น สำหรับการปฏิบัติในทุกเรื่องด้วยความเมตตาและความรักนั้น ถือเป็นจิตแห่งโหว่เทียนเต้า (后天道) การปฏิบัติ “เหรินเต้า” (人道) ตามแบบโหว่เทียนเต้าคือการชำระจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา ไม่อิจฉา หมั่นทำบุญสร้างกุศล เพื่อขจัดอุปสรรคในทุกอย่างที่จะเกิดขึ้น จึงจะเรียกได้ว่าสามารถเข้าสู่ “เทียนเต้า” (天道) ของความเชื่อแบบเซียนเทียนเต้าได้

ดังนั้น การปฏิบัติทางธรรมจึงควรปฏิบัติไปตามลำดับขั้น โดยเริ่มที่ “โหว่เทียนเต้า” ก่อน แล้วจึงเข้าสู่ขั้นสูงคือ “เซียนเทียนเต้า” กล่าวคือเป็นการปฏิบัติในเรื่องที่ใกล้ตัวก่อน โดยเน้นเรื่องความจริงใจ จิตที่เที่ยงตรง การปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นวิถีของ “เหรินเต้า” หรือ “โหว่เทียนเต้า” (人道、后天道) ให้ถ่องแท้แล้ว จึงปฏิบัติต่อในขั้น “เทียนเต้า” หรือ “เซียนเทียนเต้า” (天道、先天道) โหว่เทียนเต้านั้นคือเรื่องของโลกมนุษย์ที่ผู้คนมีชีวิตประจำวัน ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงเรื่องเวียนวายตายเกิด เรื่องความไม่แน่นอน ดังนั้นจึงต้องปฏิบัติธรรม ซึ่งอาจจะเป็นความยากอย่างยิ่งกว่าที่จิตใจคนนั้นจะหลุดจากโลกวิสัยได้

ทุกวันนี้ประตูสวรรค์เปิดออกเพื่อโปรดสัตว์โลก ทุกคนสามารถบรรลุธรรมได้ ดังนั้นบนโลกมนุษย์ไม่ควรหลงเหลือเรื่องของการเกิด “ชูชือ” (出世) แต่ควรใคร่ครวญถึงเรื่อง “ยูชือ” (入世) คือกลับขึ้นสู่สวรรค์ขอเพียงให้ทุกคนปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันอย่างถูกต้องตามครรลอง ชายให้เป็นไปตามคำสอน “ซานหวังหู่ฉาง” (三纲五常) ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และหญิงให้ยึดเรื่อง “ซานฉงชือเตอ” (三从四德) ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติของหญิงชาวจีนในยุคศักดินากล่าวคือก่อนออกเรือนในเชื้อฟังบิดา ออกเรือนแล้วให้เชื้อฟังสามี เมื่อสามีเสียชีวิตแล้วให้เชื้อฟังบุตรชาย และหญิงในยุคนั้นต้องมีจรรยาจากิริยามารยาทงามและเก่งงานฝีมือด้วย เมื่อสังคมมีสิ่งเหล่านี้เป็นหลัก โลกนี้ก็จะสงบ (三纲五常、三从四德; online:2017)

เนื่องจากการปฏิบัติธรรมของความเชื่อทั้งสองสายคือ “โหว่เทียนเต้า” และ “เซียนเทียนเต้า” มีความต่อเนื่องกัน แต่ลูกศิษย์ต่างแก่งแย่งความเป็นเลิศในสายของตน ทำให้เกิดการถกเถียงกันมากมาย เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันของนักพรตทางศาสนาเต๋าและนักบวชในศาสนาพุทธมหายาน เช่น ฉินหลี่เต๋อเต๋าจั้ง (陈理德道长) นักพรตของศาสนาเต๋ากล่าวไว้เป็นการเย้ยหยันในการปฏิบัติธรรมของทั้งนักบวชของ ความเชื่อทั้งสองสาย ว่า

“先天道、后天道，无非玄关虚实穹。一念无著智慧明，世上哪有不死药。

先天道、后天道，有人吧鄙弃有人要。说破些子不值钱，惹来群生哈哈笑。

.....

先天道、后天道，老道无事卖烂药。说了半天无人应，跑回床上睡大觉。

(先天道、后天道;online:2017)

ซึ่งมีความหมายว่า “เซียนเทียนเต้า โห้วเทียนเต้า มีแต่การหลอกลวงไม่มีความจริงแท้แม้แต่น้อย สวดมนต์ไปก็มิได้ทำให้เกิดสติปัญญาใด ในโลกนี้ที่ใดจะมีอายุวัฒนะ

เซียนเทียนเต้า โห้วเทียนเต้า มีคนดูแคลนแต่ก็มีคนสนใจ พุดไปเท่าใดก็ไม่มีคนเห็นคุณค่า กลับทำให้คน หัวเราะเยาะ

.....

เซียนเทียนเต้า โห้วเทียนเต้า เจ้าสำนักว่างงานขายยาปลอม กล่าวสรรพคุณไปแสนนานไม่มีคนตอบรับ วังกลับไปเพียงนอนนอนหลับพักใหญ่” นี่เป็นส่วนหนึ่งของคำเย้ยหยันการปฏิบัติของสายโห้วเทียนเต้าและเซียนเทียนเต้าที่นักพรตทางศาสนาเต๋าได้บันทึกไว้

การเผยแพร่ความเชื่อในสองสายดังกล่าว มีช่วงหนึ่งเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน ด้วยช่วงที่ประเทศจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นาน ประชาชนไม่มีที่พึ่งทางใจ ต่างเข้าร่วมเป็นสมาชิกในสายโห้วเทียนเต้าเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้นำสายโห้วเทียนเต้าคิดการใหญ่ตั้งตัวเป็นพระจักรพรรดิ ในหนังสือชื่อ “โห้วเทียนเต้าเหอ ทาเตอหวงตี้” (《后天道和它的皇帝》) (มีความหมายว่าโห้วเทียนเต้ากับพระจักรพรรดิของมัน) เขียนโดย ฉินหมิน ตีพิมพ์ที่เหลียวตงเหรินหมินซูปิ่นเสื่อ ปี 1951 (陈敏著 文启 周立插图;1951) ได้เขียนเรื่องราวของผู้เข้าร่วมอุดมการณ์กับความเชื่อสายโห้วเทียนเต้าไว้มากมาย โดยมีสารบัญในเล่มแบ่งเป็นเรื่องต่างๆ ไว้ดังนี้ 1) โห้วเทียนเต้า สมาคมที่ทำลายความมั่นคง 2) ประวัติความเป็นมาของโห้วเทียนเต้า 3) สมาคมไปหยุน (白云会) กับพรรคสุนซิงจิงจอก 4) ความเลวร้ายของโห้วเทียนเต้า 5) การสร้างข่าวลือ 6) การทำลายและการปฏิวัติ 7) การหลอกผู้คนให้หลงเชื่อเข้าร่วม 8) การหลอกลวงเงินทอง 9) การกระทำชำเราหญิงสาว 10) การหลอกให้เชื่อในเทพเจ้า 11) การหลอกขายยาปลอมทำให้ผู้คนล้มตาย (后天道档案;online:2017)

โห้วเทียนเต้าในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกมาก จนทำให้ผู้นำในสายความเชื่อโห้วเทียนเต้า คือ ไชโหย่วเกิน (蔡友根) ผู้เป็นชาวซ่าวซิง (绍兴县人) มณฑลเจ้อเจียง (浙江省) ประกาศตัวเป็นพระจักรพรรดิ ในวันที่ 21 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1952 โดย ตั้งเมืองหลวงที่ตำบลหลิวจู่ (漓渚镇) อำเภอซ่าวซิง (绍兴县) มณฑลเจ้อเจียง (浙江省) และประกาศจะปกครองประเทศด้วยวิธีรวมศาสนาและการเมืองเข้าด้วยกัน (政教合一) โดยเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช (君主专制) ซึ่งช่วงนั้นเป็นช่วงที่รัฐบาลจีนปราบปรามองค์กรที่เป็นสมาคมลับ (秘密结社) อย่างหนัก และสมาคมโห้วเทียนเต้าของไชโหย่วเกิน ก็ถูกจัดไว้เป็นสมาคมลับเช่นกัน ดังนั้นเมื่อเขาประกาศตั้งตัวเป็นพระจักรพรรดิของประเทศจีน จึงถูกรัฐบาลปราบปรามลงได้ภายในวันเดียวกัน ไชโหย่วเกินเป็นจักรพรรดิเพียงไม่กี่ชั่วโมงก็ถูกจับประหารชีวิต และสาขาในสายความเชื่อสายโห้วเทียนเต้าในอื่นๆก็ถูกขจัดจนหมดสิ้นเช่นกัน (绍兴县史志办公室;2008年) ความเชื่อหลายสายที่กฎหมายของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เคยกำหนดไว้ว่าเป็นสมาคมลับ เป็นบ่อนทำลายศาสนา เรียกว่า “เสียเจี้ยว” 邪教 นั้นได้รวมถึงโห้วเทียนเต้า เซียนเทียนเต้า และอีกั๋วเต้าด้วย (中华人民共和国治安管理处;2005年)

อีกั๋วเต้า (一贯道)

อีกั๋วเต้าเป็นความเชื่อในสาย “ศาสนาเกิดใหม่” (新兴宗教) อีกความเชื่อหนึ่ง ซึ่งเดิมเคยถูกรัฐบาลจีนในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองปราบปรามอย่างถอนรากถอนโคน ทั้งนี้เพราะรัฐบาลจีนก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยอมรับเพียง 5 ศาสนาใหญ่ว่าถูกต้องตามกฎหมายคือ ศาสนาพุทธ ศาสนาเต๋า ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์นิกายคริสเตียนและศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ความเชื่อใดๆในประเทศจีนที่นอกเหนือจากนี้ถือเป็นความเชื่อที่ผิดกฎหมายทั้งสิ้น และถูกจัดให้เป็นความเชื่อพื้นบ้านที่เป็นมารศาสนา ซึ่งรวมถึงความเชื่อแบบต่างๆที่แยกออกมาจากซำก่า หรือ “ซานเจี้ยว” (三教) ทั้งนี้เพราะช่วงที่จีนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความเชื่อสายต่างๆเหล่านี้ บางแห่งได้กลายเป็นที่ซ่อนสมุ้คนเพื่อต่อต้านรัฐบาล จึงถูกรัฐบาลปราบปรามอย่างหนัก ในปี ค.ศ.1950 หลังจากที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองมา 1 ปี รัฐบาลได้ออกข้อกำหนดให้ขจัดพวกนอกรีตให้หมด อีกั๋วเต้าก็เป็นสายหนึ่งของความเชื่อที่เกิดจากศาสนาหลัวเจี้ยว (罗教) ที่มีผู้เข้าร่วมในความเชื่อนี้เป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่พึงเล็งของรัฐบาลที่ต้องการจะกวาดล้างให้สิ้นทราง โดยเริ่มตั้งแต่เดือน 10 ปี ค.ศ.1950 ถึงปลายปีค.ศ. 1951 รัฐบาลได้จับหัวหน้าสายความเชื่อต่างๆมาเป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่เป็นพวกสายอีกั๋วเต้า ซึ่งมีมากถึงร้อยละ 20 (《红与黑》;online:2018) ในปีค.ศ. 1954 เพียงปีเดียวรัฐบาลได้จัดการตัดสินคดีสายความเชื่อที่ถูกจัดว่าเป็นมารศาสนาไปได้ถึง 51 คดี แต่ทางการมิได้เปิดเผยว่าที่ถูกจับเป็นสมาคมผิดกฎหมายทั้งหมดนั้นมีจำนวนเท่าใด และต่อมารัฐบาลก็ได้จัดการกวาดล้างสายความเชื่อเหล่านี้อีกหลายต่อหลายครั้ง จนถึงปีที่เกิด “การปฏิวัติใหญ่ทางวัฒนธรรม” (文化大革命) (ค.ศ.1966-1976) แล้ว ความเข้มงวดกวดขันในการกวาดล้างก็ลดน้อยลง ในทางตรงกันข้ามรัฐบาลกลับเปิดกว้างในด้านความเชื่อ ให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนามากขึ้น ดังนั้น หลังการเปิดกว้างในด้านความเชื่อของรัฐบาล บุคคลในสายความเชื่อต่างๆที่หลบซ่อนตัวไม่เปิดเผย ก็กลับฟื้นคืนขึ้นมาใหม่อีกครั้ง (金华栋 ;online:2008) เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 รัฐบาลจีนใหม่ (ค.ศ.1949) และนักวิชาการได้ศึกษาอย่างจริงจังเกี่ยวกับความเชื่อสายต่างๆ ที่เรียกกันแต่เดิมว่า “ฮู่เต้าเหมิน” (会道门) หรือศาสนาลับ ซึ่งเคยถือว่าเป็นพวกบ่อนทำลายสังคมและศาสนา ในปีค.ศ.2004 กรมการจัดการศาสนาแห่งชาติ (国家宗教事务局) ได้เพิ่มหน่วยงานขึ้นมาอีก 4 ฝ่าย (四司) เพื่อควบคุมดูแลองค์การที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ ที่นอกเหนือไปจาก 5 ศาสนาใหญ่ที่กล่าวมาข้างต้น และต่อมาใน ปี ค.ศ.2009 เดือนพฤษภาคม วันที่ 4 อธิบดีกรมการจัดการศาสนาแห่งชาติในเวลานั้นคือ เจียงเจี้ยนหยง (蒋坚永) ได้ตอบรับคำเชิญของประธานกรรมการแห่งไทเปเป่ย์จื่อหนันกง (台北指南宫) ชื่อเกาจงซิน (高忠信) ให้มาเยี่ยมเยียนได้หวัน และในวันนั้นท่านเกาได้เยี่ยมชมวัดเมี่ยวฉงซือ (妙崇寺) ของเขตลิวกู่ (六龟区) เมืองเกาสยง (高雄市) และพร้อมกันนั้นได้แวะไปเยี่ยมศาสนสถานของอีกั๋วเต้าเป่ากวงเจี้ยนเต้อ “เสินเว่ยเทียนไท่ซาน” (一贯道宝光建德《神威天台山》道场) สุดท้ายได้มาที่วัดโฝวกวงซาน (佛光山) เพื่อคารวะท่านชิงหวินต้าซือ (星云大师) ในการพบปะกันครั้งนั้น ท่านชิงหวินได้ขอร้องให้รัฐบาลแผ่นดินใหญ่เปิดกว้างในเรื่องของการเลือกสายความเชื่อที่ถูกกฎหมาย (两岸最大的宗教, 中华民国一贯道总会, 2014-01) ต่อมาอีกั๋วเต้าและความเชื่อในสายอื่นๆก็ได้รับการยอมรับจากจีนว่าเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ (新兴宗教) อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในปีค.ศ.2011 เดือนตุลาคม สำนักวิจัยศาสนาโลกแห่งสถาบันสังคมศาสตร์แห่งประเทศจีน (中国社会科学院世界宗教研究所) ได้จัดพิมพ์

หนังสือเล่มหนึ่งเรียกชื่อว่า “จงเจี้ยวหลันผิซู” (《宗教蓝皮书报告 (2011)》) โดยเผยแพร่ที่ปักกิ่ง เนื้อหาแสดงให้เห็นว่า ศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ในประเทศจีนมีมากมายหลายสาย และแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่เกิดขึ้นเองในประเทศ (本土型) และกลุ่มที่มาจากต่างประเทศ (外来型) ต่อไปศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านี้ จะมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างต่อเนื่อง (中国社会科学院世界宗教研究所; 2011)

อีกัวนเต้าในประเทศอาเซียนแต่เดิมเจริญอยู่ที่สิงคโปร์และมาเลเซียเท่านั้น หลังจากปี ค.ศ.1950 ความเชื่อสายนี้ได้เริ่มแพร่กระจายเข้าสู่ประเทศไทย โดยผ่านมาทางมณฑลยูนนานและประเทศพม่าสายหนึ่ง อีกสายหนึ่งผ่านมาทางฮ่องกง แต่ในช่วงแรกๆนั้น อีกัวนเต้าไม่ได้รับการยอมรับจากชาวจีนในไทยมากนัก แม้ทางสำนักงานใหญ่อีกัวนเต้าจะมีการตั้งสถานธรรมขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างอยู่ทั่วไปตามอำเภอและจังหวัดต่างๆของประเทศไทยอย่างมากมายก็ตาม แต่ไม่มีความเจริญเติบโตมากเท่าที่ควร การเผยแพร่ธรรมะของอีกัวนเต้าในประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จเหมือนที่สิงคโปร์และมาเลเซีย เพราะที่ประเทศไทยใช้ภาษาไทยทั้งคำสอนและคำอธิบาย รวมทั้งการบรรยายธรรมก็เป็นภาษาไทยทั้งสิ้น หรือแม้แต่หนังสือของสถานธรรมที่พิมพ์เผยแพร่ก็เป็นภาษาไทย นอกจากนั้นผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกส่วนใหญ่ไม่ใช่ลูกหลานชาวจีน เป็นชาวพื้นถิ่นในละแวกที่ตั้งสถานธรรม ต่อเมื่อปี ค.ศ.1970 หน่วยงานจากสถานธรรมของอีกัวนเต้าที่ไต้หวันได้ขยายอาณาเขตในการประกาศความเชื่อของสายนี้ในประเทศไทย อีกัวนเต้าจึงเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น (林育生; 第 61 期 (2015.12) : 58) อีกทั้งมีการสร้างสถานธรรมที่กว้างขวางและมากแห่ง มีการบริหารองค์การอย่างเป็นระบบ จัดรูปแบบของการเข้าเป็นสมาชิก จัดพาดูผู้มีจิตศรัทธาไปชมสำนักต้นกำเนิดแห่งสายความเชื่อนี้ที่ไต้หวัน จนทำให้อีกัวนเต้าเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในกลุ่มแสวงบุญ นับจากปี ค.ศ.1970 แล้วนั้น อีกัวนเต้าจากไต้หวันได้แผ่ขยายเข้าสู่ประเทศไทยประมาณ 26 สายด้วยกัน และนับมาจนถึงปี ค.ศ.2009 ทั่วประเทศไทยมีผู้เข้าเป็นสมาชิกในสายอีกัวนเต้าประมาณ 200,000 คน และมีการก่อสร้างสถานธรรมมากถึง 7,000 กว่าแห่ง (林育生; 第 61 期 (2015.12) : 62) จากงานวิจัยที่รวบรวมเกี่ยวกับการแพร่กระจายเข้ามาของอีกัวนเต้าสายต่างๆ อาจจัดเป็นตารางดังนี้

ตาราง ที่ 4.1 การเข้ามาสู่ประเทศไทยของความเชื่อแบบอีกัวนเต้าสายต่างๆ

ปีค.ศ.	ชื่อเรียกสายต่างๆ ของอีกัวนเต้า
1970 ช่วงกลาง	ชิงอี่ (兴毅)
1974	เซียนอี (乾一)
1978	ฟาอีฉงเต๋อ (发一崇德)
1980	อันตง เหวินหว้า จีฉู่จ่งสุ่ ฟาอีหลิงอิน (安东、文化、基础忠恕、发一灵隐)
1981	ฟาอีเทียนหยวน (发一天元)
1982	ฟาอีฉือจี (发一慈济)
1983	เป่ากวงฉงเจี๊ง เป่ากวงหยวนเต๋อ ฮ่าวหฺร้นฮ่าวเต๋อ (宝光崇正、宝光元德、浩然浩德)
1984	ฟาอีเทียนเอิน (发一天恩)
1985	เทียนเสียง เป่ากวงซ่าวซิง (天祥、宝光绍兴)
1988	ฮ่าวหฺร้นอี่เต๋อ ฟาอีฉือฝ่ากวงจี ฉางโจว (浩然育德、发一慈法广济、常州)

1989	จี๋ผู้เทียนจี ฟาอี้หุยอิน ฟาอี้เทียนเอิน (ฉวินอิง) (基础天基、发一慧音、发一天恩) (群英)
1990	ฟาอีถงอ๋ เป่ากวงเจี้ยนเต๋อ (发一同义、宝光见德)
1995	ฟาอี้เต๋อหว่า (发一德化)
1998	ฟาอี้เฟิงเทียน (发一奉天)
1999	เจิ้งอ๋ผู้เต๋อฮุ้ย (正义辅导会)

ข้อมูลจากการเรียงเรียงของมู่อวี (慕禹, 2002) (林育生《亚太研究论坛》第61期 (2015.12) : 62)

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโรงเจและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวม 50 รายที่เข้าปฏิบัติธรรมในโรงเจหรือทำงานหรือเป็นนักบวชนั้น ได้ข้อมูลอย่างชัดเจนว่า นอกจากชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการมีความเชื่อในศาสนาพุทธมหายาน 大乘佛教 และศาสนาเต๋า 道教 แล้ว ยังเชื่อในศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ 新兴宗教 ในสายต่างๆ โดยมีทั้งความเชื่อแบบเซียนเทียนเต๋า 先天道 และความเชื่อแบบอีกั๋วเต๋า 一贯道 มีโรงเจที่สร้างขึ้นจากความเชื่อดังกล่าวหลายแห่ง ดังที่ผู้วิจัยจะเสนอข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ รวมทั้งมีการวิเคราะห์และอภิปรายผลในบทต่อไป

บทที่ 5

ชุมชนชาวจีนวิถีจีน และความเชื่อแบบจีนในจังหวัดสมุทรปราการจากการเก็บข้อมูล

สมุทรปราการเป็นเมืองที่สร้างขึ้นมาก่อนสมัยอยุธยา อีกทั้งยังเป็นเมืองสำคัญที่เรือสินค้าทุกลำที่มีจุดหมายสู่กรุงศรีอยุธยาต้องจอดแวะพักขนถ่ายสินค้าลงเรือเล็ก เพื่อเดินทางเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาสู่กรุงศรีอยุธยา ดังนั้นที่ปากน้ำและแหล่งใกล้เคียงอันเป็นที่จอดแวะพักของเรือสินค้า จึงกลายเป็นแหล่งชุมชนที่มีทั้งชาวจีนและชาวพื้นถิ่นอาศัยอยู่มากที่สุด

ชาวจีน 5 กลุ่มภาษาในจังหวัดสมุทรปราการ

ชาวจีนในประเทศไทยมีมากเท่าใด เป็นเรื่องที่ไม่อาจกล่าวให้แน่ชัดได้ และชาวจีนที่จังหวัดสมุทรปราการก็เช่นกัน สกินเนอร์กล่าวถึงชาวจีนในเมืองไทยว่า ชาวจีน 5 กลุ่มภาษาในเมืองไทยแรกเริ่มอาศัยอยู่ที่ทางใต้สุดของไทย และมีชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มแรกที่อพยพจากมณฑลฮกเกี้ยนเข้ามาเป็นกลุ่มใหญ่ และตามมาด้วยชาวจีนกวางตุ้งในจำนวนไม่มากจากส่วนกลางของมณฑลกวางตุ้ง ชาวจีนทั้งสองกลุ่มภาษามีความสำคัญมาก จนมาถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความสำคัญของชาวจีนฮกเกี้ยนในเมืองไทยได้ถูกถ่ายโอนมาเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว ที่อพยพมาจากทางเหนือของมณฑลกวางตุ้ง ชาวจีนไหหลำจากเกาะไหหลำของมณฑลกวางตุ้ง และชาวจีนฮากกาจากพื้นที่ส่วนในทางเหนือของมณฑลกวางตุ้ง พวกเขาได้เข้ามาติดต่อและทำการค้าแทนที่ชาวจีนฮกเกี้ยนและชาวจีนกวางตุ้ง ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 และต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่วนใหญ่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยแล้ว (G.William Skinner ; 1958: 4-5) ในช่วงที่พระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นครองราชย์ (ค.ศ.1767-1782) ด้วยการที่พระองค์ทรงมีเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว จึงมีชาวจีนแต้จิ๋วอพยพเข้ามามาก และชาวจีนแต้จิ๋วได้รับการเรียกขานว่า “จีนหลวง” (Royal Chinese) ชาวจีนแต้จิ๋วในยุคนี้ได้รับสิทธิพิเศษมากมายทางด้านการค้า จึงเป็นเหตุให้ชาวจีนแต้จิ๋วอพยพเข้าสู่ไทยจำนวนมาก ในขณะที่ชาวจีนฮกเกี้ยนมีจำนวนลดน้อยลง ในระหว่างนั้นชาวจีนฮากกาและไหหลำซึ่งแต่เดิมเคยเดินทางเข้าไทยมาแล้ว ก็เดินทางเข้ามาจำนวนเพิ่มมากขึ้น (G.William Skinner ; 1958: 5) ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี จำนวนชาวจีนอพยพเพิ่มจำนวนขึ้นมากเมื่อเทียบกับสมัยรัชกาลที่ 1 ในช่วง ปีค.ศ.1825 (พ.ศ.2368) มีจำนวนชาวจีนถึง 230,000 คน และมาในปี ค.ศ.1850 (พ.ศ.2393) มีชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวน 300,000 คน (G.William Skinner ; 1958: 4) การคาดคะเนจำนวนชาวจีนในประเทศไทย มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าบาตรหลวงปาเลกัวส์คาดประมาณว่าสยามมีชาวจีนมากถึง 15,000,000 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่น่าจะเกินความเป็นจริงมาก เกรแฮม (พ.ศ. 2455) กล่าวถึงการประมาณการนี้ว่า เป็นจำนวนที่สูงเกินความเป็นจริง ซึ่งการคาดการณ์นี้อาจขึ้นอยู่กับจำนวนชาวจีนที่เขา มองเห็นบนถนนว่าทุกๆสองคน จะมีคนไต้หวันเพียงหนึ่งคน แล้วนำมาสรุปเป็นตัวเลข โดยข้อเท็จจริงแล้ว ชาวจีนมีจำนวนหนึ่งในสี่ของประชากรของกรุงเทพฯ ฯ และยังไกลจากเมืองหลวงออกไป สัดส่วนก็ยิ่งลดลงยกเว้นเขตอุตสาหกรรม เหมืองดีบุกและเขตกิจการโรงสีข้าว ซึ่งเป็นที่ทำให้ชาวจีนอพยพไปอยู่รวมกันต่างหาก เช่นที่ภูเก็ต และแปดริ้ว นอกจากนั้นจำนวนชาวจีนจะยิ่งลดลงในตำบลและชนบท (G.William Skinner ; 1957 : 72) และเมื่อมีเรือกลไฟเริ่มบริการเป็นประจำในปี ค.ศ.1870 (พ.ศ. 2413) โดยวิ่งสายตรงจากเมืองท่าของจีนที่เอ๋หมิง (เซี่ยเหมิน) ชัวเถา และไห่โจวสู่กรุงเทพฯ ฯ ก็ทำให้มีชาวจีนอพยพเข้าไทยเป็นจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ

และเนื่องจากการขนส่งผู้โดยสารด้วยเรือกลไฟจากชัวเถาและไห่โขว่มีบ่อยครั้ง จึงมีชาวจีนแต่จีว ฮากกา และ ไท่หล่าเดินทางมายังไทยเป็นจำนวนมากในช่วงทศวรรษ 1880 ดังมีสถิติตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 5.1 การเดินทางสายตรงจากชัวเถาและไห่โขว่มายังกรุงเทพฯ ฯ ตามบันทึกของศุลกากรจีนในช่วงปี ค.ศ.1882-1917 (พ.ศ.2425-2460)

ช่วงสมัย	จากชัวเถา		จากไห่โขว่	
	เฉลี่ยต่อปี	รวมทั้งหมด	เฉลี่ยต่อปี ทั้งหมด	รวม
ค.ศ. 1882-1892 (พ.ศ. 2425-2435)	8,382	92,196	1,186	13,047
ค.ศ. 1893-1905 (พ.ศ. 2436-2448)	20,483	266,278	4,979	64,724
ค.ศ. 1906-1917 (พ.ศ. 2449-2460)	48,538	582,456	8,796	105,548
รวม		940,930		183,319

ที่มา : China Trade Returns,1882-1917; Chinese Customs Decennial Reports,1892-1901,1901-1911,1912-1921 ใน **G. William Skinner ; 1957 : Table 1**

จังหวัดสมุทรปราการเป็นเมืองที่อยู่ในการปกครองของกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของไทยมาโดยตลอด ดังนั้น การกล่าวถึงจำนวนประชากรชาวจีนในช่วงแรกเริ่มนั้นคงถูกนับรวมจำนวนชาวจีนในสมุทรปราการไว้กับจำนวนประชากรของกรุงเทพฯ เช่นข้อมูลที่ สกินเนอร์กล่าวไว้ในตาราง 4 ประชากรจีนตามมณฑลในประเทศไทย ค.ศ. 1904 (พ.ศ.2447) โดยแบ่งออกเป็น 7 ภาคหรือมณฑล ได้แก่สยามตอนล่าง สยามตอนกลาง สยามตอนเหนือ สยามตะวันออกเฉียงเหนือ สยามตะวันออกเฉียงใต้ สยามตะวันตกเฉียงใต้ และสยามตอนใต้ และแต่ละภาคประกอบด้วยหลายมณฑล สำหรับสยามตอนล่างนั้นประกอบด้วย นครชัยศรี อยุธยาและกรุงเทพฯ เมืองกรุงเทพฯ มีสำมะโนประชากรในปีค.ศ. 1904 (พ.ศ.2447) จำนวน 197,918 คน แต่จากการคาดประมาณโดยทั่วถึงและสมบูรณ์ของปีค.ศ. 1904 (พ.ศ.2447) คือ 185,000 คน รวมประชากรของสยามตอนล่างทั้งสิ้น 237,600 คน นับชาวจีนในภาคสยามตอนล่าง เป็น 59.8 % ของจำนวนชาวจีนทั้งประเทศ (**จี วิลเลียม สกินเนอร์ เขียน พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะแปล ; 2529 : 73**) และในจำนวนที่กล่าวมานี้ เป็นในส่วนของกรุงเทพฯ ฯ คงนับรวมชาวจีนที่สมุทรปราการเข้าไว้ด้วย แม้ปัจจุบันจังหวัดสมุทรปราการได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัด แต่เป็นจังหวัดในปริมนณฑลของเมืองหลวง การนับรวมประมาณการเรื่องไฟฟ้าก็ยังไม่รวมเข้ากับกรุงเทพฯ ฯ เช่นกัน (**บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัด ; 2558 : 90, 94 ,107**)

การกระจายตัวตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ

ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวจีนในสยามมักอยู่กันอย่างหนาแน่นในเขตชายฝั่งทะเล หรือบริเวณที่ราบลุ่มแถบแม่น้ำสายใหญ่ๆ อีกทั้งมีการตั้งหลักแหล่งกระจายกันอยู่ทั่วไปในเมืองตลอดชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย

ตั้งแต่ตรวด ทางฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ มาจนถึงไทรบุรีทางใต้สุดของสยามตอนกลาง ชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่ บริเวณแม่น้ำบางปะกงต่อมาจนถึงปราจีนบุรี ตั้งแต่บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีน จนถึงปากน้ำโพ และตั้งแต่แม่น้ำแม่กลองจนถึงกาญจนบุรี (จี วิลเลียม สกินเนอร์ เขียน พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะแปล ; 2529: 80)

จำนวนชาวจีนในกรุงเทพฯ ฯ ดังที่สกินเนอร์กล่าวไว้ว่า ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2373 มีชาวแต้จิ๋วจำนวนมากที่สุด และรองลงมาคือชาวจีนฮกเกี้ยน และวัดจีนที่สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2343-2393 ส่วนใหญ่จะเป็นของชาวจีนแต้จิ๋วและชาวจีนฮกเกี้ยน ในช่วงปีพ.ศ.2453-2463 (ค.ศ.1910-1920) ซึ่งเป็นช่วงที่ไทยมีการขยายตัวในการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่นมีการสร้างทางรถไฟ สายอีสาน สายเหนือ และสายใต้ ก็จะมีชาวจีนแต้จิ๋วเข้ามารับงานวางรางรถไฟ จึงทำให้ชาวจีนแต้จิ๋ว อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในไทยมากที่สุด (จี วิลเลียม สกินเนอร์ เขียน พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะแปล ; 2529 : 82,89)

ชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการก็กระจายตัวตั้งถิ่นฐานกันอย่างหนาแน่น แถบริมคลอง ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และในตัวเมืองเช่นกัน ต่อเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น การค้าขายตัวมากขึ้น การตั้งที่อยู่อาศัยก็กระจายออกนอกเมืองมากขึ้น แต่ก็ยังอยู่กันอย่างหนาแน่นในเขตเมือง เช่นที่อำเภอปากน้ำ ชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการที่อำเภอปากน้ำ มีชาวแต้จิ๋วเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือชาวจีนฮากกา ชาวจีนไหหลำ และกวางตุ้ง (พรพรรณ จันทโรนานนท์ และ ไพศาลทองสัมฤทธิ์ ; 2559 : บทสรุป)

ชุมชนชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ

สกินเนอร์กล่าวถึงอาชีพของชาวจีนอพยพ การตั้งหลักแหล่ง และชุมชนของชาวจีนไว้ว่า ในช่วงแรกๆ ประชากรส่วนใหญ่ของกรุงเทพฯ ฯ เป็นชาวจีน และบริเวณใกล้เคียงก็มีชาวจีนอาศัยอยู่มากเช่นกัน ชาวจีนจำนวนมากมีอาชีพเป็นพ่อค้า เป็นผู้ช่วยทำการค้าให้กับราชสำนัก และเป็นพ่อค้าคนกลางที่ติดต่อกับชาวต่างประเทศ ชาวจีนที่มีอิทธิพลในการทำการค้าขายตั้งแต่แรกอพยพเข้ามาในไทย ด้วยวิธีการดำรงชีวิตทำให้ชาวจีนมีประสบการณ์ในการทำการค้ามากขึ้น หลังจากราชสำนักไทยทำสัญญาเบาริ่งในปี ค.ศ.1855 (พ.ศ.2398) ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการตั้งหลักแหล่งของชาวจีนมากยิ่งขึ้น (จี วิลเลียม สกินเนอร์ เขียน พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะแปล ; 2529: 81,86) ในช่วงทศวรรษ 1830 จำนวนพลเมืองในกรุงเทพฯ มีชาวจีนแต้จิ๋วมากกว่าชาวจีนฮกเกี้ยนซึ่งส่วนมากจะเป็นพวกกลาสีเรือหรือพ่อค้า ชาวจีนแต้จิ๋วนอกจากมีอาชีพเป็นพ่อค้าที่ตั้งบ้านเรือนในเมือง ที่ริมทะเล และที่เมืองท่าริมฝั่งแม่น้ำแล้ว ก็ยังมีกลุ่มที่เป็นเกษตรกรนิยมตั้งถิ่นฐานในชนบทที่อยู่ลึกเข้าไป และทำไร่กันอย่างแพร่หลาย ทำให้ชาวจีนแต้จิ๋วกระจายตัวออกสู่ชนบทมากขึ้น จึงส่งผลต่อชนบทให้มีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว เช่นในแถบจันทบุรี บางปะกง แม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งจังหวัดสมุทรปราการก็เป็นไปในลักษณะเดียวกัน ที่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งทางตอนบนของแม่น้ำจะมีชาวจีนแต้จิ๋วปลูกไร่อ้อย ไร่พริกไทย และไร่ยาสูบ ราแควซได้กล่าวถึงการขยายที่ทำกินของชาวจีนแต้จิ๋วและชาวจีนแคะในปี ค.ศ. 1903 (2446) ว่า

“เมื่อปักหลักมั่นคงในกรุงเทพฯ เป็นแห่งแรกแล้ว ชาวเฉา-โจว (หมายถึงชาวจีนแต้จิ๋ว-ผู้เขียน) ได้ขยายตัวออกไปทีละเล็กทีละน้อยตามสภาพแวดล้อม โดยเลือกตั้งที่ทำกินอยู่แถวสี่แยกถนน ล่าคลองตามความพอใจ มาจนกระทั่งไม่นานมานี้ พวกเขาเหล่านี้ยังไม่ไปไกลเกินกว่ารัศมี 100 กิโลเมตรจากกรุงเทพฯ ...” (จี วิลเลียม สกินเนอร์ เขียน พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะแปล ; 2529: 87)

ทางตอนในของประเทศไทย ระหว่างปี ค.ศ.1850-1900 (2393-2443) เมื่อเศรษฐกิจการแลกเปลี่ยนกระจายตัวไปถึงต่างจังหวัด หัวเมืองเล็กๆจึงเจริญขึ้นเป็นศูนย์กลางการค้า ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายครั้งใหญ่ของชาวจีนแต้จิ๋วและชาวจีนแคะเข้ามาตั้งหลักแหล่งในเขตเมืองมากขึ้น เมื่อชาวจีนแต้จิ๋วและชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นๆเข้ามาตั้งหลักแหล่งในเขตเมือง แต่ชาวจีนไหหลำกลับโยกย้ายออกไปอยู่ตามเมืองเล็กๆ เพราะชาวจีนไหหลำเป็นนักเผชิญโชคมากกว่า (จี วิลเลียม สกินเนอร์ เขียน พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะแปล ; 2529 : 88)

สำหรับชาวจีนฮกเกี้ยนและกวางตุ้งนิยมความเจริญ และไม่มีประสบการณ์ในการเดินเรือ จึงนิยมตั้งแหล่งการค้าตามเมืองใหญ่รอบๆอ่าว หรือปากแม่น้ำโดยไม่นิยมเคลื่อนย้ายออกจากเมืองใหญ่ๆเลย ซึ่งผิดกับชาวจีนแต้จิ๋วที่อยู่ได้ทั้งเมืองใหญ่และในชนบท ส่วนชาวจีนกวางตุ้งเป็นผู้มีความชำนาญในด้านช่างฝีมือ และการค้าเครื่องจักรยนต์ แต่ขาดความชำนาญในการเดินเรือเช่นชาวจีนฮกเกี้ยน (จี วิลเลียม สกินเนอร์ เขียน พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะแปล ; 2529 : 83) จึงนิยมตั้งหลักแหล่งในเมืองใหญ่และทำอาชีพตามที่ตนถนัด

ชาวจีนอพยพไม่ว่าจะตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ใดในประเทศไทย ต่างช่วยกันสร้างเมืองที่มีรูปแบบของการเริ่มต้นที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก็คือการสร้างเมืองจีนขนาดเล็กในเมืองที่พวกเขาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “China town” และที่เมืองปากน้ำจะมีเมืองจีนขนาดเล็กดังกล่าวอยู่ 3 แห่งด้วยกัน กล่าวคือเริ่มตั้งแต่ถนนประโคนชัยต่อไปยังถนนท้ายบ้าน เป็นแหล่งที่ 1 ได้แก่แถบศาลเจ้าพ่อสมุทรปราการ (北攬城隍廟) ตั้งอยู่บนถนนประโคนชัย แหล่งที่ 2 คือแถบโรงเจ่งเสียง (同善堂-แต้จิ๋ว) และแหล่งที่ 3 คือแถบศาลเจ้าสุสานปากน้ำ (大峰祖師廟) ทั้ง 3 แหล่งนี้ จะเป็นที่อยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่นของชาวจีน โดยมีศาสนสถานที่ถูกกล่าวมาของแต่ละแห่งเป็นศูนย์กลางของแต่ละที่ (พรพรรณ จันทโรนานนท์ และไพศาล ทองสัมฤทธิ์ ; 2559 : บทสรุป) ในระหว่างเส้นทางไปมาหากันของเมืองจีนขนาดเล็กทั้ง 3 แหล่งนั้นก็จะมีชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่บ้างประปราย ในเมืองจีนขนาดเล็กพวกเขาใช้ชีวิตเหมือนอยู่บ้านเกิด พูดภาษาจีนถิ่นของตน คำชายเฉพาะในกลุ่มของตน ปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาและจัดเทศกาลประจำปีตามที่ตนเคยจัดในบ้านเกิด ทั้งนี้ในแต่ละแหล่งจะมีศาสนสถานเป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นสถานที่สำหรับการจัดพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนา ดังที่เราได้เห็นศาลเจ้าเก่ามากกว่าร้อยปีในแหล่งชุมชนของชาวจีนทั่วไปในหลายอำเภอในประเทศไทย และที่ต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นชุมชนที่นำมาซึ่งความเจริญให้กับท้องถิ่นๆ จนทำให้เมืองจีนขนาดเล็กกลายเป็นตลาดหรือศูนย์กลางการค้าของชาวจีนโดยอัตโนมัติ และต่อมาก็ขยายเป็นเมืองในที่สุด พัฒนาการของชุมชนจีนดังกล่าว มิใช่เป็นเฉพาะแต่ในอำเภอปากน้ำจังหวัดสมุทรปราการเท่านั้น ที่จังหวัดอื่นๆที่ชาวจีนเข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่ก็มีลักษณะเดียวกัน เช่น ที่ ตลาดเก่าห้อง ตลาด100 ปี อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี และตลาดบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชาวจีนอพยพที่ไปตั้งถิ่นฐานในอำเภออื่นๆ ของจังหวัดสมุทรปราการก็เป็นดังที่กล่าวมาแล้วเช่นกัน กล่าวคือ มักอยู่กันเป็นชุมชนจนเกิดเป็นตลาดย่านการค้าในหลายแห่ง เช่นตลาดโบราณที่หมู่บ้านสาขลา ตำบลนาเกลือ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ ตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี ที่อยู่ในการดูแลร่วมกัน ของสำนักงานเทศบาลตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทราและตำบลบางโพธิ์ อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีสะพานข้ามคลองพญาณาคราชเป็นเส้นแบ่งเขตแดน เมื่อหันหน้าสู่คลองประเวศบุรีรมย์ ฝั่งขวามือเป็นพื้นที่ของจังหวัดฉะเชิงเทรา ฝั่งซ้ายมือเป็นพื้นที่ของสมุทรปราการ ตลาดน้ำโบราณบางพลีของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการที่ริมคลองสำโรง ที่ถูกไฟไหม้ไปในปี 2557 ตลาดเหล่านี้ล้วนเป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวจีนที่เข้ามา

ตั้งถิ่นฐานกว่า 150 ปีแล้วทั้งนั้น ชุมชนเหล่านี้เป็นศูนย์รวมเส้นทางเศรษฐกิจ การค้าขาย และการคมนาคมสำคัญที่สามารถติดต่อกับชุมชนหรือเดินทางและส่งของเข้าไปขายในกรุงเทพฯ ได้ ที่ตลาดคลองสวน 100 ปีนั้นมีเรือโดยสารนายเลิศเพียงบริษัทเดียวที่แล่นจากประตูน้ำท่าถั่วถึงวังสระปทุม (**คณะจัดทำทรัพยากรการท่องเที่ยวไทยชุดภาคกลางและภาคตะวันออก สมุทรปราการ ; 2556 : 15**) ซึ่งในพื้นที่ของแต่ละตลาดมักจะมีศาสนสถานที่เป็นศูนย์กลางแห่งความเชื่อของพวกเขาตั้งอยู่ เช่นที่ตลาดคลองสวน ตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มีโรงเจแห่งอั้งตั้ว (平安坛-แต้จิ๋ว) ที่ตลาดโบราณหมู่บ้านสาขลา มีศาลเจ้าปู่แดงในตลาดสาขลา เยื้องกับโรงหนังโบราณในตลาดเป็นศาสนสถานประจำตลาด ศาลเจ้าแห่งอั้งตั้วเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน แต่ศาลเจ้าปู่แดงกลับมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานกันระหว่างแบบไทยและแบบจีน ที่ตลาดน้ำโบราณบางพลี ก็มีศาลเจ้าปึงเถ่งกง (本头公庙-แต้จิ๋ว) อยู่ข้างๆ ตลาดน้ำโบราณบางพลีเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจีนที่บางพลี ที่อำเภอพระประแดงก็มีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเดิม ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นศาลเจ้าศูนย์รวมจิตใจของชาวจีนในพระประแดง ในคราวที่รัชกาลที่ 2 ทรงโปรดฯ ให้สร้างนครเขื่อนขันธ์นั้น ได้ประกอบพิธีฝังอาคารพิเสาหลักเมือง ในวันศุกร์ เดือน 7 แรม 10 ค่ำ ปีกุน ปี พ.ศ. 2356 เสาหลักเมืองฝังไว้ได้ที่ประทับขององค์พระพิฆเนศปาง 4 กร พระกรขวาบนถือตรีศูล พระกรซ้ายบนถือปะตะ (บ่วงบาศ) พระกรล่างขวาถืองา พระกรล่างซ้ายถือถั่วขนม แม้ภายในศาลเจ้าจะมีเทพต่างศาสนามากมาย แต่ศาลเจ้าสร้างเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน เป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์รวมความเชื่อของชาวไทยชาวจีนและชาวมอญในพื้นที่ (**คณะจัดทำทรัพยากรการท่องเที่ยวไทยชุดภาคกลางและภาคตะวันออก สมุทรปราการ ; 2556 : 18**) สำหรับศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญที่สุดของชาวจีนและชาวไทยในปากน้ำคือศาลเจ้าพ่อสมุทรปราการ (北揽城隍庙) ตั้งอยู่บนถนนประโคนชัย ใกล้ตลาดปากน้ำ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน สร้างมานานกว่า 200 ปีแล้ว ได้มีพิธีใหญ่ในการฝังหลักเมืองเมื่อ พ.ศ.2362 ศาลเดิมเป็นอาคารทรงไทย ต่อมาเกิดการชำรุด จึงได้มีการบูรณะใหม่ เปลี่ยนเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน เสาหลักเมืองทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ สูง 3 เมตร (6 ศอก) ด้านในตั้งรูปเคารพเทพเจ้าเฉิงหวง (城隍爷) หรือเทพเจ้าแห่งเมืองเป็นเทพประธานของศาลเจ้า (**คณะจัดทำทรัพยากรการท่องเที่ยวไทยชุดภาคกลางและภาคตะวันออก สมุทรปราการ ; 2556 : 18**) ที่อำเภอบางพลีก็มีศาลเจ้าพ่อบางพลี ที่เชื่อกันว่าสร้างขึ้นมาพร้อมกับชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ที่บางพลี ประมาณปี พ.ศ. 2400 ภายในศาลเจ้ามีรูปปั้นคนจีน ชื่อ “เถ้า แซ่บู๊” มีอาชีพทำสวน ไม่มีครอบครัว มีความเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อเสียชีวิตชาวบ้านได้สร้างรูปท่านเพื่อเป็นรูปเคารพ แล้วตั้งไว้ในศาลเจ้า เพื่อให้คนเข้ามากราบไหว้ ทำให้ชุมชนมีความเจริญขึ้นเรื่อยๆ ผู้คนในหมู่บ้านใกล้เคียงก็มากราบไหว้ และขอขี้ธูปเอาไปตั้งศาลเจ้าเช่นกัน เดิมศาลเจ้าแห่งนี้เป็นเรือนไม้ตั้งอยู่เยื้องๆปากคลองบางขวาง ทางฝั่งใต้ของคลองสำโรง หมู่ที่ 11 ตำบลบางพลีใหญ่ ต่อมาชาวจีนมาตั้งถิ่นฐานที่ริมคลองที่ตลาดบางพลีมากขึ้น ไม่สะดวกที่จะข้ามคลองไปปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาแบบจีนได้ จึงมีการย้ายศาลเจ้ามาอยู่ที่หน้าวัดบางพลีใหญ่ โดยให้ตั้งอยู่หน้าพระเจดีย์ ซึ่งในช่วงนั้น มีพระอาจารย์กุ่ม เป็นเจ้าอาวาสวัดบางพลีใหญ่ ชาวจีนที่ช่วยเรื่องการย้ายศาลเจ้าพ่อในครั้งนั้นคือ นายกัง แซ่แต้ นายย่งเทียม แซ่ไค้ว นายบุงกุ่ม แซ่ลี่ และคณะกรรมการท่านอื่นๆ โดยได้สร้างอาคารหลังใหม่เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ต่อมาในช่วงของพระอาจารย์ม้วนเป็นเจ้าอาวาส ท่านได้ให้พื้นที่ดินบริเวณหลังตลาดเป็นที่ตั้งศาลเจ้าพ่อบางพลี ซึ่งสะดวกต่อชาวจีนที่มาปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา ในสมัยนั้น นายกิตติ บุญวิจิตร เป็นประธานในการรวบรวมเงินซื้อที่ดินด้านหลังเพิ่มอีก 320 ตารางวา และสร้างศาลเจ้าพ่อบางพลีเป็นการถาวรมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ภายในศาลเจ้าพ่อได้อัญเชิญ

รูปปั้นเจ้าพ่อบางพลี เจ้าพ่อกวนอู เจ้าแม่ทับทิม เจ้าแม่กวนอิม ไฉ่ซิงเอี้ยมาประดิษฐานไว้ในศาลเจ้าเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ชาวบางพลี (ชูศรี สัตยานนท์ ; 2553 : 80-81)

การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในอำเภอต่างๆของจังหวัดสมุทรปราการ อาจกล่าวได้ว่ามีมานานกว่าร้อยปี เพราะตลาดเก่า100ปี ตลาดโบราณ และศาสนสถานแบบจีนที่มีอายุกว่าร้อยปี ล้วนเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ บ่งบอกว่า ชุมชนชาวจีนในพื้นที่นั้นๆ เข้ามาตั้งหลักฐานอยู่นานเพียงใด และโดยทั่วไปบริเวณรอบๆตลาด และศาสนสถานดังกล่าวมักเป็นที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่นของชาวจีน ต่อมา ยุคสมัยเปลี่ยนไป ความเจริญมี มากขึ้นผู้คนเชื่อชาติต่างๆ เข้ามาตั้งที่อยู่อาศัยปะปนกับชาวพื้นถิ่นมากขึ้น อีกทั้งความเจริญที่พัฒนาอย่างไม่ หยุดยั้ง จึงส่งผลให้ผู้คนมีการกระจายตัวในการตั้งถิ่นฐานมากขึ้น บริเวณที่เคยเป็นตลาด เป็นจุดรวมของชุมชน หรือเป็นย่านชุมชน ก็มีความเจริญมากขึ้นในทุกอำเภอในจังหวัดสมุทรปราการ ทุกวันนี้เส้นทางคมนาคมที่ เจริญมากขึ้น ผู้คนเดินทางไปมาหากันสะดวกโดยไม่ได้อาศัยเฉพาะแต่แม่น้ำอีกต่อไป ชาวจีนที่เคยอาศัยอยู่กัน หนาแน่นตามริมฝั่งแม่น้ำ ต่างก็กระจายตัวออกเพื่อความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ โดยมีได้คำนึงถึงว่าต้องอยู่ ใกล้กับศาสนสถานหรือชุมชนจีนเหมือนเดิมอีกต่อไป ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานให้อยู่ในระแวกศาสนสถานอันเป็น ศูนย์กลางแห่งความเชื่อและพิธีกรรมจึงมิได้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของพวกเขาอีก ชุมชนชาวจีนแบบเดิม ที่เคยรุ่งเรืองแต่เก่าก่อนจึงกลายเป็นตลาดร้าง หรือตลาดโบราณที่เทศบาลของเมืองนั้นๆเก็บไว้เพื่อให้ผู้คน รุ่นหลังได้มาศึกษา ดังที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ และตลาดเก่าหลายแห่งได้รับการพัฒนาและส่งเสริมจากหน่วยงาน ของรัฐให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัด

การกระจายตัวตั้งถิ่นฐานของบุตรหลานชาวจีนในยุคใหม่ ล้วนเป็นไปตามปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และ โอกาสทางการค้า และการคมนาคมสะดวกที่เอื้อต่อธุรกิจมากกว่าการยึดมั่นในความเคยชินแบบเดิมที่ บรรพบุรุษเคยยึดถือมา ดังปรากฏในทุกอำเภอของจังหวัดสมุทรปราการว่าครอบครัวชาวจีนส่วนใหญ่ นอกจากจะมีที่อยู่อาศัยในเขตรุ่งเรืองเก่าซึ่งเคยเป็นใจกลางเมืองของอำเภอนั้นๆแล้ว บุตรหลานของพวกเขา ต่างกระจายตัวออกไปตั้งถิ่นฐานรอบนอกเมือง โดยอยู่ปะปนกับชาวพื้นถิ่นมากขึ้น ส่วนมากจะขยายออกสู่เขต รอบนอกของอำเภอ ซึ่งสามารถขยายแหล่งที่อยู่อาศัยออกไปได้กว้างขวางมากขึ้นอีก บ้านเก่าในเมือง อาจถูกทิ้งร้าง จะเหลือก็แต่บิดามารดาที่แก่เฒ่าเฝ้าบ้านอยู่ ลูกหลานต่างไปเปิดร้านค้าในย่านตลาดใหม่ที่เป็น ย่านชุมชนแห่งใหม่ ดังนั้นตลาดเก่าในเมือง ตลาดโบราณ หรือตลาดน้ำเก่าแก่ จึงค่อยๆหมดความสำคัญ ไปตามยุคสมัยและถูกทิ้งร้างในที่สุด ไม่มีธุรกิจใหม่ๆเกิดขึ้นอีก เมื่อไม่มีการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัยของชาว จีนอพยพรุ่นเก่าๆ ก็จจะเลือนหายไปในโลกยุคใหม่ ยกเว้นได้รับการปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ คนรุ่นใหม่ได้มาเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวจีนรุ่นเก่าๆ

ความเป็นสมัยใหม่ของสังคมโลกส่งผลต่อรูปแบบการดำรงชีพ และวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องอย่างไม่มี การขาดช่วง ลูกหลานชาวจีนในสมุทรปราการที่สืบต่อช่วงอายุคนมาถึงปัจจุบัน ก็น่าจะเป็นรุ่นที่ 7 รุ่นที่ 8 แล้ว ซึ่งเป็นรุ่นที่อาจเหลือความเป็นจีนน้อยลงมาก เพราะลูกหลานชาวจีนที่สมุทรปราการส่วนใหญ่นิยม เข้ารับการศึกษที่กรุงเทพฯ ฯ หรือต่างประเทศ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วต่างทำงานและมีครอบครัว ที่เมืองหลวง หรือเมืองที่พวกเขาทำงานอยู่ ลูกหลานของพวกเขาจะไม่ได้รับรู้เรื่องราวความเป็นจีนและ ประเพณีวัฒนธรรมเงินจากบิดามารดาเลย จึงทำให้ลูกหลานชาวจีนรุ่นใหม่กลายเป็นไทยได้ง่าย

แต่จากข้อมูลในงานวิจัย ลูกหลานชาวจีนในอำเภอเมืองสมุทรปราการในปัจจุบัน สำหรับกลุ่มที่อยู่ในรุ่นที่ 5 หรือรุ่นที่ 6 ก็ยังคงความเป็นจีนอยู่มาก (พรพรรณ จันทโรนานนท์ และไพศาล ทองสัมฤทธิ์ : 2559 : บทสรุป) ทั้งนี้ก็เพราะชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการเมืองการค้าของชาวจีนที่เข้มแข็ง อีกทั้งลูกหลานชาวจีนช่วยกันปฏิบัติประเพณีและวัฒนธรรมจีนสืบสานต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย จึงทำให้ยังรักษาความเป็นจีนอยู่ได้ แม้ว่าบางครอบครัวที่บิดามารดาไม่อยากจะให้รุ่นลูกๆถูกผสมกลมกลืนเป็นไทย จึงพยายามรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นจีนไว้โดยพูดภาษาจีนกันในบ้าน แต่ด้วยความทันสมัยใหม่ของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในทุกด้านอย่างต่อเนื่องโดยไม่หยุดยั้ง ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลที่เน้นเรื่องการผสมกลมกลืนอย่างธรรมชาติ ด้วยการศึกษาศึกษา และสังคมความเป็นอยู่ที่คนไทย ลูกหลานชาวจีนจึงถูกผสมกลมกลืนอย่างเป็นธรรมชาติจากสังคมนอกข้าง และบางคนก็มีสองอัตลักษณ์ในคนเดียว ดังที่ Richard J. Coughlin (1960) ตั้งชื่อหนังสือของเขาเป็นภาษาจีนว่า 《泰国华侨双重身份》 Double Identity : The Chinese in Modern Thailand ซึ่งมีความหมายว่าชาวจีนในเมืองไทยมีสองอัตลักษณ์ กล่าวคือเมื่ออยู่บ้านจะมีความเป็นจีน พูดภาษาจีน มีกิจกรรมยามว่างและการกินอยู่แบบจีน แต่ออกนอกบ้านจะมีความเป็นไทย ซึ่ง Skinner เรียกว่า “Thainese” และ “Chineseness” เกี่ยวกับการที่ชาวจีนถูกผสมกลมกลืนเป็นไทยนั้น Skinner ได้ทำตารางเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำชาวจีนในกรุงเทพฯ ที่เขาเรียกว่า “Chinese Leader” เปรียบเทียบความเป็นไทยจากมากไปหาน้อยดังนี้

ตารางที่ 5.2 Thainese Scale (from most assimilated to the least)

ระดับของความเป็นไทย	Number จำนวนคน / ราย	Percentage เทียบร้อยละของ ความเป็นไทย
1.First degree (most Thai)	10	7
2.Second degree	22	16
3.Third degree	17	13
4.Fourth degree	23	17
5.Fifth degree	46	34
6.Sixth degree (Least Thai)	17	13

ที่มา : G. William Skinner ; 1958 : P.233

การที่ชุมชนใดจะรักษาความเป็นจีนให้คงอยู่ได้มากเท่าใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในของชุมชนนั้นๆว่ามีความเข้มแข็งต่อแรงกระทบจากภายนอกได้มากเพียงใด ชาวจีนไม่ว่าจะเป็นชาวจีนอพยพ หรือลูกจีนที่เกิดในไทย ต่างต้องอยู่ในผลกระทบทางสังคมวิทยาวัฒนธรรมรวม 3 สิ่งด้วยกัน คือ 1) เกิดชุมชนชาวจีนในประเทศไทย 2) ลักษณะอันแท้จริงของสังคมนั้นๆของประเทศที่ชาวจีนไปตั้งถิ่นฐานอยู่ 3) โลกทางตะวันตกที่แผ่กระจายไปทั่วในในทุกด้าน (Richard J. Coughlin ; 1960 : 190) หรือจะกล่าวอย่างง่ายๆ ก็คือ เมื่อชาวจีนอพยพหรือแม้มีลูกจีนในช่วงคนที่ 1 สังคมชาวจีนยังมีความเป็นจีนอยู่อย่างมาก เพราะพวกเขาได้สร้างสังคมของพวกเขาเองขึ้น มีการค้าขายมีวิถีชีวิตตามแบบเดิมเหมือนที่อยู่ในประเทศแม่ แต่ในสังคมที่พวกเขาอยู่ในประเทศใหม่ มีความแปลกใหม่กว่าเดิม อีกทั้งผู้จัดการดูแลสังคมของตนในประเทศนั้นๆมีนโยบายในการ

ปกครองที่แตกต่างไป ชุมชนชาวจีนก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับถิ่นใหม่ และสุดท้ายความทันสมัยจากโลกทางตะวันตกที่แผ่ขยายไปทุกมุมโลกและทุกด้านทุก ซึ่งย่อมส่งผลอย่างมากต่อการผสมกลมกลืนอย่างแนบเนียน ระบุว่าชุมชนชาวจีนนั้นๆจะเข้มแข็งและสร้างเกราะป้องกันความคงอยู่ของการเป็นจีนของตนไว้มากเพียงใดก็ตาม เช่นเดียวกับผลสรุปจากคุษฎีนิพนธ์ เรื่อง การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดบุรีรัมย์ (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ; 2551 : บทสรุป) ชุมชนชาวจีนที่อำเภอลำปลายมาศ แม้จะมีความเข้มแข็งในการใส่ใจเรื่องความเป็นจีนมากเพียงใด ก็ไม่อาจพ้นจากผลกระทบจากปัจจัยภายนอกได้ ดังเช่น ชาวจีนในตัวอำเภอลำปลายมาศรวมตัวกันออกเงินตั้งโรงเรียนจีน มีสมาคมพ่อค้าจีน มีศาลเจ้าปึงเถ่ากง (本头公庙-แต่จีว) ในชุมชนของตนเอง และมีการกำหนดว่าผู้ที่มีสิทธิได้เข้ารับเลือกเป็นกรรมการศาลเจ้าหรือเถ่านี้้ง (头人-แต่จีว) นั้น ต้องเป็นพ่อค้าจีนในอำเภอเท่านั้น คนไทยไม่มีสิทธิ์เข้ารับเลือกเป็นกรรมการได้ แต่สุดท้ายลูกหลานก็ค่อยๆมีความเป็นไทย โดยปัจจัยภายนอก อีกตัวอย่างหนึ่งคือ งานวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอโพธาราม : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ; 2553 : บทสรุป) จากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชาวจีนในอำเภอโพธาราม ล้วนส่งผลต่อการผสมกลมกลืนของชาวจีนให้เป็นไทยได้อย่างชัดเจน แต่เป็นการผสมกลมกลืนจากจีนเป็นไทยอย่างช้าๆ เพราะชาวจีนในอำเภอโพธารามมีองค์การทางด้านเงินที่เข้มแข็งนั่นเอง

ดังนั้นชุมชนชาวจีนในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสมุทรปราการ ยกเว้นอำเภอเมือง คืออำเภอปากน้ำ ในย่าน China town ที่กล่าวไว้ 3 แห่ง ที่ยาวจากถนนประโคนชัย ไปถึงถนนท้ายบ้านแล้ว อำเภออื่นๆ นอกจากชุมชนตลาดเก่า ตลาดโบราณ หรือตลาด 100 ปี หรือแหล่งที่ตั้งศาสนสถานในชุมชน ซึ่งยังคงเป็นย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นของชาวจีนแล้ว ในแหล่งอื่นๆของตัวอำเภอที่ลูกหลานชาวจีนกระจายตัวตั้งถิ่นฐานต่างตั้งที่อยู่อาศัยปะปนกับชาวพื้นถิ่น อันเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งผลให้ชุมชนของพวกเขาเป็นไทยได้เร็วจนอาจไม่มีอัตลักษณ์ของชุมชนชาวจีนหลงเหลืออยู่เลยก็ได้

ศาสนสถานในชุมชนแห่งใหม่ของชาวจีน

ลูกหลานชาวจีนที่ยังยึดมั่นในประเพณีวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ เมื่อย้ายไปตั้งที่ทำการที่ใหม่ หลังจากรวมตัวและสร้างฐานได้แล้ว ก็มักจะร่วมกันสร้างศาสนสถานแห่งใหม่ประจำพื้นที่ใหม่ที่พวกตนไปตั้งถิ่นฐานอยู่ และศาสนสถานที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนมากเป็นศาลเจ้าปึงเถ่ากง (本头公庙-แต่จีว) เช่นศาลเจ้าปึงเถ่ากงที่หลังที่ว่าการอำเภอบางบ่อ อำเภอบางบ่อ ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2541 ใช้เป็นศูนย์รวมใจลูกหลานชาวจีน และเป็นปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาของลูกหลานชาวจีนในท้องที่นั้นๆ บริหารโดยคณะกรรมการที่เลือกโดยเทพเจ้าปึงเถ่ากง ซึ่งเป็นเทพเจ้าประธานของศาลเจ้า สำหรับศาสนสถานที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่เดิมในชุมชนชาวจีนของบรรพบุรุษ พวกเขาก็อาจไปสักการะบ้าง เพราะถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เดิม ศาลเจ้าแห่งใหม่ที่ลูกหลานชาวจีนร่วมกันสร้างขึ้นนั้นนับเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เห็นกันอยู่ทั่วไปตามพื้นที่ที่เป็นเขตพัฒนาใหม่ในอำเภอต่างๆของจังหวัดสมุทรปราการ หรือแม้แต่ในจังหวัดอื่นๆทั่วประเทศไทย ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ อย่างไรก็ตามศาสนสถานในพื้นที่ที่สร้างขึ้นใหม่ก็ยังเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อของชาวจีน ซึ่งมีได้จำกัดเฉพาะว่าเป็นศาลเจ้าที่สร้างขึ้นสำหรับเทพเจ้าทางศาสนาเท่านั้น ในชุมชนลูกหลานจีนบางแห่ง ศาสนสถานที่เป็นศูนย์กลางดังกล่าวอาจเป็นศาลเจ้าของเทพเจ้าประจำท้องถิ่นเช่น โรงเจมูลนิธินาคราชโยธาชัย ที่หมู่ 3 ซอยนาคราช ถนนสุขสวัสดิ์ หรือ ศาลเจ้าพ่อคงเพชร ที่เลขที่ 48 ถนนศาลเจ้า

พ่อ ต.บางโหนด หมู่ 1 อ.บางพลี หรือสถานธรรม ในความเชื่อสายอื่นๆก็เช่นเดียวกัน เช่นสาย “เม้ง” (明-แต่จิว) คือมูลนิธิสว่างบุญธรรมสถาน เลขที่ 134 หมู่ 2 ที่ตลาดบางบ่อ (เก็บข้อมูลเมื่อ 23 มกราคม 2560) หรือ สถานปฏิบัติธรรมพระแม่กวนอิม มหาโพธิสัตว์พันมือ ที่ซอยขุนผดุงแดนสมุทร อำเภอบางบ่อ (เก็บข้อมูลเมื่อ 23 มกราคม 2560) ดังนั้นเราจึงกล่าวได้ว่าศาสนสถานยุคเก่าของชาวจีนในย่านชุมชนจีนเก่า และที่สร้างใหม่ในเขตที่อยู่อาศัยของลูกหลานชาวจีนล้วนนับเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวจีนทั้งนั้น

ชุมชนชาวจีนทั้งชุมชนเก่าและชุมชนใหม่ ที่กระจายกันทั่วไปในจังหวัดสมุทรปราการ แม้ลูกหลานบางกลุ่มจะมีความเป็นไทยมาก แต่ด้วยการรวมตัวที่เข้มแข็งขององค์การจีน โดยการจัดตั้งกรรมการดูแลศาสนสถานในเขตอำเภอของตน เช่นกลุ่มคณะกรรมการโรงเจถ่งเสียง คณะกรรมการโรงเรียนป้วยฮั่ว คณะกรรมการมูลนิธิสุสานปากน้ำ และคณะกรรมการมูลนิธิร่วมกุศลสมุทรปราการ ผู้สมัครและได้รับการคัดเลือกให้เป็นกรรมการในคณะต่างๆที่กล่าวมา คือบุคคลที่ยินดีเป็นผู้เสียสละเพื่อบุตรหลานชาวจีนและเพื่อการรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นจีนให้คงอยู่สืบไป เช่น โรงเจแห่งอั้งตั้ว (平安坛-แต่จิว) หลังตลาดเก่าคลองสวน 100 ปี ที่ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอบางเสาธง ได้รู้ว่าโรงเจแห่งนี้สร้างขึ้นโดยชาวจีนที่ตั้งที่ทำการอยู่ในตลาดคลองสวนและชาวจีนในละแวกใกล้ๆ เมื่อมีหลักฐานมีฐานะแล้วต่างร่วมเงินและแรงกายจัดสร้างโรงเจแห่งนี้ ปัจจุบันมีประธานและกรรมการรวม 10 ท่านช่วยกันดูแลและพัฒนาโรงเจให้คงอยู่เป็นศูนย์รวมจิตใจของลูกหลานชาวจีนที่เกิดในละแวกนี้ต่อไป (สัมภาษณ์ อี้เซ็ง ผู้ดูแลโรงเจ เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2560 ที่โรงเจแห่งอั้งตั้ว)

ศาสนสถาน และมูลนิธิของจังหวัดสมุทรปราการ ส่วนใหญ่อยู่ในการดูแลของคณะกรรมการที่เป็นลูกหลานชาวจีน จึงส่งผลต่อความยั่งยืนของการรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นจีนในจังหวัดสมุทรปราการให้ยืนยาวต่อไปได้

วิถีจีนและการกลายเป็นไทยของลูกหลานชาวจีนอพยพในจังหวัดสมุทรปราการ

ชาวจีนอพยพไม่ว่าจะตั้งหลักปักฐานที่ใด ต่างมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการสร้างฐานะให้ได้ภายในชั่วอายุของพวกเขาแล้วส่งเงินกลับไปช่วยญาติที่บ้านเกิด ทั้งนี้เพราะพวกเขาจากบ้านเกิดมาด้วยความอดอยาก แร้นแค้นจนผลักดันให้พวกเขาต้องออกมาแสวงหาความหวังใหม่ ในพื้นที่ที่ห่างไกลจากบ้านเกิด

สมุทรปราการอยู่ติดทะเล มีทางท่ามาหากินสะดวก ประกอบกับจังหวัดสมุทรปราการมีปากน้ำเป็นเมืองท่าสำคัญที่ชาวจีนอพยพต้องมาขึ้นฝั่งเมื่อมาถึงกรุงเทพฯ อีกทั้งเมืองท่าแห่งนี้ยังเป็นเมืองที่เรือสินค้าขนาดใหญ่ต้องจอดแวะพักเพื่อขนถ่ายสินค้าลงเรือเล็กเพื่อล่องเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาไปยังบางกอกและกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเมืองหลวงของไทยสมัยอยุธยา เมืองปากน้ำจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางทางการค้าอีกแห่งหนึ่งที่ส่งต่อสินค้าจากศูนย์กลางแห่งนี้ออกขายยังประเทศอื่นๆ ดังนั้นปากน้ำจึงนับว่าเป็นเมืองเอกของสมุทรปราการ เป็นแหล่งที่มีผู้คนพลุกพล่านมีพ่อค้า ซึ่งมีทั้งผู้มาซื้อสินค้า ผู้มาขายสินค้าและผู้อยู่อาศัย รวมทั้งเป็นที่รวมของแรงงานชาวจีนที่มีอาชีพรับจ้างขนถ่ายสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เมืองท่าปากน้ำจะเป็นที่ท่ามาหากินชั่วคราวหรือที่ตั้งหลักปักฐานของชาวจีนอพยพบางคน ซึ่งเมื่อพวกเขามาถึงปากน้ำแล้ว หากมีญาติมารับ พวกเขาก็ไปอาศัยหรือไปทำกินกับญาติ หากไม่มีญาติมารับหรือต้องรอญาติหลายวัน พวกเขาก็รับงานเป็นกุลีชั่วคราวไปก่อน พวกที่ตั้งที่ทำการอยู่ที่ปากน้ำส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นชาวประมง ต้องนำเรือประมงออกลากอวนในท้องทะเลไทย เช่นที่แหลมฟ้าผ่า ซึ่งเป็นพื้นที่ยื่นออกไปในทะเลที่เหมาะสมต่อการทำการประมงมาก จึงได้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีน

อพยพจำนวนมากเช่นกัน เช่นชาวจีนอพยพ 5 พี่น้องตระกูลเล่า (๕๗๗) ที่เดินทางมาจากเมืองแต้จิ๋ว ได้เริ่มเข้าตั้งถิ่นฐานในที่แห่งนี้ เมื่อมีฐานะแล้ว จึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองปากน้ำที่ท้ายบ้าน ซึ่งเป็นย่านชาวจีน (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ “สายสัมพันธ์ตระกูลเล่า (5 กิ่ง) ; 2551 : 1) สำหรับพวกที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงขึ้นมาอีกเล็กน้อย ซึ่งก็คือพื้นที่ทางด้านตะวันออกของจังหวัดสมุทรปราการ เช่นที่ตำบลนาเกลือ อำเภอสระบุรี จังหวัดสมุทรสาคร บรรพบุรุษของคุณนิรันดร์ สินธุสุวรรณ ก็ได้มาตั้งที่ทำการในที่แห่งนี้จนเจริญรุ่งเรือง (สัมภาษณ์คุณนิรันดร์ สินธุสุวรรณ เมื่อ 14 เมษายน 2559 ที่ศาลเจ้าปู่แดง ตลาดโบราณ หมู่บ้านสาขลา ตำบลนาเกลือ อำเภอสระบุรี) คุณนิรันดร์ สินธุสุวรรณ อายุ 77 ปี เป็นรุ่นที่ 2 ของชาวจีนอพยพแต่เล่า จากเมืองซัวเถา เมื่อบิดาขึ้นฝั่งที่ปากน้ำแล้ว ได้เข้ามาตั้งที่ทำการที่บ้านสาขลา เนื่องจากที่แห่งนี้เป็นที่สูงมากกว่าที่อื่น และเป็นที่เหมาะต่อการทำนาเกลือ บิดาของคุณนิรันดร์จึงยึดอาชีพทำนาเกลือ ทำมาหากินเจริญรุ่งเรืองมาก บิดามีเรือบรรทุกเกลือขนาดใหญ่ 5 ลำสำหรับบรรทุกเกลือล่องไปขายยังกรุงเทพฯ โดยผ่านช่องนนทรี บางรัก และวัดกัลยา และยังมีเรือสำหรับลำเลียงเกลือ และใช้งานทั่วไปอีกรวม 25 ลำ ในยุคนั้นนับว่าบิดาคุณนิรันดร์เป็นเจ้าของธุรกิจใหญ่ เป็นชาวจีนอพยพรุ่นแรกที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดท่านหนึ่ง ต่อมาบ้านเมืองเจริญขึ้นรูปแบบธุรกิจเปลี่ยนไป ตนเองซึ่งเป็นรุ่นที่ 2 พูดภาษาแต้จิ๋วได้เป็นคำโดดๆ ทั้งพูดภาษาแคะได้บ้าง เพราะท่านมีภรรยาเป็นลูกหลานชาวจีนในหมู่บ้านเดียวกัน ท่านมีความรักประเทศไทย และภูมิใจในความเป็นจีนมาก แต่สถานที่อาศัยอยู่นี้เปลี่ยนจากเดิมไปมาก จากที่เดิมคือตลาดโบราณ เคยเป็นตลาดที่ชาวจีนทำมาค้าขายกันมาก และอยู่กันอย่างเนืองแน่น มีทั้งโรงมหรสพสำหรับเล่นลิเก ชื่อลิเกคณะนายแบงค์ แต่เนื่องจากตลาดโบราณแห่งนี้ เกิดไฟไหม้ในปี พ.ศ.2482 ชาวจีนได้กระจายตัวออกไปตั้งถิ่นฐานที่ใหม่ในละแวกใกล้เคียง บริเวณใกล้ตลาดนั้นมีชาวพื้นถิ่นมาอาศัยอยู่มาก ชาวจีนที่ย้ายออกมาอยู่ที่ใหม่จึงอยู่ปะปนกับชาวพื้นถิ่นมาก ทำให้ความเป็นจีนของชาวจีนอพยพที่บ้านสาขลาวันนี้เลือนหายไป ท่านเองก็ต้องเปลี่ยนจากการใช้แคะเล่ามาเป็นนามสกุลสินธุสุวรรณ เพราะต้องเข้าเรียนในโรงเรียนไทย รัชวฒนธรรมไทย ต่อมาท่านได้รับเลือกเป็น อบต.รุ่นแรกของตำบลนาเกลือ ปัจจุบันท่านมีอาชีพเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลาและเลี้ยงหอย ที่ตำบลนาเกลือไม่มีองค์การใดๆที่เกี่ยวกับชาวจีนเลย ไม่มีโรงเรียนจีน ไม่มีสมาคมจีนและไม่มีโรงงานของชาวจีนมาตั้งที่นี่ ชาวจีนที่อาศัยทำกินที่นี่จึงอยู่ปะปนกับชาวพื้นถิ่นกันมาก ทำให้พวกเขาที่มีความเป็นไทยเร็วขึ้น และการรวมตัวกันของชาวจีนเหมือนชุมชนชาวจีนอื่นๆ จึงเป็นไปได้ยากมาก เพราะตลาดโบราณทุกวันนี้ชาวไทยได้เข้ามาอาศัยอยู่แทนที่ชาวจีนหมดแล้ว ความเป็นไทยได้ส่งผลต่อลูกหลานชาวจีนแห่งนี้มาก ในวันที่ผู้สัมภาษณ์ไปพูดคุยกับคุณนิรันดร์นั้น เป็นวันที่ชาวตลาดโบราณฉลองสงกรานต์เป็นขบวนแห่ที่เป็นแบบไทยโดยแท้ (สัมภาษณ์คุณนิรันดร์สินธุสุวรรณ เมื่อ 14 เมษายน 2559 ที่ศาลเจ้าปู่แดง ตลาดโบราณ หมู่บ้านสาขลา ตำบลนาเกลือ อำเภอสระบุรี) อีกตัวอย่างหนึ่งของการกลายจากจีนเป็นไทยอย่างรวดเร็วคือครอบครัวคุณประธาน แม้นเหลียงอ่อน นามสกุลเดิมคือแซ่เตียว กลุ่มญาติที่เป็นลูกหลานจีน ที่ตำบลนาเกลือมีใช้นามสกุลแม้นถาวรพันธุ์ คุณประธานเล่าว่าผู้คนที่ตลาดโบราณนั้น แต่เดิมมีแต่ชาวจีนอยู่ทั้งหมด(ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว มีชาวจีนแคะบ้าง ไทหล่าบ้าง แต่จำนวนครัวเรือนน้อย) ชาวจีนในตลาดมีวิถีชีวิตแบบจีน ผู้คนพูดภาษาจีนแต้จิ๋วกันเนื่องจากมีกุ๊ลิจิน จึงมีโรงฝึนในตลาด พวกที่มาว่าจ้างเรือและลงเรือไปปากน้ำ ก็ล้วนแต่เป็นชาวจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว พวกตนและน้องสาวชื่อแอนด์เป็นลูกหลานชาวจีนแต้จิ๋วรุ่นที่ 4 แล้ว ทำอาชีพเลี้ยงกุ้ง บิดายังมีชีวิตอยู่ปัจจุบันอายุกว่า 70 ปีแล้ว พูดภาษาจีนแต้จิ๋วได้ดีมาก แต่บิดาแต่งงานกับคนไทยในพื้นที่ ทุกวันนี้พูด

ภาษาไทยกับลูกๆ พวกตนจึงไม่รู้ภาษาจีนเลย เดิมบิดาก็ทำนาเกลือเช่นกัน เนื่องจากชาวจีนแต่ละบ้านอยู่ห่างกัน โดยตั้งที่อยู่อาศัยปะปนกับชาวพื้นถิ่น พวกตนจึงมีความเป็นไทยมากขึ้น บิดาถึงจะพูดจีนได้ก็ไม่ได้มีโอกาสพูดกับใคร เพราะภรรยาและลูกพูดไทยกันหมด ต่อมาพวกตนได้ออกไปตั้งบ้านเรือนที่ไกลจากตลาดโบราณออกไปอีก ยิ่งห่างไกลจากบิดามาก และไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับจีนเลย (สัมภาษณ์คุณประธาน แม่นเหลืองอ่อน 17 เมษายน 2559 ที่พิพิธภัณฑ์ในตลาดโบราณ หมู่บ้านสาขลา ตำบลนาเกลือ อำเภอสทิงพระเจดีย์)

สำหรับชาวจีนอพยพที่ชอบทำการค้าขาย ก็จะตั้งหลักปักฐานในตลาด บริเวณที่เป็น China town หรือตลาดริมคลอง ทำมาค้าขายในตัวเมือง เช่นตลาดน้ำบางพลีที่ริมคลองสำโรง เป็นชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก เป็นศูนย์กลางส่งสินค้าและผู้โดยสารจากภาคตะวันออกแถบชายฝั่งทะเลสู่กรุงเทพฯ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงออกสู่ทะเลได้ ส่วนบริเวณตลาดก็จัดว่าเป็นเมืองจีนขนาดย่อม มีทุกอย่างที่ชาวจีนในยุคนั้นต้องการ พูดคุยกันเป็นภาษาจีนถิ่น มีร้านทองเล่าหลี่เส็ง เป็นร้านเก่าแก่ 2 ช่วงอายุคนแล้ว การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนที่อำเภอบางพลีก็เหมือนกับการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในเมืองอื่นๆ กล่าวคือ หากเป็นคนโสดเมื่อทำมาหากินช่วงหนึ่งเก็บเงินได้ก็จะแต่งงานกับสาวพื้นถิ่น แล้วตั้งรกรากอยู่ในที่นั้นๆ สืบต่อมาหลายช่วงอายุคน การเข้ามาอาศัยที่บางพลีของชาวจีนนั้น ประมาณได้จากปี พ.ศ. ที่ชาดู่พระธรรมวัดบางพลีใหญ่กลางจารึกไว้ว่า “ปี พ.ศ. 2400” ได้มีชาวจีนไหหลำและแต้จิ๋วเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บางพลี ชาวจีนแต้จิ๋วชอบการค้าขาย จึงมักเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อของมาแล้วขายไป นิยมตั้งถิ่นฐานในตลาด เช่นในตลาดบางพลีใหญ่ ตลาดบางโหลง ตลาดบางปลา ตลาดบางแก้ว ทั้งยังรับซื้อข้าวเปลือก ทำโรงสีข้าว ส่วนชาวจีนไหหลำนิยมทำช่างไม้ จึงมีอาชีพในการต่อเรือ ทำระหัดวิดน้ำ ทำโรงเลื่อย ด้านอาหาร ชาวจีนไหหลำนิยมทำเนื้อเค็ม ทำข้าวมันไก่ อีกทั้งยังมีฝีมือในการประดับตกแต่ง โบสถ์ไทยที่ประดับด้วยเครื่องถ้วยลายครามตกแต่งที่หน้าบันและเพดานโบสถ์ ของวัดบางโหลงใน วัดกึ่งแก้วส่วนใหญ่เป็นฝีมือของช่างชาวจีนไหหลำ (ชูศรี สัตยานนท์ ; 2553 : 24) ชาวจีนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเล มีอาชีพประมง นอกจากพวกเขาจะมีเรือใหญ่ออกหาปลาในท้องทะเลแล้วพวกเขายังมีเรือรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวไว้ใน “เรื่องเล่าเมืองบางพลี เล่มที่ 2” ว่าในวิถีชีวิตของชาวบางพลี มีเรือที่ใช้อยู่ในท้องถื่นหลากหลายแบบ กล่าวคือ มีเรือหอ เรือบด เรือโอ้ หรือเรือเข็ม เรือสำปั้น เรืออีแปะ เรือเปิด เรือมาด เรือเอี้ยมจู้น เรือยนต์ เรือสี่สูบ เรือเสต๊ป เรือยนต์เป็นเรือที่มีมาตอนหลัง แล้วพัฒนาเป็นเรือสี่สูบซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นเรือเสต๊ป ที่สามารถให้ความสะดวกในการเดินทางมากกว่า สำหรับยานพาหนะคือรถยนต์ได้เริ่มใช้ประมาณปี พ.ศ.2515 (ชูศรี สัตยานนท์ ; 2553 : 31)

ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสมุทรปราการ มีวิถีชีวิตที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างมาก จนนำไปสู่การผสมกลมกลืนด้านชาติพันธุ์ ซึ่งเห็นได้จากเรื่องเล่า “พระโพธิสัตว์แป๊ะไคว้” (百苦菩薩-แต้จิ๋ว) หรือเซียนแป๊ะไคว้ ที่โรงเจ “ฮะเฮงตั้ว” (合兴坛-แต้จิ๋ว) ในตลาดหัวตะเข้ เขตตลาดกระบ้ง กรุงเทพฯ 10520 (สำรวจเก็บข้อมูลเมื่อ วันที่ 25 กรกฎาคม 2560) และที่ “มูลนิธิแป๊ะไคว้เซียงจี้” (百苦禅院-แต้จิ๋ว) ที่ เลขที่ 42 หมู่ 1 ถนนลาดกระบ้ง ซึ่งเป็นศาสนสถานที่ยกสาขาออกมาจาก “ฮะเฮงตั้ว” (แต่มิได้ขึ้นตรงต่อกัน) และตั้งโรงเจแห่งใหม่ในปี พ.ศ.2526 โดยตั้งอยู่ไม่ห่างจากที่เดิมมากนัก เล่ากันว่าพระโพธิสัตว์องค์นี้เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว แซ่เล่า ชื่อเอี้ยเฮง (刘益丰-แต้จิ๋ว) อพยพมาจากจีน โดยหวังหาความเจริญร่ำรวยที่เมืองไทย เมื่อมาถึงไทยได้ทำงานที่ชุมชนจีนแถวเยาวราช ต่อมาจึงคิดออกมาทำสวนแถบหัวตะเข้ ซึ่งก็คือแถบลาดกระบ้งในปัจจุบัน ซึ่งมีชุมชนจีนเก่าที่อยู่ปะปนกับชาวพื้นถิ่น เขาได้ชอบพอกับลูกสาว

เจ้าของที่ดิน แต่ต่อมาเนื่องจากต้องกลับเงินด้วยบิดามารดาต้องการให้ไปแต่งงานกับสาวจีนที่ได้หมั้นหมายกันไว้แล้ว แต่การเดินทางในสมัยนั้นต้องใช้เวลาานาน เมื่อไปถึงบ้านเกิดที่เมืองจีน สาวที่หมั้นหมายไว้นั้นได้แต่งงานไปแล้ว จึงกลับมาเมืองไทยหมายแต่งงานกับบุตรสาวเจ้าของที่ดินซึ่งเธอก็แต่งงานไปแล้วเช่นกัน นายเอี้ยะฮงมีทุกข์หนักมาก เดินผ่านโรงเจแห่งนี้ (โรงเจฮะเฮงตัว) มีเสียงเรียกให้ท่านมาทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชน ท่านเลยปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดจนบรรลุปะเป็นพระโพธิสัตว์ และปัจจุบันในโรงเจก็มีสังฆารที่ไม่เน่าเปื่อยของท่านตั้งไว้เป็นองค์ประธานของโรงเจ รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ของท่าน เก็บไว้ให้ผู้ที่เข้ามากราบไหว้ได้ระลึกถึงท่าน (ผู้ศักดิ์สิทธิ์แห่งหัวตะเข้ ; online : 2560)

ทางโรงเจได้ทำประวัติของพระโพธิสัตว์แป๊ะไคว้แจกให้ผู้เข้ามากราบไหว้ แต่เป็นเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน โดยกล่าวถึงการบำเพ็ญเพียรและความช่วยเหลือท่านของชาวจีนในละแวกนั้น แต่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องส่วนตัวของท่านแต่อย่างใด (คู่มือประวัติของพระโพธิสัตว์แป๊ะไคว้และมูลนิธิแป๊ะไคว้เซียงจี้ ที่แจกโดยมูลนิธิแป๊ะไคว้เซียงจี้ เพิ่มเติม เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2560) เนื่องจากชุมชนชาวจีนรอบนอกเมืองนั้น โดยมากเป็นการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนที่ปะปนกับชาวพื้นถิ่น เมื่อชาวจีนมีปฏิสัมพันธ์กับชาวพื้นถิ่นมากขึ้น ความใกล้ชิดสนิทสนมย่อมเกิดขึ้นเป็นธรรมดา การชอบพอแต่งงานกันของหนุ่มจีนกับสาวชาวพื้นถิ่นจึงมีขึ้นเป็นธรรมดาเช่นกัน ซึ่งทำให้ความผสมกลมกลืนด้านชาติพันธุ์เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ แถบที่ตั้งโรงเจที่กล่าวถึงนี้ เดิมเป็นตลาดน้ำโบราณหัวตะเข้หลวงแพ่ง มีชาวบ้านพายเรือเข้ามาค้าขาย เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่ง ในปี พ.ศ.2541 เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่บริเวณตลาดน้ำ เป็นเหตุให้ตลาดน้ำค่อยๆหมดความสำคัญและเสื่อมหายไปตามกาลเวลา ซึ่งปัจจุบันทางเขตลาดกระบังกำลังจะฟื้นฟูวัฒนธรรมริมน้ำให้กลับมารุ่งเรืองดังเดิม แถบนี้เคยเป็นชุมชนใหญ่ของชาวจีน เพราะนอกจากโรงเจและมูลนิธิที่เกี่ยวกับเซียนแป๊ะไคว้แล้ว ยังมีศาลเจ้าอีกหลายแห่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจีนในละแวกนั้นเช่นกัน

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในไทย เมื่อพวกเขาตั้งตัวได้แล้ว มักรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมแบบต่างๆขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมของพวกเขา และชาวจีนรุ่นแรกที่อพยพเข้ามานั้นยังมีความเป็นจีนที่ยึดติดกับพื้นที่ สายเลือดและอาชีพเป็นอย่างมาก อีกทั้งมีวิถีชีวิตแบบจีนดั้งเดิม ที่มีการเฉลิมฉลองเทศกาลประจำปี และมีศาสนสถานสำหรับตั้งรูปเคารพเช่นไหว้เทพเจ้าดังที่เราเห็นอยู่ทั่วไปในย่านชุมชนชาวจีน สมาคมที่ชาวจีนรวมตัวกันสร้างขึ้นนั้น มีทั้งสมาคมตระกูลแซ่ เช่นสมาคมตระกูลเล่า (劉氏总亲会) สมาคมภาษาถิ่น เช่นสมาคมแต้จิ๋ว (潮州会馆) สมาคมวงศ์ตระกูล (氏族祠堂) เพื่อการเช่นไหว้บรรพบุรุษ รวมทั้งสมาคมที่รวมตัวเฉพาะด้านของธุรกิจ เช่นสมาคมหอการค้า สมาคมเหล่านี้มีทั่วไปในกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ๆ ในประเทศไทยเกือบทุกจังหวัด และมักตั้งอยู่ในย่านชุมชนชาวจีน ชางมีทั้งแบบที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย และที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ก็มี ซึ่ง Coughlin กล่าวว่า เป็นสมาคมที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย (Richard J. Coughlin ; 1960 : 36)

ลูกหลานชาวจีนในปัจจุบัน เนื่องจากความทันสมัยและการกระจายตัวในการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยที่ต้องปะปนกับชาวพื้นถิ่นมากขึ้น ส่งผลให้มีความเป็นจีนลดน้อยลง และมีการผสมกลมกลืนกับชาวพื้นถิ่นมากขึ้น แต่พวกเขาได้ร่วมกับชาวพื้นถิ่นตั้งสมาคมขึ้นหลากหลายสมาคมเช่นกัน แต่เป็นในนามส่วนรวมของชาวจังหวัดสมุทรปราการ เช่น สมาคมคณะกรรมการเหล่ากาชาด สมาคมอุตสาหกรรมทอผ้าไทย สมาคมส่งเสริมการประมง คณะกรรมการกลุ่มท้องที่ จ.สมุทรปราการ สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ยุวสมาคมแห่ง

ประเทศไทยสมุทรปราการ สโมสรโรตารีสำโรง สโมสรโรตารีพระประแดง สโมสรโรตารีเทพารักษ์ สโมสรไลออนส์จังหวัด มูลนิธิร่วมกุศล หอการค้าจังหวัด สมาคมต่างๆที่กล่าวมานี้ล้วนมีพ่อด้านธุรกิจลูกหลานจีนเป็นคณะกรรมการอยู่ด้วยทั้งนั้น โดยทุกท่านใช้ชื่อไทยนามสกุลไทย สำหรับการจัดการบริหารองค์การก็เป็นไปอย่างมีระบบ ซึ่งนอกจากประธาน รองประธานบริหารแล้ว ยังได้แบ่งเป็นฝ่ายที่เกี่ยวกับธุรกิจ คือฝ่ายธุรกิจการพาณิชย์ ฝ่ายอุตสาหกรรมสิ่งทอและหัตถกรรม ฝ่ายการเกษตรและการประมง ฝ่ายอุตสาหกรรมฝ่ายธุรกิจจัดสรร ฝ่ายการก่อสร้าง ฝ่ายการประมงน้ำจืด ฝ่ายอาหารและยา ฝ่ายประมงทะเล ฝ่ายเครื่องไฟฟ้า ฝ่ายฟอกย้อม นอกจากนี้ก็มีฝ่ายวิชาการ ฝ่ายการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ฝ่ายมณฑลภาวะ ฝ่ายทะเบียน ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายสาธารณิการ เจริญญิก หอการค้านี้มีสมาชิกเป็นพ่อด้านในจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือลูกหลานชาวจีนประมาณ 300 คน (คณะกรรมการจัดทำหนังสือ สมุทรปราการชวนรู้ มหาดไทยชวนรู้ ; 2535: ไม่มีเลขหน้า) ซึ่งธุรกิจก็มีครอบคลุมทุกด้านของการจัดฝ่ายต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ความเชื่อของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ

ชาวจีนในประเทศไทย มีความเชื่อและแนวปฏิบัติทางพิธีกรรมของศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋า และคำสอนของขงจื้อที่นำมาใช้ในการดูแลและบริหารครอบครัว วิธีชีวิตในรอบหนึ่งปี คือการเฉลิมฉลองเทศกาลประจำปี โดยเริ่มตั้งแต่วันแรกของปี คือตรุษจีน ไปจนถึงปลายปี มีแนวคิดในการครองชีวิตและดูแลครอบครัวตามรูปแบบของวิถีชีวิตของบรรพบุรุษที่สืบต่อกันลงมาหลายชั่วอายุคน

ในจังหวัดสมุทรปราการ หากยึดถือศาสนสถานเป็นที่ตั้ง ทุกแห่งหนที่เคยเป็นชุมชนจีนมาก่อนมักมีการสร้างศาลเจ้าเพื่อความเป็นสิริมงคลของผู้คนในชุมชน และเป็นศูนย์รวมในการจัดพิธีกรรมทางศาสนา แม้ในยุคใหม่ที่ลูกหลานชาวจีนกระจายอยู่ตามที่ต่างๆ พวกเขา ก็จะรวมตัวตั้งศาลเจ้าขึ้นเช่นกันแต่เป็นศาลเจ้าที่ตั้งรูปเคารพที่ชาวจีนทุกกลุ่มภาษาเคารพกราบไหว้ ซึ่งส่วนใหญ่คือเทพเจ้าปึงเถ่ากง (本頭公-แต่จีว) ซึ่งเป็นเทพเจ้าพื้นถิ่น และเทพมารดรเทียงโหวเซี้ยบ้อ (天后聖母-แต่จีว) ซึ่งก็เป็นเทพเจ้าทางศาสนาเต๋า เห็นได้ว่าศาสนาเต๋าเป็นที่รู้จักของชาวจีนทุกกลุ่มภาษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีการตั้งรูปเคารพเทพเจ้าดังกล่าวอยู่ทั่วไปในศาลเจ้าในที่ต่างๆของจังหวัด แต่ในจังหวัดสมุทรปราการไม่ปรากฏวัดจีนอันเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธมหายานเลย จะมีก็เพียงโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานโดยแท้ คือโรงเจ “อึ้งก๊กอ้วง” (圓通覺苑-แต่จีว) ที่ถนนท้ายบ้านซอย 7 ดังนั้นหากยึดเอาศาสนสถานเป็นเกณฑ์แล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า จังหวัดสมุทรปราการมีศาสนสถานทางศาสนาพุทธมหายานอยู่เพียงแห่งเดียว แต่ไม่ใช่วัดจีนกลับเป็นโรงเจ

แต่หากจะพิจารณาจากการมีพระภิกษุหรือพระภิกษุณีของศาสนาพุทธมหายานที่จำพรรษาอยู่ที่ศาสนสถานแล้ว ที่จังหวัดสมุทรปราการมีทั้งพระภิกษุและพระภิกษุณีจำพรรษาที่ศาสนสถานมาโดยตลอด แต่ไม่ใช่อยู่ที่วัดจีนอยู่ที่ “โรงเจ” เช่นกันคือ โรงเจถ่งเสียงตั้ง (同善堂-แต่จีว) และโรงเจอึ้งก๊กอ้วง (圓通覺苑-แต่จีว)

โรงเจเก่าแก่เจริญมามีชื่อเสียงคู่กับความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนชาวจีนในสมุทรปราการ และเป็นที่รู้จักของชาวสมุทรปราการ คือ “โรงเจถ่งเสียงตั้ง” (同善堂-แต่จีว) (ตัวภาษาจีนแต่เดิมเป็นป้ายชื่อโรงเจที่ถ่ายไว้ใน พ.ศ. 2490 เขียนไว้ว่า 同善壇 อ่านภาษาแต่จีวว่า ถ่งเสียงตั้ง น่าจะเปลี่ยนเป็น ถ่งเสียงตั้ง (同善堂-แต่จีว) หลังมีการสร้างโรงเจใหม่จากอาคารเรือนไม้เดิม) ซึ่งเดิมมีพระภิกษุคือชื่อโจ้ว (師祖-แต่จีว) ซึ่งเป็น

เจ้าอาวาสสืบต่อมา 2 ท่าน ต่อมาท่านมีศิษย์เป็นพระภิกษุณี คือท่านเส็กอิงเตียงซือ (释印珍師-แต่จีว) ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่าซือกง (師公-แต่จีว) ได้เป็นเจ้าอาวาส และท่านเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือศิษย์ของซือกง คือพระภิกษุณีเส็กเจ็งเตียซือ (释證定師-แต่จีว) และรองเจ้าอาวาสซึ่งก็เป็นศิษย์ของซือกงเช่นกันคือ เส็กเจ็งจีวซือ (释證就師-แต่จีว)

โรงเจ่งเสียงตั้ง หรือที่นิยมเรียกกันง่ายๆ ว่าโรงเจ่งเสียงนั้น แม้เรียกขานกันว่าโรงเจ แต่เป็นโรงเจที่มีพระภิกษุมัจฉาพรชชา พระภิกษุที่ชาวบ้านเรียกขานกันว่าซือโจ้ว (師祖-แต่จีว) ผู้ก่อตั้งโรงเจแห่งนี้ ท่านเป็นผู้ที่รับสืบทอดศาสนาพุทธมหายานนิกายย่อยหลินจี้จิง (临济宗) ของนิกายเซน (禅宗) องค์กรที่ 24 ที่ پایด้านขวามือตัวอักษรภาษาจีนเขียนไว้ว่า “临济宗二十四世祖师北榄同善壇开山祖师” ซึ่งมีความหมายว่า “พระอาจารย์ผู้ก่อตั้งโรงเจ่งเสียงตั้งแห่งปากน้ำคือพระอาจารย์สายหลินจี้จิงองค์กรที่ 24” และทางซ้ายมือเขียนไว้ว่า “甲子年秋月立念” มีความหมายว่า “จัดตั้งขึ้นในเดือนแห่งฤดูใบไม้ผลิของปีเจียจื่อ” (เก็บข้อมูลมูลที่โรงเจ่งเสียง เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2559) แสดงให้เห็นว่าท่านซือโจ้วเป็นผู้นำศาสนาพุทธมหายานเข้ามาสู่จังหวัดสมุทรปราการ โดยใช้โรงเจ่งเสียงเป็นศูนย์กลางในการสืบสานและเผยแพร่นิกายดังกล่าวต่อมาจนทุกวันนี้ โรงเจในช่วงปี พ.ศ.2407 และต่อลงมาเกือบ 100 ปี คือถึง พ.ศ.2490 คงเป็นช่วงที่ศาสนาพุทธมหายานเป็นที่ยอมรับของชาวจีนและชาวพื้นถิ่นในจังหวัดสมุทรปราการมาก เห็นได้จากรูปถ่ายที่ข้าราชการไทย ชื่อ นายทองสุข สิทธิไชย (乃通戌 植提猜-แต่จีว) ได้มอบรูปไว้ให้โรงเจ่งเสียงเป็นที่ระลึก โดยเขียนเป็นภาษาจีนว่า “妙法觉林留念” มีความหมายว่ามอบให้เหมียวฝ่าเจวี่ยหลินเป็นที่ระลึก ซึ่งเหมียวฝ่าเจวี่ยหลินก็คือสถานปฏิบัติธรรม ส่วนข้างล่างรูปได้ลงนามของตนกำกับไว้ ทางซ้ายมือเขียนชื่อเป็นภาษาจีน นอกจากนั้นยังมีภาพงานละสังขารของเจ้าอาวาสองค์แรกคือ ซือโจ้ว ที่ได้ใช้วัดพระพิเรนทร์จัดงานศพ ที่ภาพนั้น ลง พ.ศ.ไว้เป็น 2509 มีลูกศิษย์มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก และรูปคณะกรรมการของโรงเจ่งเสียงปากน้ำ ได้ถ่ายรูปงานเทศกาลกินเจเดือนเก้าที่โรงเจจัดขึ้น (九皇胜会) ในปี พ.ศ.2490 นั้นก็มีลูกศิษย์จำนวนมากเช่นกัน และในภาพถ่ายอาคารโรงเจเป็นอาคารไม้ และป้ายที่ติดไว้หน้าประตูทางเข้าโรงเจเป็นตัวภาษาจีนว่า “ถ่งเสียงตั้ง” (同善壇-แต่จีว) ซึ่งเป็นหลักฐานชัดเจนว่า ชื่อเดิมของโรงเจคือ “ถ่งเสียงตั้ง” ต่อมา มีการสร้างอาคารใหม่ ดังที่เห็นในปัจจุบันคือเปลี่ยนแปลงจากอาคารไม้มาเป็นตึก หลังจากนั้นก็คงมีหลายอย่างที่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่น ชื่อโรงเจ จากถ่งเสียงตั้ง (同善壇) เปลี่ยนเป็นถ่งเสียงตั้ง (同善堂-แต่จีว) หรือที่คนไทยเรียกว่าโรงเจ่งเสียง และเจ้าอาวาสก็เปลี่ยนจากพระภิกษุเป็นพระภิกษุณี ทั้งรูปเคารพที่เดิมอาจเป็นศาสนาพุทธมหายาน ก็เปลี่ยนมาเป็นรูปเคารพตามความเชื่อแบบชานเจี้ยว (三教) สาย “เซียนเทียนเต้า” (先天道) แต่การตั้งรูปเคารพสำหรับกราบไหว้ของโรงเจ่งเสียงนั้นตั้งรูปเคารพเพียงพระโพธิสัตว์ของศาสนาพุทธมหายาน และเทพเจ้าทางศาสนาเต๋าเท่านั้น มิได้ตั้งรูปปรมาจารย์ขงจื่อให้ครบตามคติความเชื่อแบบชานเจี้ยวแต่อย่างใด

บทที่ 6

ข้อมูลจากการลงพื้นที่ วิเคราะห์อภิปรายผลและพิสูจน์สมมติฐาน

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศาสนสถานที่เป็นโรงเจ ในจังหวัดสมุทรปราการ และพื้นที่ชนแดนเขตบางพลี คือพื้นที่ของเขตลาดกระบัง ซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่ที่ชาวจีนที่สองเขตไปมาหาสู่กัน จนกลายเป็นพื้นที่ผืนเดียวกันของชุมชนชาวจีนในเขตชนแดนทั้งสองเขต เสมือนหนึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอนำโรงเจในเขตชนแดนดังกล่าวรวมเข้ากับโรงเจของจังหวัดสมุทรปราการด้วย จึงทำให้มีโรงเจที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลรวมทั้งสิ้น 13 แห่ง สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้น มีทั้งนักบวชชายหญิง ผู้ปฏิบัติธรรมในสายเซียนเทียนเต๋า โห้วเทียนเต๋า และสายอีก้วนเต๋าของโรงเจ อีกทั้งผู้มีความเชื่อและปฏิบัติตามบรรพบุรุษทั้งชายและหญิง รวมทั้งสิ้น 50 ราย โดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ 14 เมษายน พ.ศ.2559 เป็นต้นมา ดังตารางที่แสดงข้างล่างนี้

ตารางที่ 6.1 แสดงรายชื่อโรงเจในจังหวัดสมุทรปราการ

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ	
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน			อื่นๆ
1. โรงเจลงเสียง ถ.บ้านท้าย ต.ปากน้ำ อ.เมือง	同善 (壇) 堂	✓		✓		金母 / 九皇 佛祖 / 地藏王 南辰 北斗	诸位福 神 / 佛祖 / 地藏王 / พระพุทธรูป ไทย	✓	✓	✓	ไม่มีเทศนา ธรรมแต่มี พระภิกษุณี ให้ความ กระจ่าง เรื่องธรรม	✓	✓	✓	วันเกิดวัน เห็นธรรมของ พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้า ที่ตั้งกราบ ไหว้ในโรงเจ	มีคณะกรรมการดูแลและพัฒนาพระภิกษุณีรับกิจนิมนต์ทำพิธีงานศพ	มีพระภิกษุณีเป็นเจ้าอาวาสและมีพระภิกษุณีอยู่ประจำที่โรงเจรวม 4 รูป
2. โรงเจเจ้ทงกั้วอ้วง ถ.ท้ายบ้าน ต.ปากน้ำ อ.เมือง	圆通 覺苑	✓				พระพุทธรูป เจ้า 3 พระองค์ (三宝)	三圣 / 地藏 王 / 四大 天王	✓		✓	ไม่มีเทศนา ธรรม มีพระ ภิกษุณีให้ ความ กระจ่างด้าน ธรรม	✓		✓	จัดงาน ขอบคุณเทพ เจ้าก่อนวัน ตรุษจีน (謝神)	เข้าร่วมงานสังคัมที่เกี่ยวข้องบ้าง ไม่มีคณะกรรมการมาช่วยในการบริหารโรงเจ	เป็นโรงเจพุทธมหายานโดยแท้ มีแต่พระภิกษุณีจำพรรษานำจะอยู่ในการดูแลของวัดเล่งเน่ยยี่ ในโรงเจมีที่บูชาป้ายบรรพบุรุษ (家神)

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน		
3. โรงเจทองเฮงเจตั้ง 97 ถ.ป่านสาย 1 ต.คลองด่าน อ.บางบ่อ	同興 齋堂			✓		金母	大峰 公/关 公/注 生娘 娘/观 世音 菩萨/ 地藏 王/ พระพุทธรูป ไทย	✓	✓	เคยมี แต่ออกไปแล้ว	ไม่มีการ เทศนาธรรม		✓		ผู้จัดการทำหน้าที่ เสมือนเจ้าของโรงเจ เป็นผู้ดูแลทั้งหมด ไม่มีกิจกรรม รอดผู้มีจิต ศรัทธามาริจาค	เดิมเคยมีนักบวชจำ พรรษา ปัจจุบันไม่มี นักบวชนานแล้ว เจ้าของที่ดินให้ ผู้จัดการโรงเจดูแล ทุกวันนี้โรงเจ กลายเป็นธุรกิจ ส่วนตัวของผู้จัดการ มีกิจกรรมทางศาสนา น้อยมาก ไม่มีผู้ปฏิบัติ ธรรมประจำ
4. โรงเจเฮงเฮงตั้ง ในตลาดหัวตะเข้ ถ.ลาดกระบัง เขตลาดกระบัง	合興 堂	✓	✓		✓	百苦 菩薩	九皇爷/ 弥勒佛/ 太岁爷/ 南北斗			เคยมี นักบวช แต่สิ้น แล้ว	ไม่มีการ เทศนา ธรรม	✓	✓	จัดงานขอบคุณ เทพเจ้าก่อนวัน ตรุษจีน (謝神)	มีคณะกรรมการ บริหารดูแล	ปัจจุบันได้ว่าจ้าง หญิงชาวพม่าเฝ้าอยู่ ไม่มีนักบวชหรือผู้ ปฏิบัติธรรมอยู่

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ	
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน			อื่นๆ
							星君/济 公/观 音/关 公/大 峰公/ 韦陀菩 萨/ พระพุทธรูป ไทย / พระ โมคคัลลานะ										ประจำผู้คนจะมา เป็นช่วงที่มีงาน เท่านั้น ในโรงเจไม่มี ที่บูชาป้ายบรรพ บุรุษ (家神)
5. โรงเจแป๊ะไคว เสียมอ ถ.ลาดกระบัง เขตลาดกระบัง	百苦 禪院	✓	✓		✓	百苦 菩薩	观音 / 华佗仙 师 / 济 公 / 南 北斗星			เคยมี แต่สิ้น แล้ว		✓	✓		✓	มีคณะกรรมการ บริหารดูแล	หญิงสูงวัยอายุ 82 ปี ด้วยศรัทธามา ช่วยดูแล เป็นชาว จีนในตลาด แต่เดิม โรงเจมีผู้มาปฏิบัติ

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน		
						君 / พระพุทธรูป ไทย										ธรรมมาก เดิมปลูก ห้องไว้ 2 ด้านก็ยัง ไม่พอคนอยู่ แต่เมื่อ ความเจริญมาการ เดินทางสะดวก ส่งผลให้ไม่มีคนมา พัก ผู้คนมาไหว้แล้ว กลับในวันเดียว
6. โรงเจกซิงตั้ง ต.บางพิง อ.พระประแดง	復新 堂			✓		金母 พระพุทธรูป ไทย / 九皇爷/ 观音/ 南北斗 星君/ 地藏王	✓	✓	✓	ไม่มีเทศนา ธรรม มีกลุ่มคณะ สวดมนต์มา สวดในวัน สำคัญของ โรงเจ	✓	✓	✓	วันเกิดเทพ เจ้าในโรงเจ	ไม่มีพิธีกรรมมาก ส่วนใหญ่จัด ไหว้ และสวดมนต์ ไม่มีคณะกรรมการ บริหารดูแลตนเอง	โรงเจอยู่ในชุมชน เก่าของ ต.บางพิง ในเขตวัดโพชนัด เดิมเป็นชุมชนของ ชาวจีนฮกเกี้ยน ปัจจุบันย้ายออกไป หมดแล้ว

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ		
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน			อื่นๆ	
7. โรงเจแห่งองค์ ต.บางโพธิ์ อ.บางเสาธง	平安 壇	✓	✓			地母 娘娘	注生 娘娘/ 弥勒 佛/观 音/地 藏王			เคยมี แต่สิ้น แล้ว	ไม่มีเทศนา ธรรม แต่มีกลุ่ม คณะสวด มนต์จะมา เป็นบางครั้ง มาสวดมนต์ ในวันสำคัญ ของโรงเจ			✓		✓	มีคณะกรรมการใน ตลาดเก่า 100 ปี คลองสวนร่วมกัน ดูแล วันสำคัญของ เจ้าแม่	โรงเจอยู่ในเขตของ จังหวัดสมุทรปราการ คณะกรรมการ ว่าจ้าง ให้อั้งซึ้งคนเก่าแก่ใน พื้นที่ดูแล จัดของไหว้ เจ้าและทำกับข้าวให้ คณะกรรมการที่มา จัดงานประจำปี หรือ วันสำคัญของโรงเจ
8. โรงเจหะหังเซ่ง ต. สำโรงกลาง อ.พระ ประแดง	合義 慶佛 堂	✓	✓	✓	✓	三宝/ 玉皇 大帝/ 金母	地母 娘/水 母娘/ 慈悲 娘/杨 师公/	✓	✓	✓	ไม่มีเทศนา ธรรม แต่มี กลุ่มคณะ สวดมนต์จะ มาสวดมนต์ เป็นบางครั้ง					มีการจัดไหว้ใน วันสำคัญของ พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้า ที่ตั้งไว้เป็น ประธาน	มีคณะกรรมการดูแล แต่ความเป็นจริงทุก เรื่องขึ้นอยู่กับเจ้า ของเพียงท่านเดียว เท่านั้น	ในโรงเจได้จัดแทนตั้งรูป เคารพครบทั้งหมดทั้ง พุทธมหายาน เต๋า และ ซานเจี้ยว รวมทั้ง พระพุทธรูปไทยเป็น ธรรมาภิบาลอย่างสมบูรณ์

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ	
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน			อื่นๆ
							大圣 佛祖/ 杨戩 元帅/ 如来 佛/ หลวง พ่อโสธร				ในวันสำคัญ ของโรงเจ					มีโกวเน็ยอยู่ประจำ 1 ท่าน	
9. โรงเจเอี้ยวเม็งเก็ง ต.สำโรงใต้ อ.พระประแดง	玉封 杨明 宫	✓	✓	✓		金母	四大 天王/ 十八 罗汉/ 天后 圣母/ 地母 娘/弥	✓	✓	✓	ไม่มีเทศนา ธรรมมีกลุ่ม คณะสวด มนต์มาสวด เป็นบางครั้ง	✓	✓	✓	✓	ไม่มีคณะกรรมการ บริหารดูแล	โรงเจมีสถาปัตยกรรม แบบจีนที่สร้างตาม แบบศาลเจ้าโดยแท้ คือมีทั้งสระเสื่อและ สระมังกร และมีกร ทรงเจ้าแม่กวนอิม คนทรงคือ อี้ทั้ง ซึ่งเป็นนักบวชป่วย

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน		
						勒佛/ 关公/ 为头 哪吒 太子/ 韦驮 菩萨										หนัก ได้ให้หลานชาย เป็นคนทรงแทน ซึ่งจะเปิดตัวในช่วง ตรุษจีน ทั้งนี้เมื่ออั้งทั้ง ไม่สามารถทรงเจ้าแม่ อวนอิมแล้ว ก็มีคนมา ปฏิบัติธรรมน้อย
10. โรงเจเม่งจิงเสียงตั้ง ต.ปากน้ำ อ.เมือง	明真 善堂			✓		金母 地藏 王			เคยมี แต่สิ้น ไปแล้ว					จัดไหว้ใน วันเซ็งเม้ง และวันสำคัญ ทางศาสนา		เป็นโรงเจ ร้างมา 10 กว่าปีแล้ว บำพูน ลุงเซ็ง ได้รับจ้างดูแล เพราะญาติโยมบางคนยัง ฝากป้ายบรรพบุรุษไว้ที่นี่ ไม่มีผู้มีจิตศรัทธาเข้ามา กราบไหว้ เพราะรูปเทพ เจ้าในโรงเจหายไปมาก

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ	
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน			อื่นๆ
11. โรงเจมูลนิธิ นาคราชโยธาสัย (เด็กกำจี้เกี่ยมเกาะ) ต.บางคลอง บางปลากด อ.พระสมุทรเจดีย์	七剑 王公 慈善 堂 (紫 剑 阁)	✓	✓		✓	三宝	金母/ 弥勒 佛/三 山国 王/เทพ มังกร ทอง/เทพ กุมารดำ ทมิฬ/พระ ยาพิชัย ดาบหัก/ เสด็จพ่อ คนองศึก /大圣 佛祖			เคยมี แต่สิ้น แล้ว	ไม่มีเทศนา ธรรม มีการ เข้าทรงทุก องค์เทพ ที่ตั้งบูชาใน โรงเจ	✓	✓		วันเกิดพระ เจ้าเจ็กเซียน ฮ่องเต้ (天公生)	มีคณะกรรมการดูแลและได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเด็กกำ (德教)	เมื่อโรงเจร้างเพราะคนทรงตายทำให้โรงเจเสียจึงต้องอยู่ในการดูแลของเด็กกำ (德教)เป็นการตั้งรูปเคารพที่ผสมปนมากทั้งตามแบบความเชื่อของชาวจีนและไทยไม่มีกฎเกณฑ์ใดๆแล้วแต่การตัดสินใจของคนทรงว่าจะจัดการอย่างไร ที่โรงเจแห่งนี้ขึ้นชื่อในการทรงปู่นาคราช ในวันสำคัญของโรงเจจะมีคณะสวด

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนิกขาช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน		
																มนต์มาสวดมนต์ให้ใน ระหว่างพิธี คนเฝ้าโรงเจ เป็นญาติคนทรงแต่ไม่รู้ ภาษาจีน และไม่รู้อะไร วัฒนธรรมจีนเลย ทุก อย่างทำตามที่คนทรง คนก่อนกำหนดไว้
12. สถานปฏิบัติธรรม พระแม่กวนอิมมหา โพธิสัตว์พันมือ ช.ขุนผดุงแดนสมุทร อ.บางป่อ	音德 佛堂			✓	พระพุทธรูป ไทย	观音/ 弥勒 佛	✓	✓		มีเทศนา ธรรม กำหนดไว้ เป็นตาราง กำหนดการ	✓			วันเกิดเจ้าแม่ กวนอิมและ วันไหว้ พระจันทร์	มีคณะกรรมการของ สายอื่กัวนเต้ามา ดูแล สมาชิกพยายาม หาคนมาร่วมใน ความเชื่อให้มากที่สุด	เป็นโรงเจที่คนได้หวั่น มาขอทำสถานปฏิบัติ ธรรม

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ			
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนักบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน			อื่นๆ		
13. ศาลเจ้าบางพลี ใหญ่ (ศาลเจ้าพ่อใหญ่) อ.บางพลี	老本 頭公 廟 (ช่วง ตรุษจีนมี จัดพิธี พะเก้ง)	✓	✓		✓	本頭 公/觀 音	天后圣 母/协天 上帝/財 神/南海 观音/太 帅爷/玄 天上帝/ 八仙/太 岁爷/地 藏王/ พระพุทธรูป ไทย				ไม่มีการ เทศนาธรรม มีเพียงตั้งรูป เคารพให้ผู้มี จิตศรัทธามา กราบไหว้ ทำบุญเท่านั้น	✓	✓	✓	✓	ช่วง ตรุษ จีน มี จัด พิธี พะ เก้ง	จัดงานวัน เกิดเจ้า ประธานใน ศาล รวมทั้ง มีทั้งทาน ใกล้ตรุษจีนมี งานขอบคุณ เทพเจ้า(謝 祚)มีจิววัน	มีคณะกรรมการ เป็นลูกหลานชาวจีน ในตลาดบางพลีดูแล มีคณะสวดมนต์จาก กรุงเทพฯสวดมนต์ ในวันสำคัญของโรง เจ เน้นให้คนมาทำบุญ มากกว่ามีชาวพม่ามา ทำบุญมาก	มูลนิธิร่วมกุศลชาว บางพลี (挽丕仁 德善堂) แบ่งที่ตั้ง เทพเป็น 2 อาคาร เพราะเตรียมให้เป็น โรงเจ มีอาคารทาง ขวามืออีกแห่งเตรียม เป็นที่ให้ผู้มาปฏิบัติ ธรรม กินเจ และจะ เชิญโกวเนี้ยมาดูแล มีการทำบุญถวายโรง ศพ แต่ไม่มี ที่ตั้งป้าย บรรพบุรุษ

ชื่อศาสนสถาน ภาษาไทย / ที่ตั้ง ของศาสนสถาน	ชื่อโรงเจ ภาษาจีน	ศาสนา				รูปเคารพ		บทสวด			วิธีเผยแพร่ธรรมะและพิธีกรรม ประจำปี มีกิจกรรมที่เข้าร่วม ในโรงเจ				แนวทางในการ พัฒนา โรงเจ	หมายเหตุ	
		พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋า	อื่นๆ	เทพ ประธาน	เทพรอง	พุทธ	เต๋า	มีนิกบวช ประจำ	วิธีการ เผยแพร่ธรรม	เดือน 7	เดือน 9	ตรุษจีน			อื่นๆ
																<p>-ตั้งใจจะเชิญนักบวช จีนมาอยู่ประจำ ที่ศาลเจ้า และตั้ง เกณฑสำหรับผู้ร่วมกิน เจทำแบบง่าย ๆ การ กินเจผู้ร่วมงาน ไม่ต้องใส่ชุดขาวเป็น ความสะดวก</p> <p>-มีการ ตั้งโรงทาน</p>	<p>การจัดการของสถานที่ แห่งนี้แบบศาลเจ้า ผสมกับโรงเจ</p> <p>- แต่เดิมเป็นศาล ขนาดเล็กพอคำจีน บางพลีร่วมกันออก เงินสร้าง</p> <p>- การจัดตั้งกระจากด ในเดือน 7 และกินเจ ในเดือน 9 ก็จัดแบบ ง่ายๆ ไม่มีพิธีกรรม มากมาย เพราะ บางครั้งนิมนต์พระมา ทำพิธีนั้นไม่ง่าย</p>

สำหรับข้อมูลโรงเจ 13 แห่งนั้น ความจริงคือโรงเจ 12 แห่งและศาลเจ้า 1 แห่ง ได้แก่ศาลเจ้าบางพลีใหญ่ (老本头公庙) การที่ผู้วิจัยได้นำศาลเจ้ามารวมเป็นโรงเจด้วยนั้น เพราะศาลเจ้าบางพลีใหญ่มีการจัดตั้งเป็นโรงเจแล้ว โดยใช้ชื่อภาษาจีนแต่จิวว่า “มั่งพิหยิงเต็กเสียงตั้ง” (挽丕仁德善堂-แต่จิว) และมีชื่อไทยว่า “มูลนิธิร่วมกุศลชาวบางพลี” โดยได้สร้างอาคาร 3 ชั้นเตรียมไว้สำหรับปฏิบัติธรรม มีการกำหนดวันกินเจในแต่ละเดือน และได้ใช้ส่วนของอาคารปฏิบัติธรรมเป็นโรงทาน และจะมีนักบวชชายที่เรียกว่าชิงแซ (先生-แต่จิว) หรือนักบวชหญิงที่เรียกว่าโกวเนี้ย (姑娘-แต่จิว) มาอยู่ประจำในโรงเจ โรงเจแห่งนี้ปฏิบัติตามความเชื่อแบบซานเจี้ยว (三教) สายเซียนเทียนเต้า (先天道) และความเชื่ออื่นๆ

สรุปข้อมูลจากโรงเจ 13 แห่ง

การแบ่งประเภทของโรงเจและวิเคราะห์โรงเจในด้านต่างๆ

1. โรงเจที่สร้างจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานโดยแท้มีเพียงแห่งเดียว คือโรงเจ อี้ทงกั๊กอ้วง (圆通觉苑-แต่จิว) และปัจจุบันยังคงเป็นโรงเจของศาสนาพุทธมหายานไม่เปลี่ยนแปลง แต่เป็นโรงเจที่มีอาคารแบบวัดพุทธมหายานที่มีขนาดเล็ก สร้างโดยเจ้าอาวาสคือพระอาจารย์เส็กอิงหุยซือ (釋印慧師-แต่จิว) ปัจจุบันมีพระอาจารย์เส็กเจ็งกวงซือ (釋淨光師) เป็นเจ้าอาวาส

2. โรงเจในความเชื่อแบบซานเจี้ยวสายเซียนเทียนเต้ามี 3 แห่ง คือ โรงเจท่งเฮงตั้ง (同興堂-แต่จิว) ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าท่งเฮงเจตั่ว (同興斋壇-แต่จิว) โรงเจฮกซิงตั้ง (復新堂-แต่จิว) และโรงเจเม่งจิงเสียงตั้ง (明真善堂-แต่จิว)

3. โรงเจในความเชื่อแบบศาสนาพุทธมหายานผสมกับศาสนาเต๋าและความเชื่อพื้นถิ่น มี 4 แห่ง ได้แก่ โรงเจฮะเฮงตั้ง หรือโรงเจเซียนแป๊ะไคว้ (合興堂-แต่จิว) (百苦菩薩) โรงเจแป๊ะไคว้เซี่ยมอี่ (百苦禪院-แต่จิว) และ โรงเจเง็กงเอี้ยวเม่งเก็ง (玉封楊明宮-แต่จิว) ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่าโรงเจเอี้ยวเม่งเก็ง หรือโรงเจเจ้าแม่กวนอิมและโรงเจผ่องอ้งตั่ว (平安壇 -แต่จิว)

4. โรงเจในความเชื่อที่หลากหลายเพื่อผลทางธุรกิจ มี 4 แห่ง คือเป็นโรงเจที่มีทั้งศาสนาพุทธมหายานศาสนาเต๋า และความเชื่อแบบซานเจี้ยวสายเซียนเทียนเต้า ไช้วเทียนเต้า และอีกั้วนเต้า ผสมกับความเชื่อพื้นถิ่น ได้แก่ โรงเจฮ่งเค่งฮุกตั้ง (合義慶佛堂-แต่จิว) โรงเจมูลนิธินาคราชโยธาชัย (เด็ก่าจีเกี่ยมเกาะ) (七劍王公慈善堂紫劍閣-แต่จิว) และศาลเจ้าบางพลีใหญ่ (老本頭公廟) และสถานปฏิบัติธรรมพระแม่กวนอิมพันมืออิมเต็กฮุกตั้ง (音德佛堂-แต่จิว)

จากตารางข้อมูลของโรงเจทั้ง 13 แห่ง รวมเข้ากับการสัมภาษณ์ผู้เฝ้าโรงเจ ผู้วิจัยได้นำมาแบ่งเป็นหัวข้อเพื่อการวิเคราะห์ดังนี้

1. ด้านศาสนาและความเชื่อ

ชาวจีนที่จังหวัดสมุทรปราการมีความเชื่อแบบจีนที่หลากหลาย คือมีทั้งศาสนาพุทธมหายานโดยแท้ ในนิกายเซนนิกายย่อยหลินจี้จิ้งที่มีสำนักใหญ่ของนิกายนี้ที่ไต้หวัน และป็นัง ความเชื่อแบบซานเจี้ยวหรือที่ชาวจีนแต่จิวเรียกกันว่าซำก่าสายเซียนเทียนเต้าหรือไชยทีเต้า ที่เจริญทางตอนใต้ของประเทศจีนแล้วแพร่กระจายเข้าสู่ประเทศไทยในช่วงต้นคริสศตวรรษที่ 20 ความเชื่อแบบผสมปนเปกันระหว่างศาสนา

พุทธมหายาน ศาสนาเต๋า และความเชื่อพื้นถิ่น และความเชื่ออีกแบบหนึ่งที่เน้นเรื่องธุรกิจเป็นหลักด้วยการผสมความเชื่อของชาวจีนทุกอย่างไว้ในศาสนสถานแห่งเดียว

2. ด้านการตั้งรูปเคารพเทพประธาน และเทพชั้นรองในโรงเจ

จากโรงเจ 13 แห่งได้เทพประธานรวม 15 องค์ ทั้งนี้เพราะโรงเจที่เน้นผลทางธุรกิจจะตั้งเทพประธานไว้หลายองค์ ได้แก่

เทพประธาน	จำนวน (แห่ง)
กิมบ้อ (金母-แต่จีว)	6 แห่ง
ตี้บ้อเนี้ยเนี้ย (地母娘娘-แต่จีว)	1 แห่ง
ซำบ้อ (三宝-แต่จีว)	3 แห่ง
พระเจ้าเง็กอ้วงเซียงตี้ (玉皇上帝-แต่จีว) หรือเง็กเซียนฮ่องเต้	1 แห่ง
พระพุทธรูปไทย (释迦牟尼)	1 แห่ง
แป๊ะโค้ว (百苦-แต่จีว)	2 แห่ง
ปิงเถ่ากง (本头公-แต่จีว)	1 แห่ง
กวางซีอิมผ่อสัก (观世音菩萨-แต่จีว) หรือเจ้าแม่กวนอิม	1 แห่ง

สำหรับเทพชั้นรองในโรงเจ มีทั้งพระโพธิสัตว์ทางศาสนาพุทธมหายาน และเทพเจ้าองค์สำคัญทางศาสนาเต๋า ได้แก่เจ้าพ่อกวนอู หรือกวงกง (关公-แต่จีว) เทพเจ้าผู้ให้โชคทั้งหลาย หรือจួយฮกซิ่ง (诸位福神-แต่จีว) พวกษัตริย์โพธิสัตว์ หรือตี้จั้งอ้วงผ่อสัก (地藏王菩萨-แต่จีว) ซำเสี้ย (三圣-แต่จีว) ซึ่งก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (释迦牟尼佛) พระกวนอิมโพธิสัตว์ (观世音菩萨) และพระมหาสถาปนาราบโพธิสัตว์ (大势至菩萨) (ผู้ดูแลโลกมนุษย์ในยุคปัจจุบัน) ท้าวจตุโลกบาล หรือสี่ไต่เทียงอ้วง (四大天王-แต่จีว) ไตฮงกง (大峰公-แต่จีว) (大峰祖师) หรือหลวงปู่ไตฮง จู้แซเนี้ยเนี้ย (注生娘娘-แต่จีว) หรือเทพธิดาแห่งการให้กำเนิด พระพุทธรูปไทย (释迦牟尼) เทพเจ้า 9 พระองค์หรือกิวอ้วงเอี้ย (九皇爷-แต่จีว) พระศรีอารยเมตไตรย หมี่เหล็กฮุก (弥勒佛-แต่จีว) หรือพระศรีอารยเมตไตรยหน้าเต้าแซกุง (南斗星君-แต่จีว) ปักเต้าแซกุง (北斗星君-แต่จีว) ซึ่งเป็นเทพเจ้าสำคัญทางศาสนาเต๋า พระจี้กงหรือจี้กงฮุก (济公佛-แต่จีว) พระเวทโพธิสัตว์หรืออูยท้อผ่อสัก (韦驮菩萨-แต่จีว) หัวท้อเซียงซือ (华陀仙师-แต่จีว) พระโพธิสัตว์ที่ดูแลเรื่องยา พระแม่ธรณี หรือ ตี้บ้อเนี้ยเนี้ย (地母娘娘-แต่จีว) เจ้าแม่แห่งสายน้ำหรือจួយบ้อเนี้ยเนี้ย (水母娘娘-แต่จีว) เอี้ยเซียงกง (杨仙公-แต่จีว) (杨戬元帅) พระยูไล หรือหยูไหลฮุก (如来佛-แต่จีวหลวงพ่อโสธร) พระอรหันต์ 18 องค์ หรือจับโปยหล่อหั่ง (十八罗汉-แต่จีว) เจ้าแม่เทียนโหวหรือเทียงโหวเซี้ยบ้อ (天后圣母-แต่จีว) หน่าจาไท้จ้อ (哪吒太子-แต่จีว) กิมบ้อ (金母-แต่จีว) ซำซัวก๊กอ้วง (三山国王-แต่จีว) เทพมังกรทอง พระกุมารดำทมิฬ พระยาพิชัยดาบหัก เสด็จพ่อคนองศึก เทียบเทียงเสียงตี้ (协天上帝-แต่จีว) หรือเจ้าพ่อกวนอู เทพแห่งเงินตราไฉ่สิ่งเอี้ย (财神爷-แต่จีว) หน่าไห้กวงอิม (南海观音-แต่จีว) ไท้ซือเอี้ย (太师爷-แต่จีว) เทียงเทียงเซียงตี้ (玄天上帝-แต่จีว) หรือเจ้าพ่อเสื่อ และโปยเซียง (八仙-แต่จีว)

3. ด้านบทสวดมนต์

โรงเจที่มีการใช้บทสวดมนต์ทั้งบทสวดของศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาเต๋าผสมกัน มีทั้งหมด 6 แห่ง ส่วนที่สวดมนต์เฉพาะบทสวดทางศาสนาพุทธมหายานมีเพียง 1 แห่งเท่านั้น คือโรงเจอิ้งทงก๊กอ้วง นอกจากนี้ โรงเจที่ไม่มีผู้ปฏิบัติธรรม และไม่มีนักบวชประจำ จึงได้มีการสวดมนต์เป็นวัตรปฏิบัติ ยกเว้นในงานสำคัญของโรงเจ หรือวันที่คณะสวดมนต์ได้กำหนดกับโรงเจหรือนักบวชจากโรงเจต่างๆ วนเวียนมาร่วมกันสวดมนต์ ตามเวลาที่กำหนดเท่านั้น

4. ด้านการพำนักประจำที่โรงเจ

โรงเจที่ปัจจุบันมีภิกษุณีประจำ	จำนวน 2 แห่ง
โรงเจที่ปัจจุบันมีนักบวชประจำ	จำนวน 3 แห่ง
โรงเจที่เคยมีภิกษุหรือนักบวชประจำแต่ปัจจุบันไม่มี	จำนวน 6 แห่ง
โรงเจที่ไม่เคยมีนักบวชประจำเลย	จำนวน 2 แห่ง

5. วิธีเผยแพร่ศาสนาและความเชื่อ

โรงเจที่ไม่มีการกำหนดวันเทศนาธรรม	จำนวน 12 แห่ง
โรงเจที่มีการกำหนดวันเทศนาธรรม	จำนวน 1 แห่ง

6. การจัดพิธีกรรมประจำปีของโรงเจ

การจัดพิธีกรรมสารทจีน เดือน 7	จำนวน 9 แห่ง
การจัดงานเทศกาลกินเจ เดือน 9	จำนวน 9 แห่ง
การจัดงานวันตรุษจีน เดือน 12 – เดือน 1	จำนวน 5 แห่ง
การจัดงานในวันเทศกาลอื่นๆ	จำนวน 11 แห่ง

ที่กล่าวถึงการจัดงานในวันเทศกาลอื่นๆรวม 12 แห่งนั้น ได้แก่การจัดงานวันเกิดเทพประธาน หรือวันเกิดเทพเจ้าองค์รองในศาลเจ้า วันที่เทพเจ้าบรรลุนิรมิต วันตอบแทนบุญคุณเทพเจ้า และวันตรุษจีน

7. แนวทางในการพัฒนาโรงเจ

โรงเจที่มีคณะกรรมการดูแลการจัดการเรื่องการพัฒนาโรงเจนั้น การตัดสินใจในการดำเนินการต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารโรงเจ สำหรับโรงเจที่เจ้าของดูแลเอง จะมีความคล่องตัวในการบริหารจัดการ เพราะบางเรื่องเจ้าของต้องตัดสินใจอย่างเร่งด่วน แต่อย่างไรเสีย โรงเจมักเน้นเฉพาะเรื่องที่จะทำให้อาสาสมัครเข้ามาช่วยงานและทำบุญที่โรงเจเป็นเรื่องสำคัญที่สุด

โรงเจมีคณะกรรมการดูแล	จำนวน 8 แห่ง
โรงเจที่เจ้าของดูแลเอง	จำนวน 4 แห่ง
โรงเจที่เจ้าของจ้างคนเฝ้าประจำ	จำนวน 1 แห่ง

ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาแบบจีนของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ

ชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการก็เหมือนกับชาวจีนในที่อื่นๆเช่นที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่ไม่เน้นความแตกต่างของศาสนาแบบจีน กล่าวคือพวกเขาไม่รู้แจ้งถึงความแตกต่างของศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาเต๋า หรือแม้แต่ความเชื่อในสายอื่นๆเช่นความเชื่อแบบชานเจี้ยวสายเซียนเทียนเต๋า เพราะชาวจีนติดปากและรับรู้ทั้งให้ความสำคัญกับคำว่า ฮุก (佛-แต่จีว) หรือ ฮุกโจ้ว (佛祖-แต่จีว) ซึ่งแปลตรงตัวก็คือ พระพุทธเจ้า รูปเคารพอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปเคารพพระโพธิสัตว์ (菩薩) หรือเทพเจ้า (神仙) ล้วนได้รับการเรียกขานนามจากผู้เข้ามากราบไหว้ หรือผู้ปฏิบัติธรรมว่า “ฮุก” หรือ “ฮุกโจ้ว” ทั้งนี้ เช่น ได้เสี่ยฮุกโจ้ว (大圣佛祖-แต่จีว) ซึ่งเป็นเทพเจ้าของศาสนาเต๋า ที่คนไทยเรียกว่าเจ้าพ่อเห้งเจีย ก็ได้รับการเรียกขานจากชาวจีนที่เข้ามากราบไหว้ว่า “ฮุกโจ้ว”เช่นกัน ความจริงคำเรียกขานนามเทพเจ้าของศาสนาเต๋ามีมากมาย เช่น เจ็กอ้วงเซียงตี้ (玉皇上帝-แต่จีว) คนไทยเรียกว่าพระเจ้าเจ็กเซียนฮ่องเต้ เหียงเทียนเสียงตี้ (玄天上帝-แต่จีว) คนไทยเรียกว่าเจ้าพ่อเสือ หรือเหียบเทียนเสียงตี้ (协天上帝-แต่จีว) หรือเจ้าพ่อกวนอู คำเรียกขานนามเทพเจ้าที่ลงท้ายว่า “เซียงซือ” (仙师) ก็เป็นเทพเจ้าทางศาสนาเต๋าเช่นกัน แต่มีศักดิ์แตกต่างกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความเข้าใจอย่างชัดเจนเรื่องศาสนาพุทธ และศาสนาเต๋า ของชาวจีนในสมุทรปราการไม่มีเลย ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นกับชาวจีนที่อำเภอโพธาราม ดังงานวิจัยของผู้วิจัยที่ได้สรุปผลวิจัยไว้ (พรพรรณ จันทโรนานนท์ : 2553)

สำหรับความเข้าใจและคำเรียกขาน “โรงเจ” (齋堂) ของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการนั้นค่อนข้างชัดเจนเพราะ โรงเจต้องมีนักบวชอยู่ประจำ มีผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม ในวันทำกิจพิธีของโรงเจต้องนุ่งขาวห่มขาว นักบวชและผู้ปฏิบัติธรรมต้องกินเจ และโรงเจต้องมีการจัดงานประจำปีเพื่อให้สาธุชนได้เข้ามาเช่นไหว้รูปเคารพ และปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาตามช่วงเดือนแห่งพิธีกรรมที่โรงเจนั้นๆกำหนดไว้ นอกจากนั้นอาคารของโรงเจ นอกจากมีการสร้างที่ประดิษฐานรูปเคารพตามความเชื่อของนิกายหรือสายความเชื่อของโรงเจแล้ว ส่วนใหญ่มักสร้างห้องพักไว้โดยรอบเพื่อให้ผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้พักอาศัย หรือผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทางความเชื่อได้พักอาศัยในระหว่างวันทำพิธี อีกทั้งเพื่อใช้เป็นที่พักพิงของพระภิกษุณี ที่อาศัยอยู่ประจำของผู้ตั้งใจถือศีล หรือนักบวชที่ถือบวชตลอดชีวิต เช่น โรงเจในสมุทรปราการทั้ง 11 แห่งดังได้กล่าวมาแล้ว สำหรับโรงเจที่ไม่เคยมีนักบวชอยู่ประจำเลย คือ ศาลเจ้าพ่อบางพลี ที่คาดว่าอีกไม่นานจะเชิญนักบวชมาอยู่ประจำ และสถานปฏิบัติธรรมพระแม่กวนอิมพันมือ ซึ่งเป็นโรงเจที่สร้างขึ้นจากความเชื่อชานเจี้ยวสายอิก้วนเต๋า (一贯道) ซึ่งเป็นสถานธรรมขนาดเล็กที่ยังมีได้มีนักบวชมาประจำที่โรงเจเช่นกัน

อาคารและที่ตั้งรูปเคารพของโรงเจประเภทต่างๆ

1. โรงเจที่เดิมเป็นพุทธมหายานแล้วเปลี่ยนเป็นชานเจี้ยวสายเซียนเทียนเต๋า คือโรงเจถ่งเสียง (同善堂) ซึ่ง อาคารของโรงเจถ่งเสียงที่สร้างใหม่ เปลี่ยนจากอาคารไม้เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น ชั้นล่างแบ่งแท่นบูชาออกเป็น 3 ตอน ตอนหน้าเป็นแท่นบูชากิมบ้อ เขียนป้ายใหญ่หน้าตำหนักนี้ว่าเต้าบ้อเก็ง (斗母宫-แต่จีว) โดยบูชาเต้าเหล่า่วงกุง (斗姥元君-แต่จีว) ซึ่งก็คือกิมบ้อไว้เป็นเทพประธาน ด้านหลังกิมบ้อคือพระพุทธรูปไทย ทางด้านซ้ายของเทพประธาน คือ เทพเจ้าฟ้าดิน หรือตี้แปบ้อ (天地父母-แต่จีว) ด้านขวา คือ หน้าจิงปักเต้า (南辰北斗-แต่จีว) ด้านหน้ากิมบ้อ คือ กิวอ้วงเอี้ย (九皇爷-แต่จีว) หรือ

เทพเจ้าทั้ง 9 พระองค์ที่เป็นเทพประธานในงานกินเจ และทางด้านขวายังมีรูปเคารพในแท่นบูชาขนาดเล็ก คือ ฉิ่งตุงวงสวย (田都元帅-แต่จีว)

ตอนกลางมีป้ายแขวนไว้ด้านบนทางเข้าตำหนักว่าเกียงเต็กเนี่ยมฮุกลิ้ม (坚德念佛林-แต่จีว) เทพประธานของตอนกลาง คือ พระศรีอารยเมตไตรย ทางซ้ายขององค์ประธาน คือ พระกษิติครรภีโพธิสัตว์ (地藏王菩萨-แต่จีว) ทางขวา คือ พระโพธิสัตว์กวนอิม (观世音菩萨-แต่จีว)

ตอนหลังจัดเป็นที่วางป้ายบรรพบุรุษ โดยตั้งพระพุทธรูปไทยเป็นประธาน ด้านซ้ายเป็นพระกษิติครรภีโพธิสัตว์ ด้านขวาเป็นพระโพธิสัตว์กวนอิม ด้านหลังเป็นตู้ใส่ป้ายบรรพบุรุษของผู้มีจิตศรัทธามาเช่าไว้

สำหรับชั้นบนของอาคาร เป็นที่ตั้งบูชาพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ทางศาสนาพุทธมหายาน อย่างชัดเจน มีป้ายที่หน้าแท่นบูชาว่า ต้าฮยงเป่าเตี้ยน (大雄宝殿) หมายความว่าโบสถ์ และมีที่ใส่ธูปของชื่อโจ้ว หรืออาจารย์ผู้ก่อตั้งโรงเจตั้งอยู่ อีกทั้งมีป้ายบอกว่า พระภิกษุผู้มาก่อตั้งโรงเจนี้ คือพระอาจารย์ที่เรียกกันว่าชื่อโจ้ว เป็นผู้สืบทอดนิกายหลินจี้จิงหรือชาวจีนแต่จีวเรียกว่าหลิมจี้จิงคี่ 24 เป็นองค์แรกที่นำนิกายหลินจี้จิงมาเผยแพร่ที่ปากน้ำ นอกจากนั้นที่ข้างๆก็เป็นตู้พระไตรปิฎกเก็บบทสวดของศาสนาพุทธมหายานทั้งหมด บางส่วนที่อยู่นอกตู้นั้นจะมีบทสวดของศาสนาเต๋าปะปนอยู่

โรงเจแห่งนี้แต่เดิมเรียกว่าถ่งเสียงต้ว (同善壇) ดังรูปภาพที่ปรากฏบนชั้น 2 ของอาคาร มีตัวอักษรเขียนไว้ใต้ภาพว่า คณะกรรมการโรงเจถ่งเสียงปากน้ำ พ.ศ.2490 มองเห็นป้ายทางเข้าโรงเจถ่งเสียงต้ว แล้วต่อเมื่อเปลี่ยนคตินิยมเชื่อเป็นซานเจี้ยวสายเขียนเทียนเต้า แล้วจึงเปลี่ยนเป็นถ่งเสียงต้ว (同善堂) (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2560)

2. โรงเจที่เป็นพุทธมหายานแท้ คืออี่ทงก๊กอ้วง (圆通覺苑) การตั้งรูปเคารพในโรงเจก็เรียบง่าย เป็นไปตามแบบแผนของศาสนาพุทธมหายาน รูปเคารพเป็นพระพุทธรูป และพระโพธิสัตว์ทางศาสนาพุทธทั้งหมด แท่นบูชามีแท่นเดียว เมื่อเข้าไปในโรงเจจะมีศาลาพระเจ้าเง็กเขียนฮ่องเต้คือทิงกั่ง (天宫亭-แต่จีว) ต่อมามีเป๊ะกง (伯公-แต่จีว) ซึ่งคนไทยเรียกว่าเจ้าที่ ทางซ้ายเป็นที่ตั้งป้ายวิญญูณมไรรู้ญาติและที่เช่นไหว้ ต่อมาเป็นที่โล่งกว้าง ที่ชาวจีนแต่จีวเรียกว่าทิมแจ้ (天井-แต่จีว) และหน้าแท่นบูชามีป้ายว่าอี่ทงปอโต้ย (圆通宝殿-แต่จีว) บนแท่นตั้งพระพุทธรูป 3 พระองค์ หรือซำป้อ (三宝) ได้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอมิตาภะพุทธเจ้า และพระโสฬสครุฑุพุทธเจ้า จากนั้นก็เป็นตู้ใส่พระไตรปิฎก ไม่มีท้าวจตุโลกบาล (四大天王) ไม่มีพระเวทโพธิสัตว์ (韦驮菩萨) ไม่มีพระศรีอารยเมตไตรย (弥勒佛) มีเพียงพระพุทธรูป 3 พระองค์เท่านั้น สำหรับพระพุทธรูปไทยนั้น เพียงวางประกอบบนแท่นบูชาเท่านั้น (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561)

3. โรงเจที่สร้างขึ้นจากคตินิยมเชื่อแบบซานเจี้ยวสายเขียนเทียนเต้า มีโรงเจท่งเฮงต้งหรือท่งเฮงเจต้ง (同興齋堂-แต่จีว) ฮกซิงต้ง (復新堂-แต่จีว) เจ็กฮงเอี้ยวเม้งเก็ง (玉封楊明宮-แต่จีว) และเม้งจินเสียงต้ง (明真善堂-แต่จีว)

3.1 โรงเจท่งเฮงเจต้ง สร้างอยู่บนพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ หันหน้าออกสู่ถนนปานสาย 1 (เทศบาลคลองด่าน 8) ด้านหลังเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นโรงเจเก่าแก่ของชาวประมงจีนแต่จีวจากอำเภอเล่งไฮ้ (澄海) ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบนี้โดยอยู่กันเป็นกลุ่ม กล่าวกันว่าแต่เดิมเป็นโรงเจขนาดเล็กที่สร้างด้วยไม้ ต่อมาเมื่อฐานะดีขึ้นต่างร่วมกันสร้างโรงเจขึ้นใหม่บนที่ดินของเศรษฐีในท้องถิ่น จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2540 และในปี

พ.ศ.2559 ได้ฉลองการก่อตั้งโรงเจครบ 84 ปี คาดว่าโรงเจแห่งนี้คงสร้างจากความเชื่อสายเซียนเทียนเต้ามา ตั้งแต่ต้น เพราะไม่ได้พบร่องรอยของการตั้งรูปเคารพทางศาสนาพุทธมหายานเหมือนโรงเจถ่งเสียงเลย พบแต่ เทพประธานของโรงเจคือ กิมบ้อ (金母-แต่จิว) และพุทธรูปไทย ด้านซ้ายของเทพประธาน คือหลวงปู่ไต้ฮง หรือที่ชาวจีนแต่จิวเรียกกันว่าไต้ฮงกง (大峰公-แต่จิว) ทางขวาคือเทพมารดรแห่งการเกิด หรือจู้เซเนี่ยเนี่ย (注生娘娘-แต่จิว) และเจ้าแม่กวนอิม ส่วนด้านหน้าของกิมบ้อเป็นเทพเจ้ากวนอู

ต่อมามีผู้มีจิตศรัทธาได้ต่อเติมและดัดแปลงส่วนด้านหลังของโรงเจในส่วนที่จดแม่น้ำเจ้าพระยา แล้ว ดัดแปลงให้กลายเป็นด้านหน้า โดยสร้างแท่นบูชาฟ้าดินขึ้นมา ทางซ้ายของแท่นเป็นที่เฝ้ากระดาศรูปเจดีย์ ทางขวาเป็นที่บูชาเจ้าที่ คือฮกเต็กซื่อ (福德祠-แต่จิว) ที่ชาวจีนเรียกกันทั่วไปว่าเป๊ะกงหรือเจ้าที่ ข้างๆมี รูปปั้นพระแม่กวนอิมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ที่กระถางรูปและแท่นบูชา

เนื่องจากที่แห่งนี้เคยเป็นโรงเจที่ชาวจีนละแวกนี้นิยมมากราบไหว้มาก จึงมีที่ตั้งป้ายบรรพบุรุษของผู้มีจิตศรัทธาหลายป้าย แต่ด้วยผู้ดูแลโรงเจมิได้เอาใจใส่ ที่ตั้งป้ายบรรพบุรุษจึงดูไม่เป็นที่เป็นทาง เป็นเพียงการ นำรูปของผู้จากไปมาตั้งเรียงๆกันไว้ โดยเฉพาะรูปเจ้าของที่ดินที่อนุญาตให้สร้างโรงเจ ที่วางรูปนั้นตั้งแอบไว้ ทางด้านขวา มีรูปเคารพของพระกษัตริย์ครมโพิธิสต์วงศ์เล็กๆตั้งอยู่ ทั้งหมดเป็นเพียงการวางรูปผู้วายชนม์ ไม่ได้ทำเป็นป้ายวิญญาณบรรพบุรุษตั้งไว้ในตู้เหมือนโรงเจอื่นๆ แต่อย่างใด

โรงเจแห่งนี้เดิมเคยมีพระภิกษุจีนมาจำพรรษาประจำ แต่ไม่รู้แน่ว่าเป็นพระในนิกายใด มีผู้คนในละแวกนี้ นับถือมาก แล้วยกให้เป็นเจ้าอาวาส ต่อมาพระภิกษุทำผิดศีลกับผู้หญิงเสียสติที่อาศัยอยู่ในโรงเจ ต่อมาเมื่อ หญิงนั้นมีครรภ์ ทั้งพระทั้งหญิงมีครรภ์ก็ถูกชาวบ้านไล่ออกจากโรงเจ พระภิกษุรูปดังกล่าวได้ขโมยของมีค่า ในโรงเจและเล่ากันว่าท่านได้ไปสร้างโรงเจแห่งใหม่ที่จังหวัดสระบุรี

โรงเจแห่งนี้สร้างอยู่บนที่ดิน คุณนายส้มจีน ยังมีรูปของเจ้าของที่ตั้งอยู่ในโรงเจ ปัจจุบันมีคุณลุงบุญทอง อายุ 70 ปี ดูแลจัดการทุกอย่างด้วยตัวคนเดียว ไม่ได้คิดตั้งคณะกรรมการแต่อย่างใด เพราะบอกว่า คุณคนเดียวสะดวกในการตัดสินใจ ทุกวันนี้ลูกหลานคุณนายส้มจีน ก็ยังมาไหว้อัฐิบรรพบุรุษ และอนุญาตให้คุณลุงบุญทองดูแลต่อไป (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2560)

3.2 โรงเจฮกซินตั้ง (復新堂-แต่จิว) สร้างขึ้นบนที่เช่าของวัดโพชนัดพลเสพย์ราชวรวิหาร ตำบล บางพิง อำเภอพระประแดง โดยจ่ายค่าเช่าให้วัดปีละ 1,000 บาท โรงเจแห่งนี้มีเอกสารเจ้าบ้านโดยใส่ไว้ว่า “โรงเจศาลเจ้าแม่ทับทิม” โรงเจเดิมสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2458 เป็นศาลเจ้าที่สร้างเป็นเรือนไม้ หันหน้าลง แม่น้ำเจ้าพระยา ที่หน้าศาลเจ้ามีท่าสำหรับเทียบเรือ เมื่อลงท่าเทียบเรือหน้าโรงเจก็เข้ามาในโรงเจได้เลย เพราะเป็นท่าสำหรับขึ้นลงโดยเฉพาะของโรงเจ ศาลนี้ได้สร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2558 ปัจจุบันมีอึ้งซินแซ (黃先生-แต่จิว) เป็นนักบวชอยู่ประจำที่โรงเจ ท่าเทียบเรือหน้าโรงเจได้เลิกใช้ไปแล้ว แต่มีร่องรอยของท่าเทียบเรือให้เห็นอยู่ โรงเจแม้จะมีขนาดเล็ก แต่ด้านในศาลเจ้าได้จัดวางแท่นบูชาไว้อย่างสวยงามตามแบบอย่าง ของสายเซียนเทียนเต้า ก่อนเข้าตัวอาคารหลัก ทางซ้ายมือมีที่ตั้งบูชา ปิงเถ่ากงม่า (本头公妈-แต่จิว) ทางขวามือคือที่ตั้งบูชาเทพเจ้าฟ้าดินที่ตี้แปบ้อ (天地父母-แต่จิว) ตะเกียงพระเจ้าเง็กเซียนฮ่องเต้ที่กงตั้ง (天公灯-แต่จิว) และเตาเฝ้ากระดาศ จากนั้นเข้าสู่ตัวอาคารหลัก จะมีที่ทำงาน และที่ขายรูปเทียน อยู่ด้านหน้า ด้านข้างของอาคารหลักเป็นที่ตั้งป้ายวิญญาณ (家神-แต่จิว) จากนั้นจะเป็นที่โล่งกว้างที่เรียก กันว่าทิมแจ้ (天井-แต่จิว) แล้วเข้าสู่ที่ตั้งแท่นบูชาที่สำคัญที่สุดของโรงเจ พื้นที่ส่วนนี้จะตั้งอยู่สูงกว่าพื้นที่

อื่นๆทั้งหมด โดยหมายว่าเป็นตำหนักที่สำคัญที่สุดของเทพเจ้าผู้เป็นประธานของโรงเจ คือตำหนักกิมบ้อ หรือกิมบอโต่ย (金母殿-แต่จีว) โดยมีเทพประธาน คือ กิมบ้อ และด้านหลังคือพระพุทธรูปไทย ด้านขวาของเทพประธาน คือ เจ้าแม่กวนอิม ด้านซ้าย คือ เทพเจ้าทางศาสนาเต๋า 3 พระองค์ และพระกษิติครรภโพธิสัตว์ ด้านหน้าพระประธาน คือ เทพเจ้ากิวอ้วง (九皇爷-แต่จีว) ซึ่งก็คือเทพเจ้าทั้ง 9 พระองค์ที่ตั้งเป็นเทพประธานในงานกินเจเดือน 9 นั่นเอง (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2560)

เนื่องจากโรงเจแห่งนี้มีประวัติยาวนาน อีกทั้งอาจารย์ผู้มาสร้างโรงเจก็ยังผูกพันกับโรงเจหลักที่ตนแยกตัวออกมา คือโรงเจบ่วงช่วงทุกตั้ง (万全佛堂-แต่จีว) ที่ตั้งอยู่ในหน้าเอี้ยฮุกก่าจวงหวย (南洋佛教总会-แต่จีว) ที่อยู่เยื้องกับสมาคมแต่จีว ถนนสารุประดิษฐ์ในปัจจุบัน และโรงเจฮกเอี้ยงเซียงตั้ง (復阳善堂-แต่จีว) ที่ชอยนาคบารุง ถนนบารุงเมือง ซึ่งสร้างขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 ดังนั้น ที่ผนังอาคารด้านในโรงเจ จึงมีรูปภาพของอาจารย์รุ่นแรกๆหลายท่าน ที่มีคุณูปการในการเผยแพร่เขียนเทียนเต๋อ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

3.3 โรงเจเม่งจิงเสียงตั้ง (明真善堂-แต่จีว)

เป็นโรงเจที่ถูกปล่อยทิ้งร้างมานาน ซึ่งผู้เป็นหลานของเจ้าของ และนับเป็นรุ่นที่ 3 ของผู้ก่อตั้งได้ทิ้งร้างไว้ โดยย้ายไปตั้งบ้านเรือนที่อื่นและไม่ได้มีอาชีพเป็นนักบวชอีกต่อไป แต่ว่าจ้างให้ป่าหนุและลุงเซ็งเผ่านานกว่า 11 ปีแล้ว ผู้เฒ่าเป็นคนไทยในละแวกนั้นมีอายุ 71 ปีทั้งคู่ โรงเจอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมมาก เพราะไม่ได้รับการบูรณะ คนเฒ่าบอกว่าเคยมีผู้มีจิตศรัทธาจะมาบูรณะให้ แต่เนื่องจากเจ้าของโรงเจปล่อยทิ้งร้างมานาน จึงทำให้มีค่าบูรณะสูงถึงสามล้านบาท ผู้มีความประสงค์จะบูรณะจึงปฏิเสธไม่บูรณะ

โรงเจแห่งนี้ยังมีป้ายวิญญาณหรือแกจิ่ง (家神-แต่จีว) ที่ฝากไว้เหลืออยู่บางส่วน แต่เป็นการตั้งอย่างไม่เป็นระเบียบ เพราะญาติผู้วายชนม์บ้างก็นำป้ายบรรพบุรุษของตนออกไปไว้ยังโรงเจแห่งอื่น สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้ย้ายป้ายบรรพบุรุษออกไป ซึ่งเหลือเป็นจำนวนน้อยมาก ก็มาไหว้กันในวันเซ็งเม้ง ลุงและป้าก็ช่วยจัดของ เช่นไหว้ให้บ้าง ได้มีผู้มีจิตศรัทธาสร้างแท่นบูชาเทพเจ้าฟ้าดินขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ.2558 ทั้งนี้เพราะของเดิมหักพังไป ส่วนที่ดินว่างด้านหลังของโรงเจมีเจดีย์บรรจุอัฐิของผู้ก่อตั้งโรงเจ แต่มิได้ลงปี พ.ศ.ไว้ ที่เจดีย์บรรจุอัฐิเขียนตัวอักษรจีนอ่านเป็นสำเนียงแต่จีวได้ว่า “คุยฉ่วงฮกเอี้ยงตั้งฮุยเซียงเสียงเลาซือ” (开创復阳堂魏昌善老师-แต่จีว) มีความหมายว่าอาจารย์ฮุยเซียงเสียงผู้ก่อตั้ง (魏昌善老师-แต่จีว) โรงเจฮกเอี้ยงตั้ง และมีตัวอักษรจีนเป็นแนวตั้งเขียนไว้ว่า “คุยเต๋าเสียมกักฮุยเซียงเสียงเลาซือปอละ” (开道暹国魏昌善老师宝塔-แต่จีว) มีความหมายว่าที่เสื่ออัฐิของอาจารย์ฮุยเซียงเสียงผู้เปิดทางธรรมแห่งประเทศไทยสยาม

โรงเจแห่งนี้ไม่มีสิ่งใดหลงเหลือให้ทราบถึงยุคสมัยที่สร้างแต่อย่างใด มีรูปถ่ายก็แขวนไว้สูงและเลื่อนกลางมากซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นรูปถ่ายที่เกี่ยวข้องกับโรงเจแต่ก็ไม่มีบอกพ.ศ.ไว้เช่นกัน ตามที่คนเฒ่าบอกไว้ นั้น โรงเจแห่งนี้คงสร้างขึ้นประมาณเวลาใกล้ๆกับโรงเจฮกซิงตั้ง (復新堂) ที่พระประแดง ภายในอาคารมีภาพนักบวชหญิงรุ่นอาวุโสที่เรียกว่าโกวไถ่ (姑太) ท่านหนึ่งที่สิ้นบุญไปแล้วลูกศิษย์ถ่ายรูปไว้และมอบให้โรงเจฮกเอี้ยง (復阳善堂) เขียนเป็นตัวอักษรจีนว่า “ฮกเอี้ยงเสียงตั้งฮุยซัง ง่วงฮั่วเซ็งแก้งสัง” (復阳善堂惠存原和成敬送-แต่จีว) มีความหมายว่า “มอบให้ฮกเอี้ยงเซียงตั้ง ง่วงฮั่วเซ็งมอบให้ด้วยความเคารพ” ในภาพนั้นโกวไถ่สิ้นอายุในปี พ.ศ. 2500

รูปเคารพในโรงเจที่เหลืออยู่ตั้งอยู่บนแท่นบูชาเพียงแท่นเดียว โดยมีเทพประธานคือ กิมบ้อ ส่วนด้านหลังเป็นพระพุทธรูปจีน ซึ่งอาจจะเป็นพระยูไลหรือพระพุทธรูปเจ้าแบบจีนและเจ้าแม่กวนอิม ประตูทางเข้าทางด้านขวามีตัวอักษรจีนว่าเซ็งอวี (圣域) หมายความว่าเขตศักดิ์สิทธิ์ ส่วนด้านซ้ายมีตัวอักษรจีนว่าเสวียนกวน (玄关) หมายความว่าทางเข้าของเทพเจ้า และที่กรอบประตูด้านหน้ามีคากลอนคู่ที่เรียกว่าด้อยเลียง (对联-แต่จีว) เป็นตัวอักษรจีนแบบตัวนูน สวยงามมาก ยังเห็นชัดเจนแต่ตัวอักษรไม่ครบ ทางขวามือ (เมื่อหันหน้าเข้าสู่อาคาร) เขียนว่า "หมิงซินเจี้ยนซิงจงเอี้ยนโคซานเซียน---" (明心见性庄严三千口口-จีนกลาง) มีความหมายว่า----- ทางซ้ายมือเขียนว่า "เจินตี้เซวียนเก๋ากังหย่งเจ็งสี่เออร์อิงหยวน" (真谛宣告供养証十二因缘-จีนกลาง) มีความหมายว่า----- โรงเจแห่งนี้เคยเจริญรุ่งเรืองมานานต่อเมื่อมีน้ำท่วมใหญ่เกิดขึ้น จึงได้ย้ายทุกอย่างไปอยู่ที่โรงเจกเอียงจังหวัดสระบุรี จากภาพที่เหลืออยู่ในโรงเจก็เป็นที่ประจักษ์ในเรื่องนี้ โรงเจแห่งนี้ช่วงแรกคงเน้นสักการะเจ้าแม่กวนอิม ท่านผู้อาวุโสของสายเซียนเทียนเต๋ายังเรียกติดปากชื่อโรงเจแห่งนี้ว่า “โรงเจเจ้าแม่กวนอิม” (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2561)

4. โรงเจที่สร้างจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานศาสนาเต๋าและความเชื่อแบบพื้นถิ่นผสมกัน มีรวม 4 แห่ง ได้แก่ โรงเจเฮงเฮงตั้ง (合興堂) โรงเจแป๊ะไค้วเซียงจี้ (百苦禅院) เจ็กซองเอี้ยวเม่งเก็ง (玉封楊明宮-แต่จีว) และโรงเจเผ่งอ้งตั้ว (平安坛)

4.1 โรงเจเฮงเฮงตั้ง (合興堂) ยกย่องชาวจีนอพยพชื่อ เอี้ยะฮง แซ่เล้า (刘益丰-แต่จีว) จากตำบลก่งเท้า ท้องถิ่นฮั่วเฟ้งหมวดที่ 4 อำเภอเตี้ยเอี้ย เขตเจ็กเฮียบไค้ว เมืองแต่จีวมณฑลกวางตุ้งเมื่อท่านมีอายุได้ 20 ปี ได้เดินทางมาทำมาหากินในไทยบริเวณเขตลาดกระบังในปี พ.ศ.2442 ต่อมาท่านเคร่งครัดพระพุทธรูปศาสนาและเข้าปฏิบัติธรรมในโรงเจที่ตลาดหัวตะเข้แห่งนี้จนได้เข้าถึงโพธิญาณ จึงมีผู้คนในแถบนั้นนับถือยกย่องท่านเป็นพระโพธิสัตว์ (จากประวัติของพระโพธิสัตว์แป๊ะไค้วและมูลนิธิแป๊ะไค้วเซียงจี้ ที่นางสาวนิโลบล ปรีชาธัมมรัช เรียบเรียงไว้ในปี พ.ศ.2537-เอกสารสำหรับแจกให้ผู้มีจิตศรัทธาที่โรงเจแป๊ะไค้ว (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2560)

โรงเจแห่งนี้มีเทพประธานคือ พระโพธิสัตว์แป๊ะไค้ว (百苦菩薩-แต่จีว) ซึ่งก็คือรูปเคารพของท่านเอี้ยะฮง แซ่เล้า ตั้งไว้บนแท่นบูชาที่ยกพื้นขึ้นสูงกว่าแท่นบูชาอื่นๆ ของโรงเจ เทพร่องที่ตั้งไว้ทางขวามือคือ หลวงปู่ไต้ฮงโจวซือ (大峰祖师-แต่จีว) พร้อมเครื่องประกอบกราบเข้าทรงและธงศักดิ์สิทธิ์ขององค์เทพเจ้า (แต่เดิมที่โรงเจแห่งนี้ เคยมีนักบวชเป็นร่างทรงของหลวงปู่ไต้ฮง ปัจจุบันไม่มีแล้ว) รูปเคารพของเจ้าแม่กวนอิมได้ตั้งไว้ทางซ้าย ซึ่งทางขวามีรูปเคารพพระเวทโพธิสัตว์ ซึ่งชาวจีนแต่จีวเรียกว่าอูยท้อผ่อสั๊ก (韦驮菩薩-แต่จีว) เจ้าพ่อกวนอู และยังมี 18 อรหันต์อยู่ 2 ข้างโดยแบ่งตั้งไว้เป็นข้างละ 9 องค์

ส่วนกลางทางด้านขวาของโรงเจมีรูปเคารพทางศาสนาเต๋าคือเทพเจ้าไท่ส่วยเอี้ย (太岁爷-แต่จีว) ทางซ้ายมีแท่นบูชาพระพุทธรูปไทย พระโมคคัลลานะและพระพุทธรูปปางนาคปรกองค์เล็กๆ หลายองค์

ส่วนหน้าของโรงเจมีพระสักกัจจายน์ (เขียนตามชื่อที่ปรากฏ) หน้าหน้าออกประตูทางเข้า ด้านหลังมีรูปเคารพของกิวอ่วงเอี้ย หรือเทพเจ้า 9 พระองค์ที่ต้องตั้งบูชาในเทศกาลงานกินเจ (九皇爷) ด้านขวาของกิวอ่วงเอี้ยมีหน้าปักแกง (南北星君-แต่จีว) คือเทพเจ้าแห่งการเกิดและเทพเจ้าแห่งการตาย ทางซ้ายออกไปอีกเป็นแท่นบูชาพระจี้กง (济公) อาคารของโรงเจเฮงเฮงตั้ง มีบริเวณที่กว้างขวาง มีที่ว่างด้านขวามือสำหรับจัดพิธีกรรมทางศาสนา ในสมัยที่โรงเจมีนักบวชอยู่ประจำนั้น โรงเจเจริญรุ่งเรืองมาก ห้องพักที่ปลูกไว้ที่อาคาร

ข้างๆ โรงเจสำหรับผู้มาทำบุญหรือพักผ่อนมีมากมายหลายห้อง แต่ปัจจุบันห้องพักเหล่านั้นไม่ได้เปิดใช้อีก เพราะไม่มีผู้ใดประสงค์จะเข้ามาพักผ่อน เนื่องจากทุกวันนี้การคมนาคมสะดวก มีถนนสามารถเข้าถึงโรงเจหลายเส้นทาง ผู้คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อแล้วเสร็จก็สามารถเดินทางกลับบ้านได้โดยง่าย ไม่จำเป็นต้องพักผ่อน เมื่อโรงเจไม่มีนักบวชอยู่ประจำแล้ว ผู้มีจิตศรัทธาก็เข้ามาทำบุญก็ลดน้อยลง จนทำให้เขา ดังปรากฏในทุกวันนี้ คณะกรรมการบริหารโรงเจได้ว่าจ้างหญิงชาวพม่ามาเฝ้าโรงเจ เพื่อเป็นผู้จัดอาหาร และผลไม้ไหว้เทพเจ้าในโรงเจตามวันเวลาที่โรงเจกำหนด และทำความสะอาดสถานที่ (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2560)

4.2 โรงเจแป๊ะไคว้เซียงจี้ (百苦禅院-แต่จีว) (ชื่อโรงเจเขียนตามป้ายชื่อ) (ซึ่งเสียงที่ถูกต้องการเป็นแป๊ะไคว้เสียมง) โรงเจนี้ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2560 เป็นโรงเจที่แยกมาจากโรงเจเฮงเฮงตั้ง แต่ไม่ขึ้นตรงต่อกัน โรงเจแป๊ะไคว้เซียงจี้ และโรงเจเฮงเฮงตั้งมีคณะกรรมการคนละกลุ่มกัน ที่นี่ก็สร้างอาคารที่มีห้องพักมากมายเช่นกัน แต่ไม่ได้เปิดใช้ เพราะไม่มีใครเข้ามาพัก ทุกวันนี้มีผู้มีจิตศรัทธาเข้ามาทำบุญและร่วมพิธีกรรมทางศาสนาน้อยลงไปมาก

โรงเจแห่งนี้ก็ยกย่องพระโพธิสัตว์แป๊ะไคว้เป็นเทพประธานเช่นกัน ส่วนเทพชั้นรองคือพระแม่กวนอิม ตั้งรูปบูชาไว้ทางขวามือของพระโพธิสัตว์แป๊ะไคว้ ทางซ้ายมือพระโพธิสัตว์คือ ฮั่วท้อเซียงซือ (华陀仙师-แต่จีว) ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้ดูแลด้านยารักษาโรค แทนบูชานี้เป็นแทนที่อยู่สูงสุดและมีความสำคัญสุดของโรงเจ

ส่วนกลางของอาคาร ได้ตั้งแทนบูชาพระพุทธรูปไทย ทางขวามือเป็นพระจี้กง (济公) หน้าจึงปักเต้า (南辰北斗) เทพเจ้า 9 พระองค์หรือกิวอ่วงเอี้ย (九皇爷) และพระพุทธรูปไทยองค์เล็กอีกหลายองค์

ส่วนหน้าของอาคาร ตั้งแทนบูชาพระศรีอาริยเมตไตร สำหรับศาลาเทพเจ้าฟ้าดินและเตาเผากระดาษอยู่ด้านนอกข้างหน้าทางเข้าโรงเจ

โรงเจทั้งสองแห่งนี้แม้อยู่บนเป็นถนนลาดกระบัง เขตลาดกระบัง แต่ผู้วิจัยได้นับเพิ่มเป็นโรงเจของชาวจีนในเขตบางพลี เพราะแถบนี้ นับเป็นพื้นที่ชนแดนแห่งหนึ่ง ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มากในอดีตของจังหวัดสมุทรปราการ (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2560)

4.3 โรงเจเจ็งกฮงเอี้ยวเม็งเก็ง (玉封杨明宫-แต่จีว) ศาสนสถานแห่งนี้ แม้ผู้คนทั่วไปเรียกกันว่าโรงเจ แต่ตัวอาคารที่สร้างขึ้นเป็นไปตามแบบศาลเจ้าทุกประการ กล่าวคือภายในตัวอาคารมีสระเสือ (虎井) สระมังกร (龙井) และแท่นที่ตั้งบูชารูปเคารพนั้นมีผสมกันทั้งพระโพธิสัตว์ทางศาสนาพุทธมหายานและเทพเจ้าทางศาสนาเต๋า โรงเจแห่งนี้กล่าวกันว่าสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2473 (ค.ศ.1930) ปัจจุบันมีนักบวชหญิงที่อยู่ประจำคืออี่ทังเป็นร่างทรงพระแม่กวนอิมจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไป มีลูกศิษย์มากมาย ปัจจุบันท่านอายุมาก ทั้งป่วยไม่สามารถเป็นร่างทรงได้อีก จึงได้เลิกเป็นร่างทรงและให้หลานชายมาเป็นร่างทรงแทน โดยได้จัดวันเปิดตัวหลานชาย ซึ่งจะมาเป็นร่างทรงคนใหม่และนำให้ลูกศิษย์ได้รู้จักในวันก่อนการจัดงานตรุษจีน 2 วัน คือวันที่ 12-13 มกราคม 2561 โดยจัดเป็นงานใหญ่มาก ในวันงานจะมีร่างทรงจากที่ต่างๆมารวมกันที่โรงเจแห่งนี้มากมาย จากรูปแบบสถาปัตยกรรมดังกล่าว โรงเจแห่งนี้ควรได้รับการเรียกขานว่า “ศาลเจ้า” มากกว่าโรงเจ

ปัจจุบันอาคารของโรงเจเป็นอาคารสร้างใหม่ เพิ่งสร้างมาได้ประมาณ 20 กว่าปีเท่านั้น และมีแทนบูชาตั้งไว้ทั้งภายในตัวอาคาร และรอบนอกตัวอาคาร ทั้งนี้ผู้เฝ้าโรงเจบอกว่า เพราะมีการปรับภูมิทัศน์ของโรงเจใหม่ จึงจำเป็นต้องสร้างแทนบูชาเทพเจ้าที่นอกอาคารเพิ่มขึ้น

เทพประธานของโรงเจคือ กิมบ้อ (金母-แต่จิว) ด้านหลังของเทพประธานเป็นพระแม่กวนอิม ส่วนด้านขวาขององค์ประธานคือ เทียงโหว่เซี้ยบ้อ (天后圣母-แต่จิว) ซ้ายมือเป็นเทพเจ้านาจาหรือหนานจาทั้จ้อ (哪吒太子-แต่จิว)

แท่นบูชาที่รองลงมาจากแท่นเทพประธาน จัดเป็นแท่นที่ตั้งพระพุทธรูปไทยและเจ้าพ่อกวนอู (关公-แต่จิว) จากนั้นจะเป็นที่โล่งทิมแจ้ (天井-แต่จิว) ซึ่งมีสระมังกรอยู่ทางขวาและสระเสื่ออยู่ทางซ้าย

ส่วนแท่นที่บูชาด้านหน้าคือพระศรีอริยเมตไตรยตั้งอยู่เป็นองค์กลางหันหน้าออกทางประตูอาคารด้านหลังของพระศรีฯ คือพระเวทโพธิสัตว์ และท้าวจตุโลกบาลด้านละ 2 องค์ สำหรับ 18 พระอรหันต์จัดไว้ยาวจากแท่นที่บูชาด้านหน้าผ่านแท่นส่วนกลาง ต่อมาถึงแท่นบูชาใหญ่ที่สำคัญที่สุด จึงกล่าวได้ว่าส่วนที่บูชาของแท่นบูชาส่วนหน้านี้จัดตามแบบของวัดศาสนาพุทธมหายานทุกประการ

สำหรับศาลาเทพเจ้าฟ้าดิน (天地父母-แต่จิว) สร้างไว้ด้านหน้าอาคารโรงเจและยังมีการสร้างเป็นภูเขาจำลองเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์กวนอิมไว้อย่างสวยงาม (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2561)

4.4 โรงเจแฝงอ้งตั่ว (平安坛) ก็เป็นโรงเจอีกแห่งที่ตั้งบนพื้นที่ที่อยู่ระหว่างอำเภอบางโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทราและอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ตลาดชาวจีนที่สำคัญของแถบนี้คือ "ตลาด 100 ปี คลองสวน" ซึ่งในอดีตเคยเป็นศูนย์รวมการค้าของชาวจีนในย่านนี้ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น เรือนแถวไม้ที่สร้างขึ้นชั้นเดียว หันหน้าเข้าหากัน ตรงกลางมีทางเดินสำหรับผู้เข้ามาจับจ่ายซื้อของ ด้านข้างของตลาดยาวเลียบบสายน้ำคลองประเวศบุรีรมย์ ตัวตลาดถูกแบ่งด้วยคลองพระยานาคราช เมื่อหันหน้าออกคลองประเวศบุรีรมย์ ส่วนขวาเป็นพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนทางซ้ายเป็นพื้นที่ของจังหวัดสมุทรปราการ

โรงเจแฝงอ้งตั่วเคยเป็นโรงเจที่เจริญรุ่งเรืองในช่วงที่นักบวชหญิง (โกวเนี้ย) มาอยู่ประจำ ท่านเป็นผู้ดูแลจัดการโรงเจ อีกทั้งยังเปิดสอนภาษาจีนฟรีให้กับผู้สนใจ โดยมีคณะกรรมการพ่อค้าชาวจีนของคลองสวนช่วยอุดหนุนช่วยเหลือ จึงมีผู้คนศรัทธามาก ผู้คนเข้ามาทำบุญก็มาก โรงเจจึงรุ่งเรืองมาโดยตลอด โรงเจได้สร้างห้องให้ผู้ปฏิบัติธรรมพักแรม เมื่อถึงช่วงกินเจจะมีผู้ปฏิบัติธรรมมากมาย หลังจากโกวเนี้ยสิ้นลงแล้ว ไม่มีนักบวชมาประจำอีก ทั้งเส้นทางคมนาคมสะดวกขึ้น แม้จะยังมีคนมาทำบุญที่โรงเจบ้าง แต่จำนวนลดน้อยลง โรงเจแห่งนี้เป็นหนึ่งในหลายแห่งที่ถูกศิษย์จากโรงเจเซียงเซ่ง (善庆堂) จากตลาดพลู กรุงเทพฯ มาสร้างขึ้น

เมื่อโรงเจแห่งนี้เสื่อมโทรมลงไปมากผู้คนเข้ามาทำบุญน้อยลง รายได้จึงไม่เพียงพอที่จะพัฒนาโรงเจให้เจริญรุ่งเรืองดังเดิมได้ ต่อมาได้มีกลุ่มพ่อค้าชาวจีนแถบคลองสวนช่วยกันออกทุนในการปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร และตั้งคณะกรรมการบริหาร ทำให้โรงเจมีสภาพที่ดีขึ้นดังที่เห็นในปัจจุบัน ทุกวันนี้โรงเจไม่มีนักบวชประจำ แต่มีอีเอ็งเป็นผู้ดูแล อีเอ็งเป็นชาวคลองสวน มีแม่เป็นไทย พ่อเป็นจีน ปัจจุบันอายุ 75 ปี ทำหน้าที่ดูแลจัดไหว้เทพเจ้าตามวันสำคัญของโรงเจ และตามที่คณะกรรมการสั่งมา เทพประธานในโรงเจคือ ตีบ่อเนี้ยเนี้ย

(地母娘娘) หรือ พระแม่ธรณี ทางขวาขององค์ประธานคือ จุ้นเซเนี้ยเนี้ย (注生娘娘) หรือเทพมารดรผู้ให้กำเนิด ทางซ้ายคือพระแม่กวนอิม โรงเจหันหน้าลงคลองนาคราช เมื่อขึ้นจากท่าน้ำทางขวาจะเป็นศาลเจ้าเล่าปึงเถ่ากง (本頭公廟) ทางซ้ายมีแท่นบูชาที่ตีแปบ้อ (天地父母) หรือเทพเจ้าฟ้าดิน จากนั้นจึงจะถึงแฝงอ้งตั่ว

ด้านขวาโรงเจมีประตูเข้าออกเพื่อความสะดวกเป็นทางเข้าสู่ตลาดที่อยู่ข้างโรงเจ ส่วนด้านข้างเป็นลานกว้าง คณะกรรมการในตลาดอีกกลุ่มหนึ่งได้มาสร้างศาลเจ้าเล่าปึงเถ่ากงขึ้นใกล้กับโรงเจ ได้การรวมทุนจัดเล่นจั่วถวายเล่าปึงเถ่ากงในช่วงปลายปี โดยที่โรงเจฝั่งอ้งตัวไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

ทางด้านข้างของโรงเจยังมีทางเข้าไปยังที่ตั้งป้ายบรรพบุรุษ ซึ่งมียวมทั้งสิ้นกว่า 200 ป้าย เมื่อโรงเจเสื่อมโทรมลง ผู้คนก็ไม่นิยมซื้อที่ตั้งป้ายบรรพบุรุษที่โรงเจอีก เงินที่จะใช้ในโรงเจก็ลดน้อยลง (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2560)

5. โรงเจที่สร้างขึ้นเพื่อธุรกิจโดยรวมความเชื่อทุกทุกแบบของชาวจีนไว้ในโรงเจ ได้แก่โรงเจชะหงี้เค่งฮุกตึ้ง (合義慶佛堂-แต่จีว) โรงเจมูลนิธินาคราชโยธาชัย (เต็กก่าจีเกี่ยมเกาะ) (七劍王公慈善堂 (紫劍閣-แต่จีว) และศาลเจ้าบางพลีใหญ่ (老本頭公廟) และสถานปฏิบัติธรรมพระแม่กวนอิมพันมืออิมเต็กฮุกตึ้ง (音德佛堂-แต่จีว)

5.1 โรงเจชะหงี้เค่งฮุกตึ้ง (合义庆佛堂) เป็นโรงเจที่สร้างขึ้นเกี่ยวเนื่องจากศาลเจ้าพ่อทัพ (本头公庙) ถนนทางรถไฟสายเก่า ต.สำโรงกลาง อําเภอพระประแดง โดยอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการที่มีคุณดำรงค์ ยงค์สงวนชัย (ปัจจุบัน อายุ 73 ปี) เป็นผู้ก่อตั้งและเป็นประธานใหญ่ จากศาลเจ้าพ่อทัพมีสะพานที่แขวนระฆังไว้ทั้งสองฝั่ง ทำเป็นทางเดินยาวไปจนถึงโรงเจ (เจ้าพ่อทัพ สำโรง ; online : 2018)

ปัจจุบันโรงเจมีนักบวชหญิงเอ็งโกวเนี้ยอยู่ประจำ แต่ป่วยไม่ได้ออกมารับแขก โกวเลี้ยบและแป๊ะฮวดแม้จะไม่ได้เป็นนักบวช แต่ได้ช่วยดูแลเรื่องการจัดไหว้และการเตรียมงานในวันสำคัญโดยตลอด โรงเจมีรูปเคารพมากมายหากพิจารณาด้านศาสนาของชาวจีนแล้ว นับว่ามีครบถ้วนทุกศาสนาที่ชาวจีนในไทยนับถือ กล่าวคือมีทั้งศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋าและซำก่า เทพเจ้าที่ตั้งไว้ให้กราบไหว้จึงมีมากมายครบทุกความเชื่อเช่นกัน คือมีเทพเจ้ามากเพียงพอต่อความต้องการของผู้เข้ามากราบไหว้ อาคารที่สร้างขึ้นจึงมีมาก รวมทั้งที่สร้างใหม่ที่อยู่ด้านข้าง ทั้งหมดล้วนเป็นอาคารและศาลาที่ตั้งรูปเคารพทั้งนั้น ส่วนอาคารเดิมเป็นอาคาร 2 ชั้น และชั้นล่างตั้งแท่นบูชาไว้ ดังนี้

หน้าทางเข้ามีศาลาพระเจ้าเง็กเซียนฮ่องเต้ (玉皇上帝) เข้าไปด้านในเป็นแท่นบูชาใหญ่แท่นกลางประดิษฐานพระประธานของโรงเจ คือซำป้อ (三宝) พระพุทธรูปสูงสุดของมหายาน ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือนำบอเส็กเกี่ยมอ่หนีฮุก (南无释迦牟尼佛) ทางซ้ายของพระประธานคือพระไภสัชครุหรือนำบอเซียวโจเอียงชีวเอี้ยะฮือฮุก (南无消灾养寿药师佛) ทางขวาของพระประธานคือพระอมิตาภพุทธเจ้าหรือนำบออานี่ถ่อฮุก (南无阿弥陀佛) ด้านหน้าของพระประธาน 3 องค์นี้คือพระพุทธรูปไทย ต่อมาแท่นที่ตั้งเทพชั้นรองทางด้านซ้ายของพระประธาน มีพระแม่ธรณีหรือตี้บ้อเนี้ยเนี้ย (地母娘娘) และทางขวามือพระแม่กวนอิมหรือฉือปุยเนี้ยเนี้ย (慈悲娘娘) แท่นที่ตั้งเทพชั้นรองทางขวาของพระประธานคือแท่นของเทพเอี้ยะฮือฮุก (杨师公) เป็นองค์ประธานทางซ้ายคือเทพเจ้าฮุกเต็กแป๊ะกง (福德伯公) ทางซ้ายมือคือเทพแห่งเงินตราหรือไฉ่ซิงเอี้ยะ (财神爷)

ส่วนด้านหน้าของอาคารหลังเดิมที่ได้มีการต่อเติมสร้างเพิ่มขยายออกไปทั้งซ้ายขวา อาคารทางซ้ายขององค์ประธานเป็นอาคารของพระเจ้าเง็กเซียนฮ่องเต้ โดยมีเทพเจ้าหยางเจี้ยนหยวนฮวย (杨戬元帅) และเจ้าพ่อเห้งเจียหรือไต่เสี้ยฮุกโจ้ว (大圣佛祖) ประกอบด้วยหน้าอาคารมีแท่นบูชาพระกษิติครรภีโพธิสัตว์

ส่วนอาคารด้านขวามือของพระประธานคืออาคารของเทพเจ้าหน้าจ่าหรือหน้าจาช่าไท่จื่อ (哪吒三太子) ด้านหน้าของอาคารทางซ้ายมือมีแท่นบูชาฟ้าดิน

ด้านหลังของโรงเจมีป้ายวิญญูณมากมายและมีการตั้งแท่นบูชาพระกษัตริศรภโพรหัสต์ด้วย

ส่วนชั้น 2 ของอาคารเดิมมีแท่นบูชากิมบ้อเป็นองค์ประธาน ทางขวามือคือพระยูไลหรืออยู่ไล้ฮุก (如来佛) ทางซ้ายมือคือพระพุทธรูปหลวงพ่อโสธร

จากแท่นเคารพที่ชั้น 2 นี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าโรงเจแห่งนี้เดิมเป็นโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อแบบซำก่าสายเซียนเทียนเต้า แล้วต่อมาอาจจะด้วยความต้องการด้านเศรษฐกิจของโรงเจที่ต้องการให้ผู้คนเข้ามากราบไหว้บูชามากขึ้น จึงได้มีการสร้างแท่นบูชาของทุกความเชื่อของชาวจีน เพื่อให้โรงเจมีรายได้มากขึ้น ทั้งนี้โรงเจอาจสร้างแท่นบูชาเพิ่มขึ้นตามคำเรียกร้องของผู้เข้ามากราบไหว้ก็ได้ (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2560)

5.2 โรงเจมูลนิธินาคราชโยธาชัย (เต็กก่าจี้เกี่ยมเกาะ) (德教紫劍閣) ซึ่งมีชื่อเดิมที่มีมาเดิมว่า ซิกเกี่ยมอ่วงกงฉื่อเสียงตั้ง (七劍王公慈善堂) เป็นโรงเจที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2522 แต่สร้างเสร็จปีพ.ศ. 2540 นักบวชที่เคยอยู่ประจำอยู่ เป็นร่างทรงเทพเจ้าทุกองค์ที่ตั้งบูชาอยู่ในโรงเจ และเทพเจ้าองค์สำคัญคือพ่อปูนาคราช ที่ทำให้มีผู้คนเข้ามาทำบุญมาก โรงเจมีรายได้มากมายอย่างทันตาเห็นด้วยร่างทรง สถาปัตยกรรมสวยงามที่ตั้งโดดเด่นอยู่ทุกวันนี้ สร้างตามความต้องการของพ่อปูนาคราช โดยผ่านร่างทรงในช่วงที่รุ่งโรจน์ พ่อปูนาคราชมีศิษย์มากมายรวมทั้งมีผู้สนับสนุนอย่างไม่ขาดสาย ปัจจุบันร่างทรงเสียชีวิตแล้ว ผู้คนที่เคยมากราบไหว้ก็ลดน้อยลงไปจนหมด เนื่องจากความอยู่รอด สุดท้ายโรงเจแห่งนี้ต้องยอมรวมเข้าไปอยู่กับ “เต็กก่า” (德教) แล้วเปลี่ยนชื่อเรียกจากเดิมเป็นชื่อ “ซิกเกี่ยมอ่วงกงฉื่อเสียงตั้ง (จี้เกี่ยมเกาะ)” หรือ “ซิกเกี่ยมอ่วงกงฉื่อเสียงตั้ง (เต็กก่าจี้เกี่ยมเกาะ)” ปัจจุบันมีเฮียเสียง แซ่เตียว อายุ 61 ปี เป็นผู้เฝ้าดูแลโรงเจ ความจริงเฮียเสียง ก็อยู่ที่โรงเจนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 แล้ว ในช่วงวันสำคัญที่โรงเจเคยจัดงานมาแต่เก่าก่อน ก็มีกลุ่มเต็กก่ามาช่วย รวมทั้งมีเงินสนับสนุนบางส่วน ทุกเดือนจะมีคณะสวดมนต์เข้ามาสวดมนต์ที่หน้าแท่นตั้งรูปเคารพ โรงเจแห่งนี้มีตัวอาคารที่สวยงามแปลกตาจากโรงเจทั่วไป มีบันไดวนขึ้นไปชมแท่นบูชาพระพุทธรูปชั้นล่างเป็นห้องประชุม ทุกอย่างสร้างตามความประสงค์ของ “พ่อปูนาคราช” ตามคำบอกเล่าของเฮียเสียง แซ่เตียว (สัมภาษณ์เฮียเสียง แซ่เตียว และเก็บข้อมูล เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560)

จากรูปเคารพที่ตั้งไว้ในอาคารทำให้รู้ได้ว่า โรงเจแห่งนี้สร้างตามคติความเชื่อที่มีการผสมกันของคติความเชื่อแบบไทยและจีนอย่างแยกกันไม่ออก เฮียเสียงเล่าว่า ตนเป็นญาติห่างๆกับนักบวชที่เป็นร่างทรงแต่ไม่ได้รู้ภาษาจีนเลย ยิ่งเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อแบบจีนแล้ว ไม่ได้มีความรู้เลยแม้แต่น้อยแต่เดิม เพียงช่วยงานเล็กน้อยในโรงเจเท่านั้น

แท่นบูชาสูงสุดที่เป็นประธานของโรงเจคือแท่นกลางที่มี ซำป้อ (三宝) คือพระพุทธรเจ้า 3 พระองค์ของศาสนาพุทธมหายาน เช่นเดียวกับโรงเจเฮงหึ่งเซ่ง ทางขวาขององค์ประธานคือกิมบ้อ (金母) ทางซ้ายขององค์ประธานคือพระแม่กวนอิม ด้านหน้าแท่นบูชาของเทพประธานมีพระศรีอริยมเตไตร (弥勒佛)

แท่นบูชาชั้นรองทางขวาขององค์ประธานคือพ่อปูนาคราชโยธาชัย ตั้งบูชาไว้เป็นองค์กลาง ด้านขวาคือเทพเจ้ามังกรทอง ด้านซ้ายคือซำซัวก๊กอ้วง (三山国王)

แท่นบูชาเทพชั้นรองด้านซ้ายมือตั้งเป็นที่บูชาเทพเจ้าของไทยและจีน ได้แก่เสด็จพ่อรัชกาลที่ 8 พระยาพิชัยดาบหัก เจ้าพ่อเฮ้งเจีย กุมารดำทมิฬ เฮียงเสียงบอกว่าแต่เดิม ร่างทรงจะลงทรงองค์เทพเจ้าทั้งหลายที่ตั้งบูชาอยู่นี้ทุกองค์ เมื่อหมดสิ้นนักบวชที่เป็นร่างทรงแล้ว โรงเจก็เสื่อมลง ได้ขอให้มูลนิธิเต็กก่ามาดูแลแทน โรงเจแห่งนี้ไม่มีการรับป้ายวิญญาณ (家神) มาดูแล ปัจจุบันได้มีคนของคณะกรรมการเต็กก่าเข้ามาดูแลด้วย

การจัดงานประจำปีเป็นงานใหญ่ 2 ครั้ง คือเทศกาลกินเจในเดือน 9 และวันไหว้ครูเดือน 5

จากรูปเคารพที่ตั้งบูชาในโรงเจ ล้วนเน้นไปในด้านเศรษฐกิจที่เข้ามาจนเจือโรงเจมากเช่นกัน จึงได้ตั้งรูปเคารพไว้มากมาย ทั้งศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋า และความเชื่อแบบซำก่าสายเซียนเทียนเต๋า

5.3 ศาลเจ้าบางพลีใหญ่ (老本头公) ศาลเจ้าแห่งนี้เตรียมตั้งเป็นโรงเจ และได้จดทะเบียนขึ้นเป็นมูลนิธิแล้วเรียกว่า มูลนิธิร่วมกุศลชาวบางพลี ชื่อว่า “มั่งพีหยังเต็กเสียงตั้ง” (挽丕仁德善堂) ดูแลโดยคณะกรรมการชาวบางพลี ศาลเจ้าแห่งนี้เดิมเป็นศาลเจ้าขนาดเล็กมีประวัติศาสตร์การสร้างมากกว่า 50 ปีแล้ว และเดิมมีโรงจิวถาวรตั้งอยู่ข้างศาลเจ้าต่อมาได้มีการปรับปรุงด้านหน้าศาลเจ้า จึงได้รื้อโรงจิวถาวรทิ้งไป

ส่วนที่ศาลเจ้าจะจัดเป็นโรงเจคืออาคารทางซ้ายมือ ซึ่งเป็นอาคาร 2 ชั้น และเปิดเป็นที่ทำโรงงานในวันงานประจำปี ทั้งงานวันทิ้งกระจาดและงานวันกินเจในเดือน 9 เช่นเดียวกับกับโรงเจอื่นๆ ผู้เข้าร่วมงานไม่กำหนดว่าต้องใส่ชุดขาวจึงจะเข้ามาปักธูปที่กระถางธูปได้ ขอให้แต่งตัวสุภาพเท่านั้น และส่วนใหญ่ผู้เข้ามาทำบุญและกินเจ จะมีทั้งชาวไทยและพม่า ทั้งนี้เพื่อความสะดวกของผู้มีจิตศรัทธามากกว่า

ศาลเจ้าแห่งนี้มีแท่นบูชาตั้งอยู่ที่อาคารของศาลเจ้าปิงเถ่ากงและลานกว้าง อาคารปิงเถ่ากงมีแท่นบูชาของเทพประธานคือ เทพเจ้าปิงเถ่ากง ทางซ้ายของเทพประธานคือ เทียงโหว้เซี้ยบ้อ (天后圣母) หรือพระแม่เทียนโหว ทางซ้ายมีแท่นพระแม่ธรณีหรือตี้บ้อเนี้ยเนี้ย (地母娘娘) และเทียบเทียงเสียงตี้ (协天上帝) ซึ่งก็คือเจ้าพ่อกวนอู ข้างหน้าแท่นบูชาของเทพเจ้าปิงเถ่ากงมีรูปปั้นหลวงพ่อดโต

ต่อจากนั้นก็เป็นที่ตั้งพระเสื่อและพระมั่งกร มีแท่นบูชาเทพเจ้าแห่งเงินตราหรือชาวแต่จิวเรียกว่า “ไฉ่สิ่งเอี้ย” ทางซ้ายของเทพประธาน คือพระแม่กวนอิมแห่งทะเลใต้หรือหน้าไห้กวงอิม (南海观音-แต่จิว)

อาคารที่เตรียมจะทำเป็นโรงเจและมูลนิธินั้น จะมีรูปเคารพมากมายสำหรับผู้เข้ามากราบไหว้ ซึ่งมีทั้งศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋า แท่นบูชาด้านในสุดมีพระแม่กวนอิมเป็นองค์ประธาน ทางซ้ายของเทพประธานคือไท้ซือเอี้ยะ (太师爷-แต่จิว) และเทียงเทียงเสียงตี้ (玄天上帝-แต่จิว) หรือที่คนไทยเรียกว่าเจ้าพ่อเสื่อ ส่วนแท่นบูชาทางขวามือของเทพประธานคือ เทพเจ้าโป๊ยเซียน (八仙-แต่จิว) และไท้ส่วยเอี้ย (太岁爷-แต่จิว) เทพเจ้าแห่งดวงชะตา นอกจากนั้นด้านหน้ายังมีแท่นที่ตั้งเทพเจ้าอีกมากมาย มีทั้งเทพเจ้าประจำ 12 ราศีและพระกษัตริย์ครุฑโพธิสัตว์หรือตี้จั้งอ้วง เหตุที่ต้องตั้งเทพเจ้าองค์นี้ เพราะเป็นการเชื่อเชิญให้ผู้มีจิตศรัทธาทำบุญกุศลให้แก่ศพรไฉ่ญาดิ

อาคารของศาลเจ้าที่เตรียมจะเป็นโรงเจก็ได้ใช้เป็นที่จัดงานบุญกุศลเช่นเดียวกับที่โรงเจอื่นๆ อีกทั้งยังจัดโรงงานทุกครั้งที่เป็นวันสำคัญทางศาสนา เพื่อเชิญชวนให้ผู้คนเข้ามากินอาหารเจ พร้อมกับทำบุญด้วย แต่ศาลเจ้าแห่งนี้ยังไม่มีการบวชประจำ จึงไม่มีคนสวดมนต์ตามเวลาที่กำหนดของโรงเจ ที่มีก็เฉพาะคณะสวดมนต์จากรุงเทพฯ ที่มาสวดเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2560)

5.4 สถานปฏิบัติธรรมพระแม่กวนอิมมหาโพธิสัตว์พันมือ (音德佛堂-แต่จีว)

เป็นความเชื่อแบบชานเจี้ยวสายอีกั้วนเต้า ฟาอึ้งเต้อ (发一崇德) เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างตั้งรูปเคารพพระศรีอารยเมตไตรย และมีศาลาทีกง (天公亭) ขนาดเล็ก ชั้นบนเป็นที่ปฏิบัติธรรม มีอาหารเจเลี้ยงดูผู้มาปฏิบัติธรรม ที่บูชาที่ชั้นบนนี้แบ่งเป็นสามแท่น ตรงกลางเป็นที่ตั้งรูปเคารพพระแม่กวนอิมพันมือ ทางด้านขวาเป็นแท่นบูชาพระศิวะ พระกฤษณะ นางกวัค ทางซ้ายมือเป็นแท่นบูชาพระพุทธเจ้าแบบไทยและพระศรีอารยเมตไตรย (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2560)

ตารางที่ 6.2 แสดงข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) รวมทั้งสิ้น 50 รายดังนี้

ชื่อ - สกุล	เพศ/อายุ/รุ่นที่		กลุ่มภาษา		รู้ภาษาจีน		ช่วงเวลาการเข้าโรงเจ			โครงเจเป็นศาสนาใด		การเข้าโรงเจ		กิจกรรมที่เข้าร่วมในโรงเจ			การปรับปรุงในโรงเจ		แนวทางในการพัฒนา	หมายเหตุ		
	เพศ	อายุ	รุ่นที่	แต้จิ๋ว	อื่นๆ	รู้	ไม่รู้	บ่อยๆ	เดือนละ 2 ครั้ง	เมื่อมีกิจกรรม	พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋าและอื่นๆ	ตามบรรพบุรุษ	ศรัทธา	ตรุษจีน	สารทจันทร์จากัด	กินเจเดือน 9			อื่นๆ	พิธีกรรม
1. คุณเอก	ช	43	3	✓		✓		✓		✓	✓			✓	✓	✓	✓		✓	คนเข้ามาไหว้บ่อย	-ควรบริหารจัดการโรงเจให้เปิดสู่ภายนอกมากขึ้น	-นักวิชาการ
2. โกวเนี้ยจิว	ญ	75	2	✓		✓		นักบวชอยู่ประจำ รองเจ้า อาวาส						✓	✓	✓	✓		✓	✓	-ควรให้ความรู้กับผู้เข้ามามากขึ้น	-นักบวช
3. อี้เฮียง	ญ	69	2	✓				✓	✓					✓	✓	✓	✓		✓	✓	-ประชาสัมพันธ์โรงเจให้มากขึ้น ไม่มีผู้สืบทอด	-ช่วยงานประจำ
4. โกวเนี้ยวิรัตน์	ญ	87	2	✓		✓		นักบวชอยู่ประจำ เจ้าอาวาส						✓	✓	✓	✓		✓	✓	-ควรจัดงานบ่อยๆเพื่อให้ผู้คนรู้จักและเข้าใจโรงเจมากขึ้น	-นักบวช
5. โกวเนี้ยจิม	ญ	80	2	✓		✓		นักบวชอยู่ประจำ						✓		✓	✓		✓	✓	-ควรประชาสัมพันธ์มากขึ้น	-นักบวช
6. โกวเจี้ย	ญ	81	2	✓		✓		นักบวช รองเจ้าอาวาส						✓							-ต้องประชาสัมพันธ์	-นักบวช

ชื่อ - สกุล	เพศ/อายุ/รุ่นที่			กลุ่มภาษา		รู้ภาษาจีน		ช่วงเวลาการเข้าโรงเจ			โครเจเป็นศาสนาใด		การเข้าโรงเจ		กิจกรรมที่เข้าร่วมในโรงเจ			การปรับปรุงในโรงเจ		แนวทางในการพัฒนา	หมายเหตุ	
	เพศ	อายุ	รุ่นที่	แต่เจ้า	อื่นๆ	รู้	ไม่รู้	บ่อยๆ	เดือนละ 2 ครั้ง	เมื่อมีกิจกรรม	พุทธ	เต๋า	เขียนเขียนเต๋าและอื่นๆ	ตามบรรพบุรุษ	ศรัทธา	ตรุษจีน	สารทจันทร์จาด	กินเจเดือน 9	อื่นๆ			พิธีกรรม
7. โกวเนี่ยอุโรศรี	ญ	80	2	✓		✓		นักบวชเจ้าอาวาส							✓	✓	✓	✓		✓	✓	-ความเป็นสมัยใหม่ทำให้เสื่อม -เป็นผู้บริจาคเงิน -นักบวช
8. โกวต้อย	ญ	51	2	✓		✓		นักบวชอยู่ประจำ							✓	✓	✓	✓	✓	จัดเช่นไหว้วันเกิดเจ้า	✓	-ความเป็นสมัยใหม่ทำให้เสื่อม -นักบวช
9. โกวมาลี	ญ	50	--	---	ไทย	✓		ช่วยงานประจำ							✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-ความเป็นสมัยใหม่ทำให้เสื่อม -นักบวช
10. เขียวชงชัย	ช	65	2	✓		✓		นักบวชอยู่ประจำ	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	เช่นไหว้ลงทรง	✓	-สมัยใหม่ทำให้เกิดเป็นเช่นนี้ -เป็นคนช่วยเรื่องทรงเจ้า.
11. ส่วยดวง	ญ	55	2	✓		✓		✓			✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	เช่นไหว้ลงทรง	✓	-ไม่ได้ประชาสัมพันธ์มีแต่ลูกศิษย์ -นักบวชและคนทรงหลวงพ่อโต
12. เอี้ยซังจี้	ช	65	2	✓		✓		นักบวชอยู่ประจำ			✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	-ให้ความรู้ด้านศาสนาแบบจีนให้มาก -เป็นผู้มีความรู้ศาสนาแต่มาเป็นคนทรงองค์แรกแต่ในไทย

ชื่อ - สกุล	เพศ/อายุ/รุ่นที่			กลุ่มภาษา		รู้ภาษาจีน		ช่วงเวลาการเข้าโรงเจ		โครงเจเป็นศาสนาใด		การเข้าโรงเจ		กิจกรรมที่เข้าร่วมในโรงเจ			การปรับปรุงในโรงเจ		แนวทางในการพัฒนา	หมายเหตุ			
	เพศ	อายุ	รุ่นที่	แต่เจ้า	อื่นๆ	รู้	ไม่รู้	บ่อยๆ	เดือนละ 2 ครั้ง	เมื่อมีกิจกรรม	พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋าและอื่นๆ	ตามบรรพบุรุษ	ศรัทธา	ตรุษจีน	สารทจันทร์ระจาด	กินเจเดือน 9			อื่นๆ	พิธีกรรม	ผู้คนเข้าไหว้
13. อังซิ่นแซ	ช	43	2	✓		✓		ช่วยงาน						✓	✓	✓	✓		✓	✓	-สมัยใหม่การสื่อสาร คมนาคมสะดวกเพิ่ม ความเข้าใจ	-เป็นนักบวชที่มีความ รู้มาก	
14. อีไฉ่	ญ	82	2	✓		✓		อยู่ช่วย ดูแล	✓	✓	✓	พื้นถิ่น	✓	✓	✓	✓			✓	✓	-ช่วยดูแลโรงเจ มี คณะกรรมการมา จัดการงานให้	-ช่วยดูแลโรงเจ มี คณะกรรมการมา จัดการงานให้	
15. ป้าบุญ	ญ	69	---	---	ไทย แท้		✓	อยู่ประจำ เป็น เจ้าของ		✓	✓	พื้นถิ่น		✓				วัน เกิด เจ้า	✓	✓	-ช่วยดูแลโรงเจ มีคณะกรรมการ มาจัดการงาน ให้	-ช่วยดูแลโรงเจ มีคณะกรรมการ มาจัดการงาน ให้	
16. สุนีย์	ญ	62	---	---	ไทย แท้		✓	อยู่ประจำ เฝ้าดูแล โรงเจ		✓	✓	พื้นถิ่น		✓				วัน เกิด เจ้า	✓	✓	-ปัจจุบันมีคนเชื่อเทพ เจ้าน้อยลงแต่กินเจมาก ขึ้น	-เป็นสถานธรรม อิกวันเต๋า	
17. คุณจันทร์	ญ	55	---	---	ไทย แท้		✓	นักบวช เจ้าอาวาส		✓	✓	พื้นถิ่น		✓	มีพะ เก้ง	✓	✓	✓	มิลง ทรง บ้าง	✓	✓	-มูลนิธิสว่างบุญ เพ็ญธรรมมีคณา กรรมการช่วยจัด งาน	-มูลนิธิสว่างบุญ เพ็ญธรรมมีคณา กรรมการช่วยจัด งาน
18. ตังโกวไถ่	ญ	69	2	✓		✓		✓				✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-สมัยใหม่ คนกินเจเพิ่ม ขึ้น	-ปิดกั้นไม่รับคน นอกยกเว้น สมาชิก	

ชื่อ - สกุล	เพศ/อายุ/รุ่นที่			กลุ่มภาษา		รู้ภาษาจีน		ช่วงเวลากการเข้าโรงเจ			โครงเจเป็นศาสนาใด		การเข้าโรงเจ		กิจกรรมที่เข้าร่วมในโรงเจ			การปรับปรุงในโรงเจ		แนวทางในการพัฒนา	หมายเหตุ	
	เพศ	อายุ	รุ่นที่	แต่เจ้า	อื่นๆ	รู้	ไม่รู้	บ่อยๆ	เดือนละ 2 ครั้ง	เมื่อมีกิจกรรม	พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋าและอื่นๆ	ตามบรรพบุรุษ	ศรัทธา	ตรุษจีน	สารทิวาระจาด	กินเจเดือน9	อื่นๆ			พิธีกรรม
19. คุณลีฉู่ฉู่เด็ก	ช	61	2			✓		ช่วยงานประจำ										✓		✓	-สมัยใหม่คนไม่เข้าใจศาสนาแบบจีน	-ลูกหลานชาวจีนแล้วนี้ย้ายไปอยู่ที่อื่นหมดการสมัยใหม่คนมากสะดวก
20. อี้เซิ่ง	ญ	75	2	✓		✓	✓	เป็นผู้ช่วยดูแลโรงเจ		✓	✓	✓			✓	✓	✓		✓	✓	-ควรให้คนมาไหว้มีส่วนรวมมากขึ้น	นักวิชาการ
21. คุณรัตนา	ญ	45	2	✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-ความเป็นสมัยใหม่การคมนาคม และการบริหารงานของโรงเจไม่มีนักบวชอยู่ประจำ ไม่มีการบริหารจัดการ	นักบวช
22. โกวหม่วย	ญ	80	2	✓		✓		นักบวชเจ้าอาวาส			✓	✓			✓	✓	✓	ไหว้เทพวันตายของพ่อ	✓	✓	-มีแนวทางการพัฒนาเหมือนโรงเจเชียงเซ่งโรงเจ	เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม
23. เสี่ยวฮัว	ช	37	2	✓		✓	✓	ช่วยงานประจำโรงเจ		✓		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	-การไม่เรียนรู้ภาษาจีนทำให้ความเชื่อเสื่อม	เป็นผู้ช่วยประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ
24. โค้วซินแซ	ช	75	2	✓		✓	✓	ช่วยงานประจำโรงเจ		✓		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	-ต้องประชาสัมพันธ์โรงเจให้มากกว่านี้ โรงเจเข้าที่วัดบ่อตะกั่วอยู่	เป็นคนเฝ้าโรงเจ

ชื่อ - สกุล	เพศ/อายุ/รุ่นที่			กลุ่มภาษา		รู้ภาษาจีน		ช่วงเวลาการเข้าโรงเจ			โครงเจเป็นศาสนาใด		การเข้าโรงเจ		กิจกรรมที่เข้าร่วมในโรงเจ			การปรับปรุงในโรงเจ		แนวทางในการพัฒนา	หมายเหตุ	
	เพศ	อายุ	รุ่นที่	แต่เจ้า	อื่นๆ	รู้	ไม่รู้	บ่อยๆ	เดือนละ 2 ครั้ง	เมื่อมีกิจกรรม	พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋าและอื่นๆ	ตามบรรพบุรุษ	ศรัทธา	ตรุษจีน	สารทจันทร์จาด	กินเจเดือน 9	อื่นๆ			พิธีกรรม
31. แต่ชิงแซ	ช	85	2	✓		✓		ประจำ														พิธีกรรมและปฏิบัติธรรม
32. เสี่ยเปา	ช	55	2	✓		✓		ช่วยงานโรงเจ		✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	-เป็นผู้ปฏิบัติธรรม มีพระจากวัดญวน + วัดจีน -ต้องประชาสัมพันธ์ให้ออกสู่ภายนอกมากขึ้น และหมั่นจัดพิธีกรรม
33. เจ็งอี่ซื่อ	ญ	35	2	✓		✓		นักบวชอยู่ประจำ		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-เป็นโรงเจ. เจียงบๆ จัดกิจกรรมน้อยเพียง 2 ครั้ง/ปี
34. มนต์ชัย (ศาลเจ้าบางพลีใหญ่)	ช	40	3	✓			พูดได้บ้าง	✓ อยู่ประจำ				ไม่ทราบ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-จัดตั้งเป็นมูลนิธิร่วมกุศล ชาวบางพลี
35. อ้อม (ศาลเจ้าบางพลีใหญ่)	ญ	35			ไทยแท้		พูดได้บ้าง	✓ ดูแลประจำ				ไม่ทราบ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-เป็นโรงเจสายเสี่ยงเซ่งแต่มิเกี่ยวข้องกับเลยแยกตัวเป็นอิสระ
36. โกวเนี้ยตั้ง	ญ	70	1	✓		✓		นักบวชดูแลประจำ				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย	น้อย	-ต้องลงสื่อให้คนรู้มากๆ -ทรงพระพรหมและเจ้าแม่กวนอิม

ชื่อ - สกุล	เพศ/อายุ/รุ่นที่			กลุ่มภาษา		รู้ภาษาจีน		ช่วงเวลาการเข้าโรงเรียน			โครงงานเป็นศาสนาใด		การเข้าโรงเรียน		กิจกรรมที่เข้าร่วมในโรงเรียน			การปรับปรุงในโรงเรียน		แนวทางในการพัฒนา	หมายเหตุ				
	เพศ	อายุ	รุ่นที่	แต่จำ	อื่นๆ	รู้	ไม่รู้	บ่อยๆ	เดือนละ 2 ครั้ง	เมื่อมีกิจกรรม	พุทธ	เต๋า	เขียนเขียนเต๋าและอื่นๆ	ตามบรรพบุรุษ	ศรัทธา	ตรุษจีน	สารทิวาระจาด	กินเจเดือน 9	อื่นๆ			พิธีกรรม	ผู้คนเข้าไหว้		
37. อาจารย์หลิน (โรงเรียนเชียงเค่ง)	ญ	35	2	✓		✓		นักบวชอยู่ประจำ					✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย	น้อย				
38. คุณสุรินทร์	ช	32			ไทยแท้		✓	✓ ดูแลประจำ						✓	✓	✓		✓	✓	น้อย	น้อย	-ต้องมีคนดูแลประจำและออกสื่อมากๆ			
39. คุณทองหล่อ (ศาลเจ้าพ่อคงเพชร)	ญ	65			ไทยแท้		✓	✓ ดูแลประจำ				✓	✓	✓	✓			✓	✓ เช้า ทรง	น้อย	น้อย	-ต้องมีคนดูแลประจำและออกสื่อมากๆ	-เป็นเจ้าของที่มีผู้นับถือมาก -เป็นศาลเจ้าตั้งใหม่เปิด 22 มกราคม 2561 -ไม่เข้าโรงเรียนเลยอุปถัมภ์ดูแลศาลเจ้า		
40. นพดล	ช	55	2	✓		✓	--	✓ ดูแลประจำ				✓	✓	✓	✓										
41. สันติ	ช	60	2	✓		✓	--	✓ ดูแลประจำ				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ มาก				
42. เขี้ยเสียง	ช	51	2	✓			✓	✓ ดูแลประจำ				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ มาก			-คนทรงตายไปคนมาไหว้บ่อยกลายเป็นศาลเจ้าให้เด็กเก่าดูแล -มีการบริหารไม่ดี ทุกอย่างขึ้นกับร่างทรง	-มีโรงเจมอบให้ลูกสาวแล้ว

ชื่อ - สกุล	เพศ/อายุ/รุ่นที่			กลุ่มภาษา		รู้ภาษาจีน		ช่วงเวลาการเข้าโรงเรียน			โครงการเป็นศาสนาใด		การเข้าโรงเรียน		กิจกรรมที่เข้าร่วมในโรงเรียน				การปรับปรุงในโรงเรียน		แนวทางในการพัฒนา	หมายเหตุ		
	เพศ	อายุ	รุ่นที่	แต่ใจ	อื่นๆ	รู้	ไม่รู้	บ่อยๆ	เดือนละ 2 ครั้ง	เมื่อมีกิจกรรม	พุทธ	เต๋า	เขียนเขียนเต๋าและอื่นๆ	ตามบรรพบุรุษ	ศรัทธา	ตรุษจีน	สารทิวาระชาด	กินเจเดือน 9	อื่นๆ	พิธีกรรม			ผู้คนที่ให้	
43. โกวลิ้ง	ญ	70	2	✓		✓		นักบวชประจำ							✓	✓					✓	-ต้องทำกิจกรรมให้คนนอกรู้มากๆ	มาอยู่เสียแคงจนทุกวันนี้ ❌ไม่มีความเห็น	
44. พูน (โรงเรียนเสียงแข่ง)	ญ	25	2		ไทยแท้		✓	✓ ดูแลประจำ														✓	❌ไม่มีความเห็น ช่วยดูแลโรงเรียนจัดเช็คทำความสะอาดด้วยศรัทธาอยู่ปรนนิบัติเจ้า	-เคยหาครูมาสอนภาษาจีนแต่❌ไม่มีคนเรียน
45. ลุงฮวด	ช	70	3	✓		✓		✓ ดูแลประจำ	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	งานวันเกิดเจ้า	✓	✓	อยากได้คนรู้ภาษาจีนมาช่วย		
46. เขียวกวาง (ฮกแข่ง)	ช	42	2	✓		✓ พูดได้บ้าง	✓	✓ ดูแลประจำ	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓	งานวันเกิดเจ้า	✓	น้อย	-ควรประชาสัมพันธ์และให้โรงเรียนไปจดทะเบียน		
47. เจ้หงส์	ญ	35	3	✓		✓		✓ ดูแลประจำ						✓	✓	✓	✓	✓	งานวันเกิดเจ้า	✓	น้อย	-ต้องให้คนรุ่นหลังเรียนภาษาจีนให้มากขึ้น		
48. บุษ (ลูก)	ญ	26			ไทยแท้		✓	✓ ดูแลอยู่ประจำ					✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	น้อย	❌ไม่มีความเห็น ทำตามคำบอก		
49. หมวย (ฮะหงี)	ญ	32	2	✓									✓	✓	✓	✓	✓	✓		จัดแบบง่ายๆ	น้อย	❌ไม่มีแนวทางด้านยุคสมัย		

ชื่อ - สกุล	เพศ/อายุ/รุ่นที่			กลุ่มภาษา		รู้ภาษาจีน		ช่วงเวลาการเข้าโรงเจ		โครงการเป็นศาสนาใด		การเข้าโรงเจ		กิจกรรมที่เข้าร่วมในโรงเจ			การปรับปรุงในโรงเจ		แนวทางในการพัฒนา	หมายเหตุ		
	เพศ	อายุ	รุ่นที่	แต้จิ๋ว	อื่นๆ	รู้	ไม่รู้	บ่อยๆ	เดือนละ 2 ครั้ง	เมื่อมีกิจกรรม	พุทธ	เต๋า	เขียนเทียนเต๋าและอื่นๆ	ตามบรรพบุรุษ	ศรัทธา	ตรุษจีน	สารทจันทร์จาด	กินเจเดือน 9			อื่นๆ	พิธีกรรม
50. อี้ไต้ยบ (ชะหงั)	ญ	71		✓			✓	✓ ดูแลประจำ			✓		✓	✓	✓	✓	✓	ไหว้วันเร้า	น้อย	น้อย		

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) มีทั้งสิ้น 50 รายแบ่งตามช่วงอายุตามที่กำหนดไว้ดังนี้

ตารางที่ 6.3 แสดงช่วงอายุ และจำนวนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ช่วงอายุ	ชาย	หญิง	รวม	หมายเหตุ
90 – 81	1	4	5	จำนวนผู้หญิงมากกว่าผู้ชายคิดเป็นร้อยละ 38 และผู้หญิงคิดเป็นร้อยละ 62 จากจำนวน 50 ราย
80 – 71	2	5	7	
70 – 61	5	8	13	
60 – 51	3	3	6	
50 – 41	3	2	5	
40 – 31	4	6	10	
30 - 21	1	3	4	
	19	31	50	
	38%	62%	100%	

ในจำนวน 50 ราย นี้ที่นับเป็นคนจีนรุ่นต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 6.4 แสดงช่วงอายุคน หรือ รุ่นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รุ่นที่	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
1	1	2	คำว่า “อื่นๆ” ในที่นี้หมายถึง ลูกหลานไทยที่ทางโรงเรียนมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และคนไทยแท้ที่รับจ้างเฝ้าดูแลโรงเรียน
2	31	62	
3	5	10	
4	-	-	
อื่นๆ	13	26	
รวม	50	100	

ในจำนวน 50 ราย นี้มีผู้เข้าใจภาษาแต้จิ๋ว ดังนี้

ตารางที่ 6.5 แสดงความเข้าใจภาษาแต้จิ๋วของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ภาษาที่พูด	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
พูดแต้จิ๋ว	38	76	กลุ่มที่พูดภาษาจีนได้ จะอ่านตัวอักษรเป็นภาษาแต้จิ๋วได้เป็นอย่างดี จะมีจำนวนน้อยที่พูดจีนแต้จิ๋วได้เป็นคำๆ เช่น เฮียเสียง ที่โรงเรียนนิธินาคราช หรือเจ้าหมวยที่โรงเรียนกษัตริย์ ที่เข้ามาช่วยโรงเรียนช่วงมีงาน และคุณหมวยที่ โรงเรียนห้วยซ่ง
พูดไทย	12	24	

			แม้บุคคลดังกล่าวนับเป็นลูกหลานจีนรุ่น 2 แต่เนื่องจากพวกเขาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นไทย จึงทำให้พวกเขามีความเป็นไทยมากกว่า สำหรับลูกสาวบุญธรรมของโกวเนี้ยโรงเจเฉิงเซ่ง แม้ นับว่าเป็นลูกจีนรุ่น 2 แต่เนื่องจากอยู่ประจำที่โรงเจที่ต้องพูดแต่จี๊ จึงทำให้พูดแต่จี๊ได้เช่นกัน
รวม	50	100	

ในจำนวน 50 ราย นี้มีผู้อยู่ประจำและมีกิจกรรมที่โรงเจ ดังนี้

ตารางที่ 6.6 แสดงช่วงเวลาของการอยู่โรงเจ

ช่วงที่อยู่โรงเจ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
อยู่ประจำที่โรงเจ	34	68	กลุ่มที่อยู่ประจำในโรงเจ คือ นักบวช หรือ ผู้ช่วยนักบวชหรือผู้รับจ้างเฝ้าโรงเจ หรือผู้ที่คณะกรรมการกำหนดให้ดูแลผลประโยชน์ของโรงเจ แต่บางกลุ่มมักเข้ามาช่วยงานในโรงเจเมื่อมีกิจกรรม เพราะมีความผูกพันกับโรงเจ หรือมีความศรัทธาต่อโรงเจ ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มสวดมนต์ หรือกลุ่มปฏิบัติทางธรรมแบบจีน และยังมีอีก 2 รายที่ไม่เข้าโรงเจไหว้เจ้าเลยแต่เข้าศาลเจ้าไหว้เจ้าด้วยเหตุผลส่วนตัว
เข้าไปช่วยเมื่อมีกิจกรรม	14	28	
ไม่เข้าโรงเจ	2	4	
รวม	50	100	

ในจำนวน 50 ราย นี้แบ่งตามความเชื่อทางศาสนาได้ ดังนี้

ตารางที่ 6.7 ศาสนาและความเชื่อของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ศาสนา	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
พุทธแท้	1	2	พระภิกษุณี หรือ นักบวชของสายโหยยที่เต้า และเอาที่เต้า ต้องยึดถือนิกายที่ตนบวชอยู่เป็นสำคัญ ส่วนชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาทั่วไปอาจนับถือทั้งศาสนาพุทธ เต้า และซำก่าหรือซานเจี้ยว แบบเขียนเทียนเต้าหรือโฮ้วเทียนเต้าก็ได้
เต้าแท้	3	6	
พุทธ + เต้า	3	6	
เต้า + พื้นถิ่น	2	4	
พุทธ + เต้า + พื้นถิ่น	4	8	
พุทธ + เต้า + ซานเจี้ยว	5	10	
			สำหรับ 5 รายที่ไม่สามารถบอกชัดเจน

ซานเจียวแบบเขียนเทียนเต้า	26	52	ได้ เพราะเป็นผู้รับจ้างเฝ้าโรงเจที่เป็นคนไทย คนพม่า หรือเป็นกรรมการโรงเจ แต่ไม่เข้าใจเรื่องศาสนาแบบจีนเลย
ซานเจียวแบบโหว่เทียนเต้า	1	2	
ไม่สามารถบอกชัดเจนได้	5	10	
รวม	50	100	

ในจำนวน 50 ราย นี้มีเข้าเช่นไหว้ในโรงเจด้วยเหตุผลต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 6.8 สาเหตุที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเข้าเช่นไหว้หรือทำบุญที่โรงเจ

สาเหตุการเข้าโรงเจ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
ตามบรรพบุรุษ	1	2	ผู้เข้าเช่นไหว้ในโรงเจ เพราะปฏิบัติตามบรรพบุรุษมีเพียงร้อยละ 2 ตนเองมีจิตศรัทธาคิดเป็นร้อยละ 62 สำหรับผู้มีจิตศรัทธาและปฏิบัติตามบรรพบุรุษมีจำนวนร้อยละ 36 ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นนักบวชและผู้เฝ้าโรงเจ
ความศรัทธา	31	62	
ตามบรรพบุรุษ+ความศรัทธา	18	36	
รวม	50	100	

ในจำนวน 50 ราย นี้ได้แจ้งวันสำคัญที่จัดกิจกรรมของโรงเจ ดังนี้

ตารางที่ 6.9 วันสำคัญของโรงเจที่จัดกิจกรรมและผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เข้าร่วม

วันสำคัญประจำปี	จำนวนเข้ารวม	จำนวนเต็ม	ร้อยละของผู้เข้าร่วม	ร้อยละของผู้	หมายเหตุ
ตรุษจีน เดือน 1	41	50	82	100	บางกิจกรรมที่มีผู้เข้าร่วมไม่ครบ 50 ท่าน หรือ 100 % นั้น เพราะบางท่านที่สุขภาพไม่ดี แม้โรงเจอยู่ใกล้ก็ไม่ได้ไปเข้าร่วม หรือด้วยเหตุผลที่โรงเจบางแห่งไม่ได้จัดงานนั้นๆ บางท่านเป็นคนไทยรับเฝ้าโรงเจและโรงเจนั้น แต่ไม่ได้จัดงาน และตนเองไม่ได้ไปร่วมงานที่โรงเจอื่นด้วย สำหรับวันสำคัญอื่นๆ เช่น วันเกิดหรือวันตายของเทพประธานและเทพชั้นรองในโรงเจ หรือเป็นวันสำคัญอื่นของเทพเจ้าในโรงเจ เช่นวันบรรลุนิติภาวะของพระโพธิสัตว์กวนอิม เป็นต้น ซึ่งโรงเจบางแห่งก็จัดการเช่นไหว้และมีพิธีกรรม แต่ บางแห่งก็มีเพียงจัดของเช่นไหว้เท่านั้น
สารทจีน เดือน 7	45	50	90	100	
กินเจ เดือน 9	39	50	78	100	
อื่นๆ	43	50	86	100	

จากตารางที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 50 ราย ที่มีอายุตั้งแต่ 21 ปีไปจนถึง 90 ปี โดยแบ่งออกเป็น 7 ช่วงชั้น โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีอายุระหว่าง 61-70 ปีจะมีจำนวนมากที่สุดคือ 13 ราย รองลงมาคือผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีอายุอยู่ในช่วง 31-40 ปี โดยมีจำนวน 10 ราย ทั้งนี้เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย

พวกเขาต่างเป็นลูกหลานชาวจีนรุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 เป็นลูกหลานชาวจีนรุ่นที่ 2 มากถึง 31 ราย รุ่นที่ 3 มี 5 ราย พวกเขาพูดภาษาแต้จิ๋ว อ่านภาษาแต้จิ๋วได้มากถึง 38 ราย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเป็นนักบวชผู้ปฏิบัติธรรมประจำอยู่ประจำอยู่ ซึ่งมากถึง 34 ราย จากจำนวน 50 ราย ส่วนพวกที่ไม่ได้อยู่ประจำอยู่นั้นก็จะเข้าไปช่วยกิจกรรมของโรงเจทุกครั้งที่โรงเจจัดงาน แต่ก็มียางรายไม่เข้าไปโรงเจเลยเพราะพวกเขานิยมเข้าไปไหว้เทพเจ้าในศาลเจ้ามากกว่า

นอกจากนั้นความเชื่อในศาสนาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญก็มีหลากหลาย ที่เห็นว่าเป็นการนับถือศาสนาพุทธมหายานอย่างแท้จริงคือ พระภิกษุณีที่บวชในนิกายลินจี้จิง (臨濟宗) และอยู่ที่โรงเจเอ็งทงก๊กอ้วง สำหรับพระภิกษุณีที่โรงเจลงเสียงไม่ได้เข้าใจในศาสนาพุทธและศาสนาเต๋าอย่างแท้จริง เพราะเป็นโรงเจที่เน้นในความเชื่อในแบบชานเจี้ยวสายเซียนเทียนเต๋า

สำหรับผู้ที่มีจิตศรัทธาในการร่วมทำบุญช่วยกิจกรรมในโรงเจต่างๆไปที่ไม่ได้เป็นนักบวช ก็มักจะไม่เข้าใจเรื่องพุทธศาสนาหรือศาสนาเต๋าหรือชานเจี้ยวชัดเจนนัก เมื่อพวกเขาเข้าไปทำบุญที่โรงเจ ในโรงเจมีรูปเคารพใดก็เช่นไหว้ไปตามนั้น ดังนั้นความเชื่อของผู้มีจิตศรัทธาอาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับการตั้งรูปเคารพของโรงเจหรือรูปแบบของศาสนสถานเลยทีเดียว

แต่สำหรับนักบวชในความเชื่อชานเจี้ยวแบบเซียนเทียนเต๋าและโห้วเทียนเต๋านั้น พวกเขามีความเชื่อตามสายที่นับถืออย่างชัดเจน ดังปรากฏในตาราง 5 จึงมีจำนวนผู้มีความเชื่อในศาสนานั้นๆ ที่แตกต่างกันไป

สำหรับสาเหตุที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเข้าโรงเจเพื่อทำบุญหรือปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่เป็นไปตามบรรพบุรุษเหตุผลเดียวมีเพียง 1 ราย นอกนั้นเป็นไปตามความศรัทธาของตนมี 31 ราย ซึ่งส่วนมากในจำนวนนี้จะเป็นักบวชในสายเซียนเทียนเต๋าและโห้วเทียนเต๋า มีผู้มีจิตศรัทธาเข้าโรงเจด้วยบรรพบุรุษชักนำและด้วยความศรัทธาของตนเองมีเพียง 18 ราย

ตามธรรมดาโรงเจขนาดเล็ก ขนาดกลางหรือใหญ่หากมีนักบวชอยู่ประจำที่โรงเจแล้ว จะมีผู้มีจิตศรัทธาเข้ามาร่วมทำบุญเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในวันสำคัญของโรงเจ ซึ่งก็คือวันตรุษจีนในเดือน 1 วันสารทจีนในเดือน 7 และวันกินเจในเดือน 9 แต่หากโรงเจใดที่เจ้าสำนักป่วยไข้หรือโรงเจนั้นเสื่อมโทรมลงขาดผู้มีจิตศรัทธาเข้าไปอุปถัมภ์ โรงเจไม่มีผู้ดำเนินงาน ในปีนั้นๆโรงเจแห่งนั้นก็จะได้จัดงานสำคัญประจำปี งานทั้ง 3 ที่เป็นงานประจำปีของโรงเจถือว่าเป็นงานใหญ่หากมีความจำเป็นใดไม่สามารถดำเนินงานได้ 3 งานแล้ว สิ่งที่ไม่จัดไม่ได้ของโรงเจคือวันเทศกาลกินเจในเดือน 9 ทุกโรงเจต้องจัดอย่างแน่นอนและในวันสุดท้ายของงานก็ได้จัดงานบุญทิ้งกระดาษไปด้วย ซึ่งถือเป็นงานบุญประจำปีที่โรงเจต้องทำให้กับผีไม่มีญาติและป้ายวิญญาณบรรพบุรุษของญาติโยมที่มาฝากตั้งไว้ที่โรงเจด้วย

อีกประการหนึ่ง โรงเจบางแห่งอาจจัดงานใหญ่เช่นเดียวกับวัดจีนในช่วงวันตรุษจีนเลยก็แล้ว กว่าจะมีการทำบุญสะเดาะเคราะห์รับปีใหม่เรียกว่า “ผะเก่ง” และการทำบุญแก้ปีชงเช่นเดียวกับวัดล่งเน่ยยี่ เช่นโรงเจลงเสียงก็จัดเช่นนี้ทุกปี ดังตารางของโรงเจลงเสียงที่แจ้งไว้หน้าห้องจัดไหว้ นอกจากวันสำคัญดังกล่าวแล้วยังมีป้ายบอกเอาไว้ เป็นรายละเอียดว่าต้องไหว้เจ้าและสวดมนต์ให้เทพองค์ใดในวันใดเช่นวันชิวอิต (正月初

—) ไหว้หยั่นกวงโฟว (燃光佛) วันที่ 19 ไหว้พระโพธิสัตว์แห่งแสงพระอาทิตย์และวันที่ 20 ไหว้พระโพธิสัตว์แห่งแสงจันทร์ หรือที่โรงเจอิทงก๊กอ้วนเขียนป้ายบอกถึงวันงานสำคัญของโรงเจไว้เช่นกัน (เก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2559) ในวันเกิดหรือวันตายของเทพประธานในโรงเจหรือเทพสำคัญในโรงเจก็อาจจัดกันยิ่งใหญ่โดยเชิญคณะสวดมนต์มาสวดมนต์ถวายพรให้เทพเจ้า เช่นโรงเจฮกเค่ง (復慶善堂-แต่จีว) ที่อำเภอกระทุ่มแบนจัดงานวันเกิดให้เทพเจ้าแห่งเจียหรือได้เสี่ยฮุกโจ้ว (大圣佛祖-แต่จีว) (งานนี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560)

สำหรับวันเกิด วันออกบวชรวมทั้งวันบรรลุนิติภาวะของพระแม่กวนอิม (三月十五、六月十五、九月十五) ก็เป็นวันสำคัญที่โรงเจต้องจัดไหว้ให้ยิ่งใหญ่ แต่อย่างไรก็ดีโรงเจที่เป็นสายเขียนเทียนเต้าและโศวเทียนเต้านั้น จะต้องจัดงานวันเกิดกิมบ้อ การไหว้วันเกิดกิมบ้อ (金母-แต่จีว) คือ 18 คำเดือน 7 (七月十八) โรงเจสายดังกล่าวต้องจัดไหว้ประจำปีที่ใหญ่โตที่สุด แม้ว่าทุกโรงเจจะจัดไหว้กันอย่างเอิกเกริก แต่นับว่าการจัดของโรงเจเสียงเซ่ง (善慶堂-แต่จีว) ที่ตลาดพลู ถนนเทริดไทย จะจัดได้สวยงามและยิ่งใหญ่ที่สุด (ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์ ที่โรงเจเสียงเซ่ง เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2560)

นอกจากนั้นในโรงเจยังมีการกำหนดการจัดงานวันเกิดของเทพต่างๆ ที่สำคัญของโรงเจไว้อีกมากมาย โดยทั่วไปโรงเจทุกแห่งนิยมจัดทำที่ตั้งป้ายวิญญานบรรพบุรุษที่ญาติโยม หรือผู้มีจิตศรัทธานำมาฝากไว้ เพื่อให้โรงเจจัดพิธีกรรมทางศาสนาให้กับบรรพบุรุษของตนตลอดทั้งปี ชาวแต่จีวเรียกที่ป้ายบรรพบุรุษนี้ว่า แกะชิ่งไป (家神牌-แต่จีว) ซึ่งโรงเจมักนำไปตั้งไว้ที่อาคารด้านข้างหรือด้านหลัง เช่นโรงเจเสียงเซ่ง (善慶堂-แต่จีว) ที่ตลาดพลู หรือโรงเจถ่งเสียง (同善堂-แต่จีว) ที่ปากน้ำ โรงเจฮกซิงตั้ง (復新堂-แต่จีว) อาคารที่ตั้งป้ายบรรพบุรุษทำไว้ด้านข้าง โรงเจบางแห่งที่ไม่เอาใจใส่กับป้ายบรรพบุรุษที่ญาติโยมมาฝากตั้งไว้ เช่นโรงเจเฮงเตี้ยว (合兴斋堂-แต่จีว) ที่อำเภอบางบ่อ ซึ่งมีคุณบุญทอง แซ่ตั้งดูแลอยู่ เขาก็เพียงเอาผู้ของรูปว้ายชนม์มาวางเรียงเป็นแถวโดยไม่ได้ทำ “ป้ายบรรพชน” แต่อย่างใดและไม่มีอาคารตั้งป้ายบรรพบุรุษโดยเฉพาะ หรือโรงเจที่มีความเสื่อมโทรมมากเช่น โรงเจเม่งจิงเซียงตั้ง (明真善堂-แต่จีว) แม้มีอาคารด้านหลังเป็นสัดส่วนสำหรับตั้งป้ายบรรพบุรุษ แต่เนื่องจากโรงเจมีความเสื่อมโทรมมานาน ขาดคนดูแล มีเพียงผู้รับจ้างเฝ้าเท่านั้น ป้ายบรรพบุรุษที่มีผู้คนนำมาฝากตั้งไว้ในโรงเจมากมายก็ถูกลูกหลานทยอยนำไปฝากไว้ที่โรงเจอื่นๆ

การจัดพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่อีกวันของโรงเจคือวันสารททึ่งกระจาด ผู้มีจิตศรัทธาจะถือว่าเป็นวันมหากุศลที่ทุกคนต้องไปช่วยงาน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 50 ราย ส่วนใหญ่ต่างก็ได้เข้าร่วมพิธีนี้ในโรงเจ ยกเว้นบางรายที่คิดว่าได้ช่วยงานที่ศาลเจ้าแล้ว ตนก็ไม่มาช่วยที่โรงเจอีก เพราะที่ศาลเจ้าก็จะมิงงานบุญใหญ่ประจำปีทุกศาลเจ้า

ในงานใหญ่ประจำปีของโรงเจเช่นงานตรุษจีน สารทจีน หรือเทศกาลกินเจ หรืองานฉลองวันเกิดของเทพประธานของศาลเจ้า คณะกรรมการดูแลโรงเจมีความประสงค์จะจัดงานให้ใหญ่โตโดยจัดขบวนนางรำ ขบวนถือป้ายสรรเสริญเทพเจ้า มีวงมโหรีจีน และขบวนเอ็งก้อ (英歌队) ทั้งแต่งหน้าตาแบบจีว แสดงเป็นผู้นำเหล่าท้าว ในเรื่องตามวรรณคดีจีนยุคโบราณ แล้วอัญเชิญองค์เทพเจ้าประทับบนแท่นบูชา จากนั้นก็แห่รอบไป ในบริเวณตลาด หรือรอบๆที่ตั้งโรงเจ แต่พิธีกรรมที่ปฏิบัติก็จะเป็นไปตามขั้นตอนที่ทางโรงเจจัดลำดับไว้เช่นงานทึ่งกระจาดของโรงเจเสียงเซ่ง ตลาดพลู ถนนเทริดไทย ในวันที่ 6 – 8 กันยายน 2560 (善慶堂) มีขั้นตอนของพิธีดังนี้ (เข้าสังเกตการณ์เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2560)

1. สวดมนต์ ถวายฎีกา แด่องค์พระอริยเจ้าและเหล่าโพธิสัตว์เพื่อเชิญให้เสด็จลงมาจากสวรรค์เป็นประธานในมณฑลพิธิ
2. ถวายเครื่องสักการะ แด่องค์พระอริยเจ้า และเหล่าพระโพธิสัตว์
3. อัญเชิญป้ายวิญญานบรรพชน และ เหล่าสรรพวิญญานผู้ไร้ญาติ
4. ร่วมเซ่นไหว้ป้ายวิญญานบรรพชน
5. ร่วมสวดมนต์ ถวายเครื่องเซ่นไหว้ เพื่ออุทิศกุศลแด่เหล่าสรรพวิญญาน วิญญานผู้ไร้ญาติ และเจ้ากรรมนายเวรของตนเอง

ก่อนถึงวันงาน ทางโรงเจจะทำหนังสือบอกกล่าวไปยังโรงเจต่างๆในสายของตน นักบวชในโรงเจเหล่านั้นจะใส่ชุดขาวมาร่วมพิธีสวดมนต์ถวายฎีกา และถวายเครื่องเซ่นไหว้ หากโรงเจที่จัดงานนั้นเป็นโรงเจใหญ่มีโรงเจในสายของตนจำนวนมาก ก็จะมีนักบวชมาร่วมมาก การสวดมนต์ก็จะมีผู้ร่วมสวดจำนวนมาก สำหรับโรงเจเสี่ยงเซ่นไหว้และผู้มีจิตศรัทธามาร่วมสวดมนต์เป็นจำนวนมาก ในวันสุดท้ายของงาน คือวันที่ 8 กันยายน 2560 หลังจากจบพิธีกรรมทางศาสนาแล้วประธานของโรงเจจะทำการแจกทาน จากนั้นก็รับประทานอาหารเจด้วยกัน

จากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ร่วมงานกุศลในโรงเจ ไม่ว่าจะป็นงานประจำปี หรืองานอื่นๆ ที่โรงเจจัดขึ้น ผู้ร่วมงานน้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก ที่นับว่ามีผู้ร่วมงานจำนวนมากบ้างก็เฉพาะงานวันทิ้งกระดาษที่ลูกหลานผู้วายชนม์ มาทำบุญให้วิญญานบรรพบุรุษ หากโรงเจใดมีป้ายวิญญานมาตั้งไว้มากก็มีลูกหลานมาร่วมพิธีจำนวนมาก แต่ก็ไม่แน่นอนเสมอไป เพราะลูกหลานบางรายตั้งใจนำป้ายวิญญานมาตั้งไว้เพื่อให้ นักบวชในโรงเจดูแลและทำบุญไปให้ตามวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลประจำปีเท่านั้น โดยที่ลูกหลานไม่เคยมาร่วมงานในโรงเจเลยก็มี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างบอกว่าทุกวันนี้คนเข้ามาทำบุญในโรงเจน้อยลงไป อาจเป็นเพราะคนรุ่นใหม่เรียนรู้เรื่องสมัยใหม่ไม่สนใจความเชื่อตามแบบบรรพบุรุษ อีกประการหนึ่งพวกเขาส่วนใหญ่ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาของชาวจีนเลย ภาษาจีนก็ไม่รู้การจะจำชื่อเทพเจ้าจีนก็คงเป็นการยาก ทำให้พวกรุ่นใหม่ไม่ยอมมาโรงเจ ที่จะเห็นบ้างก็เฉพาะแต่งงานสารทไฟทิ้งกระดาษเท่านั้น (สัมภาษณ์ ชินแซ ลือ หรือลือฉู่เต็กซิงแซ——吕存德先生-แต่จีว) (เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2560)

สำหรับแนวทางการพัฒนาโรงเจผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลายรายให้ความเห็นว่าโรงเจควรมีกิจกรรมร่วมกับสังฆมรอบๆโรงเจและหน่วยงานของทางราชการในด้านอื่นๆบ้าง หรือทำแผ่นพับโฆษณาประวัติหรือเรื่องราวของโรงเจรวมทั้งวัน เวลา ในการจัดงานของเทศกาลสำคัญของโรงเจบ้าง หรือโรงเจอาจจัดกิจกรรมใดเพื่อให้ผู้คนข้างนอกเข้าร่วมงานด้วย เหล่านี้ถือว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาโรงเจได้

พิสูจน์สมมติฐาน

1. โรงเจในจังหวัดสมุทรปราการสร้างขึ้นจากความเชื่อทางศาสนาแต่อย่างแท้จริงบ้าง ศาสนาพุทธมหายานอย่างแท้จริงบ้าง หรือสร้างขึ้นจากคติความเชื่อของการผสมผสานกันระหว่างศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธมหายาน
  - 1.1 จากโรงเจ 13 แห่งที่ผู้วิจัยใช้เป็นประชากรในการศึกษานั้น ไม่มีโรงเจใดที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาแต่อย่างชัดเจน ที่อาจเป็นไปได้ก็มีเพียงแห่งเดียวคือ โรงเจแฝงอั้งตีว (平安壇-แต่จีว) ที่มีเทพประธานเป็นเทพเจ้าทางศาสนาเต๋า ได้แก่ ต่บ้อเนี้ยเนี้ย (地母娘娘-แต่จีว) หรือพระแม่ธรณี มีเทพเจ้า

รองคือ จู้แซเนี่ยเนี่ย (注生娘娘-แต่จีว) หรือเทพมารดรแห่งการเกิด ซึ่งทั้ง 2 องค์ล้วนเป็นเทพมารดรแห่งศาสนาเต๋า แต่ก็ยังมีพระศรีอาริยมตไตร พระโพธิสัตว์กวนอิม และพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ แห่งศาสนาพุทธมหายานตั้งบูชาไว้ด้วย เป็นไปได้ว่าแรกเริ่มโรงเจแห่งนี้อาจสร้างจากคติความเชื่อทางศาสนาเต๋าอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะองค์เทพประธานเป็นเทพเจ้าทางศาสนาเต๋า เมื่อวันเวลาผ่านไป ความต้องการกราบไหว้เทพเจ้าองค์อื่นๆทางศาสนาเต๋า หรือพระโพธิสัตว์บางองค์ทางศาสนาพุทธมหายานของผู้เข้ามาสักการะมีมากขึ้น จึงส่งผลให้โรงเจแห่งนี้กลายเป็นโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาเต๋าผสมกับศาสนาพุทธมหายาน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าศาสนาเต๋าเป็นศาสนาประจำชาติของจีน มีพัฒนาการยาวนานเท่าๆกับประวัติศาสตร์จีน ดังนั้นทุกเรื่องของศาสนาเต๋าก็ได้ถูกหลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตของชาวจีน จนทำให้ชาวจีนไม่สามารถแยกออกจากศาสนาเต๋าได้ ด้วยเหตุนี้เกือบทุกชุมชนของชาวจีน ไม่ว่าจะอยู่ในที่ใด มักจะมีศาลเจ้าเป็นของชุมชนตน เป็นศูนย์กลางทางความเชื่อและวิถีปฏิบัติทางความเชื่อของชาวจีนเสมอมา

โรงเจอาจกลายเป็นศาลเจ้าได้ เพราะชุมชนจีนเกือบทุกแห่งย่อมมีการสร้างศาลเจ้าประจำชุมชนมาก่อน การสร้างโรงเจ และวัดจีน โรงเจนั้นเมื่อมีนักบวชมาพำนักปฏิบัติธรรมประจำที่โรงเจ ก็จะมีผู้เลื่อมใสจำนวนมากเข้ามาทำบุญกราบไหว้รูปเคารพ แต่เมื่อโรงเจถูกทิ้งร้างไปด้วยเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง ประกอบกับขาดผู้อุปถัมภ์ โรงเจก็จะปรับเปลี่ยนเป็นเพียงศาลเจ้า นั่นคือเป็นสถานที่ให้ผู้เลื่อมใสเข้ามาปักธูปเช่นไหว้เทพเจ้าในโรงเจเหมือนศาลเจ้าแห่งอื่นๆ โดยไม่มีกำลังในการจัดกิจกรรมใดๆเช่นโรงเจได้อีก ดังเช่นโรงเจโพธิ์แสงธรรม ที่ซอย 58 ถนนเพชรเกษม ใกล้ตลาดบางแค ที่ท่านอาจารย์ตู้ (杜致福道长) และอาจารย์หยาง (杨如月道长) จากศูนย์กลางศาสนาเต๋ามณฑลเสฉวน (四川) ได้เข้ามาบิณฑบาตรับช่วงต่อจากเจ้าของเดิม ปัจจุบันได้ตั้งเป็นศูนย์กลางทางศาสนาเต๋าของประเทศไทย ตั้งชื่อโรงเจใหม่ว่า โรงเจกว้างผู่กงแห่งกรุงเทพมหานคร (曼谷广福宫) (สัมภาษณ์นักพรตหญิง ศาสนาเต๋าท่านหยาวหุยเยี่ยเต๋าจิ่ง (杨如月道长) เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2561) หรือบางครั้งโรงเจร้างแห่งนั้นๆอาจถูกรวมเข้ากับสถาบันทางศาสนาอื่นดังเช่น โรงเจ เม่งจิงเสียงตั้ง (明真善堂-แต่จีว) ที่เคยเจริญรุ่งเรืองที่อำเภอปากน้ำเมื่อ 50-60 ปีก่อน ปัจจุบันได้ถูกรวมเข้ากับไท่ก่อกู่เด็กฮุกก่าหวย (泰国云德佛教会-แต่จีว) แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น ฮู้งเด็กฮุกก่าหวย เม่งจิงเสียงตั้ง (สัมภาษณ์ แต่เกียงฮัวจิงแซ (郑健华先生-แต่จีว) (เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2561)

1.2 ในจังหวัดสมุทรปราการมีโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานอย่างแท้จริงเพียง 1 แห่ง คือ โรงเจอิ้งกั้วอ้วง (圆通覺苑-แต่จีว) ตั้งอยู่ที่ถนนท้ายบ้าน ตำบลปากน้ำ อำเภอปากน้ำ เป็นโรงเจที่สร้างขึ้นหลังจากโรงเจถ่งเสียง (同善堂) และสร้างมาได้ประมาณ 30 ปี เหตุผลในการสร้างโรงเจแห่งนี้ ก็ด้วยความเห็นที่ขัดแย้งที่แต่เดิมโรงเจถ่งเสียงสร้างจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานนิกายย่อยหลิมจี (临济宗) ของนิกายเซน (禅宗) แต่ต่อมาเปลี่ยนแปลงเป็นสายเซียนเทียนเต๋า (先天道) ของซำก่า (三教-แต่จีว) โดยพระภิกษุณีเส็กอิ่งหุยซือ (释印慧師) ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นเดียวกับซือกง หรือเส็กอิ่งเตียงซือ (释印珍師) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสโรงเจถ่งเสียงในขณะนั้น พระภิกษุณีเส็กอิ่งหุยซือจึงพาลูกศิษย์ที่ไฝ่ธรรมะทางศาสนาพุทธมหายานออกไปสร้างโรงเจแห่งใหม่ที่ไม่ได้ห่างไกลจากโรงเจถ่งเสียงมากนัก แต่เป็นโรงเจขนาดเล็กอยู่ท้ายซอยของตำบลท้ายบ้านซอย 7 ซึ่งเป็นบริเวณที่เงียบสงบ ปัจจุบันมีพระภิกษุณีจำพรรษาอยู่ 4 รูป การตั้งรูปเคารพในโรงเจจัดตามแบบวัดจีนแบบศาสนาพุทธมหายานทุกประการ และรูป

เคารพทั้งหมดก็เป็นพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ การทำวัตรเช้าเย็นรวมทั้งการจัดพิธีกรรมทางศาสนาทำตามแบบวัดเล่งเน่ยยี่ที่กรุงเทพฯ ฯ ทั้งหมด

จึงกล่าวได้ว่าสมมติฐานข้อ 1.1 ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน ข้อ 1.2 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

2. โรงเจที่สร้างขึ้นจากศาสนาเต๋าแตกต่างจากโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายาน มีแผนผังทางสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกัน แตกต่างกันเฉพาะรูปเคารพและบทสวดมนต์เท่านั้น

โดยทั่วไป แผนผังของวัดทางศาสนาพุทธมหายานหรือศาลเจ้า จะเป็นผังของบ้านขนาดใหญ่ที่เรียกกันว่าอาคาร “ชื่อเหอเอี้ยน” (四合院) ที่เป็นอาคาร 4 หลังประกอประกอบกัน และมีที่โล่งตรงกลาง แต่หากเป็นวัดหรือศาลเจ้า ที่โล่งตรงกลางจะเป็นที่ตั้งอาคารหลัก แผนผังดังกล่าวนี้สามารถขยายใหญ่ออกไปได้อีกมาก ๆ ด้วยการใช้แผนผังแบบ “ซานเหอเอี้ยน” (三合院) มาประกอบเข้าที่ด้านส่วนที่ต้องการขยาย อาคารของวัดจีนนั้น เมื่อผ่านซุ้มประตูวัดก็จะมาถึงอาคารหน้าที่เรียกว่าเทียนหวางเตี้ยน (天王殿) แล้วต่อมาคืออาคารหลักซึ่งมักตั้งอยู่เป็นจุดศูนย์กลางของวัด ซึ่งตามผังของบ้านที่เป็นที่โล่งแจ้ง เป็นที่ตั้งของโบสถ์เรียกว่าอาคาร “ต้าสยงเป่าเตี้ยน” (大雄宝殿) เป็นที่ประดิษฐานพระประธานของวัด และมีอาคารประกอบหรืออาคารรองซ้ายขวาเรียกว่า “เพี้ยเตี้ยน” (配殿) หรือ “ผังเตี้ยน” (旁殿) ในภูมิภาคที่เป็นภูเขาแผนผังดังกล่าวก็เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของภูมิภาค โดยอาจตั้งเป็นอาคารไม่ต่อเนื่องกัน (พรพรรณ จันทโรนา นนท์ ; 2556 : หน้า154-159) สำหรับแผนผังศาสนสถานของศาสนาเต๋าก็มีลักษณะใกล้เคียงกัน เพราะศาสนสถานหลายแห่งก็ได้มาจากการอุทิศบ้านเรือนจากผู้มีจิตศรัทธานำมาสร้างเป็นศาลเจ้า จึงมีแผนผังแบบ “ชื่อเหอเอี้ยน” และ “ซานเหอเอี้ยน” เช่นเดียวกับวัดจีน และเมื่อภูมิภาคไม่เอื้อต่อการสร้างอาคารตามแผนผังอาคารที่ตั้งมักจะอยู่โดดๆ เช่นกัน

หากสังเกตแผนผังวัดโพธิ์แมนคุณาราม (普门报恩寺) ที่ถนนสาธุประดิษฐ์ และวัดเล่งเน่ยยี่ (龙莲寺) ที่ถนนเจริญกรุง ล้วนจัดว่าเป็นผัง “ชื่อเหอเอี้ยน” ส่วนศาลเจ้าที่มีผัง “ชื่อเหอเอี้ยน” ขนาดใหญ่เห็นได้จากศาลเจ้าแม่ทับทิม (三清水尾圣娘) ที่เชิงสะพานซังฮี้

ที่จังหวัดสมุทรปราการ โรงเจที่สร้างจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานที่มีผังศาสนสถานเป็น “ชื่อเหอเอี้ยน” คือโรงเจ “อึ้งทักอ้วง” (圆通覺苑-แต่จีว) แต่เป็นแผนผังอาคารขนาดเล็ก สำหรับโรงเจที่นับว่าสร้างตามคติความเชื่อทางศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธมหายานผสมกัน มีเพียงแห่งเดียวในจังหวัดสมุทรปราการคือโรงเจ “เผ่งอังตั่ว” (平安壇-แต่จีว) ซึ่งเป็นโรงเจขนาดเล็ก ที่มีได้สร้างแผนผังตามแบบ “ชื่อเหอเอี้ยน” แต่ประการใด เพียงสร้างอาคารหลักขึ้นหนึ่งหลัง โดยหันหน้าลงคลองนาคราช ภายในอาคารประดิษฐานเทพประธานของศาลเจ้าคือพระแม่ธรณีและพระศรีอารยเมตไตรยด้านขวาคือพระแม่กวนอิมด้านซ้ายคือเทพมารดรแห่งการเกิด ด้านหน้าโรงเจมีศาลาฟ้าดิน อาคารหลักนั้น ถูกแบ่งออกเป็นซ้ายขวา โดยแบ่งเป็นที่ตั้งป้ายบรรพบุรุษ และอีกข้างเป็นที่วางของใช้และจัดงาน จะเห็นว่าโรงเจขนาดเล็กของศาสนาเต๋าหรือแบบผสมผสานของศาสนาเต๋าและพุทธมหายานนั้น มิได้มีแผนผังอาคารแบบ “ชื่อเหอเอี้ยน” เสมอไป

สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างวัดทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋อย่างชัดเจน คือการประดับตกแต่งและลวดลายที่นำมาใช้ประดับหลังคาและตัวอาคาร ทั้งนี้ศาสนาพุทธมหายานจะมีชุดสัตว์และลายสิริมงคลตามแบบของศาสนาพุทธมหายาน เช่น ลายมงคลแปดเรียกว่า “ปาจีเสียง” (八吉祥) ส่วนทางศาสนาเต๋าก็

มีลายมงคลแปดที่เรียกว่า “อันปาเซียน” (暗八仙) สำหรับวัดจีน การประดับตกแต่งค่อนข้างคงที่ เพราะรูปเคารพที่ประดิษฐานในอาคารต่างๆ นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็มีพระโพธิสัตว์เท่านั้น อีกทั้งการตั้งรูปเคารพเป็นรูปแบบเดียวที่ยึดถือกันมาโดยตลอดในวัดจีนทุกแห่ง ผิดกับศาสนสถานทางศาสนาเต๋า ที่เทพเจ้ามีศักดิ์สูงต่ำไม่เท่ากัน การประดับรูปเคารพ และศาสนสถานหรรษาเพียงใดก็ต้องขึ้นอยู่กับตำแหน่งของเทพประธานองค์นั้นๆ ด้วย ดังนั้นการแต่งกายของรูปเคารพและลวดลายประดับที่ตั้งรูปเคารพ รวมทั้งลวดลายที่ผนังอาคารของศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาเต๋าก็มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน นอกจากนั้นบทสวดมนต์ของทั้งสองศาสนาก็แตกต่างกันตามความเชื่อในรูปเคารพเช่นกัน โดยเนื้อหาของสวดในพระสูตรของศาสนาพุทธมหายานก็จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ ส่วนทางศาสนาเต๋าก็จะเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าองค์ต่างๆ

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าที่จังหวัดสมุทรปราการ มีโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางเต๋าและศาสนาศาสนาพุทธมหายาน อาคารมีลักษณะแผนผังทางสถาปัตยกรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่มีรายละเอียดอันได้แก่ลวดลายประดับที่แตกต่างกัน อีกทั้งมีบทสวดมนต์และรูปเคารพที่แตกต่างกัน

จึงกล่าวได้ว่าสมมติฐานข้อ 2 นี้เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. จังหวัดสมุทรปราการไม่มีโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อในลัทธิ (ศาสนา) ขงจื้ออย่างแท้จริง

โรงเจที่จังหวัดสมุทรปราการส่วนมากเป็นโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อแบบซานเจี้ยว (三教) สายเซียนเทียนเต๋า (先天道) ซานเจี้ยวเป็นคติความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่ จากการรวมกันทั้งคำสอน บทสวดมนต์ พิธีกรรมและรูปเคารพของศาสนาพุทธมหายาน ศาสนาเต๋า และศาสนาขงจื้อ แต่ไม่มีโรงเจแห่งใดที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อเกี่ยวกับขงจื้อแบบโดดๆ และการตั้งรูปเคารพขงจื้อที่โรงเจสายเซียนเทียนเต๋าก็มีลักษณะที่ต่างจากที่ทิวัจฉัยในสมุทรปราการ ก็ไม่พบว่าโรงเจแห่งใดตั้งรูปเคารพขงจื้อเช่นกัน ที่เห็นบนแท่นบูชาก็คือตะเกียงจักรวาลที่เป็นวงกลมและมีที่ตั้งเทียนตรงกลาง ซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์ของกิมบ้อ (金母-แต่จีว) หลังตะเกียงจักรวาลก็คือพระพุทธรูปไทยองค์ใหญ่และพระโพธิสัตว์รวมทั้งเทพชั้นรององค์อื่นๆ ของศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาเต๋า เช่นโรงเจถ่งเสียง (同善堂-แต่จีว) ด้านซ้ายและขวาของกิมบ้อคือกิวอ้วงฮุกโจ้ว (九皇佛祖-แต่จีว) หน้าจึงปักเต๋า (南辰北斗-แต่จีว) และเทพชั้นรององค์อื่นๆ หรือที่โรงเจห้องเฮงเจตัง (同興齋堂-แต่จีว) นอกจากตะเกียงจักรวาลและพระพุทธรูปไทยซึ่งเป็นประธานของโรงเจแล้ว เทพชั้นรองคือหลวงปู่ไต้ฮง (大峰祖师) และเทพมารดรแห่งการเกิด (注生娘娘) และพระแม่กวนอิม เป็นต้น ไม่มีการตั้งรูปเคารพขงจื้อเลย

ที่เห็นการตั้งรูปเคารพครบแบบสามศาสนาของโรงเจสายเซียนเทียนเต๋าก็กรุงเทพฯ คือที่โรงเจศูนย์พุทธศาสตร์เซียนเทียนแห่งหนานหยาง (南洋先天佛教总会) ที่ถนนจันทน์ ซอย 24 (ซอยเย็นจิตร) ซึ่งมีป้ายด้านบนเขียนไว้ว่า “บ่วงช่วงฮุกตั้ง” (萬全佛堂-แต่จีว) (แต่ป้ายเดิมคือ เม่งเต็กฮุกตั้ง (明德佛堂-แต่จีว) โดยตั้งรูปเคารพพระพุทธเจ้า (释迦牟尼) เหลาจื้อ (老子) ขงจื้อ (孔子) เรียงกันสามองค์ แต่ไม่พบการตั้งรูปเคารพครบทั้งสามศาสนาดังที่กล่าวมาข้างต้น ที่โรงเจสายเซียนเทียนเต๋าก็จังหวัดสมุทรปราการเลย

นอกจากนั้นประวัติของขงจื้อ ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเจแต่อย่างใด แต่ท่านเป็นปรมาจารย์ด้านการศึกษาและคุณธรรม ที่นักปราชญ์และผู้รู้ทั้งหลายเห็นว่าคำสอนของท่านมีความสำคัญต่อการนำพาให้เกิดความ

สงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองในสังคมได้ จึงได้มีการรวมคำสอนของสามศาสนาเข้าด้วยกัน ที่โรงเจใดไม่มีรูปเคารพของท่าน แต่คำสอนทางปรัชญาขงจื้อได้ถูกนำไปหลอมรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวในคติความเชื่อแบบชานเจี้ยวแล้ว

จึงกล่าวได้ว่าการพิสูจน์สมมติฐานข้อ 3 นี้จึงเป็นไปตามที่ตั้งไว้

4. โรงเจในจังหวัดสมุทรปราการที่สร้างขึ้นจากความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายาน ส่วนมากเป็นนิกายย่อยหลิมจี (臨濟宗) ของนิกายเซน (禪宗) ละมีส่วนน้อยที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาเต๋า

โรงเจที่สำรวจในงานวิจัยทั้ง 13 แห่งในจังหวัดสมุทรปราการนั้น มีเพียง 2 แห่งที่สร้างขึ้นจากสร้างขึ้นจากคติความเชื่อของศาสนาพุทธมหายาน ในนิกายย่อยหลิมจี (臨濟宗) ของนิกายเซน (禪宗) คือโรงเจถ่งเสียง (同善堂-แต่จีว) และโรงเจอิ้งก๊กอ้วง (圓通覺苑-แต่จีว) ที่ถนนปากน้ำ อำเภอบางน้ำ ทั้งนี้เพราะโรงเจทั้งสองแห่งมีความเกี่ยวพันกันมาก และคล้ายคลึงกันมาก เพราะเป็นโรงเจที่มีพระภิกษุณีจำพรรษาอยู่และมีพระภิกษุณีเป็นเจ้าอาวาสของโรงเจ แทนที่จะเหมือนโรงเจอื่นๆที่มีนักบวชสายเซียนเทียนเต๋าที่เรียกว่า “โกวเนี้ย” หรือ “ชิงแซ” ดูแลโรงเจ ในช่วงกว่า 50 ปี ที่ผ่านมา คติความเชื่อชานเจี้ยว (三教) แบบเซียนเทียนเต๋าได้เป็นที่นับถือของชาวจีนในประเทศไทยมาก โรงเจหลายแห่งได้ปรับเปลี่ยนคติความเชื่อเดิมมาเป็นสายเซียนเทียนเต๋า เช่นโรงเจถ่งเสียง สอบถามจากพระภิกษุณีที่เป็นรองเจ้าอาวาสของโรงเจ ทราบว่าโรงเจได้เปลี่ยนเป็นชานเจี้ยวแบบเซียนเทียนเต๋านานมาแล้ว น่าจะกว่า 30 ปี และการเปลี่ยนจากศาสนาพุทธมหายานมาเป็นชานเจี้ยวที่รวมทั้งพุทธมหายาน ศาสนาเต๋า และศาสนาขงจื้อเข้าด้วยกัน อาจจะทำให้พระภิกษุณีบางรูปที่จำพรรษาอยู่ไม่เห็นด้วย จึงออกไปสร้างโรงเจแห่งใหม่ โดยตั้งอยู่ไม่ไกลจากถ่งเสียงนัก ตั้งชื่อว่าโรงเจอิ้งก๊กอ้วง ยึดถือศาสนาพุทธสายลินิกังเหมือนถ่งเสียงในยุคแรกตามที่ชื่อไว้ได้ตั้งไว้ และการทำวัตรเข้าเียน รวมทั้งถือกฎปฏิบัติต่างๆทางสงฆ์ตามแบบวัดเล่งเนี้ยยี่ทั้งหมด โรงเจที่นับว่าสร้างจากคติทางศาสนาพุทธมหายานนิกายหลิมจีหรือลินิกัง จึงมีเพียงแห่งเดียวในจังหวัดสมุทรปราการ

จึงกล่าวได้ว่าการพิสูจน์สมมติฐานข้อ 4 ไม่เป็นไปตามที่ตั้งไว้

5. โรงเจบางแห่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อแบบพื้นถิ่นปะปนอยู่

โรงเจในจังหวัดสมุทรปราการบางแห่งพัฒนาจากศาลเจ้า เช่นโรงเจเฮงเฮงตั้ง (合興堂) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าศาลเจ้าแป๊ะไคว (百苦庙) หรือศาลเจ้าพระโพธิสัตว์แป๊ะไคว ซึ่งท่านผู้นี้ได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าเฉพาะถิ่นของชุมชนชาวจีน พระโพธิสัตว์แป๊ะไควมีประวัติจากการบอกเล่าว่า เป็นชาวจีนอพยพเข้ามาไทยและมาตั้งหลักแหล่งอยู่ในชุมชนจีนในแถบหัวตะเข้ที่มีชาวไทยอาศัยอยู่มาก่อน อีกทั้งเป็นแถบชายแดนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จึงกล่าวได้ว่าแป๊ะไควเป็นเทพพื้นถิ่นที่ชุมชนไทยจีนในเขตนั้นสร้างขึ้นมาเอง ต่อมาเมื่อผู้นับถือมากขึ้น ได้มีการแยกสร้างขึ้นมาเป็นอีกศาลหนึ่งต่างหาก ที่อยู่ไม่ไกลจากกันมากนักอีกทั้งได้จัดตั้งเป็นมูลนิธิด้วย เรียกชื่อว่า โรงเจแป๊ะไควเสียมอี อีกทั้งมีการตั้งรูปเคารพในศาลเจ้าแบบเดียวกัน กล่าวคือ โรงเจทั้งสองแห่งต่างก็ยกพระโพธิสัตว์แป๊ะไควเป็นเทพประธานในโรงเจ โดยมีพระโพธิสัตว์ทางศาสนาพุทธมหายาน และเทพเจ้าทางศาสนาเต๋าเป็นเทพประกอบ

โดยทั่วไปด้วยวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน เทพเจ้าประจำถิ่นมักถูกสร้างขึ้นอันเนื่องจากสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งมักเป็นคนที่สังคมนั้นๆ ให้ความนับถือ เป็นคนดี มีจิตเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้คนในสังคม เมื่อเสียชีวิตลงก็จะได้รับการ

กราบไหว้ ยกย่องจนกลายเป็นเทพเจ้าไปในที่สุด และเป็นที่น่าเชื่อถือกราบไหว้ของผู้คนในแถบนั้นๆ เช่นศาลเจ้าหวงฮวาซานตี้เมี่ยว (黄花三帝庙) ที่ผู้คนในตำบลอิงซีหวงฮวาเจิ้น (英西黄花镇) ในเกาะฮ่องกง นับถือกันมาก (谭伟伦 ; 2009 : 79)

จึงกล่าวได้ว่า การพิสูจน์สมมติฐานในข้อ 5 เป็นไปตามที่ตั้งไว้

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อโรงเจในจังหวัดสมุทรปราการ

ความเชื่อในศาสนาแบบจีนของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการคือความเชื่อที่มีการผสมผสานกันระหว่างศาสนาพุทธมหายานนิกายย่อยหลินจี้จิง (临济宗) ของนิกายเซน (禅宗) ศาสนาเต๋า (道教) และคติความเชื่อซานเจี้ยว (三教) สายเซียนเทียนเต๋า (先天道) และโรงเจที่รวมหลากหลายความเชื่อของชาวจีนด้วยเหตุผลทางธุรกิจ (ดูตารางบทที่ 5 ประกอบ) จากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ทำให้เชื่อได้ว่า ชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการมีความเชื่อในศาสนาแบบจีนที่สับสน โดยไม่รู้ว่าแต่ละความเชื่อนั้นๆ แตกต่างกันอย่างไรร จึงทำให้ผู้มีจิตศรัทธาเรียกขานรูปเคารพของทุกความเชื่อว่าเป็น “ฮุกโจ้ว” (佛祖) แม้แต่เทพเจ้าแห่งเจียของศาสนาเต๋า ชาวจีนที่สมุทรปราการก็เรียกว่า “ไต่เสี่ยฮุกโจ้ว” ซึ่งความเป็นจริงแล้ว คำเรียกขานว่า “ฮุกโจ้ว” ใช้เฉพาะกับพระพุทธเจ้าเท่านั้น ปราบฏการณ์ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นแต่เพียงที่สมุทรปราการเท่านั้น ที่จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอลำปลายมาศ และจังหวัดราชบุรี อำเภอโพธาราม ก็เป็นเช่นที่กล่าวมานี้ ในงานวิจัยเกี่ยวกับโพธารามนั้น พรพรรณ จันทโรนานนท์ ได้กล่าวถึงความเข้าใจที่สับสนทางศาสนาความเชื่อแบบจีนของลูกหลานชาวจีนที่โพธารามเพราะศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาเต๋าไม่เป็นที่รู้จักกันของลูกหลานชาวจีนในโพธารามเลย รู้เพียงว่าความเชื่อแบบจีนคือศาลเจ้าและเจตีย์เท่านั้น ส่วนจะเป็นพุทธมหายานหรือเต๋านั้นไม่เคยได้ยินเลย (พรพรรณ จันทโรนานนท์ ; 2553 : 306)

เรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนาของจีนของชาวจีนสมุทรปราการนั้น ผลที่ได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ ก็มีได้แตกต่างจากผลงานวิจัยที่อำเภอโพธารามเท่าใดนัก กล่าวคือในจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 50 รายนั้น มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางส่วนที่มีความสับสนในเรื่องคติความเชื่อและรูปเคารพ จนนำไปสู่การผสมปนเปกันจนแยกไม่ออกว่า แท้จริงแล้วรูปเคารพใด แสดงถึงคติความเชื่อใดก็ ทั้งนี้เพราะผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวมิได้ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลาน อีกทั้งเด็กยุคใหม่ไม่สนใจที่จะเรียนรู้ บวกเข้ากับพวกเขาไม่มีพื้นฐานความรู้ภาษาจีนและเติบโตมาในสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย ดังเช่น เมื่อผู้วิจัยถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับโรงเจถึงด้านความเชื่อของตนในโรงเจที่ตนเป็นเจ้าของสำนักอยู่ ผู้วิจัยก็ได้รับคำตอบที่สับสนเช่นกัน เนื่องจากเจ้าสำนักไม่อาจชี้เฉพาะว่าโรงเจของตนเป็นโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อใด เป็นพุทธมหายาน เป็นเต๋าหรือเป็นซานเจี้ยว สำหรับผู้ที่รับจ้างเฝ้าโรงเจนั้นยังไม่สามารถให้คำตอบสิ่งใดได้เลยแม้แต่น้อย เพราะมีหน้าที่จัดไหว้ตามวันเวลาที่กำหนด และทำความสะอาดโรงเจเท่านั้น

แต่จากตารางข้อมูลการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แสดงให้เห็นว่าจังหวัดสมุทรปราการมีโรงเจที่สร้างขึ้นจากความหลากหลายด้านความเชื่อของจีน ซึ่งน่าจะเป็นต้นทุนที่สำคัญต่อการขยายความเชื่อต่างๆ ให้ได้กว้างไกลยิ่งขึ้น แต่โรงเจที่มีความหลากหลายทางความเชื่อเหล่านั้น กลับมิได้มีการจัดการด้านองค์การให้เกิดการพัฒนาการต่อไปแต่อย่างใด พระภิกษุณีและนักบวชที่ประจำในโรงเจเพียงทำวัตรปฏิบัติประจำวันในศาสนสถานของตน โดยไม่ได้มีการกำหนดว่าจะเผยแพร่ความเชื่อนั้นๆ ออกสู่สาธารณชน แต่อย่างใด ท่านทั้งหลายดังกล่าวนอกจากมีวัตรปฏิบัติประจำวันแล้ว ก็มีหน้าที่จัดพิธีกรรมทางศาสนาประจำปีเท่าที่โรงเจเคยทำมา

เท่านั้น โรงเจบางแห่งเจ้าสำนักไม่รู้หนังสือจีนเลย ก็ติดป้ายชื่อเทพเจ้าเป็นภาษาไทยเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องของตนและผู้ที่มากราบไหว้ จะได้เรียกขานชื่อเทพเจ้าและปกรูปได้ถูกต้อง เป็นที่น่าเสียดายที่พระภิกษุณีในศาสนาพุทธมหายานนิกายหลินจี้จึงที่มีได้ทำการสิ่งใดเพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนิกายของตนเลย สำหรับโรงเจถ่งเสียง (同善堂-แต่จีว) ซึ่งเดิมถูกสร้างขึ้นจากคติความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานนิกายเซน แล้วต่อมาได้ปรับเปลี่ยนเป็นแบบชานเจี้ยว แต่พระภิกษุณียังอยู่ในเพศบรรพชิตตามแบบพุทธมหายานดั้งเดิม เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปเคารพในโรงเจให้เป็นแบบชานเจี้ยวเท่านั้น แล้วเปลี่ยนชื่อจากเดิม “ถ่งเซียงตั้ง” (同善堂-แต่จีว) เป็น “ถ่งเซียงตั้ง” (同善堂-แต่จีว) และเพิ่มบทสวดมนต์ของศาสนาเต๋า หลังจากปรับเปลี่ยนคติความเชื่อแล้ว พระภิกษุณีก็ได้ให้ความสำคัญในการเผยแผ่ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อที่ได้ปรับใหม่นี้เลย นักบวชชานเจี้ยวสายเซียนเทียนเต๋าประจำที่โรงเจอื่นๆก็เช่นกันไม่มีการกำหนดวันเทศกาลธรรมเพื่อสั่งสอนให้เป็นความรู้แก่ผู้เลื่อมใส นอกจากนี้ การจัดการบริหารองค์การก็ไม่เป็นระบบ ไม่มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเจ ที่ทำอยู่ก็คือการปฏิบัติตามแบบเดิมที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาคือแจ้งไปยังลูกศิษย์ในสายความเชื่อของตน จึงทำให้บุคคลภายนอกองค์การไม่มีโอกาสได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับคติความเชื่อสายเซียนเทียนเต๋าของโรงเจเลย ทำให้ลูกหลานชาวจีนในปัจจุบันให้ความสำคัญกับโรงเจน้อยลงส่งผลให้โรงเจเสื่อมถอยลงไป

ปัจจัยแห่งความเสื่อมของโรงเจเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในและภายนอก

ปัจจัยภายใน

1. โรงเจไม่มีการบริหารองค์การที่เป็นระบบ

โรงเจทุกแห่งล้วนมีจุดประสงค์เดียวกันคือสืบทอดพระศาสนา และเผยแผ่คำสอนศาสนาเพื่อให้เป็นคนดีละทำชั่ว แต่การจัดการในโรงเจมิได้มีการจัดการอย่างเป็นระบบ คือไม่มีโครงสร้างขององค์การและมีได้แบ่งคนเพื่อทำหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ตามโครงสร้าง ดังที่ Robbin and Decenzo (2004) ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญของการจัดการในองค์การคือ ต้องมีกระบวนการ (Process) มีประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) (การจัดการองค์การทางศาสนา ; 2017 : online) การจัดการทุกเรื่องในโรงเจขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียว หากโรงเจนั้นมีคณะกรรมการบริหาร ก็ขึ้นอยู่กับการจัดการของคณะกรรมการบริหาร ซึ่งอาจจะมีความเป็นระบบบ้าง แต่โรงเจส่วนใหญ่มักปกครองด้วยเจ้าอาวาสที่เป็นเจ้าของโรงเจ สิทธิขาดทุกอย่างจึงขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสเท่านั้น การจัดการองค์การตามแบบเดิมที่เคยปฏิบัติมา เป็นวิธีการจัดการที่นิยมปฏิบัติกันในทุกโรงเจ แม้ว่าจะเป็นวิธีที่ไม่มีระบบ แต่มีผู้เข้ามาช่วยงานมาก จึงดูเป็นการจัดการที่ยังใช้ได้ และสามารถดำเนินงานมาด้วยดีตลอด ทำให้เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารโรงเจไม่คิดจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารแต่อย่างใด

2. การผสมกลมกลืนทำให้ลูกหลานจีนเป็นไทยมากขึ้น

ในโลกยุคปัจจุบัน ลูกหลานชาวจีนต่างถูกผสมกลมกลืนเป็นไทยไปมาก บางส่วนไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้เรื่องราวในอดีตของบรรพชนแต่อย่างใด อีกทั้งไม่สนใจที่จะเรียนรู้ภาษาจีน จึงทำให้เรื่องราวประเพณีของจีนรวมทั้งความเชื่อหลากหลายแบบจีนค่อยๆสูญหายไป พร้อมกับเรื่องราวของเทพเจ้าในโรงเจก็นับวันถูกลืม ในสังคมใดๆวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมเล็กย่อมมีความสำคัญเสมอกัน เพราะต่างเกี่ยวเนื่องพันพอกัน แต่สุดท้ายในบางแห่งวัฒนธรรมเล็กอาจลดความสำคัญลงกลายเป็นเพียงแหล่งข้อมูลให้วัฒนธรรม

ใหญ่ได้กลายเป็นผู้ชี้แนวทางให้กับวัฒนธรรมเล็กได้ (王学泰 ; 2017 : online) ซึ่งก็คือลูกหลานชาวจีนมีความเป็นไทยมากขึ้น มีความเข้าใจและสนใจในประเพณีไทยและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมไทยมากขึ้น และละเลยประเพณีวัฒนธรรมของบรรพชนของตน การผสมกลมกลืนเป็นไทยของลูกหลานจีนนั้นมีการขับเคลื่อนตลอดเวลาโดยไม่มีวันหยุดยั้ง เพราะสังคมเป็นพลวัต ทุกอย่างบนโลกใบนี้ต้องเคลื่อนเข้าสู่กระบวนการพลวัตอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ สิ่งนี้ย่อมส่งผลต่อความสำเร็จในการผสมผสานทางชาติพันธุ์เร็วขึ้น ดังปรากฏในงานวิจัยของ พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2551) และ (2553) จากงานวิจัยของ Milton M. Gordon (1964 : 62-65) ที่ได้วางช่วงเวลาแห่งการผสมกลมกลืนเป็น 7 ขั้นตอนนั้น (ดูหน้า 28 - 29) ลูกหลานชาวจีนบางส่วนกำลังเดินเข้าสู่กระบวนการขั้นที่ 3 คือการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ซึ่งในความคิดของผู้คนในทุกวันนี้ นับว่าเป็นเรื่องธรรมดา ที่จะเกิดขึ้นในครอบครัวชาวจีน ทั้งนี้เพราะครอบครัวชาวจีนมีการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมกับผู้คนต่างชาติพันธุ์มากขึ้น และต่อจากนี้ไปก็จะมี การผสมกลมกลืนด้านสัญชาติ ดังเช่นผู้ให้สัมภาษณ์บางรายตอบว่าไม่รู้ว่าตนเองเป็นลูกหลานชาวจีนรุ่นใด เพราะตนได้กลายเป็นไทยอย่างสมบูรณ์แล้ว เมื่อผู้ช่วยงานในโรงเจเข้าใจประเพณีวัฒนธรรมจีนน้อย ประกอบกับเจ้าอาวาสเอาใจใส่เรื่องดังกล่าวน้อย หรือไม่มีความรู้อย่างถ่องแท้เกี่ยวกับความเชื่อรวมทั้งการปฏิบัติในสายความเชื่อของตน อีกทั้งไม่มีความละเอียดถี่ถ้วนพอ ทำการใดมักถือตนเป็นหลัก ไม่ได้อยู่ในกฎเกณฑ์ที่ทางสายความเชื่อตนปฏิบัติอยู่ การปฏิบัติและความเชื่อแบบผิดๆ จึงถูกสืบทอดต่อกันมากี่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเสื่อมของโรงเจได้

3. การอ่านหนังสือจีนไม่ออก

การที่นักบวชหรือคณะสวดมนต์ที่อ่านภาษาจีนไม่ออกก็เป็นสาเหตุแห่งการเสื่อมลงของโรงเจ รูปเคารพที่ตั้งไว้บูชาต้องมีป้ายคำอ่านเป็นภาษาไทยประกอบ แม้บทสวดมนต์ก็พิมพ์เสียงอ่านภาษาไทยไว้เช่นกัน(เป็นเสียงอ่านภาษาแต้จิ๋ว ที่สวดแบบโหวงอิม) เจ้าอาวาสโรงเจส่วนใหญ่อ่านภาษาจีนได้ แต่รุ่นต่อมาซึ่งมักเป็นบุตรบุญธรรมที่เจ้าอาวาสหรือภรรยาในโรงเจนำมาเลี้ยง มักอ่านภาษาจีนไม่ออก เพราะเรียนหนังสือไทย ที่โรงเจบางแห่งไม่ยอมให้บุตรบุญธรรมที่รับมาเลี้ยงได้เรียนสูงถึงระดับมหาวิทยาลัย เกรงว่าหากให้เรียนสูงมากไปติดต่อกับโลกภายนอกมาก จะมีผู้มาติดพันและแต่งงานออกไปอยู่กับคู่ครองในที่สุด ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าที่โรงเจไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

4 . เจ้าอาวาสโรงเจไม่มีวิสัยทัศน์

โรงเจไม่เปิดกว้างสู่สาธารณชน เจ้าอาวาสไม่วางใจคนแปลกหน้า ไม่รับสมาชิกที่ไม่รู้จัก ดังนั้นสมาชิกของโรงเจจึงถูกจำกัดอยู่เฉพาะในวงของลูกศิษย์และญาติมิตรของลูกศิษย์เท่านั้น โรงเจที่มีลักษณะเช่นนี้ แม้จะมีป้ายติดไว้ว่าเป็นโรงเจ แม้ท่านเป็นผู้มีจิตศรัทธาผ่านไปมา มีความประสงค์จะเข้าไปทำบุญก็ไม่สามารถเข้าไปทำบุญได้ เพราะไม่รู้จักใครในโรงเจเป็นผู้แนะนำ ก็เข้าไปไม่ได้ หากมีความต้องการเข้าไปกราบไหว้เทพเจ้าหรือสอบถามข้อมูลใด ต้องพยายามหาวิธีให้คุ้นเคยกับสมาชิกของโรงเจสักระยะหนึ่งเสียก่อน จึงได้รับอนุญาตให้เข้าไปในโรงเจได้ ดังที่ผู้วิจัยได้ประสบมาแล้ว

5.เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารโรงเจ ไม่มีการประชาสัมพันธ์เรื่องราวและงานบุญของโรงเจ

เมื่อใดที่โรงเจมีงานบุญ ก็เพียงบอกต่อๆ กันของลูกศิษย์ตามสายความเชื่อของตน ทำให้ผู้รู้จักโรงเจน้อย ซึ่งส่งผลต่อจำนวนผู้คนที่เข้ามาทำบุญบำรุงโรงเจน้อยเช่นกัน แต่โรงเจที่มีเจ้าอาวาสเป็นคนยุคใหม่ การประชาสัมพันธ์ก็จะได้รับการเอาใจใส่มากขึ้น และรูปแบบการประชาสัมพันธ์ก็เป็นไปตามยุคสมัย คือ

ประชาสัมพันธ์ตามสื่อโซเชียลต่างๆ เช่นส่งข้อมูลเชิญชวนในไลน์ อินเทอร์เน็ต และเฟซบุ๊ก ก็จะทำให้ผู้คนรู้จักและเข้ามาในโรงเจทำบุญมากขึ้น ดังเช่นการประชาสัมพันธ์ของอิงซิงแซ (黄先生-แต่จีว) แห่งโรงเจฮกซิงตั้ง (復新堂-แต่จีว) ที่อำเภอพระประแดง เป็นต้น

ปัจจัยภายนอก

1. นักบวชหญิงส่วนใหญ่เป็นหญิงโสด ไม่มีผู้สืบทอดเจตนาธรรมด้านความเชื่อ จึงนิยมขอบุตรบุญธรรมมาเลี้ยง ซึ่งปัจจุบันการขอบุตรบุญธรรมมีกฎหมายทางกฎหมายมากมาย ส่งผลให้นักบวชที่โรงเจขอบุตรบุญธรรมมาเลี้ยงน้อยลง บุตรบุญธรรมแม้จะถูกเลี้ยงให้เติบโตใหญ่ในแวดวงสิ่งแวดล้อมของโรงเจ แต่ทุกคนต้องเรียนโรงเรียนไทย อยู่ในสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย จึงทำให้นักบวชมีความเป็นไทยมากขึ้น ไม่ได้สนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานที่ดินอยู่มากนัก อีกทั้งพวกเขาไม่ได้เรียนภาษาจีน และไม่ใส่ใจในเรื่องเงินมากนัก บางคนเมื่อโตขึ้นก็มีคู่ครองจึงต้องออกไปอยู่นอกโรงเจ เมื่อนักบวชสิ้นบุญไปไม่มีผู้สืบทอดต่อ โรงเจบางแห่งจึงถูกทิ้งร้าง เช่นโรงเจเม่งจิงเซียงตั้ง (明真善堂-แต่จีว) ที่ปากน้ำ จนบัดนี้ (เดือนตุลาคม พ.ศ. 2561) ต้องไปรวมและกลายเป็นส่วนหนึ่งของ อึ้งเต็กฮุกก่าเสี่ย (雲德佛教會-แต่จีว) ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโรงเจอย่างมากมาย จนเป็นสาเหตุหนึ่งของความเสื่อมของโรงเจเลยทีเดียว

2. ความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) ได้นำพาความเจริญมาสู่ทุกแห่งหน ถนนหนทาง การคมนาคมสะดวก สังคมเจริญขึ้นเพราะความทันสมัย สิ่งนี้ได้ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมประจำปีและจำต้องพักแรมที่โรงเจเหมือนในยุคเก่าเปลี่ยนแปลงไป เพราะผู้คนส่วนใหญ่สามารถไปกลับในวันเดียวได้ ไม่จำเป็นต้องใช้ห้องพักที่โรงเจสร้างไว้รอบๆ อาคารอย่างมากมาย จึงกระทบต่อรายได้ของโรงเจโดยตรง ประกอบกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้คนบริจาคนำบุญน้อยลง ประกอบกับโรงเจไม่มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเจ ส่งผลให้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเจน้อยลง เงินทำบุญก็น้อยลงเช่นกัน เช่นโรงเจผ่งอั้งตั่ว (平安壇-แต่จีว) ที่ตลาด 100 ปี คลองสวน เป็นต้น

3. ห้องพักของโรงเจกลายเป็นที่พักคนชรา

การที่โรงเจสร้างห้องพักไว้มากเพื่อรองรับผู้มีจิตศรัทธาเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเจสำหรับผู้ที่ไม่สามารถเดินทางกลับบ้านภายในวันเดียว หรือเพื่อผู้มีจุดประสงค์ปฏิบัติธรรมจะพักค้างแรมในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นเวลาหลายวันของโรงเจนั้น ทำให้โรงเจบางแห่งกลายเป็นสถานที่ดูแลคนชรา ลูกหลานบางคนเอาผู้ใหญ่ที่บ้านมาทิ้งโดยอ้างว่าผู้ใหญ่อยากอยู่ใกล้กับเทพเจ้า ผู้ใหญ่เหล่านั้นบางท่านก็ช่วยงานโรงเจได้บ้าง ลูกหลานก็เอาเงินมาทำบุญกับโรงเจบ้าง ทำให้เป็นส่วนรายได้ของโรงเจ ปัจจุบันบ้านพักคนชราหลายแห่งและมีระบบในการดูแลผู้สูงอายุเป็นอย่างดี ผู้สูงวัยจึงไม่ได้มาอยู่ที่โรงเจอีก ทำให้โรงเจขาดรายได้ในส่วนนี้ไป

จากปัจจัยภายในและภายนอกที่กล่าวมานี้ ล้วนส่งผลให้โรงเจเสื่อมถอยลง ดังนั้นเพื่อความยั่งยืนของโรงเจ ก็ควรปรับปรุงและจัดการบริหารในองค์การของตนอย่างเป็นระบบรวมทั้งแก้ไขเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้ดีขึ้นด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลจากการวิจัย

การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการมีทั้งที่ริมทะเลและริมคลอง ซึ่งก็น่าจะเป็นรูปแบบวิถีชีวิตยุคเก่าที่เห็นอยู่ทั่วไปในประเทศไทย เราจึงได้เห็นตลาดร้อยปี ศาลเจ้า โรงเจ เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ตามที่ต่างๆ ที่เคยเป็นแหล่งชุมชนจีนมาแต่เก่าก่อน แม้ว่าปัจจุบันลูกหลานชาวจีนจะไม่ได้ตั้งที่หากินอยู่ที่เดิม แต่กระจายไปตามความเจริญยงที่ต่างๆก็ตาม แต่หลักฐานเชิงประจักษ์เหล่านั้นก็ยังคงเหลือให้เห็นอยู่ จากข้อมูลที่ได้จากโรงเจ 13 แห่งแสดงให้เห็นว่า ชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการมีความเชื่อในศาสนาพุทธมหายาน นิกายย่อยหลินจีจิง (临济宗) ของนิกายเซน (禅宗) ซึ่งชาวจีนแต่จิวเรียกกันว่า นิกายย่อยหลิมจีของ นิกายเซียม ศาสนาเต๋า (道教) และซานเจี้ยว (三教) ซึ่งชาวจีนแต่จิวเรียกว่าซำก่า รวมทั้งมีความเชื่อตามแบบพื้นถิ่นที่สร้างเทพเจ้าประจำท้องถิ่นของตนขึ้น แล้วยกให้เป็นเทพเจ้าประจำโรงเจ เช่นโรงเจเฮงเฮงตั้ง (合兴堂) ซึ่งได้ตั้งพระโพธิสัตว์แป๊ะไคว้เป็นเทพประธานของโรงเจ และยังมีบางโรงเจที่มีการเข้าทรง ซึ่งมีทั้งทรงพระแม่กวนอิมพระโพธิสัตว์แห่งศาสนาพุทธมหายาน ทรงเทพเจ้าทางศาสนาเต๋า หรือแม้แต่การเข้าทรงพ่อปู่นาคราช ซึ่งเป็นเทพเจ้าในความเชื่อแบบไทย ก็ปรากฏขึ้นที่โรงเจในจังหวัดสมุทรปราการเช่นกัน สำหรับความเชื่อแบบอื่กวนเต๋าที่กล่าวกันว่าเป็นสายหนึ่งของซานเจี้ยว ก็มีการจัดตั้งกันในเขตจังหวัดสมุทรปราการ จึงกล่าวได้ว่าชาวจีนที่สมุทรปราการมีความเชื่อที่หลากหลาย อีกทั้งผสมปนเปกันกับความเชื่อพื้นถิ่นที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ที่จังหวัดสมุทรปราการมีการแปรสภาพของศาสนาสถานให้เป็นไปในหลายรูปแบบ โรงเจที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน เมื่อขาดเจ้าอาวาสที่เป็นนักบวชอยู่ประจำ ผู้คนที่เคยศรัทธาก็เสื่อมถอยลง จนโรงเจแห่งนั้นกลายเป็นเพียงศาลเจ้า เช่นโรงเจทองเฮงเจตัว (同兴斋堂-แต่จิว) ที่คลองด่าน หรือโรงเจเอี้ยวเม้งเก็ง (玉封杨明宫-แต่จิว) ที่ตำบลสำโรง อำเภอมะขาม ที่ชาวจีนคุ้นเคยเรียกขานกันว่าโรงเจเจ้าแม่กวนอิม เพราะโกวเนี้ยอั้ง นักบวชที่ดูแลโรงเจแห่งนี้เป็นร่างทรงพระแม่แม่กวนอิม เมื่อโกวเนี้ยสุขภาพไม่ดี ไม่สามารถลงทรงได้ ผู้มีจิตศรัทธาก็ลดถอยลงอย่างทันตาเห็น โรงเจเจียบเหงา อั้งได้ให้หลานชายมาดูแลแทน และให้เป็นร่างทรงเจ้าพ่อกวนอูด้วย นอกจากนั้นโรงเจที่สร้างขึ้นเป็นการพาณิชย์ คือมุ่งเพียงเชิญชวนให้ผู้คนเข้ามาแล้วต้องทำบุญ โรงเจในลักษณะดังกล่าวก็จะมี การตั้งรูปเคารพมากมายและมีองค์เทพประธานหลายองค์ จนครบทุกศาสนาตามความเชื่อที่หลากหลายของชาวจีน พื้นที่ใดมีที่ว่าง ก็จะสร้างอาคารตั้งรูปเคารพทุกไป เช่นโรงเจเฮงหึ่งเฮงฮุกตั้ง (合义庆佛堂-แต่จิว) ตำบลสำโรงกลาง อำเภอมะขาม และโรงเจมูลนิธิ นาคราชโยธาชัย (七剑王公慈善堂 (紫剑阁) ที่อำเภอมะขามเจดีย์ สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเจสมุทรปราการดังที่กล่าวมานี้ ล้วนส่งผลต่อการเสื่อมถอยของโรงเจ จนต้องพึ่งมูลนิธิอื่นหรือองค์การทางศาสนาอื่นที่มีเงินสนับสนุนในการพัฒนาโรงเจเข้ามาร่วมพัฒนาด้วย เพื่อให้โรงเจคงอยู่ต่อไปได้ เช่นโรงเจมูลนิธิ นาคราชโยธาชัยที่ยอมให้สมาคม “เต็กก่า” (德教-แต่จิว) เข้ามาดูแลแล้วเปลี่ยนชื่อจาก “ซิกเกี่ยมอ่วงกงฉื่อเสียงตั้ง(แต่จิว)” เป็น “ซิกเกี่ยมอ่วงกงฉื่อเสียงตั้ง จีเกี่ยมเกาะ (แต่จิว)” (七剑王公慈善堂 (紫剑阁) ชื่อต่อท้ายสามตัวนี้เป็น การบอกให้รู้ว่า โรงเจแห่งนี้ อยู่ในการดูแลของเต็กก่า อีกตัวอย่างหนึ่งคือโรงเจเม้งจิง

เสียงตั้ง (明真善堂-แต่จีว) อำเภอบางน้ำ ตำบลบางเมืองที่ได้ถูกทิ้งร้างไปนาน เพราะไม่มีผู้เข้ามากราบไหว้เทพเจ้าในโรงเจ แม้เคยมีผู้มีจิตศรัทธาแสดงความจำนงในการซ่อมแซม แต่ด้วยค่าใช้จ่ายมากเกินไปงบประมาณ จึงปฏิเสธการซ่อมแซมนั้น บัดนี้ (ตั้งแต่เดือนกันยายน 2561) มูลนิธิอุ้งเต็ก หรืออุ้งเต็กฮุกก่าหวย ได้เข้ามาสนับสนุนด้านการเงิน และจัดให้มีการซ่อมแซมปรับปรุงใหม่ เพื่อให้ทันกับงานเทศกาลกินเจที่โรงเจจะจัดขึ้นในระหว่างวันที่ 9 - 17 เดือนตุลาคม ปี พ.ศ.2561 นี้ และจากนี้ไปโรงเจเม้งจิงเสียงตั้งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอุ้งเต็กฮุกก่าหวย โดยมีชื่อเรียกขานโรงเจว่าอุ้งเต็กฮุกก่าหวย เม้งจิงเสียงตั้ง (云德佛教会明真善坛-แต่จีว) (泰国云德佛教会-แต่จีว) (สัมภาษณ์ซินแซ เกียงฮั่ว แซ่แต่ (郑健华先生) (วันที่ 25 กันยายน 2561)

ด้วยพัฒนาการทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ความทันสมัยและความเจริญทางด้านเทคโนโลยีได้แพร่กระจายไปยังทุกแห่งของประเทศ ถนนหนทางไปมาสะดวก การคมนาคมมีหลายรูปแบบให้เลือก สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เป็นสมัยใหม่ให้แก่ผู้มีจิตศรัทธาที่จะเข้ามาทำบุญที่โรงเจ การเดินทางมาพักค้างแรมเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมเป็นเวลาหลายวันที่โรงเจในช่วงเทศกาลหรือช่วงกินเจเหมือนแต่ก่อนก็ไม่มีอีก เพราะการเดินทางสะดวกผู้มีจิตศรัทธามาร่วมงานในช่วงเช้าถึงบ่าย ถึงช่วงเย็นก็เดินทางกลับบ้านได้สะดวก ห้องที่โรงเจสร้างไว้รับผู้อาศัยจึงกลายเป็นห้องร้าง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของทุกโรงเจ ชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานบนพื้นแผ่นดินไทยนับเป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในแคว้นของชนกลุ่มใหญ่ซึ่งเป็นชาวไทยที่เป็นเจ้าของบ้าน วัฒนธรรมใหญ่ของชาวไทยย่อมมีผลต่อวัฒนธรรมเล็กของชาวจีน ไม่มากก็น้อย และเมื่อการตั้งถิ่นฐานผสมปะปนกันมากเท่าใด การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้นด้วยประกอบกับรัฐบาลไทยได้ยึดถือนโยบายการผสมกลมกลืนที่ต้องการให้ชาวต่างชาติกลายเป็นไทยมาโดยตลอด การศึกษาในโรงเรียนไทยและการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบไทย อีกทั้งรูปแบบการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับ “ไทย” ก็เห็นได้ในสื่อทุกรูปแบบและเป็นข่าวสารรอบตัวที่มีประจำทุกวัน สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อวิถีคิดและวิถีชีวิตของชาวจีนให้มีความเป็นไทยมากขึ้น ในขณะเดียวกัน ความเข้าใจในเรื่องราวของบรรพบุรุษและวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือกันมาแต่โบราณก็ไม่ได้ได้รับความสนใจและอยากจะเรียนรู้ สิ่งต่างๆที่เกี่ยวกับจีนจึงลดความสำคัญและเสื่อมถอยลงเป็นลำดับ ดังนั้นการปฏิเสธการเรียนรู้เรื่องภาษาจีนและไต่ถามเรื่องราวเกี่ยวกับบรรพบุรุษของลูกหลานชาวจีนในรุ่นต่อๆมาจึงมิได้เป็นเรื่องแปลก การไม่เข้าใจภาษาของบรรพบุรุษตนย่อมส่งผลต่อการเสื่อมลงของประเพณีและวัฒนธรรมจีนอย่างแน่นอน จึงทำให้ลูกหลานชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการในปัจจุบันเข้าไปทำบุญในโรงเจน้อยมาก เพราะขาดความศรัทธาและเลื่อมใส ยกเว้นงานบุญใหญ่ๆที่นิยมกันตามกระแส เช่นงานเทศกาลกินเจที่จัดกันทุกโรงเจหรือบางศาลเจ้า หรืองานเทศกาลการทิ้งกระจาดที่ญาติผู้ใหญ่ได้ขอร้องให้ลูกหลานมาร่วมงานด้วย เพราะต้องทำบุญส่งไปให้บรรพบุรุษที่วายเป็นไปแล้ว เราจึงได้เห็นลูกหลานชาวจีนที่เป็นวัยรุ่นตามผู้ใหญ่ในครอบครัวตนไปทำบุญที่โรงเจ ส่วนงานอื่นๆเช่นวันเกิดเทพเจ้าที่เป็นประธานของโรงเจ หรือวันเกิดเทพเจ้าองค์สำคัญขององค์อื่นๆที่โรงเจจัดขึ้น หรืองานเทศกาลอื่นที่โรงเจจัดขึ้นประจำปี ก็จะมีเฉพาะแต่ผู้สูงอายุเข้ามาร่วมทำบุญและบริจาคเงินเท่านั้น

นอกจากนั้นโรงเจของจังหวัดสมุทรปราการไม่มีพระภิกษุณีหรือนักบวชในสายความเชื่อใด ที่กำหนดช่วงเวลาในการเทศนาธรรมสั่งสอนผู้คนให้เข้าใจในหลักธรรมและคำสอนในนิกายหรือสายความเชื่อของตน

ทั้งนี้เพราะต่างเห็นว่าผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในสายของตนยังไม่เหมาะสมที่จะขึ้นนั่งบนอาสนะเพื่อเทศนาธรรมได้ สำหรับทางสายเขียนเทียนเด๋านั้น ในหนึ่งปีต้องรอท่านผู้ใหญ่ในสายความเชื่อของตนเดินทางมาไทยแล้ว จึงมีกำหนดการเทศนาธรรมขึ้น และผู้ร่วมในงานก็คือนักบวชหญิงชายของโรงเจ รวมทั้งลูกศิษย์ในสายเดียวกัน แต่มิได้กำหนดการเทศนาธรรมเพื่อประชาชนทั่วไป จึงส่งผลให้ผู้ที่ไม่เข้าใจในสายความเชื่อของตนกระจายออกไปอย่างทั่วถึงในกลุ่มลูกหลานชาวจีนอื่นๆ จึงทำให้โรงเจห่างเหินจากความสนใจของลูกหลานชาวจีนมากยิ่งขึ้น ทั้งพระภิกษุณีของนิกายย่อยหลินจี้จึงก็ได้เคยจัดการเทศนาธรรมเลย ส่วนมากเน้นไปในด้านการปฏิบัติเฉพาะตนและการสวดมนต์ เวลาส่วนใหญ่ในโรงเจของนักบวชเหล่านี้หมดไปกับการพับกระดาษ และจัดหีบเสื้อผ้าสำหรับผู้มีจิตศรัทธามาซื้อหาเพื่อนำไปประกอบพิธีในวันสำคัญต่างๆเท่านั้น เรื่องต่างๆ ที่กล่าวมานี้ย่อมส่งผลต่อการเสื่อมถอยของโรงเจอย่างไม่มีทางยับยั้งได้

ปัญหาของการวิจัยและการแก้ปัญหา

ปัญหาของการวิจัยแบ่งเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1. ปัญหาการเก็บข้อมูล การเข้าไปเก็บข้อมูลตามโรงเจเป็นปัญหาใหญ่ของการวิจัย เพราะบางโรงเจมิได้เปิดให้บุคคลทั่วไป บางแห่งปิดประตูไว้มิดชิด เมื่อไปกดออกหน้าต่างประตูบ้านก็จะถามว่าใครแนะนำมา หากมิใช่คนที่รู้จักจะไม่ให้เข้าไปในโรงเจเลย เช่นโรงเจแถวตรอกจันทน์สะพาน 2 ทั้งผู้เฝ้าโรงเจก็ไม่ให้ความร่วมมือ ถามสิ่งใดไป คำตอบที่ได้คือ ไม่รู้ไม่ทราบ ดังนั้นเมื่อมีโรงเจเป้าหมายแล้ว ผู้วิจัยต้องหาคนที่รู้จักเพื่อนำพาเราเข้าไปสอบถามข้อมูลให้ได้ตามที่วางแผนไว้

เพื่อทำให้การเก็บข้อมูลในครั้งนี้เป็นไปอย่างราบรื่น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเบื้องต้นเกี่ยวกับโรงเจ ว่าในกรุงเทพฯมีโรงเจที่สร้างขึ้นจากคติความเชื่อใดบ้าง และโรงเจในสายนั้นๆได้กระจายมายังจังหวัดสมุทรปราการอย่างไร ทั้งนี้โดยเริ่มจากโรงเจที่ใกล้บ้าน และใกล้ตัวที่สุด คือโรงเจเซียงเซ่ง (善庆堂) ที่ถนนเทอดไทย ตลาดพลูซึ่งเป็นโรงเจในสายเขียนเทียนเต๋า (先天道) ผู้วิจัยเริ่มเข้าไปหาเจ้าอาวาสและบอกจุดมุ่งหมายเนื่องจากผู้ใหญ่ที่บ้านมีความคุ้นเคยกับโรงเจดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยได้เส้นทางสะดวกในการเก็บข้อมูลจากกรุงเทพฯ เชื่อมโยงไปยังโรงเจในสมุทรปราการ ทำให้ผู้วิจัยสามารถทำงานบรรลุเป้าหมายได้

2. ปัญหาการสืบค้นที่ตั้งโรงเจ ความจริงในยุคที่เทคโนโลยีเจริญมากเช่นนี้ การสืบค้นหาที่ตั้งอาคารสถานที่ต่างๆควรเป็นเรื่องง่าย เพราะสืบหาจากจีพีเอสได้ แต่โรงเจบางแห่งไม่ได้แจ้งที่ตั้งหรือมีการขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องกับหน่วยงานของรัฐ เช่นศาลเจ้าที่อยู่ในการดูแลของกระทรวงมหาดไทย ส่วนวัดจีนก็อยู่ในการดูแลของกรมศาสนาทำให้สะดวกในการหาที่ตั้ง แต่โรงเจที่หายากนั้นผู้วิจัยใช้วิธีถามคนในพื้นที่ แล้วว่าจ้างมอเตอร์ไซด์ในละแวกนั้น ให้นำทางไปยังโรงเจต่างๆ แม้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายบ้างแต่ก็ทำให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ

3. ปัญหาด้านภาษา เจ้าอาวาสของโรงเจส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัย นิยมพูดภาษาถิ่นของตนคือภาษาแต้จิ๋ว ท่านทั้งหลายเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนักบวชในสายโหยยที่เต๋าหรือเขียนเทียนเต๋าที่มีความรู้ภาษาจีน และเรียนรู้เข้าใจศาสนาในสายของตนเป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อพูดคุยหรือสัมภาษณ์เจ้าอาวาส ผู้วิจัยจึงต้องใช้ภาษาแต้จิ๋ว ซึ่งจะทำให้เกิดความคุ้นเคยกับท่านที่พูดคุยด้วยมากขึ้น สำหรับพระภิกษุณีของนิกายย่อยหลินจี้หรือหลินจี้จิ้งที่โรงเจถ่งเสียง หรือที่อู่ทงก๊กอ้วน มีท่านที่รู้ภาษาจีนจำนวนน้อย บางท่านไม่รู้ภาษาจีนเลย การพูดคุยและสัมภาษณ์จึงใช้ภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่

4. การเพิ่มสัมพันธไมตรีกับผู้คนในโรงเจ ผู้วิจัยเห็นว่าการมีสัมพันธไมตรีอันดีต่อกันเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสำเร็จ และเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยปฏิบัติมาโดยตลอด นั่นก็คือ เมื่อเข้าไปเก็บข้อมูลในศาสนสถานแห่งใดก่อนกลับผู้วิจัยต้องถวายเงินเพื่อบำรุงศาสนสถานนั้นๆ เพราะการเก็บข้อมูลหรือการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยไม่ได้มีเพียงครั้งเดียว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ โรงเจเม่งจิงเสียงตั้ง (明真善堂-แต่จีว) เป็นโรงเจที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีประวัติการสร้างมากกว่า 100 ปี และเป็นโรงเจที่เก่าแก่รองลงมาจากโรงเจถ่งเสียง (同善堂-แต่จีว) แต่ทั้งสองแห่งสร้างจากคติความเชื่อที่แตกต่างกัน กล่าวคือโรงเจเม่งจิงเสียงตั้งสร้างจากคติความเชื่อแบบซำก่าหรือซานเจี้ยว (三教) แต่โรงเจถ่งเสียงแรกเริ่มสร้างจากคติความเชื่อจากศาสนาพุทธมหายานนิกายย่อยหลินจีจิง (臨濟宗) แล้วมาเปลี่ยนเป็นซำก่าหรือซานเจี้ยวในภายหลัง เมื่อทั้งสองแห่งมีประวัติศาสตร์อันยาวนานเท่าๆกัน สถาปัตยกรรมของโรงเจถ่งเสียงเดิมเป็นอาคารไม้ มีได้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจีน แต่เม่งจิงเสียงตั้งนั้น ยังมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบเดิมเป็นแบบจีนโบราณหลงเหลือให้เห็นอยู่อย่างชัดเจน ทางราชการควรพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหนึ่งในชุมชนชาวจีนของจังหวัดสมุทรปราการ

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ เรื่องราวเกี่ยวกับชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ ยังมีหัวข้อสำหรับทำงานวิจัยอีกมากมาย เช่น

ชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการกับการพัฒนาสังคม

ศาสนาเต๋าในจังหวัดสมุทรปราการ

มูลนิธิและสมาคมของชาวจีนในจังหวัดสมุทรปราการ

หากมีผู้ทำงานวิจัยในหัวข้อดังกล่าว ผลจากการวิจัยล้วนส่งผลต่อการพัฒนาจังหวัดสมุทรปราการอย่างมีอัตลักษณ์ด้วยเรื่องราวในอดีตของชาวจีนในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นการเติมเต็มประวัติศาสตร์หน้าใหม่เกี่ยวกับชาวจีนให้กับลูกหลานชาวจีนได้รับรู้ เพื่อสืบสาน รักษาและสานต่อให้ประเพณี วัฒนธรรมของชาวจีน ในจังหวัดสมุทรปราการเกิดความยั่งยืนต่อไป ดังเช่น ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ทำวิจัยเรื่องใหม่เกี่ยวกับสมุทรปราการ คือ “เขียนเทียนเต๋าของชาวไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพฯ ฯ และจังหวัดสมุทรปราการ” ตีพิมพ์ในหนังสือรวมบทความวิชาการด้านจีนศึกษาระดับนานาชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2563 ในการจัดการประชุมด้านจีนศึกษาระดับนานาชาติ ที่มหาวิทยาลัยบูรพา บางแสน จังหวัดชลบุรี ในวันที่ 19 กรกฎาคม 2563

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการจัดทำหนังสือ *A Portrait of Samutprakan (มปพ.) A Portrait of Samutprakan.*
กรุงเทพฯ : บริษัทแจสมิน มีเดีย จำกัด (อบต.จังหวัดสมุทรปราการจัดพิมพ์).
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือ *สายสัมพันธ์ตระกูลเล่า (5กึ่ง) (2551)* .สายสัมพันธ์ตระกูลเล่า (5กึ่ง). กรุงเทพฯ
ฯ ; สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือ *สมุทรปราการ บ้านสีเขียว ใต้ร่มพระบารมี.*(มปพ.). สมุทรปราการ บ้านสีเขียว
ใต้ร่มพระบารมี . กรุงเทพฯ ฯ : องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรปราการจัดพิมพ์.
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือ *สมุทรปราการชวนรู้ มหานครไทยชวนรู้* .(2535) .สมุทรปราการชวนรู้ มหานครไทย
ชวนรู้. ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์ : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์.
- คณะกรรมการ *ประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* .จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6
รอบ 5 ธันวาคม 2542 (2543) .วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา
จังหวัดสมุทรปราการ. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว .
- คณะกรรมการ (2534) *ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย และในภูมิภาคเดิมน้ำ* .กรุงเทพฯ ฯ : สถาบัน
เอเชียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- คณะกรรมการรวบรวมหนังสือ *อนุสรณ์ 100 ปีชาตกาล พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (โพธิ์แจ่ม
มหาเถระ).*(2544). อนุสรณ์ 100 ปีชาตกาล พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร(โพธิ์แจ่มมหาเถระ) .
กรุงเทพฯ ฯ : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์ .
- คณะผู้จัดทำหนังสือ *1 ในสมุทรปราการ* (2544). 1 ในสมุทรปราการ . อำเภอพระประแดง : Kitvarin
Marketing, LTD. Partnership .
- คณะผู้จัดทำหนังสือ *วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนเมืองปากน้ำ* . (มปพ.).วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนเมืองปากน้ำ : ไม่
ปรากฏแหล่งพิมพ์ : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์.
- คณะผู้จัดทำ *ทรัพยากรการท่องเที่ยวเขตภาคกลางและภาคตะวันออก สมุทรปราการ* .(2556) .
ทรัพยากรการท่องเที่ยวเขตภาคกลางและภาคตะวันออกสมุทรปราการ. กรุงเทพฯ ฯ : การท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทยจัดพิมพ์ .
- ศีกฤทธิ ปราโมช (2514) . *เขิน และนิกายวัชรยาน* . พระนคร : ก้าวหน้าการพิมพ์ .
- ศีกฤทธิ ปราโมช (2544) . *นิกายเขิน* . กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า .
- งามพิศ สัตย์สงวน (2547) *การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- จี วิลเลียม สกินเนอร์ เขียน พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะแปล (2529) *สังคมจีนในประเทศไทย :
ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์(Chinese Society in Thailand : An Analytical History)* .
กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จัดพิมพ์.
- ชูศรี สัตยานนท์ (2553) *เล่าเรื่องเมืองบางพลี* .(เล่มที่ 2) . กรุงเทพฯ ฯ : พงศ์พัฒนการพิมพ์ (สภาวัฒนธรรม
อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ) จัดพิมพ์ .

บรรณานุกรม (ต่อ)

- บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัด รวบรวม (2558) . **อันดับต้องรู้ของจังหวัด 2557-2558** . นนทบุรี : บริษัท อัลฟา รีเสิร์ช จำกัดจัดพิมพ์.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2553) . **อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอโพธาราม : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง** . งานวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2551) . **การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดบุรีรัมย์**. คุชชินิพนธ์ ปรัชญาคุชชินิติต(สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ และไพศาล ทองสัมฤทธิ์ (2556). **ปากน้ำเมืองท่าโบราณ : ความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวจีน** .งานวิจัยของมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์ (แปล) (2557) .**ปรัชญาปริมาตาทฤษฎีสูตร 7 ล้านวน** . กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- มูลนิธิกุฎราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์ (2525) . **พระพุทธศาสนประวัติสมัยรัตนโกสินทร์ และ ราชวงศ์จักรี 200 ปี** .(มูลนิธิสังฆประชาชนเคราะห์ คณะสงฆ์จีนิกาย วัดโพธิ์แมนคุณาราม-วัดมังกรกมลาวาส (เล่งเน่ยยี่บรรณาการ น้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศล),กรุงเทพฯ ฯ : กรุงสยามการพิมพ์) ร่วมกับสมาคมจีนต่างๆ-มูลนิธิ-สื่อมวลชนและพุทธบริษัทไทย-จีน พระพุทธศาสนาหายาน” (2531) .ธนาคารกรุงเทพ จำกัด จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน.
- ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 63 / ตอนที่ 29 / หน้า 315 เมื่อ 9 พฤษภาคม 2489
- ราชบัณฑิตยสถาน **อักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน** .(2591) . (เล่ม 6 (ภาคผนวก)) กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ศิริพร กิตติสุขเจริญ (2543). **สมุทรปราการ**.. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทเลิฟแอนด์ลิฟเพรส จำกัด.
- สมัย สุทธิธรรม (2542).**สมุทรปราการ**. (สารคดีชุดถิ่นทองของไทย) . กรุงเทพฯ ฯ : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- สมเด็จพระญาณสังวร .**พุทธศาสนประวัติสมัยรัตนโกสินทร์ และราชวงศ์จักรี 200 ปี** .(2525) กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์ .
- สมบูรณ์ สุขสำราญ แสง รัตนมงคลมาศ เนตรนภิศ นาควัชร และชัยอนันต์ สมุทวณิช (2530).
- เสถียร โพธิ์นันทะ (2522) . **ปรัชญาหายาน** . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาการ.
- ราชบัณฑิตยสถาน (2528) **อักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. (เล่ม 5 (ล-ฮ)) กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ไทยมิตรการพิมพ์.
- 中华人民共和国治安管理处 (2005 年) 《中华人民共和国治安管理处处罚法辅导读本》. 中国法制出版社.
- 中国社会科学院世界宗教研究所. 《宗教蓝皮书报告 (2011) 》 , 四川宗教网, 2011-10-18) 见金泽 邱永辉 (2011) 《宗教蓝皮书报告 2011》北京: 社会科学文献出版社.
- 中村元等 . (1982) 《中国佛教发展史》. 余万居译. 台北: 泰华出版社 事业股份有限公司.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- 任继愈主编 (2002). 《20 世纪中国学术大典》. (宗教学) 福州: 福建教育出版社.
- 陈敏著 文启 周立插图 (1951). 《后天道和它的皇帝》. 安市: 辽东人民出版社.
- 林育生 (2015) “泰国一贯道的发展与经济社会变迁” 《亚太研究论坛》. 第 61 期 (2015. 12) .
- 殴大年 (Daniel Overmyer) (2010) 《宝卷—16-17 世纪中国宗教经卷导论》. 马睿译. 北京: 中央编译出版社.
- 绍兴县史志办公室 第 25 编公安司法《第一章公安》. 第一节镇压, 反革命绍兴县志第 2 册 经济政治 2008 年 5 月 8 日.
- 徐良高. “以大传统与小传统理论重新思考三代考古学文化” 《中国文物报》. 2014 年 4 月 26 日第 6 版.
- 南洋先天佛教总会编 (1966) . 《南洋先天佛教总会开幕纪念刊暨各地到厂通讯录》. ธนบุรี : โรงพิมพ์เชียงใหม่.
- 野上俊静 (1972). 《中国佛教史概说》. 台北: 台湾商务印书馆 .
- 谭伟伦 “英德的地方历史与神明” 见游子安、卜永坚主编 (2009) 《问俗观风》. 香港: 书作坊出版社.
- 秦宝琦 任佳骏 (1999). 《说古到今话邪教: 中国会道门与邪教大揭密》. 北京: 学苑出版社.
- Dean C. Tipps. "Modernization theory and the comparative study of national societies : a critical perspective." Comparative studies in society and history , Journal Article Vol. 15 No.2 (March 1973) pp. 199-226 and see <http://www.Jstor.org/stable/178351/?seq=1/analze> (03/11/2019)
- G. William Skinner (1957). *Chinese Society in Thailand : An Analytical History* . Ithaca , New York : Cornell University Press .
- G.William Skinner (1958). *Leadership and Power in the Chinese Community of Thailand* . Ithaca , New York : Cornell University Press .
- Milton M. Gordon (1964) *The Nature of Assimilation in Assimilation in American Life* ,New York : Oxford University Press .
- Richard J. Coughlin (1960) . *Double Identity The Chinese in Modern Thailand* (《泰国华侨双重身份》) Hong Kong : Hong Kong University Press.
- การจัดการองค์การทางศาสนา (<http://docs.google.com/document/d/1ycailHRbn/XaQjc--> (23/03/2017) จังหวัดสมุทรปราการ www.samutprakarn.go.th/gov.pdf (24 /10/2560)
- เจ้าพ่อทัพ สำโรง www.chaoportap.com/ceo_chaoportap.html (12/10/2019)
- ทฤษฎี แม็ก เวเบอร์ เกี่ยวกับองค์การ kantacandidate.blogspot.com/2012/02/bureaucracy-max-weber.html (02/10/2019)
- ผู้ศักดิ์สิทธิ์แห่งหัวตะเข้ www.tnews.co.th/contents/200366 ผู้ศักดิ์สิทธิ์แห่งหัวตะเข้ (24 กรกฎาคม 2560)

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดสมุทรปราการ th.wikisource.org/wiki/พระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดสมุทรปราการ_พุทธศักราช_2489 (03/10/2019)
- มหายานและนิกายมหายาน www.crs.mahidol.ac.th/thai/mahayana41.htm (29/09/2016)
- มหายานและนิกายมหายาน www.crs.mahidol.ac.th/thai/mahayana41.htm (29/09/2016)
- นิกายตรีศาสตร์ยุคเก่าและยุคใหม่/นิกายฉานและนิกายสุขาวดี
https://www.zhihu.com/question/19828217/answer/13093033) (18/12/2016)
- นิกายมันตรยาน www.bfn.org/brief/sect.htm) (12/05/2017)
- พระสงฆ์มหานิกายจีนนิกาย www.meeboard.com/view.sap?user+watomnoi&groupid=9&rid=282&qid=49) (29/09/2016)
- 8 นิกายหลักและพระสูตรที่ใช้สวดของศาสนาพุทธมหายาน
www.muni.buddha.com.tw/dakuanQA/buddhism217.htm) (12/05/2017)
- ระเบียบกรมการศาสนา”ว่าด้วยองค์การต่างๆ พ.ศ.2512 www.dra.go.th/th/rule-47-0-1-0.html (11/10/2017)
- วันไหว้พระจันทร์ของชาวจีนในประเทศสิงคโปร์ cmiyu.com/miyujingxuan/38745.html) (02/10/2019)
- ศาสนาพุทธมหายาน http://th.wigipedia.org/wiki/มหายาน (29/09/2016)
- ศาสนาพุทธมหายาน baike.baidu.com/subview/2462401/2462401.htm) (18/12/2016)
- องค์การทางสังคม www.udru.ac/th/attachments/elearning/02/15pdf) (07/03/2017)
- องค์การทางศาสนา Digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/55930285/chapter2pdf.) (05/04/2017)
- อรรถศาสตร์ ศรีชัย “ทฤษฎีความทันสมัยและแนวคิดหลังสมัยใหม่”
http://atthasart.blogspot.com/2013/09/blog_post_2536.html) (07/10/2017)
- 无生老母 blog.udn.com/zunzhe/17664143 (2017/08/26)
- 后天道 http://books google.co.th/books?id=3MeABAAQBAj&pg=PT24&lpg=PT24&dg=后天道&source=---) (2017/ 09/02)
- 全真教 正一教 www.pacilution.com/ShowArticle.asp?ArticleID=5452) (19/9/2017)
- 王学泰”大传统与小传统” www.aisxiang.com/detail/86507.html) (22/09/2017)
- 后天道档案 https://archive.is/WFXNn) (2017/09/02)
- 先天道、后天道 blog.sina.com.cn/s/blog_66cafaf80120uz40.html) (2017/08/31)
- 三纲五常、三从四德 https://www.facebook.com/Dau0123/posts/1492737744088278:0) (2017/08/31)
- 三綱五常 https://: baike .baidu.com>item>三綱五常) (02/10/2019)
- 先天道与后天道之区别 http://books google.co.th(online) (2017/ 09/02)
- 无极老母 http://books google.co.th(online) (2017/ 09/02)
- 会道门 http://zh.wikipedia.org/wiki/会道门) (22/09/2017)

บรรณานุกรม (ต่อ)

- 羅清 [http://baike.baidu.com/item 羅清](http://baike.baidu.com/item/羅清) (29/08/2017)
- 高师宁 《新兴宗教及其研究在中国》
www.pacilution.com/showArticle.asp?ArticleID=3291 (22/09/2017)
- 余英时 《中国文化的大传统与小传统》 www.chinesefolklore.org.cn/blog/?uid=495-action-view-space-itemid=16878(22/09/2017)
- 王希恩 《民族的融合、交融与互嵌》 www.aisixiang.com/data/103231.html (03/10/2017)
- 费孝通 《多元一体，大瑶山调查与费孝通民族研究的理论自觉》
www.cssn.cn/shx/201612/t20161208_3306301_4.shtml (03/10/2017) (中国社会科学网)
- 徐杰舜 《人类学高级论坛》 blog.sina.cn/s/blog_5dfd1ad10100ihs1.html (03/10/2017)
- 黄匡时、嘎日达 《社会融合理论研究综述》 www.bjcx.org.cn/qxweb/n67547c754.aspx
 (03/10/2017) 常士阁“市场经济与民族融和进程”《马克思主义与现实》2012年第4期) และ (www.cctb.net/llyj/llwz/201209/t20120914_286566.html) (04/10/2017)
- 张健 《文化多样性与民族融合》
www.21bcr.com/a/zazhiwenzhang/2009niandiliuq/2010/0617/1013.html (03/10/2017)
- 《民族融合》
www.imigrationounitedstates.org/575-identification-assimilation.html (06/10/2017)
- 郑杭生 《大传统和小传统可互相转换》
www.sociologyol.org/yanjiu_ban_kuai/tuijianyuedu/tuijianyeduliebao/2011-12-26/13(22/09/2017)
- 《新兴宗教》
www.uulishi.com/contents/2245/9130.html (07/08/0217)
- 王琛发 《末劫收圆：概说先天道诸派瑶池信仰的循环创世观》
www.360doc.com/content/15/0505/08/15603712_468140211.shtml (转载至：
<http://www.xiao-en.org/cultural/magazine.asp?cat=34&loc=zh-cn&id=1982>)
 (07/08/2017)
- 《红与黑》建国后中共如何让江湖帮会在新中国绝迹. 腾飞网>新闻>历史频道>国史当代>正文.2012年12月17日) (10/12/2018)
- 民间宗教 《上海公安志 第二编惩治反革命罪犯 第三章取缔反动会道门》上海通,于 2014-11-17 见 <http://zh.wikipedia.org/wiki/取缔反动会道门> (22/09/2017)
- 金华栋、maggie 《民间信仰与会道门的联系与区别》中国文物网>文物传奇>趣味史话>历史解码.2008年12月17日) (2008/12/17)
- 三教 以及道教

บรรณานุกรม (ต่อ)

- www.pacilution.com/ShowArticle.asp?ArticleID=5452(19/9/2017)
- <https://zh.wikipedia.org/wiki/三教> (19/9/2017))
- <https://baike.baidu.com/item/道教#2-1> (26/8/2016)
- <https://zh.yue.wikipedia.org/wiki/道教> (27/8/2016)
- Ashley Crossman”Understanding Modernization Theory”
www.thoughtco.com/modernization-theory-3026419 (06/10/2017)
- Kimbery Winston”Lesson Transcrip” Study.com/academy/lesson/modernization-theory-definition-development-claims-html (06/10/2017)
- สัมภาษณ์โกวเนี้ย ฉิ่งเจี้ยะอิม (田石音姑娘) หรือโกวเจี้ยะ รองเจ้าอาวาสโรงเรียนเสียงเซ่งโรงเรียนเสียงเซ่ง ที่โรงเรียนเสียงเซ่ง ถนนเทอดไทย ธนบุรี (วันที่ 8 กันยายน 2560) (วันที่ 20 มกราคม 2561)
- สัมภาษณ์คุณ นิรันดร์ ลินธุสุวรรณ เมื่อ 14 เมษายน 2559 ที่ศาลเจ้าปู่แดง ตลาดโบราณ หมู่บ้านสาขลา ตำบลนาเกลือ อำเภอสุมทรีบุรีรัมย์
- สัมภาษณ์คุณ ประธาน แม้นเหลืองอ่อน ที่พิพิธภัณฑสถานตลาดโบราณ หมู่บ้านสาขลา ตำบลนาเกลือ อำเภอพระสมุทรเจดีย์) เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2559
- สัมภาษณ์ซินแซ เกียงฮั่ว แซ่แต้ (郑建华先生) ที่โรงเรียนเจ้าปู่แดงตลาดเก่าห้วยเม็งจริงเสียงตัว ถนนสุขุมวิท อ.ปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ (วันที่ 25 กันยายน 2561)
- สัมภาษณ์ ซินแซ ฉ่งเต็ก แซ่ลื้อ (吕存德先生) ที่โรงเรียนเสียงเซ่ง ถนนเทอดไทย ธนบุรี(วันที่ 8 กันยายน 2560)
- สัมภาษณ์นักพรตหญิง 杨如月道长 ที่ศาลเจ้า 曼谷广福宫 ถนนเพชรเกษมซอย 58 (วันที่ 7 สิงหาคม 2561)
- สัมภาษณ์ เฮียเสียง แซ่เตียว ที่ โรงเรียนมูลนิธินาคราชโยธาชัย 165 หมู่ 3 ซอยนาคราช ถนนสุขสวัสดิ์ ในวันที่ 15 มีนาคม 2560
- ผู้วิจัยเข้าร่วมงานและสังเกตการณ์ในวันงานสารทหิ้งกระเจดที่โรงเรียนเสียงเซ่งในวันที่ 6-9 เดือนกันยายน 2560 ในวันที่ 6 กันยายน 2560
- ผู้วิจัยเก็บข้อมูลที่ มูลนิธิสว่างบุญธรรมสถาน เลขที่ 134 หมู่ 2 ที่ตลาดบางป่อ อำเภอบางป่อ (วันที่ 23 มกราคม 2560)
- ผู้วิจัยเข้าสืบค้นข้อมูลที่ โรงเจถ่งเสียง (同善堂) ในวันที่ 22 เมษายน 2559
- ผู้วิจัยเข้าสืบค้นข้อมูลที่ โรงเจฮกเค่ง (復慶善堂) ที่อำเภอกะทู้ม้าน ในวันจัดงานวันเกิดให้เทพเจ้าแห่งเจียหรือได้เสียดูกโจ้ว (大圣佛祖) ในวันที่ 1 ตุลาคม 2560
- ผู้วิจัยเก็บข้อมูลที่ โรงเจฮะเฮงตั้ง (合兴堂) ที่หัวตะเข้ ในตลาดหัวตะเข้ เขตตลาดกระบี่ (วันที่ 25 กรกฎาคม 2560)
- ผู้วิจัยเก็บข้อมูลที่ สถานปฏิบัติธรรมพระแม่กวนอิม มหาโพธิสัตว์พันมือ ที่ซอยขุนผดุงแดนสมุทร อำเภอบางป่อ (วันที่ 23 มกราคม 2560)

ภาคผนวก

ภาพที่ 1. ภาพเก่าโรงเจถ่งเสียงปากน้ำ มีป้ายชื่อโรงเจเดิมเรียกว่า ถ่งเสียงตั้ว (同善壇)
ปัจจุบันเปลี่ยนเรียกเป็น ถ่งเสียงตั้ง (同善堂)

ภาพที่ 2. พระอาจารย์รูปแรกเรียกกันว่า ซีอโจ้ว (師祖)

ภาพที่ 3. พิธีเปิดเนตร โรงเจถ่งเสียงปากน้ำ คณะกรรมการสมัยที่ 22 วันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2562

ภาพที่ 4. งานฉาปนสรีระของพระอาจารย์ชื่อโจ้ว อาจารย์ใหญ่เจ้าอาวาสรูปแรกของโรงเจถ่งเสียงปากน้ำ
ที่วัดพระพิเรนทร์ ในวันที่ 10 ตุลาคม 2509

ภาพที่ 5. อาจารย์ใหญ่เส็กอิงเตียง (释印珍師) ถ่ายภาพร่วมกับคณะกรรมการจัดงานวันเทศกาลกินเจ

ภาพที่ 6. อาจารย์ใหญ่เส็กอิงเตียง (释印珍師)

ภาพที่ 7. โบสถ์ของโรงพยาบาลเสียงปากน้ำ

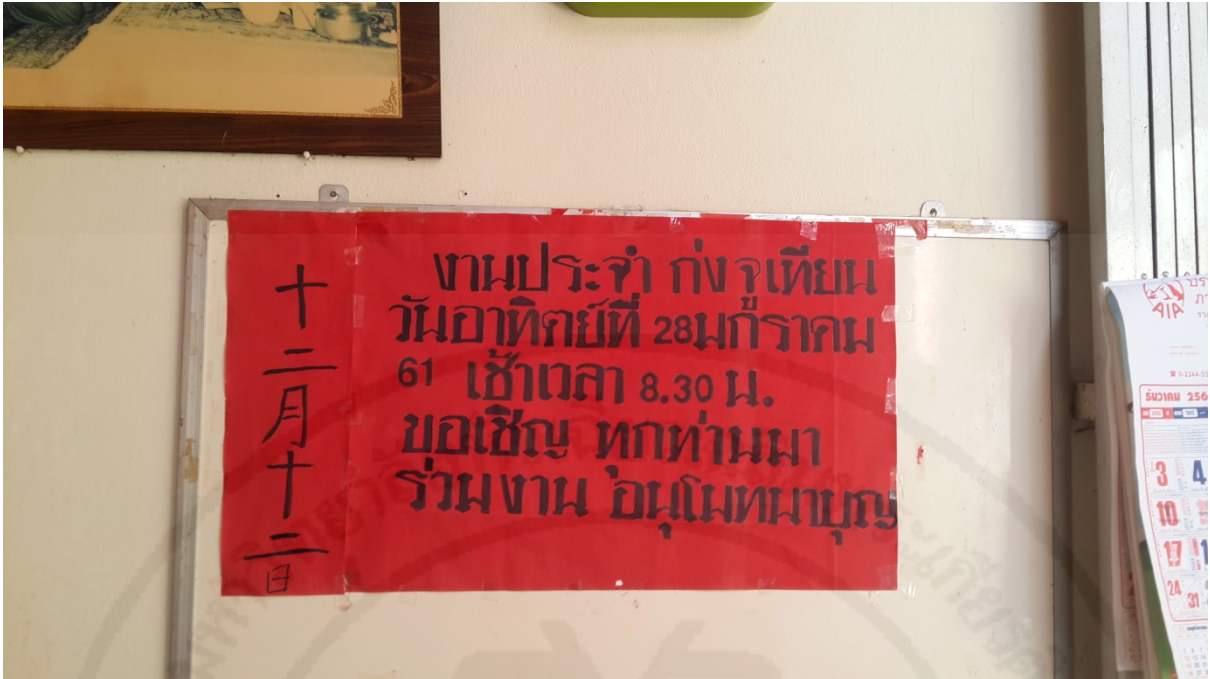
ภาพที่ 8. รูปเคารพบนแท่นบูชาหลัก ในโบสถ์ของโรงพยาบาลเสียงปากน้ำ

ภาพที่ 9. ประตูทางเข้า โรงเจอิ๋งก๊กอ้วง (圓通覺苑)

ภาพที่ 10. ลายสีริมงคลทั้งส่วนกลางและซ้ายขวาของอาคารโรงเจอิ๋งก๊กอ้วง

ภาพที่ 11 แผ่นป้ายประกาศ งานสำคัญประจำปี ของโรงเรียนก๊กอั้ง

ภาพที่ 12. ป้ายทางเข้าศาลเจ้าพ่อบางพลีใหญ่ ภาษาจีนเขียนไว้ว่าปึงเถ่ากงเบ๊ย (本頭公廟) ที่กำลังจะจัดตั้งเป็นโรงเรียน

ภาพที่ 13. ภาพศาลเจ้าบางพลีใหญ่โดยรอบ

ภาพที่ 14. ภาพทางขวามือ จากข้อความในป้าย ทำให้ทราบถึงแนวทางในการทำบุญของศาลเจ้าบางพลีใหญ่ได้

ภาพที่ 15. ประตูทางเข้าโรงเจฮะหึ่งเซ่ง ติดกับศาลเจ้าพ่อท้าว ป้ายภาษาจีนเขียนว่า ฮะหึ่งเซ่งฮุกตั้ง (合義慶佛堂) หมายถึงสถานพุทธธรรมฮะหึ่งเซ่ง

ภาพที่ 16. รูปเคารพบนแท่นบูชาหลักของโรงเจฮะหึ่งเซ่ง

ภาพที่ 17. ประวัติโกวเนี้ยชีวบัว แซ่โจ้ว เป็นลูกศิษย์ของโกวเนี้ยจิงเหม่งสอก ผู้ซึ่งตั้งโรงเจขึ้น ในปี พ.ศ.2514 เมื่อโกวเนี้ยจิงเหม่งสอกละสังขารไปแล้ว ท่านโกวเนี้ยชีวบัวจึงได้ดูแลโรงเจนี้ต่อ จนละสังขารไปในปี พ.ศ.2558 ปัจจุบันโรงเจแห่งนี้ไม่มีนักบวช

ภาพที่ 18. อาคารหลากหลายที่สร้างขึ้นสำหรับเทพเจ้าทั้งของศาสนาพุทธมหายาน และศาสนาเต๋า

ภาพที่ 19. ประตูทางเข้าโรงเจเอี้ยวเหม่งเก็ง หรือเอี้ยวเหม่งเก็งหรือโรงเจกวางอิมเนี้ย
หรือชื่อเต็มว่า เจ็กซองเอี้ยวเหม่งเก็ง (玉封杨明宮)

ภาพที่ 20. ลายสิริมงคลแปดเซียนข้ามทะเล ที่ด้านบนป้ายชื่อและภาพสิริมงคลเพิ่มศเพิ่มศักดิ์
ที่สองข้างป้ายชื่อ ของโรงเจ เอี้ยวเหม่งเก็งหรือเอี้ยวเหม่งเก็ง (杨明宮)

ภาพที่ 21. ประตูทางเข้าโรงเจเหม่งจิงเสี๊ยงต้ง (ก่อนการปรับปรุงเมื่อปลายปี 2561) ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า โรงเจเจ้าแม่กวนอิม ป้ายภาษาจีนเขียนว่า เหม่งจิงกวางอิมต้ง (明真觀音堂)

ภาพที่ 22. ภายในอาคารมีแท่นบูชาหลักแห่งเดียว ที่ได้รับการดูแล และการตั้งรูปเคารพ ตามแบบเซียนเทียนเต้า (先天道)

อุ้งเด็กสุกก่ำหวาย โรงเจ เม้งจริงเสียงตั่ว

ภาพที่ 23 . โรงเจเหม่งจิงเสียงตั้งหลังได้รับการดูแลจากสมาคมศาสนาพุทธอุ้งเด็ก
แล้วเปลี่ยนเรียกชื่อดังที่ปรากฏในภาพ

ภาพที่ 24. โรงเจโต้่งผู้ถึ้อั้ง ในสายเซียนเทียนเต้าอีกแห่งที่บางแค ที่โรงเจเสียงเซ่ง (善慶堂) ที่ธนบุรีดูแล

ภาพที่ 25. ภาพด้านนอกของโรงเจใต้เซ่งผู้ถั้ง (大慶普提園)

ภาพที่ 26. อาคารหลักและแท่นบูชาหลักบูชากิมม้อ (金母) ของโรงเจเสี่ยงเซ่ง (善慶堂) ธนบุรี

ภาพที่ 27-28. แทนบูชาพระมารดรกิมบ้อ (金母) ผู้เป็นเทพสูงสุดของสายเซียนเทียนเต้า (先天道) และโห้วเทียนเต้า (后天道) ซึ่งเป็นความเชื่อของซานเจี้ยว (三教) หรือที่ชาวจีนแต้จิ๋วเรียกว่า “ซำก่า”

ประวัติย่อผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ จันทโรนานนท์

วุฒิการศึกษา   ปร.ด. (สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

M.A. (Chinese Studies) National University of Singapore (NUS)

ประเทศสิงคโปร์

ศศ.ม. (โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศศ.บ. (โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์) (เกียรตินิยมอันดับ 2)

มหาวิทยาลัยศิลปากร

สถานที่ทำงาน   คณะภาษาและวัฒนธรรมจีน มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

โทรศัพท์ 02-3126300 ต่อ 1478

ผู้ร่วมวิจัย

ดร.พัชรินรุจา จันทโรนานนท์

วุฒิการศึกษา   Ph.D. (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เอกการเมืองระหว่างประเทศ)

มหาวิทยาลัยปักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

M.A. (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เอกการเมืองระหว่างประเทศ)

มหาวิทยาลัยปักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

อ.บ. (ภาษาจีน) (เกียรตินิยมอันดับ 2) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน   คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ อาคารนวมินทร์ชั้น 16

และ 17 118 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทรศัพท์ 02-7273099, 02-7273098, 02-7273096